GÖRGEY ÉS KOSSUTH

ISMERETLEN ADALÉKOK
AZ 1848—49-IKI SZABADSÁGHARC TÖRTÉNETÉHEZ

LEVÉLTÁRI KUTATÁSOK ALAPJÁN IRTA
STEIER LAJOS

GENIUS KIADÁS

PALLAS RÉSZVÉNYTÁRSASAG NYOMDÁJA, BUDAPEST V., HONVÉD-UTCA 10.
o o o FELELŐS VEZETŐ: TIRINGER KÁROLY, MÜSZAKI IGAZGATÓ. o o o

Ebből a könyvből ezen a kiadáson kivül egyszáz valódi okmánypapirosra nyomott és géppel számozott példány is készült.

ELŐSZÓ.

Az 1848—49-es szabadságharc mozgalmaira irányuló egyéb levéltári kutatásaim folyamán egybegyüjtöttem Kossuth Lajos és Görgey Arthur szereplésére s egymáshoz való viszonyára vonatkozó okmányokat. Az anyag egy nagyobb tanulmány gerincéül szolgált. Sajnos azonban a mai gazdasági viszonyok egyáltalában nem alkalmasak terjedelmes könyvek kiadására és így kénytelen valék a tanulmányt három részre bontani, melyek egymástól függetlenül látnak napvilágot és külön-külön önálló köteteket alkotnak.

Az első önálló rész, melyet ez a kötet magában foglal, Görgey Arthur szabadságharcbeli működésének első időszakára vonatkozik. A Kossuth Lajossal való együttműködés és az ellentétek kifejlődése a kötetnek tartalma, mely tulajdonképen a két férfiú között dúlt mérkőzés bevezető megvilágítása. A szerkezet általános tendenciája, a részletezés kerülése, mutatják, hogy e rész egy nagyobb kötet arányaihoz volt mérve, vagyis e kötetet két részletező kötet követi. Mindenesetre tekintetbe veendő az is, hogy a jelen kötet időszakára vonatkozólag aránylagosan kevesebb anyag is állt rendelkezésre.

Kötelességemnek tartom megemlíteni, hogy e kötetben foglalt levelek egyike-másika talán nem ismeretlen, viszont hangsúlyozni kívánom, hogy az összes okmányok szövege közvetlenül az eredeti okmányokból másoltatott és régebbi közlések hézagosságát kipótolja. Mindenesetre érdekes adalékul szolgáland e kötet a szabadságharc igazi történetéhez és korántsem kívánja azok munkáját pótolni, akik a szabadságharc új és nagyszabású történetét fogják megírni,

mert ezt meg kell írni. E nagy munkához ime én ismét csak egy szerény részt szolgáltatok.

Nem akarom elhallgatni azt, miszerint feltünhetik, hogy érveléseimben az 1848—49-iki bécsi politika intézőinek megitélésénél elitélő és látszólag rideg álláspontot foglalok el. A mérséklet és engedékenység sem menthetné azt a politikát, mely szenvedésekbe taszította a magyar nemzetet. Az összes adat a bécsi politika elleni vádak igazolása. Ma már nincsen kényesen diplomatizáló 67-es politika és ma egészen világosan kiderül, hogy a császári ház egy rossz politika karmai közé került 1848-ban. A szabadságharcról szóló könyveink és a hagyomány is e politikát a «kamarillá»-nak tulajdonítja. Az elsimító politikai irányzat képviselői között akadt olyan is, aki azt hangoztatta, hogy kamarilla nem volt. Voltaképen ez a clique nem gyártott ugyan aktákat, hanem annál sikeresebben tudta az aktákba foglalt rendeleteket szóval paralizálni és minden fonalat kezébe ragadni. István főherceg, a nemes, de gyenge nádor, e társasággal szemben tehetetlen volt. Kamarilla létezett és az osztrák főhadiszállás irományai között is találni olyant, melyben kamarilláról szó van. Ferenc József ifjúsága e kamarilla körében és nevelése alatt telt el. E környezet régi és ujabbi tagjai között magyarellenesség tekintetében csakis árnyalatbeli különbségek voltak, úgy hogy épenséggel nem lehet állítani egyikéről sem, hogy magyarbarát lett volna.

E helyen köszönetet mondok a bécsi Staatsarchiv és Kriegsarchiv érdemes igazgatóságának, valamint tisztviselőinek szives támogatásukért, mellyel munkámat megkönnyítették.

Bécs, 1924. október havában.

Steier Lajos.

I. RÉSZ.

Helyzetkép 1848 közepéről. — A főtisztek ingadozása. — Csányi László Batthyány Lajos grófhoz Hrabovszky tábornokról. — A magyar kormány békekészsége. — János főherceg közvetít Jellasics és Batthyány között. — Meghívó levele Batthyányhoz. — Csalódások. — Magyar miniszterek kérő útja Bécsben. — Bécs konok hallgatása. — A harc elkerülhetetlen. — A bosszúért lihegő kamarilla. — Mészáros Lázár. — Levele Batthyányhoz a seregről. — Lemondása szeptember 2-ikán. — Batthyány Teleky Ádám grófhoz szeptember 15-ikén. — Magyar tisztek Jellasicsnál. — Csányi Batthyányhoz erről. — István nádor és Kossuth Lajos. — Duschek szerepe. — István nádor utazása Jellasics elébe. — Levelei Batthyányhoz szeptember 16- és 18-ikáról. — Batthyány válasza szeptember 19-ikén. — Az önbizalom visszatér. — Batthyány levele István nádorhoz szeptember 21-ikén az általános helyzetről. — István nádor levele Batthyányhoz szeptember 21-ikéről. — Batthyány István nádorhoz szeptember 22. és 23-ikán. — István nádor Batthyányhoz szeptember 23-ikán. — A kísérlet meddő. — István nádor jellemzése. — Utolsó levelei Batthyányhoz szeptember 25-ikén. — Görgey Arthur Szolnokon. — Levele Mészároshoz. — Konfliktusa Hevesmegyével. — Levele a megyéhez. — Hevesmegye panasza a neveletlen hangú őrnagy ellen. — Miképen került Görgey a honvédséghez? — Győrött. — Pesten. — Kiküldetései. — Prágában. — A tiszáninneni mozgó nemzetőrsereg vezére. — Görgey Arthur érzésvilága. — Ifjúsága. — Csepel-sziget parancsnoka. — A Zichy-eset. — Görgey levele erről a képviselőházhoz. — Miért ítélte halálra Zichyt? — Görgey és Kossuth. — Ezredesi kinevezése. — Görgey a képviselőházhoz intézett leveleiben Móga fegyverszünete ellen tiltakozik. — Görgey egy napig az általános népfelkelés parancsnoka. — Október 2-iki levele a képviselőházhoz. — Kossuth jelentése Hatvanezővásárhelyről. — Jellasics elillanása. — Görgey és Perczel. — Görgey levele a képviselőházhoz Perczel vezérsége ellen. — Ozora. — Csapó

Vilmos szerepe. — Kossuth október 6-iki levele Görgey jövendő beosztásáról. — Görgey október 11-én Kossuthnál Pesten. — Kiküldetése a parendorfi táborba. — Csányi jelentései a tábor helyzetéről, a Bécs elleni vállalkozásról. — Kossuth válasza erre. — Görgey működése Parendorfban. — Benyomulási kisérletek. — Pulszky Ferenc levelei Kossuthhoz október 15-, 16- és 23-ikán. — Mészáros tervezete az ország hadi megszervezéséről. — Lemondási levele október 17-ikéről. — Kossuth a táborban. — Hadi tanácsok. — Görgey véleménye. — Kossuth és a bécsieknek adott szó. — Kossuth jelentése a hadsereg állapotáról. — Kossuth levele osztrák földről. — A schwechati csata és Kossuth jelentései. — Görgey tábornoki kinevezése és a fővezérlettel való megbizatása. — Kossuth levele Görgey kiválóságáról.

Kétségek, lelki harcok mardosták már 1848 júliusában mindazokat, kik mint az osztrák armádia tisztjei a magyar alkotmányra letett esküjökhöz híven az ország védelmére szembekerültek a Bécsből szított szerb lázadás csapataival. Ingadozás, erélytelenség, döntő összecsapások előli kibúvás tette türelmetlenné a sok fondorlattal befont magyar nemzetet. A kormány erélyesen készült az önvédelmi harcra. Batthyány Lajos gróf miniszterelnök, ámbátor minden törekvésével, minden lépésével, önmegtagadó politikai türelmével a békés kibontakozás útját kereste, mégis teljes készenlétbe akarta helyezni nemzetét. Míg azonban Budapesten, a kormány és az országgyűlés székhelyén, az illetékes politikai köröket mindinkább növekvő elszántság, elhatározottság kezdé megszállni, ennek a hangulatnak nyomait alig találjuk az akkori főtisztekben, kikről természetesen később kiderült, hogy már akkor küzködtek magukban, vajjon átlépjék-e a Rubicont, vagyis azt a mesgyét, melyen túl feltétel nélkül Magyarország ügyét kellene szolgálniok. Még meg nem történt a kiválasztódás, a tisztulás folyamata, hanem

csupán megkezdődött. Bechtold tábornokban nem bíztak, mert átláttak már taktikáján és már megelőzőleg, még június elején, a magyar kormány által kinevezett horvátországi királyi biztos, Hrabovszky tábornok a bánnal történt találkozásáról a magyar ügy elleni méreggel megfertőzve tért vissza.[1] Nem volt még olyan egyénisége a nemzetnek, ki a politikában képviselt elszánt nemzeti akaratot fegyveres téren méltón képviselhette volna.

Mindenki érezte a veszedelem közeledtét, mindenki tudta, hogy feltartóztathatlanúl köze-

[1] Ennek jellemzésére említem Csányi László kormánybiztosnak Batthyányhoz intézett levelét — (St. A. W. — K. A. 272/e.) (Csáktornya, junius 3. 1848), melyben Hrabovszkyról következőket írja:

... «Feldúlt kebellel látom honunk egére tornyosulni a vészt, mellyet békés eszkezekkel szétoszlatni többé nem lehet. Hrabovszky fontos küldetésébeni vétkes eljárása által compromittálta a kormányt, compromittálta a hazát, és azzal hogy a bán akaratának engedve, nem katonai erővel mint királyi biztos, hanem mint osztrák főtiszt ment be, elhagyva kiséretét, meghiúsitva utasitását, felnövelte ellenségeinknek tekintélyét s hatalmát. Nem lehet e küldetésnek nyomoru következésén el nem szomorodni — kezdetben Zágrábig, később Belovárig, végre Gradeczig engedtetett meg nekie a bemenet, a honnan, miután őt a Bán a Püspöki lakban Kulmer és több közös és Varasdi megyei Urak társaságában megvendégelte, visszautasittatott a Sz. Györgyi határszélen át Berzencze felé.» ...

...«Én tellyesen hiszem, hogy Hrabovszky éppen azon utasitás nyomán halad, melyen Jellasics, őt én ügyünk ellenségének tartom, megfontolva szólt a Bánról, a Bánnak és a nemzetnek hű ragaszkodásáról a császárhoz, szóval ő egy régi szabásu katona és bizonyosan ollyan ellenségünk, ki Insbrucki vagy Bécsi utasitás nélkül, az Alkirálynak és a minisztereinek rendeleteit lényeges tárgyban soha el nem fogadja, a következés igazolandja ebbéli nézetem helyességét, vagy helytelenségét.»

ledik az időpont, melyben mindenkinek határoznia kell, vajjon a nemzettel megy-e, vagy pedig cserben hagyja a császár kedveért. Ebből az általános depresszióból magyarázhatjuk meg egyrészt a főtisztek megbízhatatlanságát és egérutat kereső ingadozását, másrészt a nemzet türelmetlenségét egy alkalmas, erélyes vezér után. A csalódásoknak hosszú útját kellett még megjárnia, míg megfelelő katonai vezérei támadtak.

A nemzet kormánya semmit nem akart elmulasztani és megpróbálatlanúl hagyni, ami a szerbekkel és horvátokkal való megegyezéshez vezethetett volna. Tövisekkel és megaláztatásokkal kínossá tett úton kellett végigmennie, melyen a bécsi udvar gőgjének metsző korbácsütései érték a nemzeti önérzetet és büszkeséget, míg harcra került a sor. A János főherceggel űzött egyeztetési komédia már azon utolsó szemfényvesztő kísérletek egyike volt, melyen Jellasics bán elbízott magatartása, diktáló feltételei, elzárták Batthyány miniszterelnök részére a megegyezési lehetőség útját. János főhercegnek is, mint Batthyányhoz intézett leveléből kitetszik,[1] az egyezkedés közvetítése

[1] János főhercegnek eredetileg Horvátországba kellett volna leutaznia és ott békét teremtenie. Természetesen ez az udvari kamarilla Magyarországot elfoglalni és meghódítani törekvő terveivel meg nem fért. A főherceg le nem utazott, Batthyányt és Jellasicsot Bécsbe hívta, hogy az ő jelenlétében egyezkedjenek. Az egyezkedés Jellasics követelései miatt hajótörést szenvedett. Különben a főherceg Batthyányhoz intézett meghívólevele így hangzik:

«Kedves Batthyány gróf! Unokatestvér uramhoz, a nádor főherceghez fordultam máris, hogy Önhöz a meghivót eljuttassam azon a tárgyaláson való részvétele céljából, melynek közvetitésem alatt Bécsben a magyar kormány és azok között kell lefolynia, kik a horvát-

egy kellemetlen és német helytartói céljaival és teendőivel meg nem férő, minél elébb lerázandó epizód volt, melynek nem sikerülte a Frankfurtba sietö főhercegnek annál inkább nem okozott gondokat, mert ha az egyeztetési kísérlet kedvező eredményű lett volna, frankfurti útját el kellett volna halasztania. A kísérlet lefolyása közismert és az is, hogy a főherceg nem erőltette meg magát az ellentétek letompítására, hiszen sürgősebb dolga volt a császári ház érdekeit Frankfurtban képviselni.

Odalent a rác harctéren pedig már javában folyt a harc — és a meddő véráldozat, mert a vezérlő főtisztek taktikáztak és játszottak. Az egész augusztus hónap izgalmas csalódásokat hozott délről és ámbár az egész ország mindenütt szervezkedett, nemzetőrséget, népfelkelést alakított, a csalódások után fegyveres erőnkben való önbizalmunk teljesen hiányzott.

szlavon melléktartományok által emelt igények képviseletével meg vannak bizva. A nyilt ellenségeskedéssé fejlesztett viszályok sajnálatos alakulása sürgősen szükségessé teszik, hogy a kibékülés lépései minél előbb megtétessenek és én a két oldalról nekem szánt közvetítői szerepet csak akkor kezdhetem a sikerre való alapos kilátással, ha Ön is mint miniszterelnök, minél előbb Bécsbe érkezik, mivel tartózkodási helyem nemsokára ismét megváltozván, egy német birodalmi helytartó elvállalt kötelességeinek kell eleget tennem. Felszólitom tehát, hogy minél hamarább utazzék Bécsbe és részesitsen engem a remélhető befolyásos támogatásban, hogy a szép cél, a magyar koronához tartozó országok és néptörzsek teljes egyetértésének helyreállitása, biztosan és gyorsan eléressék. Bécs, 1848. julius 24. J á n o s főherceg.»

St. A. W. — K. A. 480/e 1848.

A levél szép hangzású ugyan, de Batthyány csalódottan jött vissza és János főherceg sietve utazott Frankfurtba. Ő ezentúl német politikát csinált és nem törődött a magyar nemzettel. Az Ferenc Károly főherceg és Zsófia főhercegnő resszortjába tartozott.

Magyarország majdnem fegyvertelenül, katonai vezetők, megfelelő tisztek, organizált sereg nélkül állt a fenhéjázó horvát és szerb fenyegetésekkel szemben, a horvát háború küszöbén. Nem emelhette a nemzet reményeit augusztus 29-ike sem. A kormány megbízásából ismét Bécsben jártak magyar miniszterek a fenyegető háború elhárítása céljából.

A magyar király Latourhoz, a hadügyminiszterhez utasította őket, ki tudvalevőleg maga szervezte a Jellasics-féle betörést. Ámbár Latour osztrák miniszter volt, a magyar miniszterek mégis elmentek oda és előadták, hogy intézzen a király javaslatuk alapján leiratot a horvátokhoz és szerbekhez. Latour másnap egyszerűen visszaküldte a javaslatokat. Voltak Ferenc Károly főhercegnél, ez diplomatikusan igéretet tett, de csak igért természetesen.

Elmentek ismét a magyar király elébe, könyörögtek, mert minden óra súlyosbítja a veszélyt és emberéletet követel. Még kétszer voltak Ferenc Károlynál, — mindig és mindenütt kemény, hideg, elzárt szíveket találtak.[1] A királyt arra kérték, hogy az országgyűlést személyesen zárja be. Nem is válaszoltak reá. Benyújtották a katonaállítási és pénzügyi törvényjavaslatokat. Reájuk sem hederítettek. Kérték Fiume kiürítését az osztrák csapatok által, előterjesztést tettek magyar ezredeseknek tábornokokká való kinevezésére vonatkozólag stb. Semmi válasz. Ez is egy nehéz út volt és épen a későbbi osztrák-magyar kiegyezés vezéralakja

[1] «Sem Őfelsége, sem Ferenc Károly főherceg, sem más, bár ezen Magyarországra nézve oly fontos ügyben nem értekezett velünk, mi semmi tanácsban meg nem hivattunk . . .» Batthyány és Deák miniszterek jelentése bécsi útjukról. (St. A. W. — K. A. 95/Pz.)

láthatta akkor, hogy a nemzetet le akarták tiporni és hogy a nemzetnek erőt kell szereznie, hogy védekezhessék. Természetes és önmagától értetődő az, hogy ezen védelmi harcban azok kerültek az események élére, kikben ez az erő rendelkezésre állott és akik akarták, hogy a nemzet ezen harci időszakban ezt az erőt használja is. Különösen a kiegyezés utáni korszakban nagyon sok magyarázgatója akadt annak a feltevésnek, hogy az 1848-iki harcokat el lehetett volna kerülni. Sem ebben az időben, sem később a forradalmi vívmányoktól megtépázott és magában bosszút forraló és bosszúért lihegő udvar katonai és civil kamarillájával békés megegyezés lehetséges nem volt, mert ez minden békekísérletet csírájában elfojtott. Szomorú balvégzet volt az, hogy a bécsi politika tanácsadói és hatalomintézői 1848-ban majdnem mind, májastúl-veséstül rosszak, rossz szívű emberek voltak, kikben nem volt sem kímélet, sem könyörület. Beteges bosszúvágy és hatalmi téboly töltötte el őket féltvén pozicióikat a népek öntudatra ébredésétől.

Bécsben megalázás és odalent a szerb harctéren pedig zavar és ingadozás. Mészáros Lázár hadügyminiszter, kit az országgyűlés, a kormány azért küldött le, hogy a hadi műveletekbe erélyt és elhatározottságot öntsön, bús, őt az egész szabadságharc alatt jellemző rezignációval írja Batthyánynak, hogy a vezérségre alkalmatlan, a reménységek nem nagyok, rossz bőrben vannak és ha Jellasics betör, kilátástalan a helyzet.[1] Érdekes, hogy Mészáros,

[1] ... «Az itteni reménységek nem igen nagyok, mert sok a beteg, a honvédek még most sincsenek mindnyájan ellátva mindennel; én igyekszem a hiányt pótoltatni, hanem gyéren megy.»

a szabadságharc hadügyminisztere, ez a tetőtől-talpig derék, becsületes katona, folytonos, önmagával folytatott benső vívódásokban, meghasonlásban töltötte el a szabadságharc korszakát. Ennek a lelki megtépettségnek lehet tulajdonítani erélytelenségét, önbizalma teljes hiányát, annak folytonos hangoztatását, hogy nem vezér és hogy lemond. Nem túlzás, de okmányilag ma beigazolható, hogy Mészáros a szabadságharc tartama alatt majdnem húszszor lemondott. Verbászról augusztus 29-én, mikor tetteket várt tőle a nemzet, ő a feladattól szabadulni akart. Erős volt benne hazaszeretete, az alkotmányra letett esküjéhez való ragaszkodása, de császári katonai múltja sem tünhetett el oly nyomtalanúl bensejéből.

Mészáros ezen lemondási bevezetését szeptember nyolcadikán ténylegesen beváltja. «Amint méltánylom» írja Batthyánynak «a képviselőház által kimondott bizalmát irántam, úgy képességet vezérségre magamban nem találván, nem fogadhatom el, ígérem azonban itt maradásomat, ameddig szükségesnek fogom látni».[1] Korrekt álláspont tagadhatatlan, azonban nem

Báró Bechtoldról: «Én megvallom becsületes ember létemre nem vagyok rossz lovasság vezető, de igen is rossz vezér lennék, mivel nekem nincsen meg a tudományos hadiszakok ismerete és én magamat képesnek nem érzem őt helyettesiteni; de itt Magyarországban egyet sem.»

«Én addig mig akarják itt maradok, noha az első ütközet után ujra szerekről kell gondolkozni, ha addig a Bán be nem tör, mert ha ez megtörténik, mi lesz akkor, nem tudom.»

«Rossz bőrben vagyunk és ezért kérem az ottani dolgokróli tudósitásokat.»

(St. A. W. — K. A. K/e 1848.)

[1] St. A. W. — K. A. 80/Pz. — Mészáros — Batthyány (Verbász, szeptember 8).

használt a nemzetnek. Az események energikus, határozott jellemeket követeltek akkor, mikor Jellasics hada már útban volt és megrázó Csányi László levele, melyben szeptember tizenegyedikén Jellasicsnak Magyarországba történt betörésének háboríttatlansága felett kesereg.[1] Valóban úgy látszott, hogy a horvátok útja teljesen szabad Budapestig, mert hiszen a kormány lemondott, a miniszterelnökség betöltésére nézve éles ellentétek keletkeztek az országgyűlés és a nádor között. Az országgyűlés Kossuth Lajost kiáltotta ki miniszterelnöknek, a nádor Batthyányt bízta meg a király utólagos jóváhagyása reményében azon igéret mellett, hogy Jellasicsnak és seregének visszavonulását kieszközli.[2]

A szabadságharc ezen bevezető korszakában már éles határvonal választja el azokat, kik még békés kifejlésben bizakodtak, kik az eseményeket pusztán a horvát túlfűtött ambicióknak tulajdonították és akik egészen tisztán látták az osztrák császári udvar és kamarilla kezét ez eseményekben. István főherceg, Magyarország nádora elszorult szívvel látta az eseményeket kifejlődni anélkül, hogy ellenük valamit is tehetett volna. Egymagára hagyva, izoláltan állt az események zivatarában és bár később úgy Kossuth, mint a forradalom propagandája részéről árulással, az országnak nyolc

[1] U. o. — K. A. 37/Pz. — Csányi—Batthyány (Kanizsa, szept. 11.). — «Életemnek legiszonyatosabb óráját élem. Kassandrája voltam a horvátországi eseményekre nézve a honnak; s íme beteljesedett sejtelmeimnek legborzasztóbb része: Jellasics Magyarország legszebb földét elfoglalta anélkül, hogy védelmét tárgyaló kívánságom teljesülhetett volna.»

[2] U. o. — K. A. 604/e. — Batthyány—Mészáros (Pest, szept. 13. 1848).

oldalról való megtámadtatásának tervével vádoltatott, a tragikus pályájú főherceg Magyarországot meg akarta menteni, sőt a hadsereg élére akart állani, a haderő szervezése körüli munkálkodása elvitázhatatlan érdemű. Az ország megszállásának terve ellen tiltakozott különben számüzetése keserű napjaiban, mikor igazán nem állt érdekében ezt cáfolni és leghatározottabban állást foglalt ezen vád ellen.[1] István nádornak módja lett volna annak idején a forradalmat letörni,[2] nem tette, mert együttérzett a nemzettel az alkotmányos szabadságért folytatott békés küzdelemben. István nádor is egy lelkében meghasonlott és ezért ingadozó férfiú volt, kiben a magyar nemzet iránti szimpátiája és az uralkodó család érdekei és mint

[1] Stephan Victor Erzherzog von Österreich. Sein Leben, Wirken und sein Tod. — Wiesbaden 1868. — 300. o.

[2] Kr. A. W. — Kriegsgericht Pesth 5/44. 1852. A/2. — Duschek F.: Synoptische Darstellung meiner Stellung und Handlungen vom März 1848. bis August 1849. — Duschek szerint István főherceg a kormányválság idején Kossuthtól meg akarta szabadítani a magyar politikai életet és megbizható kormányt szervezni. A nádor Stoffer nádori irodaigazgató útján Duscheket magához hívatta és felszólította, hogy mint «házának hű szolgája és barátja» nyilatkozzék őszintén előtte. Duschek ajánlotta, hogy a megbizható katonaságot koncentrálja a nádor Budán és Pesten. Alakítson új kormányt Kossuth nélkül és ha Kossuth nem lesz pénzügyminiszter, nemcsak megszűnnék a pénzgyártás, hanem Duschek kiszolgáltatja az összes pénzlemezeket is. Az országgyűlés többsége az uj kormánnyal fog menni, a lakosság pedig, különösen Budán, jó szellemű. A nádor, Duschek szerint, a tervet elfogadta, de nem tartotta titokban. Úgy Zichy Ferenc gróf, mint Wenckheim Béla báró tudtak a tervről. A hír politikai körökben elterjedt és Duscheket Vörös Antal Kossuth levéltárosa figyelte, akinek 2 század nemzetőr állott rendelkezésére.

e család tagjának az uralkodó család feje iránti szubordinációja heves és állandó harcot vívtak. A nemzet érezte, hogy István főhercegben jóakarója van és ezért népszerű is volt. Bécsben azonban a gyámoltalan V. Ferdinánd mögül reá leselkedtek mindazok, kik a gyámoltalan király trónjára számítván azt István főherceg népszerűségétől féltették. Közelfekvő gondolat, hogy a horvát betörés inscenálása nagyrészben István főherceg eltávolíttatása céljából történt. István főherceget ki kellett emelniök népszerűségéből, alkirályi állásából, meg kellett semmisíteniök azt a fontos tényezőt, ki mint a királyi ház tagja, alkirály, a nemzet élén Jellasicsot, mint lázadót leverhetné és a magyar védelem ellen szórt antidinasztikus rágalmazó gyanusítást száműzhette volna részvétele által. A sok rendőrkém és besúgó, ki István főherceget a bécsi udvar megbízásából figyelte, magyar királyi aspirációiról küldtek tudósításokat. A nemzet csakugyan szívesen látta volna Istvánt a trónon és ha a Jellasicscsal való szomorú találkozás után a megtört nádor nem sietett volna Bécsbe, talán V. Ferdinánd nem Ferenc József, hanem István főherceg javára lett volna kénytelen lemondani a trónról. István főherceg valószínüleg sokat foglalkozott ezzel a kérdéssel és bár Kossuth ez irányú ajánlatát elutasította és engedelmes híve kivánt lenni háza fejének, mégis közel férkőzhetett szívéhez e nemzet szeretete. Ő azonban nem volt kemény és szilárd akaratú és ezért győzött az ármány, melynek ő csúfúl áldozatul esett. Úgy szerepelt, mint a dinasztia árulója és wiesbadeni száműzetésében, ha akármilyen engedelmességi kötelék is fűzte családjához, valószínűleg megbánva gondolhatott arra,

hogy lágy és engedékeny magatartásával szabad utat engedett a kamarillának, mely háborúba sodorta a nemzetet. István nádorból hiányzott az erély, puha és szelíd volt, nem mert a kamarilla által küldött és őt elutasító Jellasicscsal szembeszállni és őt megfenyíteni.

A nádor becsületességével bízott abban, hogy sikerül a horvátokat észretérítenie, mindazonáltal szükségesnek tartotta, hogy Budapest védelmére minden lehetőt megtegyenek. A nádoréhoz hasonló helyzete volt Batthyánynak, ki szintén bízott abban, hogy talán az utolsó órában sikerül a nagy bajt meggátolni és bár Teleki Ádám gróf vezérőrnagynak a legkomolyabb felelősség terhe mellett kiadta a parancsot, hogy Jellasicsnak hazánkból egy talpalatnyi földet se engedjen át kellő ellentállás és védelem nélkül, s ha magát ezen rendelet teljesítésére bármi okból elégtelennek érezné, adja át a vezérletet az utána legközelebb álló főtisztnek lépcsőnkint lejebb mindaddig, míg valaki találkozik, ki a vezérletnek és a haza megvédésének kellőleg megfelelhet.[1] Batthyány értesítette erről Csányi kormánybiztost, mert amint a fentebbiekből is látszik, nem bízott a főtisztekben és erre alapos oka is volt, amint azt később Teleky magatartása is igazolta. A magyar tisztikar küldöttsége (Bubna Miklós gróf huszárőrnagy, Bárczay Sándor huszárszázados és Bobersberg br. kapitány) Kiskomáromban meggyőződött arról, hogy Jellasicsot engesztelhetetlen gyűlölet és bosszúvágy vezeti a miniszterium, különösen pedig a nádor ellen. A deliriumig túlzottnak találták ingerültségét és gyűlö-

[1] St. A. W. — K. A. 612/e. 1848. — Batthyány — Teleky (Pest szept. 15.)

letét.[1] Ez az ő magatartása kovácsolta össze azután a horvátok ellen a magyar érzésű tiszteket, kiknek élére Teleky helyett Móga tábornokot állította a kormány.

Batthyány már Csányi leveléből kivehette és kiérezhette azt, hogy a nádornak Jellasics elébe való utazása nem fog sikert hozni, hiszen a tisztek közlései szerint Jellasicsot nemcsak a magyar kormány, hanem István főherceg ellen is küldték és ettől a körülménytől szeppent meg a Balatonon a főherceg annyira, hogy Bécsig meg sem állt.

Batthyány miniszterelnök szeptember 16-án felszólította Mészáros hadügyminisztert, hogy a szerb táborra eldöntő támadást intézzen, hogy azután a seregfelesleget fel lehessen küldeni Jellasics ellen,[2] mert a rendelkezésre álló erőt sem ő, sem a nádor nem tartotta elégségesnek. A nádor ugyanis Jellasics elébe utazván a magyar országgyűlés és kormány meghatalmazásából egyuttal a magyar sereg előkészületeit is figyelemmel kisérte. Már Székesfehér-

[1] St. A. W. — K. A. ad 101 Pz. 1848. Irányi — Batthyány (Keszthely szeptember 17.) — Bárczay értesítése szerint: «Jellasics felhívta őtet, hogy a katonasággal hozzá csatlakozzanak, beszéde fulmináns és szinpadi modorú volt, abból tisztán kilátszott, hogy ő a reakciónak és a katonai revolucionak feje, kilátszott, hogy egész természete abnormis állapotban van hiúság és ingerültség fokozatával, — hiúságát bizonyítja ama költészeti hangú mondása — Ich bin weltberühmt!»

«Látható volt, hogy benne az ingerültség és boszszúállási vágy nem egyes miniszter, hanem az egész miniszterium ellen forr, — de az ingerültséget, a bosszúvágyat nála legmagasabbra fokozottnak, egész a deliriumig túlzottnak a nádor ő fensége ellen tapasztalta...»

[2] St. A. W. — K. A. 622/e. 1848. — Batthyány — Mészáros (Pest szept. 16.)

várról arról értesítette Batthyányt,[1] hogy alig találkozott magyar fegyveres erővel. A néphangulatot sem látta kedvezőnek. Különben így hangzottak közlései:

«Részemről értesítem Önt, hogy ma délutáni 2 órakor itt Fehérvárott megérkezvén, egy pár átvonuló huszárszázadon kivül, melly Veszprém felé megy, egyéb fegyveres erőt nem találtam, mint az 1180 főből álló tolnai önkéntes zászlóaljat s eziránt is Perczel Miklós őrnagy hozzám beadott irásbeli jelentésében akként nyilatkozik, hogy gyakoroltság hiánya miatt legfeljebb csak egy hét mulva volna ellenség előtt használható, más fegyveres erő ideérkezése két-három nap előtt nem is várható és sajnálva tapasztaltam, hogy az itteni nép közt nemcsak a szükséges lelkesedés hiányzik, sőt inkább rémülés és félelem jelei mutatkoznak.»

István nádort azonban nemcsak az erő elégtelensége aggasztotta, hanem az is, hogy az országgyűlés által részére kiállított meghatalmazás nem volt elég részletes, nem látta benne kiszabva azon korlátokat, melyek közé eljárása mozoghatnék, hiányzottak belőle a kiegyenlítés feltételei, a horvátoknak adandó engedmények és egy esetleges fegyverszünet feltételei. Ezért szept. 16-án határozott és szabatos nyilatkozatot kért ezekre vonatkozólag.[2]

István fhg. levele így hangzik:

«Kedves Gróf Batthyány, Miniszterelnök Úr! — A képviselőház mai napon tartott üléséből a horvát viszonyok kiegyenlitését

[1] U. o. — K. A. 667/e. 1848. — István fhg—Batthyány (Székesfehérvár szept. 18.)

[2] St. A. W.— K. A. 740/e. 1848.

illetőleg meghatalmazó levél gyanánt az idezárt iratot küldé hozzám, melyet több tekinteteknél fogva kielégítőnek nem tekinthetek.

Ugyanis az irat első része puszta kijelentés, melynek két első pontjában már számtalanszor nyilvánitott érzelem s nézetek ismételtetnek s ezekhez köttetik harmadik pontúl Jellasics visszavonulásának követelése.

Az irat második része pedig sem olly általános meghatalmazás, melynél fogva belátásom s lelkiismeretem szerint szabadon járhatnék el s csupán ez által volnék korlátolva, sem más részről azon határok, melyek közé eljárásom szorittatik, határozottan kiszabva nincsenek, így például: a kiegyenlités feltételei, külön administratio, horvát ministerium, a határőrvidékek bekebelezése s legvégül, ha máskép nem sikerülne, Horvátország tökéletes függetlenitése Magyarországtól, épenséggel nem emlittetnek s igy eljárásomnak semmi határozott alap nem nyujtatik, de még aziránt sem tétetik említés, hogy azon esetre, ha Báró Jellasics jelen hadi állásának megtartása mellett fegyverszünetet ajánlana vagy elfogadni hajlandó volna, az megkötheto-e vagy sem? s ha igen, minő feltételek alatt?

Mindezek iránt okvetlen szükségem van határozott és szabatos nyilatkozatra, melyet minden esetre még a mai üléstől várok. Budán, sept. 16-án 1848. István Nádor kir. helytartó.»

Batthyány mindjárt a levél vétele után sietett megnyugtatni a főherceget,[1] hogy a körülmények jelen helyzetében ez iratnál fogva

[1] U. o. — K. A. 740/e. — Batthyány — István fhg (Pest szept. 16.)

mindent tehet, mit a haza és nemzet iránti szeretete, törvényes érzete és bölcs belátása a haza javának eszközlésére neki sugall. Egyuttal annak a hitének is adott kifejezést, hogy ha nem egyebet, mint egy kedvező fegyverszünetet eszközölhet is egyelőre Jellasicscsal, ezért is hálás elismerésben lesz része a nemzet részéről. Ha azonban a főherceg megnyugtatására mégis egy részletezett meghatalmazó levelet kiván, úgy ezt is az országgyűlés által keresztülviendi, ha erre vonatkozólag a főherceg akaratát vele tudatná. Egyuttal mellékeli az alakítandó új minisztérium névsorát és kéri, hogy a legfelsőbb megerősíttetést és kinevezést eszközölje ki.

Legalább egy tisztességes fegyverszünetet, ha nem is kiegyenlítést, — ez volt a helyzet mérlege Jellasicsnak Budapest felé való menetelése közben. Budapesten ötvennégy ezer emberre becsülték Jellasics seregét és csak mikor közelébb értek, tért vissza egy kissé az elmerülni készülő önbizalom és bátorság. Már szeptember 19-én azt írja Batthyány a nádornak,[1] hogy Jellasics seregének javarésze gyülevész nép. Viszont megjegyzi még, hogy «Fenséged azonban magas személyét kelletén túl ne kockáztassa és különösen a Jellasics loyalitásában épen ne bizzék. Erre kötelességem Fenségedet figyelmeztetni». — Keszthely és Buda között szeptember 18—24. között a magyar haderő 12,260 emberből s 3 ágyútelepből állott. Kevés és gyakorlatlan erő, melynek közel negyvenezer horváttal kellett szembeszállnia. A magyar nemzet ezen válságos órákban ismét egy arculcsapást volt kénytelen elszenvedni, — a magyar

[1] St. A. W. — K. A. 689/e. 1848. — Batthyány — István fhg (Pest szept. 19.)

országgyűlés küldöttei megjelentek az ausztriai birodalmi gyűlés előcsarnokában és segítséget akartak kérni Ausztria nemzeteinek képviselőitől a fenyegető háború elhárítására. A reakció zsoldjában álló parlament ajtót mutatott a magyar nemzet képviselőinek és a kétségbeesés lázongó kiáltása szaladt végig az országon, visszatért az önbizalom, látták az emberek, hogy a nemzet ellenségektől körülvéve csakis önerejére van utalva a pusztító és rabló horvát sereggel szemben.

Ez az önbizalom szólal meg Batthyánynak a nádorhoz intézett következő leveléből is.[1]

... «Buda megerősitésén szorgalmasan dolgoztatunk, hogy azon esetben, ha seregeink Jellasics által a Balaton mellett meggyőzetnének, legyen hová magokat visszavonniok s még egyszer védelmi állapotba helyezniök.

A lelkesedés az országban mindenfelé nő; a hatóságoktól a legjobb tudósitások érkeznek s el vagyunk határozva: az országot még azon esetben sem adni fel, ha Jellasics Budapestet bevenné.

A Balatonon lévő gőzhajót figyelmébe ajánlom csász. kir. Főhercegségednek, nehogy az ellenség kezébe kerüljön. Én a dunamelletti törvényhatóságoknak megparancsoltam, hogy az ellenség közeledtével minden hajót s átevező eszközt a Duna jobb partjától annak balpartjára szállitsanak át. Souffer Sándor, Bayer József és Albrecht Vilmos főhadnagyokat tábori kartisztekül küldöm holnap Fenségedhez; ezeken felül Bacsákot, ki a cs. kir. tábori karnál szolgált s igen dicsértetik.

[1] U. o. — U. a. 723/e. 1848.

Ezelőtt egy pár órával vett hivatalos tudósitás szerint az aradi várparancsnok ausztriai vagyonnak nyilvánitotta a várat s a nemzetőrséget belőle kizárta.

Országgyülési küldötteinket az ausztriai országgyülés el nem fogadta.

És most vettem azon kellemetlen tudósitást is, hogy a cseh propaganda Nyitra felső vidékeire mintegy 600 fegyveres comissáriusokat küldött, kik a tót népességet a magyarok ellen fellázitsák, kik 2000 fegyveres néppel Miavát már el is foglalták. Ezen lázitás elnyomására célszerü rendeleteket tettem.

Azon tüzér tiszt, ki a Kanizsáról Kesthelyre történt visszavonulás alkalmával az ágyukat vezette, miként nekem jelentetik, azt nyilvánitotta, hogy Jellasics ellen tüzelni nem fog, hanem ha arra kerül a dolog, igen, Jellasics mellett, a magyarok ellen. Méltóztassék cs. k. Fenséged a tárgyat megvizsgáltatni s a jelentés valósága esetében az emlitett tisztet tüstént elmozditani.

Szenttamásról még semmi érdemleges tudósitásom nincs. A képviselőházban semmi emlitést érdemlő nem történt. Magamat magas kegyeibe ajánlván hódoló tisztelettel maradok. Pest Szept. 21-én 1848 esteli 10 órakor».

Ugyanaznap irta a nádor Batthyánynak Veszprémből a jelentős hirt, hogy délben találkozik Jellasicscsal.[1] Másnap két levelet intéz válaszul Batthyány a nádorhoz. Ez a két levél legbeszédesebb dokumentumai a helyzetnek és azok önmagukat emésztő lelki küzdelmeinek,

[1] St. A. W. — K. A. 61. Pz. 1948. — István fhg — Batthyány (Veszprém szept. 21.)

kik a jog, a törvényesség útjáról nem akartak letérni még az erőszakos betöréssel, a mindent megvető és mindent felforgató kamarillával szemben is. (Azért szorítkozom e levelek közlésére, hogy e bevezető fejezet túlságosan hosszadalmas interpretálásokba ne ereszkedjék és minél előbb áttérhessek könyvem tulajdonképeni témájára.)

«Fenséges csász. kir. Örökös Főherceg,
Nádor s kir. Helytartó Úr!

Örömmel értettem Fenségednek folyó hó 21-dikén 2479—2488. szám alatt hozzám irt kegyes leveléből: miszerint Fenséged a horvát bonyodalmak kiegyenlitése végett báró Jellasicscsal leendő személyesen találkozásra magát elhatározni méltóztatott. Én e találkozástól igen sokat várok, mert Fenséged magas személyéhez sok hő reményt kötök, — de ha egyelőre több eredménye nem volna is, — miként minapi levelemben megjegyzettem, mint egy részünkre kedvező fegyvernyugvás, mellynek ideje alatt egy kevés erőre kaphatnánk, ezt is nyereségnek tartanám.

A hadak azon számában, mellyet Fenségednek múlt napokban elősoroltam, csalatkoznom kellett; a verbászi táborból sem hozathattam fel többet a Szalay vezérlete alatt álló 1700 főnyi csapatnál, — ez Földvárra már megérkezett. Győr vármegyéből pedig ma kaptam a tudósitást, hogy miután a nemzetőrök kiinditását ministeri rendelet tiltja, az ott egybegyüjtött 5000 nemzetőr szétoszlatott, s helyette önkéntesek fognak állittatni. Kollmant, a tábori karunknak legügyesebb tisztét különös figyelmébe ajánlom.

Jellasics hir szerint, a velünk megütközést ki akarja kerülni s a Dunán át akar kelni, hogy igy Pestre a Duna bal partján jöhessen. A tervre bátor vagyok Fenséged figyelmét felkérni. Tegnapi levelem csatolmányait iderekesztve a végett terjesztem fel Fenségednek, hogy a báró Vayhoz és Puchnerhez szóló leveleket saját aláirásával is ellátni méltóztatnék. Magas kegyeibe ajánlott, hódoló tisztelettel maradok Pest Szeptember 22. 1848. alázatos szolgája

G. Batthyány Lajos».[1]

A másik levél pedig a következő:

«Fenséges Csász. kir. Ausztriai Örökös Főherceg, Nádor s kir. Helytartó Úr!

Árulás környezi cselszövényeivel a hazát mindenfelől; árulás, melly a sorkatonaság alkotmányunk elleni hangulatára támaszkodik, melly az egymásra bőszitett külön nemzetiségek palástja alatt működik, és a király szentséges nevét használja vakmerően jelszóul gonosz intézetei érvényesitésére; árulás, a legvétkesebb s egyszersmind — az egy Istenre! a legoktalanabb árulás, melly, mig a nyomorúlt hazát a polgárháboru lángjaiba boritja, a dinastia érdekeit is legbotorabbul is teszi kockára.

Az erdélyi kormányszék hivatalos jelentése idefogott másolatából és ugyanide mellékelt három záradékból át fogja kegyesen látni cs. k. Fenséged, hogy a 2-dik oláh ezred alezredese Urbán, egy második Jellasics szerepét kezdi ott játszani. Ő azon vidékben népgyűléseket tart és (a mint több

[1] St. A. W. — K. A. 727/e. 1848.

hiteles jelentésekből értésemre van) azon nyilatkozatokra, melyeket másolatilag idezárt iratában, mint közkivánatokat ad elé, maga bujtogatja a katonaságot, szintúgy mint a polgárságot: t. i. az unio és a magyar ministeriumtóli függés fölmondására, mifelől másolatilag idezárt iratában a 3-dik lap tetején, méltánylását hivatalosan is kimondja a szókban: «ihre bestimmte Erklärung, von einem unbeugsamen aber gerade darum achtbaren Willen begleitet» stb. — Ő végre már ujonc-szedéshez is kezdett.

Mi végök lesz bonyodalmainknak, Isten titkai közé tartozik? — De legyen bármi irva felüle a végzés könyvébe: azon magas személyen, ki a kormány gyeplőjének vezetésével törvényesen van megbizva, kit a nemzet osztatlan bizalma kisért eddig minden léptein, meg vagyok győződve nem fog semmi mulni, mit igaz hazafiui hüség s magas kijelöltetés kötelességül tesznek; nem fog semmi mulni, mi egy tiszta kebelt a maradék hálájára és az igazságos história méltánylására érdemessé tesz.

Ezen erős meggyőződéssel vagyok bátor cs. k. Fenségedhez aláirás végett az idezárt rendeleteket küldeni. Én tettem s mig e nehéz körülmények közt a kormányt vezetnem kell, teszek mindent hazám javára, a mi csekély erőmtől kitelik; tettem az erdélyi dolgok körül is rendeleteket, melyeknek támogatására vagyok bátor a Fenséged tekintélyét felszólitani.

Mély tisztelettel maradván Budapesten Szeptember 22. 1848.

G. Batthyány Lajos».[1]

[1] U. o. 729/e. 1848.

Hasztalan volt a magyarság készsége békét és megegyezést kezdeményezni, békejobbot nyújtani, — a nádor nem találkozhatott a bánnal, mert ez nem állván a jog és törvényesség alapján, gyáván meghátrált a törvényesség képviselője elől. A nádor mielőtt a gőzhajóra szállt volna a nemzet iránti nagyrabecsülése és alkotmányos érzetéből kifolyólag felszólította a táborban levő három kormánybiztost, hogy tartsanak vele. Ezek a főherceg iránti bizalmukat nyilvánítván kijelentették, hogy nem Jellasicscsal, hanem a horvátokkal kössön békét. Csányi László egyedül nem találta előnyösnek Jellasicsnak esetleges és egy megállapodásból eredő visszavonulását, sőt ezt a magyarságra nézve egy vesztett csatához hasonlította.[1]

Ez a visszavonulás egyelőre elmaradt, mert Jellasics mindenképen harci babérokra vágyott, mindenképen Pestre akart bevonúlni. A bán futárától elfogott levelek megdöbbentően igazolták, hogy vele egy esetleges tárgyalás sem vezetett volna sikerre, «minek is tárgyalni, ez nem is természetem» írja Kulmer bárónak, «— három-négy nap mulva a véres döntés megtörténik! va benissimo!»[2]

A nádor látta a császári csapatokat és főtiszteket a Kisfaludy fedélzetéről és egyszerre tudatában lett annak, hogy nem Jellasics, hanem a bécsi udvar tartja katonai felvonulását. Budára siet, otthagyja a magyar nemzetet a véres összeütközés előestéjén. István nádor nem volt katonatermészet, a magyar csapatok, me-

[1] St. A. W. — K. A. ad. 101. 1848. Csányi — Batthyány (Székesfehérvár szept. 21.)

[2] St. A. W. — K. A. 113/Pz. 1848. A találkozás elmaradásának részletei közismertek. Az elfogott levelek is.

lyek Keszthely és Buda között voltak, nem keltették benne a biztonság, a bátorság érzetét. Batthyányhoz intézett beszámolójában[1] a magyar nemzetnek háborús készületlenségéről tesz említést. Nem bízott abban, hogy Jellasics seregét szét fogják verni. A bizalom hiánya természetesen az ilyen lágy természetű embereket, ha nem is gyávákká, de határozatlanokká, félénkekké teszi. Ha Jellasicscsal szemben nem egy nemzetőrökből, népfelkelő földművesekből álló, kezdetlegesen felfegyverzett sereg állt volna, hanem egy félig-meddig organizált sorkatonaság, — úgy István nádor talán elhatározta volna magát a nemzet élén maradni és a hadsereget a betörők ellen vezetni, a bécsi kamarilla számításait keresztül húzni.[2] Már a Metternichhel folytatott levelezéséből is kitetszik, hogy nagyon sok tekintetben nem hajlott meg a bécsi udvar szava előtt a magyar kérdésben, sőt az 1848-iki esztendőben többnyire a nemzettel összhangzásban képviselte a nemzet érdekeit Bécs előtt és a kamarillával szemben, tehát most is megtette volna, de ebben az esetben meg kellett volna mérkőzni és nem

[1] St. A. W. — Kossuth Szemere Registraturs Acten 75. István fhg — Batthyány — (Pest szept. 23.)

[2] U. o. — «Feltételeim közt főhelyet foglalt az elégséges fegyveres erő, mert ki békét akar, annak harcra készen kell lennie. Mit e részben találtam, várakozásomnak meg sem felelt, s részben tán ennek is tulajdonítható, hogy ismételve tett kisérletek Báró Jellasicscsal kiegyenlítéshez juthatni, sikert nem értek. Mindamellett, a mit seregünkre nézve rögtönözve megtehettem, megtettem. Ebbeli fellépésemet s eljárásomat Ő felségének kötelességem szerint feljelentvén, erre Urunk Királyunktól a békés kiegyenlítést illető kisérlet jóváhagyását, de egyszersmind állásomra, mint főherceg utaltatván, azon határozott meghagyást vettem, hogy személyesen minden tettleges összeütközéstől távol maradjak.»

látta át a helyzetet, nem volt bizalma a seregnek, a vezető tisztekhez, hiszen a veszedelem válságos percei, a döntő percek még nem voltak itt, melyek olyan vezéreket adtak a nemzetnek, kik urai lettek a helyzetnek és kik elől Jellasics gyáván megfutott. István nádor a helyzet kialakulása előtt hagyta el az országot és ez okozta, hogy egy másfél évig tartó háború minden megpróbáltatása zúdult a nemzetre. Nem lett volna szabad meghátrálnia a Ferenc Károly főherceg, Zsófia főhercegnő, Latour gróf stb. által vezetett kamarilla elől, azonban úgy látta, hogy ezek a családi viszonyok állását lehetetlenné tették és inkább feláldozta állását és vele együtt a nemzet érdekeit.

Szerinte a viszonyok lehetetlenné tették, hogy az országnak, melyet a nemzet és a király reá bízott, akként álljon élén, mint kellene és Bécsben ha nem is mint nádor, de mint főherceg arra fog törekedni, hogy a királyt meggyőzze és a tróntól nyerendő végső segély által hazájának végső szolgálatot tehessen.

Bécsből azután megírta,[1] hogy Batthyány miniszterelnöki dezignálását a király elutasította. A következő levélben[2] pedig már csak István herceg írja, hogy nádori állását letette, Lamberg gróf mint kir. biztos «kibékítés» végett a táborba küldetett. «Sokat nem írhatok, csak búcsút veszek Önöktől és szívem mélyéből óhajtom, hogy az isteni gondviselés hazánk felett őrködni soha meg ne szünjék».

Ezek voltak utolsó szavai a magyar nemzethez, mely egymagára hagyatva Lamberg

[1] St.A.W.— u.a.76 — István fhg—Batthyány (Bécs, szept. 25).

[2] U.o.— u.a.77 — István fhg—Batthyány (Bécs, szept. 25).

kísérlete elé bizalommal nem tekinthetett, mert akkor már teljesen felfedett dolog volt, hogy a bécsi udvar Magyarországot katonailag meg akarja szállni és meg akarja béklyózni.

Ebben az időszakban történt Lamberg meglincselése és az országos honvédelmi bizottmány megalakítása, a kettő között pedig a horvátok kiűzetése az országból.

* * *

A válság, az összeütközés órái meghozták a nemzetnek azokat a férfiakat, kik a harctéren megbízhatóan vezethették a nemzet ügyét és ezzel visszatért a nemzeti erő kifejlésének lehetőségébe vetett bizalom is. Kossuth Lajos hatalmas egyénisége az embereknek ezreit állította csatasorba, — azonban nem volt elég és nem volt eléggé megbízható tiszt, eltekintve attól, hogy fegyver sem volt. Hogy fegyver legyen, kellett mindenekelőtt tiszt is. Mikor Jellasics betörése már bizonyossá vált, mikor szeptember elején már lázasan szerveződött mindenütt a nemzetőrség, a honvédség, Szolnokon egy fiatal őrnagy fejtett ki komoly tevékenységet a nemzetőrség megszervezése körül. Ez az őrnagy, Görgey Arthur, a magyar hadügyminiszternek életre-halálra kész embere, következőket jelentette[1] szeptember elején Szolnokról:

[1] Kr. A. W. — I. A. 1848 13/29. — Kivül: Herman Görgei. — k. Privatacten d. k. k. ung. Mil. Gouv. — Ez a késői piros ceruzával reájegyzett név tévedés, az illető levéltáros Görgei Ármint ismerte csak őrnagynak, holott Görgey Arthur is őrnagy volt, különben G. Á. soha nem volt Szegeden és 1848-ban még nem volt őrnagy. A levél Görgey Arthur jellegzetes szép irásával, ceruzával íródott.

«Méltóságodnak most alkalmatlankodni nem akarván, mai működésem eredményét néhány szóval ide jegyzem.

Batthyányinál voltam, ágyúimhoz való töltéseket megkaptam és megjelentetvén neki azt, hogy embéreim még nincsenek, valamint Szeged városa azon nyilatkozatáról is tudósítván őtet, azon igéretét nyertem, hogy ő hivatalosan nem fogja soha ellenzeni, ha Méltóságod befolyását Szeged városára minél hathatóbban magány úton felhasználja.

Méltóságod helybenhagyása reményében magam is bátor leszek állasomnál fogva Szeged városa és Csongrádmegye jó akaratjára minél erélyesebben hatni. Ha pedig Méltóságod jobb belátása szerint, ártalmasnak tartaná ebbeni befolyásomat, elég lesz, néhány szóval engemet oda utasítani, ahová Méltóságod azt hazánk érdekében jónak fogja találni.

Ma ment ki Szolnokra egy rendelet, mely engemet harmad napra ide rendelt. — Én nem jövök, hanem Szolnokon maradok, hogy félbe ne szakadjon az, amihez fogtam. Csak akkor jönnék el onnan, — de akkor haladéktalanul, — ha Méltóságod ide vagy akár hova rendel, —

életre-halálra kész embere
Görgei őrnagy»

«Holnap reggel kimegyek, feleségem lakása itt Pesten Bálvány-utca, Kendelényház (138) 2-ik emelet balra».

Nagyrabecsülés, bizalom, sőt feltétlen hűségnyilatkozat ez. Görgey őrnagy forradalmár volt, a Pesti Hirlap neveltje, királyellenes és köztársasági is. Ez a levél nem tartalmaz álnok

tettetést, hamisságot és kétszínűséget, hanem tényleges érzelmek kifejezője. Görgey feltűnésének első írásbeli nyomán meglátszik a férfias határozottság a nemzet ügyeért alapos munkát végezni és akárhová is rendelnék, megtenné kötelességét, tehát a kirendelés és parancs milyenségétől teljesen függetlenül alakult ki benne a nemzet iránti kötelességérzete.

A Szolnokon működő Görgey Arthur őrnagy rendeltetése és hivatása az volt, hogy a hevesmegyei nemzetőrséget megszervezze. Ambicióval és lelkes buzgalommal fogott e munkához. 5000 nemzetőr volt a tiszáninneni vidéken bejelentve, melynek központjául Szolnokot választották. A jelentések szerint csupán összevonni, kevéssé begyakorlani kellene a harcra kész nemzetőri csapatokat.[1] Megérkezett Szolnokra Görgey és csalódásainak útja megkezdődött. Azt hitte, hogy a nép határtalan lelkesedéssel egy emberként talpra áll és a zászló alá siet, hogy megye és város versengeni fog abban, ki állít több és jobban felszerelt nemzetőrt a haza rendelkezésére. Az 5000 emberből alig tudott 700-at összeszedni és ami ruházatukat, fegyverzetüket illette, a hatóságok részéről nemtörődömség és indolencia mutatkozott.

Kevés volt azon megyék száma, hol a hatóság a nemzetőrök, később a honvédek felszerelését lelkiismerettel teljesítette. Irtóztak a pénzáldozattól, viszont a megyei lokálpatriotizmus és a szűk kicsinyesség, mihez a családos nemzetőrök érthető félénksége is járult, egy jelmondatba csimpaszkodott, — hogy csak az ő megyéjüket fogják védeni! Nem egyszer

[1] Görgey Arthur: Mein Leben und Wirken in Ungarn I. B. 3—4. o.

esett meg a szabadságharc elején, mikor a haza védelme a nemzetőrökre volt bízva, ne adj Isten, hogy átmentek volna a másik megyébe segíteni, inkább feloszlottak.[1] Mikor pedig arról volt szó, hogy elviszik őket, kikötötték megnyugtatásukra, hogy csak hat hétig, vagy két hónapig szolgálnak. Ez idő letelte után, hazamennek. Ha az ellenség támadása másnapra is várható volt, — összeszedelőzködtek, letették a kaszát, akárcsak pont délben a kőműves a szerszámot. Nem törődtek senkivel és semmivel, — ami pedig harci értéküket illette, az rendszerint olyan volt, hogy nemhogy harcoltak volna, hanem a többieket csüggesztették és pánikszerű szaladásaikkal mindenki harci kedvét elvették.[2] A nemzetőrség és a népfelkelésbe vetett alap nélküli bizodalom a horvát betörők gyávaságából származott, mert ott a népfelkelés egy sokkal félénkebb ellenféllel állt szemben, hol nem is kellett harcolnia. Meg kell jegyeznem, hogy voltak kivételek is, mint például a tolnai nemzetőrök és népfelkelők, kik nem ijedtek meg Roth tábornok kilencezer emberétől.

Hevesmegye sem vette lelkiismeretesen annakidején a kiállított nemzetőrök felruházását és felszerelését. Egy ingbe és gatyába küldték el az önkénteseket az őszi hadjáratba.[3] Görgey katonásan megüzente, hogy ruházzák fel az önkénteseket és mikor ez nem használt ráírt a megyére. Az erélyes hang a megye

[1] Mikor Jellasics betört, a győri nemzetőrség inkább feloszlott, de nem lépte át a megye határát. A felső megyékben ez már mindennapi eset volt.

[2] Schwechat, Kosztolna, Budamér, Budatin, stb.

[3] Nyitra megye decemberben szintén gatyában, mezitláb küldte az ujoncokat Pozsonyba.

urainak nem tetszett, sietve a miniszterelnökhöz fordultak, hogy a «neveletlen» őrnagy megfeledkezett a megyei testület irányában tartozó tiszteletről. Nem arról beszéltek panaszukban, hogy ők súlyos kötelességmulasztást követtek el, hogy ingben és gatyában fegyver nélkül állítják ki az ujoncokat, hanem, hogy az őrnagy nem ildomos, neveletlen, sőt durva. Ez szinte iskolai példája annak, mint lehet más irányba terelni a kérdéseket és mint lehet valakire azután olyan dolgokat reáfogni, amelyeknek alapjuk nincsen. Görgey a haza érdekében, a Jellasicscsal való harcok küszöbén szigorúan bekövetelte azt, ami a nemzetnek Hevesmegye részéről kijárt. Ha nem ezt tette volna, hanem felületességgel, lelkiismeretlenséggel kezelte volna a reábízott feladatot, ha az odacsődített önkéntesekre nem hederített volna, hanem birkák módjára tovább terelte volna, mint ezt akkor néhányan tették, akkor kellett volna Hevesmegye közönségének, mely cím alatt bizonyára a megsértődött alispán húzódott meg, a miniszterelnökhöz fordulnia. Ez az első panasz és vádaskodás, melyet Görgey a nemzet megmentése érdekében kifejtett lelkiismeretes és önfeláldozó munkásságáért kénytelen volt elviselnie. A Szolnokon szeptember 21-én kelt Görgey levél így hangzik:[1]

Heves Megye Közönségének.

Seregem tüzér, hidász és utász karának számára szükséges 250 rövid kard iránt a Ministériumhoz fordulván: hivatalosan adatott tudtomra, hogy Pesten ily rövid kard

[1] St. A. W. — K. A. 119/Pz. 1848. — A miniszterelnökség okt. 2-án kapta kézhez és természetesen ad acta tette a panaszt.

nincs, Heves Megyének azonban van. Én ezért a tisztelt megyét hivatalosan kérem fel, hogy azon rövid kardokból, mellyekkel a Heves Megyei állandó nemzetőrsereg az altáborban volt fölszerelve 250 darabot szijjastól együtt időhaladék nélkül kezemhez juttasson.

A tüzérnek, hidásznak és utásznak a rövid kard egyetlen fegyvere, a haza a Magyar korona jogai és Nemzeti önállóságunk legterhesebb szolgálatában, ágyú körül, hid és út készítésnél.

A mi a 250 darabon fölül van a tisztelt Megyének ily rövid kardból készlete, azt is kérem a végre nekem megküldetni, hogy az illy rövid kardokban nagy hiányt szenvedő rendes honvéd tüzérség fölszerelésére haladék nélkül a Ministerium kezéhöz juttassam.

Néhány helység a Megye kebeléből a rá kivetett önkénteseket egy ingbe gatyába küldte be hozzám, s midőn igy pőrén minden nélkül elfogadni nem akartam, azt mondták, hogy a ruháztatásra nem kaptak parancsot a Megyétől.

Hivatkozom az e sereg alapját tevő rendeletekre, mellyek a hatóságoknak ruházást és fegyverzést hagynak meg és nem tudom menteni Heves Megyének hanyagságát.

Ha a Heves Megyei állandó Nemzetőrség olly gyáva, a maga soraiból ki nem állithatni a vész pillanatában a Magyar haza, a Magyar korona és önfönállásunk védelmére önkénteseket, és ha e gyávaságot nem meri bevallani, mondván szemébe az Országnak «mi nem állunk ki háború végéig» — ha gyávaságát sorain kivül toborzott önkéntesekkel akarja takarni, kik az ő képét viseljék és az ő nevének szerezzenek nem érdemlett

becsületet a csatatéren: legalább ruházza fel őket ezen Heves megyei állandó nemzetőrség. Ez a legkevesebb, mit kívánni lehet. A fegyverbeni hiányt, amennyiben a megye pótolni nem tudná, részben pótolni fogom én, de ha ruházatról is álladalmi költségen gondoskodni én volnék fölhatalmazva, akkor nem szorulnék Hevesmegyének hévtelen segélyére, hanem toborzást nyitottam volna, amint Szolnokba érkezém és September 3tól fogva fogadom — egyes ember létemre is 3 annyit állitottam volna ki, mint mennyit Heves Megye October 11éig igér netalán mégis kiállitani.

Én meleg téli czélszerü, bár nem új, bár nem egyforma — ruházat nélkül a helységek önkénteseit el nem fogadhatom.

És ez az, mit én Szolnok Város birájának mondtam, nem vettem át az önkénteseket, mert ruhátlanok voltak és nem azért mert nem Nemzetőrök. Ez legyen mellesleg megjegyezve e Megye első alispánjának, 724. sz. alatt f. hó 15ről kelt felszóllitására.

Méltóztassék rögtön intézkedni, hogy az önkéntesek ruházva adassanak nékem által.

Fejtsen ki Heves Megye e végső pillanatokban némi erélyt, ragadja meg az alkalmat a fönt igénylett legalább 250 rövid kard és a ruházás körüli sürgős intézkedéssel, feledtetni, részben legalább semmi körülménnyel nem menthető eddigi hanyagságát az önkéntes mozgó nemzetőrsereg fölszerelése körül, mellyért a nemzet köszönetére, sem a hivatalos organumok, sem a nyilván utján számot Heves Megye nem tarthat.

Görgei Arthur őrnagy.

A tiszáninneni mozgó nemzetőrség vezérének (mert ez volt Görgey hivatalos címe) ezen levele ellen Hevesmegye a következő panaszos írásban protestált:

Ministerelnök Úr!

A Tiszáninneni mozgó nemzet őrsereg parancsnokának Görgei Arthurnak a Megyéhez az önkéntes nemzetőrök kiállitása tárgyában intézett neveletlen durva kifejezésekkel teli levelét azon kéréssel van szerencsénk Minister elnök Úrhoz felterjeszteni, hogy miután a nevezett őrnagy megfeledkezvén egy Megyei testület irányában tartozó tiszteletről azt oly kifejezésekkel illetni bátorkodott, mellyeket honvédi őrnagytól, de még egy régibb idomú fekete sárga sinoros seregbeli tizedestől is várni alig lehete, ezen neveletlen durva bánás módja pedig a haza zászlója alá fellelkesült kebellel összesereglő honfitársainkban a fegyver ragadás eránti készséget nem csak nem nevelné, sőt vissza rettenteni képes, de külömben is e Megye tellyesitett kötelességei öntudatában méltán megkivánhatja, hogy a hazáért véröket ontani kész önkéntes nemzetőrei egy gyengédebb érzésű, s emberibb bánásmódú őrnagy parancsnoksága alá állitanának, erre nézve tehát egész tisztelettel felkérjük Ministerelnök urat, hogy ezen neveletlen őrnagyot hivatalától elmozditani, s igy a Megye megsértett testületének elégtételt szolgáltatni kegyeskedjék.

Kelt az 1848-ik évi September 27-ikén tartott bizottmányi ülésünkből.

Heves vármegye közönsége.

A «neveletlen hangú» őrnagy már a megelőző hónapokban is, nyitott szemmel járt-kelt

az akkori idők zűrzavarában és szomjas lélekkel szívta magába a nyert tapasztalatokból merített tanulságokat. Osztrák nevelésben részesült és több mint tizennégy esztendőt töltött hazájától távol, Ausztriában. Újszerű volt előtte itt minden, közelről nézte, látta hazáját és társadalmát, mely után vágyva vágyott és melyről légvárszerű képzeteket alkotott magának.

Görgey Arthur 1848 május végén jelentkezett katonai szolgálatra Pesten. Eleinte volt ezredtársával Ivánka Imrével Batthyány katonai irodájában dolgozott [1], vagyis inkább Ivánkának segédkezett teendőiben, ki mint honvédszázados a miniszterelnöknek katonai ügyekben tényleges titkára volt. Még mint civil egy a vasúti kocsikerekekre vonatkozó találmányával Széchenyi István közlekedésügyi miniszternél jelentkezett.[2] Széchenyi nem fogadta és Kovács Lajos miniszteri tanácsos intézi el a rendes, már akkor dívó miniszteriumi módon Görgeyt. Az egyetem vegytani tanszékére is pályázott, itt is elutasításban részesül.[3] Vannak, kik ezt úgy állítják be, mintha pénzt akart volna szerezni, alkalmatlankodott volna és csalódásai nem emelhették szeretetét hazája iránt. Mindaz, amit Görgey ez irányban tett, szintén csak hazája iránti kötelességérzetéből fakadt. Nemzetének ajánlotta fel a találmányt, mely alapos technikai és vegytani tudásánál fogva bizonyára komoly és szakszerű volt. Hogy pedig a találmányokat, mint minden egyéb munkaszolgáltatást meg kell és meg

[1] id. Görgey István: 1848 és 1849-ből I. 17. o. és ugyanattól: Görgey Arthur ifjúsága stb. 343. o.

[2] Kovács Lajos: A békepárt a magyar forradalomban 94. és 95. o.

[3] Kaciany Géza dr.: Görgei 7. o.

szokás fizetni, ezt nem szükséges bőven magyarázni. Hogy pedig a pesti egyetemen akart egy vegytani tanszéket elnyerni, ez is csak dicséretreméltó hazafias ambició volt, mely hogy egyuttal jogos is volt, bizonyítja, hogy a lembergi egyetem vegyészeti tanszéke mellé asszisztensnek már egy esztendővel ezelőtt kinevezték, egyetemi tanulmányait kitünően végezte és egy vegytani értekezését a bécsi tudományos akadémia jutalomban részesítette. És vajjon melyik tudós nem kíván egyetemi tanár lenni, különösen mikor állás nélkül van. Görgey tudósnak készült és az is lett volna, ha közbe nem lép a szabadságharc. Az, hogy csalódott, természetes, mert láthatta, hogy nem minden tejfel odahaza, de hogy ezek az epizódok későbbi magatartására is döntő befolyással lehettek, kétlem. Egy mozaikdarabkája volt ez annak a képnek, melyet az akkori hazai viszonyokról nyert. Görgey, ha el is nyerte volna az egyetemi katedrát, ha találmányát el is fogadták volna, a veszedelemben levő haza segítségére sietett volna és szintúgy kardot kötött volna. Azzal a szándékkal sietett Toporczról Pestre, hogy beáll katonának, István testvéröccsét bízta meg, hogy honvédtiszti kinevezését kezdeményezze, tehát a fenti epizódok korántsem elhatározásának megmásítását jelentik, hanem azt, hogy Görgey még májusban nem látta előre a hosszú háború kibontakozását. A horvát bonyodalom kezdett akkor erjedni, nem gondolt senki arra, hogy ebből egy hosszú évig húzódó szabadságharc lesz, tehát misem természetesebb, hogy polgári érvényesülését sem akarta elhanyagolni.

Elintéztetvén honvédszázadossá való kineveztetésének formalitásait, junius elején a

győri 5. honvédzászlóaljhoz neveztetett ki. Nyolcvan pengő forint havi fizetése volt és nem szorult többé sem ő, sem fiatal neje, nénje özv. Görgey Ferencné sz. Kosztolányi Mária nagylelkűségére. Görgey Arthur eddig mindig a legsúlyosabb anyagi gondokkal küzdött, lelkiismeretes, kötelességtudó ember volt, ki az adósságcsinálás könnyelmű mesterségét nem művelte, hanem inkább éhezett és nélkülözött. Nem foglalkozás hiánya, nem kalandorság vezette őt a magyar honvédség soraiba, hanem az ország fenyegetett helyzete, mert ha akarta volna, maradhatott volna Toporczon is, elmehetett volna ismét külföldre és mint kitűnő vegyész talált volna elég állást és jövedelmet, mert nem szabad szem elől téveszteni, hogy Görgey bár jó hadvezérré lett később, osztrák szolgálati évei után averziót érzett a katonáskodás iránt és talán szivesen elkerülte volna a katonáskodást, azonban épen úgy mint Görgey István okleveles ügyvéd beállott katonának, beállott Görgey Arthur vegyész is.

Győrött tiszttársaiban nem sok öröme telt. A rangidősebb százados beteg, a másik századostársa, a zászlóalj parancsnoka pedig nem kifogástalan multtal birt. Ilyen környezet lehűtötte feltörő ambicióját, ugyanis azt látta, hogy a tiszti állások betöltésénél felületesen és válogatás nélkül jártak el. A szakértelem hiánya, a szellemi tehetség gyarlósága, az erkölcsi alap gyengesége még akkor gyakori volt az új tisztteknél és ezen nem lehet csodálkozni, hiszen a kormánynak sürgősen, néhány hét alatt hadsereget kellett előteremtenie, mindenekelőtt tisztekre volt szüksége. Nem volt idő válogatni, fürkészni, vizsgálgatni. A kialakult későbbi honvédsereg tisztikara qualitásban már egészen

más volt, mert a hadsereg kialakítása folyamán az anyag silány része a szitában maradt, vagy pedig a komoly harcok elől eloldalgott. Görgey, aki önmagával szemben kora ifjúsága óta szigorú és kíméletlen volt, ki mindig a legridegebb önkritikát gyakorolta saját maga felett, nem volt kíméletes mások megítélésénél sem. Erőteljes ambició, munkaláz, lelkes áldozatkészség lakozott benne párosulva lelkiismeretes pontossággal és kötelességérzettel. Ugyanezt gondolta másokban is találni, ugyanezt elvárta másoktól is és mikor ehelyett őt ki nem elégítő tulajdonságokat és állapotokat talált, méltán kifejlődött benne a megvetéssel vegyített harag mindazok ellen, kik nem tették meg eléggé kötelességeiket.

Kormányrendelet szólította Győrből Pestre, hogy a Szmyrnában és Konstantinápolyban heverő fegyverkészleteket az állam részére megvásárolja. A kiküldetés azonban nem történhetett meg, mert az ajánlattevőkről kiderült, hogy nem megbizhatók. Ezen időben Batthyány miniszterelnök felismerte Görgey tehetségét és elnöki irodájának katonai osztályába osztotta be. Ivánka Imre honvédszázadossal, Nádor-huszárezredbeli tiszttársával dolgozott itt, ki, mint említém, Batthyánynak tulajdonképeni katonai titkára volt. A miniszterelnök Görgeyt ezután igen fontos és nehéz külföldi missziókra használta. Görgey ugyanis látván a fegyver és lőszerhiányt, mint szakavatott vegyész egy felállítandó gyutacs és lőkupakgyár eszméjét terjesztette a miniszterelnök elé, ki Görgey tervét helyeselte. Míg a gyár létesül, egy évi szükséglet beszerzése végett Görgeyt részint B é c s b e, részint P r á g á b a küldte. Bécsben még Latour hadügyminiszter kiállította részére az utalványt a

bécsujhelyi raktárakban levő lőszerkészletekre. Megnézte alaposan a wolkersdorfi lőszergyárat, majd Prágában a Sellier és Bellot cég üzemét tanulmányozá. Ezzel a céggel nagyobb mennyiségű gyutacs és lőkupak szállítására kötött szerződést.

Némelyek szerint prágai útjának ezenkívül még két másik célja is volt. A felállítandó magyar lőszergyár részére szakmunkásokat felvenni, másrészt a Prágában levő magyar katonaságot, különösen huszárságot a hazai viszonyok felől felvilágosítani és hazahívni. Mindkét, azaz mindhárom feladatot Görgey lelkiismeretesen teljesíté és csupán az idő előtt kitört háborús fejlemények akasztották meg a megkötött szerződés realizálását, mert a bécsi kormány a szállítandó lőszert lefoglalta, a felvett munkásokat, kik a prágai gyárban már felmondásban is voltak, Prágából ki nem engedték. Viszont a Nádorhuszárok otthagyták Ausztriát és megérkeztek Magyarországba október első napjaiban. Görgey István határozottan cáfolja, mintha bátyja a «hazaszökésre bujtogatott volna», holott több mint bizonyos, hogy ilyen irányú megbízása volt és ennek eleget is tett. A magyar katonaságot mindenünnen hazahívták, tehát el nem mulaszthatták ezt az alkalmat sem.

Prágai tartózkodása alatt adott kifejezést akkori politikai felfogásának. Arra a kérdésre, hogy tulajdonképen mit akarnak a magyarok, azt válaszolá: «Köztársaságot egy örökös királylyal».[1] Ez megegyezett a radikális irányzat felfogásával. Akkor senki sem beszélt még köztársaságról, csupán egy alkotmányos szabadságreformokon felépített liberális irányú új király-

[1] Helfert: Der ungarische Winter-Feldzug und die octroyirte Verfassung I. 266. o.

ságról, melyben a király abszolut jogköre egy részét a nép átvenné. Görgey találóan jellemezte a forradalom és szabadságharc első időszakának célját, köztársasági szabadság és alkotmány, melyben az elnöki tisztet a királyi család tölti be öröklés révén.

A Nádorhuszárokra vonatkozólag egy-két tréfás megjegyzést tett, miszerint tárgyal velük.[1] A megjegyzéseket komolyan is lehet venni és nem is. Több mint valószínű, hogy volt ezrede tisztjeit behatóan informálta az ország helyzetéről. Prágából visszatért Pestre, hol hasztalan várta megbizatását a lőkupak és gyutacsgyár felállítására vonatkozólag. Megelégelvén a várakozást, mert tettvágytól égett, a szerbek elleni táborba való kiküldetésre jelentkezett. Jelentkezését elfogadták és Mészáros hadügyminiszterrel kellett volna a délvidékre utaznia. Már a gőzhajó fedélzetén volt, mikor kormányrendelet értelmében visszahivták és kinevezték a tiszáninneni mozgó nemzetőrség vezérévé és egyuttal őrnaggyá. Működése helyéül Szolnokot jelölték ki. Végre egy állás, mely munkavágyának megfelelt és amelyről mondhatta, hogy pompás, — de nyaktörő is. Rögtön kinevezése után levelet küld a délvidéki táborba öccsének, Istvánnak és meghívja maga mellé segédtisztnek, mert nem ismervén eléggé a hazai viszonyokat, a megyei szerkezetet és kivált a magyar fogalmazásban sem érezte magát elég erősnek, egy megbizható lelkes embert keresett és ezt

[1] U. o.: «Mit csinál most itt?» «Én? Tárgyalok a Nádorhuszárokkal.» «És ezt oly nyiltan megmondja nekem?» «Ismerem és tudom, hogy nem fecseg. Különben» — nevetett, «megmondom az egész világnak, ki ezt kérdi; amit az embereknek nyiltan megmondanak, azt legkevésbbé hiszik.»

csak fivérében vélte megtalálni. Olyan emberre volt szüksége, a ki: «1. magyar s a magyarral állni s veszni kész; 2. törvénytudó; 3. jó tollal bír; 4. becsületes; a hazáért szenvedni s működni kész s bennem bízik.»[1] E négy pont hű tükre Görgey belső világának, felfogásának és fölényesen reácáfol mindazokra, kik a magyar honvédségbe való beállását kalandorságnak, anyagi és existenciális megszorultságnak tulajdonítják, mert akkor nem beszélne arról, hogy a hazáért és a magyarért állni és veszni kész. Alakoskodással sem lehet ebben az esetben vádolni, hiszen intime testvérének írja, akivel szemben nincsen szüksége ilyen érzelemkitöréseket szimulálnia.

Itt, mikor a testvéréhez való vonatkozását említem, szükségesnek tartom, hogy egy kissé reávilágítsak Görgey Arthur érzésvilágára és annak fejlődésére, mert köztudomásu írott és nem írott hagyomány szerint Görgey érzésnélküli, hideg cinikus ember lett volna, ki sem Istent, sem embert, sem hazát nem szeretett. Sőt úgy osztrák, mint magyar biografusai között nem egy magyarellenességgel is vádolta. Hosszadalmas volna az ezekre vonatkozó idézeteket csokorba gyűjteni, de nem is szükséges, mert az események ismertetése folyamán amúgy is meg fogunk ismerkedni Görgey cselekedeteivel. Görgey szabadságharcbeli szereplésének megitélésére vonatkozólag csakis annak akkori tettei lehetnek számunkra mérvadóak. Ezek a tettek árulják el érzésvilágát is. Azonban, hogy ezen érzésvilág miként fejlődött azzá, amilyen a szabadságharc elején volt, ezt akarom egészen röviden érinteni, mert ebből merítettek

[1] G. I.: G. A. ifjusága stb. 359. o.

elfogult bírálói következtetéseket, anélkül, hogy teljes megbizhatósággal figyelembe vették volna a helyes forrást. Ezekkel a helytelen következtetésekkel igyekeztek megmagyarázni szabadságharcbeli magatartását. Görgey István munkája bátyja ifjúságáról megdöbbentően semmisíti meg mindazok erőszakos következtetéseit, kik Görgey Arthurt érzésnélküli, hideg, szeretetnélküli, szenvedélytelen, cinikus embernek festették. Görgey Arthur egy melegen érző, szeretni tudó és szeretetért áldozni is tudó, lirai ellágyulásokra képes ember volt, ki azonban a szenvedések iskolájában csendessé és hallgataggá vált és régi tapasztalat, hogy a megpróbáltatásokon keresztül vergődött ember bizalmatlankodó. Görgey Arthur sem öntötte ki bárki előtt szívét és lelkét. A szigorú katonanevelés nem tehették közlékennyé, — a nélkülözések nem tehették könnyűvérűvé, a katonáskodás alatt oly súlyosan megnyilvánult osztály és vagyoni különbségek nem tették devottá és hizelgővé. Ellenkezőleg, megkeményítették és és e kemény kéreg alatt egy érző lélek vergődött és vágyódott, melegség, együttérzés, szabadság és hazája után.

Azt írták és mondták róla, hogy kameleonjellem, rókatermészet, kozmopolita, atheista, szarkasztikus, cinikus modorú, egoista, szíve a szkepticizmus fagyában megdermedt, sem barátkozni, sem lelkesedni nem tudott, nemes érzelmekben nem tudott hinni, önmagát is lekicsinylő embermegvető, dícsvágyó, keményszívű, igazságtalan stb. stb. Ha mindezeket a rossz tulajdonságokat összeadjuk, egy valóban emberi alakban rejtőzködő szörnyeteg képét kapjuk, mely egyáltalán nem felel meg Görgey Arthur képmásának és nemes alakjának. Hogy hibái

és súlyos hibái voltak, azt látni fogjuk, azonban melyik ember tökéletes? Korántsem voltak a «nagy idők tanui» «félistenek», hanem emberek, aprók és kevésbbé aprók, nagyok és kicsinyek, hibákkal és mulasztásokkal teleróttak, mint minden más kor emberei. Görgey is. És nem lehet másrészt elképzelni, hogy míg az egyik rész «félisten», addig csak az egyetlen Görgey félördög volt és hogy egyedül ő a hibás, senki más. Bizony hibás volt ő, azonban a többi is épen úgy. Az ő személyi szerencsétlensége, hogy a benső versengésben ő csinálta az utolsó sakkhuzást, legjobb belátása szerint, azonban ügyetlenül és a befejezés módjának ódiuma így ő reá borult, ki az utolsó sakkhuzást tette, minden félreértésével és minden türelmetlenségével.

Mint régi szepesi nemesi család ivadéka a késmárki ág. ev. liceumban tanúlt 1832. nyaráig kitünő eredménnyel. Ezen idő alatt szülei elszegényedtek és anyja, ki spártai szellemben nevelé gyermekeit, meghalt. Késmárki tanulmányait két teljes esztendőre meg kellett szakítania, mert édes anyja ápolását ő végezte, ennek lehet tulajdonítani, hogy a három Görgey testvér közül Görgey Arthuron fogott leginkább anyja nevelése és hatása. A legtöbb időt ő töltötte mellette. Lőcsei polgári család gyermeke volt az anyja, kit anyósa, a gőgös nemes asszony polgári származása miatt megvetett és gyűlölt. Viszály, egyenetlenség nyugtalanította mindig az összeférhetetlen öreg asszony részéről Görgey Arthur szülei házát, melyben anyja férje családjának gőgössége miatt valóságos mártiriumot szenvedett. Meg lehet érteni, hogy polgári származására annál inkább büszke önérzete fellázadt. Anyja szomorú sorsa mély nyomot

vésett gyermekeibe, különösen Arthurba, ki talán ezen tövises igazságtalanságból eredő tanulság révén az osztálykülönbségekhez való türelmetlen ragaszkodás átkosságát felismerte. Úgy ő, mint testvérei halálos gyűlölettel és ellenszenvvel viseltettek a nemes és arisztokrata gőggel eltelt nagyanyjuk irányában az anyjukon ejtett súlyos igazságtalanságok miatt. Ezzel a tanulsággal került Arthur a tullni utásziskolába, melynek egyik legkiválóbb, legtehetségesebb tanulója lett. Ez az egy mélységes tanulság és az előtte megnyíló pálya egymással homlokegyenes ellentétben állottak. Mikor elhatározta, hogy a katonai pályára lép, teljes tudatában volt annak, hogy az akkori világban a rang, a nemesi osztályok kiváltságai, a vagyoni helyzet súlyosan latba esnek az érvényesülés kérdésénél. Atyja azonban nehéz anyagi gondokkal küzdött, a katonai intézetben pedig ingyenes hely állott fia részére nyitva és a tizennégy éves ifjú, ki már akkor szivesebben egy komolyabb tudományos pályát választott volna és örömest hajlamát szerette volna követni, — atyja helyzete iránti belátásból beleegyezett abba, hogy Tullnba megy. Az egoizmus az ifjukor éveiben is kiütközik a cselekedetekből, Görgey Arthur mint egoista nem ment volna Tullnba és nem lett volna tekintettel atyja helyzetére.

«Mert katonának két okból megyek: — írja atyjának, — először és mindenekelőtt a haza iránti szeretetből, minthogy annak hasznára lenni nekem emitt több alkalom látszik kinálkozni, mint más szakokban, másodszor a mathematikai és phisikai ismeretek iránti szeretetből.»[1] Azt hitte, hogy az

[1] G. I.: G. A. ifjúsága stb. 30. o.

utásziskola bizonyos átmenetet alkot a katonapálya és a tudományos pálya között. Ez vigasztalhatta hajlama elleni pályaválasztásában és azonkívül, hogy mint katonának inkább lehet majd alkalma hazájának szolgálatot tehetni. Ebben, mint látjuk, sem egoizmusnak, sem érzésnélküliségnek, sem cinizmusnak nyomait nem találhatjuk, hanem ellenkezőleg. Már mint zsenge ifjú hazája iránt komoly szeretettel volt eltelve és ez a szeretete férfiéveiben csak megerősödött és mélyebb, intenzivebb lett.

A tullni osztrák katonaiskolában hazája iránti szeretete megóvta attól, hogy az osztrák politikai szellemü katonai neveléstől szívében és lelkében elnémetesedjék, elidegenedjék, sőt mint sok magyar tevé, hazája iránti ellenszenvvel és lekicsinyléssel megteljék. Igaz, lehetnek talán kétkedők, kik azt mondanák, hogy a fent idézett levélben a «haza» nevezete alatt talán nem Magyarországot, hanem az összmonarkiát értette. Nem szabad elfelejteni, hogy Görgey Arthur, mikor e levelet irá, a késmárki evangélikus liceum növendéke volt. Mit jelent ez?

A szepességi tanintézetek, dacára annak, hogy német nyelven tanítottak bennök, már a tizenkilencedik század elején a magyar nemzeti mozgalomnak nevelő helyei voltak. A Szepesség a szabadságharc legelső, legerősebb magyarérzésü megyéje volt, melytől épen úgy rettegett az osztrák, a hurbanista és az orosz. A Szepesség fiaiból a szabadságharc számos neves politikusa és katonája rekrutálódott. Ludvigh, Irányi, Veszter, Hunfalvy, Csáky László gróf, Marjássy, stb. szepesiek. Szepesi német iskolák nevelték őket épen úgy, mint Görgeyt, ki késmárki diák korában irta a fenti levelet. Ott a haza fogalma alatt nem értették Ausztriát.

A tullni időszakban Görgey eminens tanulója volt az intézetnek. Már itt kezdte érezni szegénysége terhét. Az 1836-iki tanév végén az equipirozás céljaira nem volt elegendő pénze, tehát az ezrednél szerezte be az uj uniformist és hónaponkénti dijlevonásokkal törlesztette.

«Ez keserves dolog! fogod talán mondani.» — írja atyjának. — «Nekem kevésbbé az, mint megvonni tőled az utolsó garast... És föltéve is, hogy száraz kenyérrel élek ott, hol mások dőzsölnek és csak nézőnek maradok ott, hol mások kényökre élveznek: kérdem, egy nyomorúlt kéjencet akartál-e belőlem nevelni, ki csak ösztöneit követi, vagy pedig oly férfiút, aki tudja, hogyan kell az anyatermészettől kapott szellemi és testi erőt gondosan kiképezni és lelkiismeretesen használni? Vagy akkor kezdjek-e nélkülözést tanulni, mikor már a kénytelenség reá szorít... Nem azért lettem én katona. A te véres verejtéked árán jól élni a polgári pályán is lehetett volna. Hagyd meg tehát nekem akaratomat s az örömet, hogy gondjaidon némileg könnyíthessek.»[1] — Önzetlenség, önfeláldozás és józanság beszél e sorokból. Nagy lelki erő, nagy önmegtagadás ez, mely igazán csak kevés ember tulajdona és ezek a tulajdonságok korántsem egyeznek azokkal, melyeket a róla szóló későbbi rajzokban odavetettek.

Mint magyar nemesi testőr Ármin bátyja dolgai között ott találta atyjok intelmeit bátyjához. Ez intelmek margójára, mint nemesi testőr többek között ezeket irá: «Légy istenfélő, igazságos és ne félj senkitől!» — «Óh bárcsak már egyszer a más kárán okulni és még jó órában

[1] G. I.: G. A. ifjusága stb. 57. o.

a valódi barátban bízni megtanulnának az emberek!» «Alkalmat keresel jót tehetni? kerüld a rosszat: és máris jót tevél.» — «Örülj neki, ha földi szerencsétlenség ér. Ez legjobb adománya Istennek, ki előre látja, mint fognál elbizakodni a szerencsében.» — «A jótétemény kamatoz. De nem a kamatjáért kell jót tenned. Ezért ne tudjon róla jobbkezed, amit ád a balod és ne a szerencsétlen azt, hogy ki segített rajta.» — «Quidquid agis, prudenter agas et respice finem. De ne csak az, hogy okos-e, amit cselekszel? azt is, hogy jó-e? Vizsgáld meg. Akkor nyugodtan bevárhatod a végét.»[1]

Ezek a szentenciák, melyeket Görgey Arthur követendő életelvül szegezett le, nem tartalmaznak a szkepticizmus fagyában megdermedt szívet, cinizmust, keményszívűséget. Egy kicsike kis nyomát mindeme tulajdonságoknak vissza kellene tükröznie az ifjú kornak!

A szegénysors és nélkülözés következtében Bécsben tartós májbetegségbe esik. Több mint hat esztendő óta hozzá volt szokva vacsorára semmit, reggelire egy darab kenyeret enni[2] és a megtakarított pénzt édes atyjának küldi. Görgey Arthur egy hálás, önfeláldozó jó gyermek volt és aki ilyen, az nem lehetett rossz ember és rossz polgára a hazának. Még Bécsben lázas szorgalommal nekilát a magyar nyelv hibátlan és teljes elsajátításának. Mint szepesi gyermek német anyanyelvű, ki megtanulja egyidőben a tót nyelvet is. A magyar nyelvet féligmeddig az iskolában tanulja, hibás, vagy németes, vagy tótos kiejtéssel. A szepesi diákokat azután magyar szóra le szokták volt küldeni

[1] U. o. 70—71. o.

[2] U. o. 82. o.

magyar vidékre, Görgey Arthur azonban e helyett osztrák katonaiskolába került. Magyar nyelvi tudása megfogyatkozott. «Minden sor», — írja fivérének — «melynek megértése nálam nehézségekbe ütközött, megannyi halk, de komoly szemrehányás volt nekem, hogy nemzetemtől elszakadtam.»[1] És a magyar irodalom termékeinek olvasása közben kikelt benne a nemzetéhez való tartozandóság szoros érzete és honvágya. Ezekkel az érzelmekkel vonult be főhadnagyi rangban a Nádorhuszárokhoz Salzburgba 1842 tavaszán.

Az akkori katonai bánásmód, mely rideg és kegyetlen volt, nem volt inyjére. Benső hajlama, függetlenségi érzete, a dolgok mélyére ható gondolkodásmódja merő ellenkezésben volt ezzel. «A százados kiabál, az őrnagy harap, a közember, ha váratlanul engem meglát, összerezzen, kinyúlik oly hosszúra és egyenesre, akárcsak nyársra húzták volna és úgy néz rám, úgy néz rám, néz rám, rám! olyan nézéssel, minővel én fognék egykor a hóhéromra tekinteni, ha t. i. annak keze általi halálom lenne megírva a végzet könyvében».[2] — Ezeket írta salzburgi tartózkodása első napjaiban bátyjának.

Ennél a pontnál meg kell állapodnom, ugyanis salzburgi azaz wartbergi tartózkodása idején egy magyar huszárt agyonlövetett. Szigorúsága miatt két közhuszár le akarta lőni. Nehány huszárral hozzájuk ment és kapacitálni kezdte őket, mire ezek lövéssel feleltek. A szigorú katonaregula szerint Görgeynek nem maradt egyéb módja, mint szintén lövetni. Ha nem teszi, életét veszélyezteti és rangjától

[1] G. I.: G. A. ifj. 132. o.
[2] U. o. 151. o.

megtosztatnék. Túlzott szigorúsága, az alantasaitól és embertársaitól megkövetelt teljesítmények iránti felfokozott igényei alkották később is igazságtalan és hibás lépéseinek alapmotivumait. Ez Görgey egyik legszembetűnöbb fogyatékossága volt és még túlzó jóakarói sem tagadhatják, hogy ez a tulajdonsága gyakran leszorította és elnémította benne a nemesebb érzelmeket. Az emberek megítélésénél saját magát és saját tulajdonságait tartotta szeme előtt irányadóul. Ez elfogulttá és igazságtalanná tette. A fentemlített wartbergi eset sajnosan többször megismétlődött a szabadságharc forgatagában. Azonban míg itt az osztrák katonatörvény szerint cselekedett, addig később tisztán szigorúságból követte el ezeket a tetteket. Különösen hátrálókkal és renitenskedőkkel szemben járt el kurtán és többízben saját maga vágott kardjával közéjük. Lehetséges, hogy úgy gondolkozott: hadd vesszen e néhány, vagy egy, — de megmenekül a többi és nem forog kockán a győzelem. Viszont a fent idézett idegenkedése a rideg szigorúságtól csak nem tettetés? Nem az, Görgey szigorú volt, ambiciója, a viszonyok szorították erre, és mégis együttérzett a közkatonával. Ezért volt népszerű a a honvédek között. Nem volt uraskodó tiszt, hanem komolyan vette a katona kötelességeit és együtt szenvedett, dolgozott, nélkülözött embereivel és gyakran együtt is ment velök a tűzbe.

Ott Salzburgban kezdte érezni, hogy a magyar eredetű katonánál a letett eskű a hazaszeretettel összeütközésbe jönni látszik. Ott fogta el a már Bécsben ébredező honvágy ellenállhatatlan erővel magyar huszárjai énekének hangjainál. «Hazám ott virul keleten, nekem

is csakúgy hazám, mint neked.» — «Önkéntelenül utána lopódzom a honi bánatos hangoknak, mikor a szegény huszár énekkel csillapitja éhét-szomját és dalolva altatja el magamagát. S ilyenkor fel-fel csillanó érzelmek vidámítják fel kedélyemet — kétes emlékezések-e, vagy még kétesebb sejtelmek ... nem tudom ...»[1]

Egyrészt a honvágy, másrészt a katonai pálya elleni averziója kínozta a Nádorhuszárezrednél. Gályarabnak érezte magát, kinek nyakán szüntelen az életunság lánca csörög. Boldogtalannak, szerencsétlennek érzi magát, mint az, ki a forrón tűző nap hevében hűtő dér után áhitozik. Sehol sem talál kielégítést, mert nincsen meg a szabadsága viszonyai megválasztásában.[2] Útálta ezt a katonaéletet, a szó teljes értelmében[3] — és türelmetlenség szállja meg, mert tudja, hogy ezen a pályán nem maradhat és mi sem természetesebb, hogy sokat töpreng, vívódik magával, vajjon mi lesz vele? Ekkor kezd megrendülni eszményei elérhetésébe vetett hite. Kétkedővé válik, amint ez sok-sok fiatal embernél van. Ez egy ifjúkori betegség, melyen a legtöbb szegény és törekvő ember átesik. Annál nagyobb szorgalommal folytatja magyar tanulmányait és olvassa a Pesti Hirlapot, Kossuth Lajos lapját, melynek olvasása osztrák tiszt létére tilos volt. Ezzel kapcsolatban következő heves kitörés fakad ki fivéréhez írt levéléből:

«El van-e tiltva Magyarországon a Pesti Hirlap? tilos-e a magyaroknak? Nem a! Dehát akkor az a magyar ember, kinek

[1] U. o. 153. o.
[2] U. o. 163. o.
[3] U. o. 164. o.

szerencsétlensége, hogy őt viszonyai Ausztriában, Csehországban sat. élni kényszerítik, miért ne örülhessen a betüknek, melyek nemzetének szép előrehaladását, nemes tökéletesedését, magasztos törekvéseit hirdetik? Csak azért-e, mivel a Pesti Hirlap hozza? még pedig azért, mert valamenyi hirlapok közül a Pesti Hirlapban találni a legtöbb igazat és tartalmasat. Óh királyok, ti testvértagadók, kényurai a népnek! És ministerek, ti királyok zsarnokai! mikor nő meg a fületek elég nagyra, befogadni az udvaroncok hizelgésein felül, még egy szemernyi igazságot is csenevész agyatok és szívetek számára . . .»[1]

Ez a kifakadás villámszerű fényt vet Görgey nézeteire és felfogására. Mint egy véresszájú sansculotte harsog a zsarnok királyok ellen. Mint látjuk, Görgey nem volt olyan nagy barátja a királyi intézménynek és hogy véletlenül a szabadságharcban a függetlenségi eszme ellen foglalt állást, ez tisztán taktikai kérdés volt részéről; melyre a körülmények szorították. Erre pedig nemcsak gondolkozásának mélysége és a katonáskodás szolgai foglalkozása iránti ellenszenve vezette, hanem a Kossuth írása is. Az a szellem, mely felnyította a nemzet szemét azon lehetetlen és a nemzeti méltóságot megalázó állapotok tekintetében, melyek Magyarországnak Ausztriához és a császári udvarhoz való viszonyában léteztek. A Pesti Hirlap fejleszthette Görgeyben hazája iránti kötelességeinek érzetét.

Mikor atyja meghalt, tisztában volt elhatározásával, otthagyni a katonaságot, lerázni a megutált igát és ott is hagyta. Bátyja, Guidó,

[1] U. o. 182. o.

lebeszélte szándékáról. A tizenhárom évet szolgáló katonát «ki hazájáért, t. i. Magyarországért lelkesül», mint írá, legfőképen a honvágy késztette erre az elhatározásra.

«Bánt a honvágy! Ezzel azt akartam mondani, hogy szeretem hazámat jobban, mint állásomat; és miután a kétkulacsosság önvádja nélkül, mind a kettőé egyszerre nem lehetek: hát csak inkább oda állok, — még némi anyagi áldozattal is, ámbár mondhatom elég csekéllyel, — ahová vonzódom, semhogy ezen áldozat megkímélése kedvéért mindenkorra ahhoz legyek bilincselve, ami nekem ellenszenves.»[1]

Férfias elhatározás, — és azt hiszem, hogy tiszttársaitól való elkülönült helyzete, melybe szegénysége és lelkiismeretessége folytán szoríttatott, azonkívül állítólagos összekülönbözése ezredesével, aminek semmilyen nyomát meg nem lehet találni, nem lehettek olyan latbaesők, mint épen honvágya és magyar érzése. Mikor ezt a lépését bátyja előtt megokadatolá, nem sejthette, hogy három év mulva a harcmezőn kellend bizonyságot adni arról, hogy mindez igaz, való érzés és nem frázis.

Még meg akarom említeni egyik igen érdekes megjegyzését az úgynevezett jezsuita-elvre vonatkozólag. Szerinte a tisztajellemű ember is sokszor kénytelen egy cél elérésére némely eszközöket igénybe venni, nem minden eszközt szentesít a cél, hanem a cél némely eszközt szentesít, mert az Idvezítő is mondá: «Legyetek okosak mint a kígyók és szelídek mint a galambok».[2] Azt írja fivérének, hogy

[1] U. o. 240. o.
[2] U. o. 211. o.

szomorú és nem ritka tapasztalás, hogy bármilyen igazságos és szent is lehet ügyünk, az az egyenes úton mégsem kivihető. Görgeyt sok ellenfele, különösen pedig Mészáros, hizelgő álnoksággal vádolta. Görgey írásait és tetteit tanulmányozva egy épen nem hizelgő, hanem rideg és kurtabeszédű ember képét nyerhetjük. Ha okos lett volna, mint a kígyó és szelíd, mint a galamb, akkor a Kossuthtal szembeni játszmát nem ilyen módon, a saját prestigeének a kárára fejezte volna be, hanem régen, augusztus 13-ika előtt boríthatta volna fel a helyzetet és kezébe vehette volna a hatalmat akkor, mikor az orosz még nem volt bent. Görgey azonban nem volt simulékony, ravasz és okos, hanem rideg, schroff, ahogyan a német mondja, — nehezen kibékíthető, haragtartó. Ezek persze szintén nagyon súlyos hibák, különösen egy olyan embernél, kinek kezében az ország sorsa van letéve. Ami pedig azokat a nem egyenes útakat illeti, hát sem Görgey, sem Kossuth nem jártak el egymással szemben egyenesen és őszintén. Kémeket, bizalmi embereket tartottak egymás közelében egymás megfigyelésére. Kölcsönösen tudtak minden egyes szavukról és lépésükről, kölcsönösen féltek egymástól, mert mindkettő már régóta elhatározó lépésekre volt elszánva egymással szemben, azonban mindkettő halogatta és mindkettő nem mert cselekedni, holott környezetük, azaz pártjuk ugyancsak biztatta, noszogatta őket a cselekvésre. Meg kell jegyeznem, hogy mindazok az emberek, kiket Kossuth Görgey táborába kormánybiztosokúl kinevezett, Luzsénszky, Csányi, Ludwigh, Vukovics, Bónis, Görgey barátjaivá váltak, azaz meggyőződtek arról, hogy Görgey hazáját szereti, érette halni is kész. Viszont a Kossuth közelében levő

Görgey-pártiak olyanok maradtak, mint voltak. Ki kell emelnem, hogy Görgey személyes hívei, kik legszorosabb környezetéhez tartoztak, mint Molnár Ferdinánd ezredes, Bayer József ezredes, Szabó Imre ezredes nagyban hozzájárultak, vagyis leginkább ők okozták, hogy a Görgey—Kossuth viszony a haza kárára annyira elmérgesedett. Görgey körül csúnya jellemű tisztek is voltak és különösen említendő Molnár Ferdinánd, aki az osztrákok javára spicliskedett az aradi tiszti rabok között. Ez mindig, mint kísértő Lucifer, sugdosott Görgey fülébe Kossuth ellen. Ezekről a dolgokról azonban az adatok nyomán később.

Görgey Arthur mint quietált főhadnagy Prágába ment és az ottani egyetemen a vegyészi pályára készült. Két és félévig tanult ott kitűnő eredménnyel és ezen időszak alatt csaknem egészen a tudományának élt. Redtenbacher dr. tanár megbecsülte és megszerette a komoly és törekvő fiatal embert, ki részére ösztöndíjat is kieszközölt. Prágai tartózkodása alatt bontotta fel eljegyzését egy gazdag leánnyal és ugyancsak itt jegyezte el Aubouin Adélt, ki Redtenbacherék francia tarsalkodónéja volt.[1] Serényen, kitartással dolgozott tanulmányaiban, azonban ott is bántotta a honvágy, sarkallta, hogy minél előbb hazajuthasson és annak felépítésén dolgozhassék ő is. Midőn István öccsét magához hívja és ez nem jő, mert a honvágytól fél, Arthur a következőket feleli:

[1] Görgey Arthur eljegyzéseit és erre vonatkozó ügyeit ellenfelei természetesen szintén romantikus és ellenszenves színekkel kifestették, holott Görgey Istvánnak már többször idézett munkájában közölt levelei mindezt megcáfolják.

«Eszedbe jut-e még:

«Hol új életre keltve kél ott a napsugár,
Virúl e bérceken túl egy boldogabb határ,
A szabadság hazája s édes hazám nekem,
Honnan, ki tudja meddig, számüzött végzetem.»

Én kevésbbé vagyok Magyarország iránt exaltálva mint te: és gyakran énnekem is könnybe lábbad szemem a honvágy miatt, mikor önkénytelenül eldúdolgatom magamban egyjét azon édesen szomorú hazai nótáknak, melyek mint egy varázsregény, úgy csendülnek át gyermekéveimből 30 éves koromba!

Maradj hát, édes öcsém! ahol vagy. Törekedjél önállóságra; maradj becsületes és szabad. Nemsokára az én tanulási éveim is csak elmulnak; akkor én is kelet felé költözöm azok közé, kik úgy éreznek mint én... Magyarországon legalább az ifjuság még szabadon gondolkozik».[1]

Azonban sokkal elébb költözött oda. Lembergi egyetemi segédtanári állását el nem foglalta épen honvágya miatt, még egy évig szándékozott Prágában tanulni és azután Magyarországon keresni szakmájába vágó foglalkozást. Hosszabb családi konferálás után elhunyt nagybátyja, Görgey Ferenc özvegye sz. Kosztolányi Mária birtokának vezetését vállalta magára. Ebben a minőségében azt remélte, hogy nyugodalmas falusi magányában egy kisebb, berendezendő vegyészeti laboratoriumban tudományos ismereteit tovább fejlesztheti.

Közben továbbra is szorgalmas olvasója volt a Pesti Hirlapnak és minden új magyar könyv iránt érdeklődött. Testi és lelki jó barátságban volt Ivánka Imre huszárfőhadnaggyal,

[1] U. o. 289. o.

kit még a Nádorhuszárezredben megszeretett és megbecsült.

1848. február végén Bécsbe utazott, hogy nénjével megbeszélje a birtokvezetés módját és feltételeit. Itt az éltes nő beteg lett és Görgey Arthur heteken át ápolta az öreg hölgyet. Március közepén visszautazott Prágába, hogy ottani dolgait elrendezhesse, jegyesét nőül vegye és Magyarországba siessen.

Prágában ezalatt szintén kitört a forradalmi láz. Néhány életrajzírója azt veti szemére, hogy nyugodtan a laboratoriumban dolgozott, míg odakint az utcán a forradalom járta táncát. Mindez természetesen szintén reáfogás. Görgey Arthur, a toporczi és görgői Görgey Arthur március 18-án azt írja haza: «Bárcsak hazánkfiai már eltörölték volna a robotot, ezt a pokoli átkát az emberi nemnek. — Igaz, hogy én könnyen beszélhetek, mert nem vesztek vele semmit; hanem ... ha rajtam áll, hát eltörlöm a nemességet — itt azután csakugyan veszteséggel járok.»[1] Tehát nem volt a laboratorium kinai fallal körülvéve, hanem Görgey Arthur megérezte, hogy mi készül, sietett elvégezni dolgát, hogy haza mehessen, mert neki Prágában semmi keresnivalója nem lehetett a szabadságmozgalom tekintetében. Nehezteltek reá egyetemi társai különben azért is, mert nem akart cseh kokárdát feltűzni, hanem magyart. Ezt az álláspontját bátran kijelentette a rendföntartó csapatba való felvételénél. Nem is osztották be. Ha Görgeyt kalandorság, álláshajhászat vezette volna és nem a nemzete iránti szeretete, akkor elég alkalma lett volna Prágában, hol ismerték, beleelegyedni a forradalmi ügyekbe.

[1] U. o. 334. o.

Feltűzhette volna a cseh kokárdát és lehetett volna belőle prágai barrikádvezér. A prágai forradalomnak akkor talán más vége lett volna májusban. Forradalmi szellemű is volt, az emberiség szabadságáért lelkesedett, misem állt útjában, — csupán hazaszeretete, magyar érzése, nemzete iránti kötelességtudása. Ez tartotta a láboratoriumban és ő talán a legjobban tudta, hogy Prágában nincsenek nemzetének barátjai.

Március 30-án megesküdött jegyesével és Pozsonyon, Pesten át Szepesbe utazott, hol átvette az elhanyagolt gazdaságot. Vegyész, ki gazdálkodáshoz fog, mindenesetre nem akar ósdi módszer szerint dolgozni, hanem tudományos szakismereteit akarja hasznosítani. Az öreg asszony azonban ragaszkodott az avult, régi gazdasági módhoz. Ez Görgey Arthur kedvét szegte, mert ambicióját, komoly munkakedvét a kicsinyes gazdálkodási mód ki nem elégíthette. Bizonyára attól félt, hogy ha tudományos ismereteit sutba dobja, úgy ő is, mint sok osztálybelije, el fog parlagosodni. Nyugtalan, ambiciózus lelke nem maradhatott falun és ekkor elhatott Toporczra is Batthyány kiáltványa, a hír, hogy a szerbek és a horvátok ellen az ország fegyverbe szólít tiz honvéd zászlóaljat. Görgey Arthur nem tétovázott, hanem István öccsével egyetemben honvédnek jelentkezett. Május végén Görgey Arthur honvédszázadossá neveztetett ki a Győrött szervezendő 5. sz. honvédzászlóaljhoz.

Görgey Arthur ifjúságából mindenféle következtetéseket igyekeztek levonni életrajzírói és bírálói, de tették ezt a nélkül, hogy figyelembe vették volna ifjúsága fejlődésének belső és igaz részleteit, azokat a mérvadó tényeket, melyekből jogosan következtethetni lehetne későbbi élet-

útjára és jellemére. Aki gondosan elolvassa a Görgey István által közölt ifjúkori leveleit, az nem azt a Görgeyt fogja látni, ki elárulta hazáját, hanem azt, ki megakarta menteni hazáját; hogy pedig e tiszta szándékában milyen hibákat követett el, az viszont más kérdés.

* * *

«Görgey nem volt rajongó; gyűlölte a frázist s kérlelhetlen gúnnyal üldözte. E gúny nemsokára ki lőn híva az által, hogy látta, miszerint a nép valódi lelkesültsége, melynek véleménye szerint tettekben kellett volna nyilatkozni, cseppet sem felel meg annak, mit arról a népszónokok beszéltek.»[1] Rüstow ezen itélete Görgeyről találó. Csakugyan Szolnokon volt alkalma összehasonlításokat tenni szó és tett között, — azonban ez kedvét épen nem lohasztotta. Ebben az időszakban Görgey bár nem volt rajongó, de a szervezés, a munka lázában égett, mert érezte, hogy nemsokára bizonyságát kell adnia tudásának és katonai tehetségének és mindazt, amit tizenhárom éven keresztül katonai ismeretekben magába szedett, gyakorlatilag érvényesítenie kell. Ha utálta is a békebeli katonai szolgálatot, most először kóstolja a harctéri katonáskodást, plánę nem császári zsoldban, hanem hazájáért, nemzete igazáért. Jelentései ezen időből magukon viselik a lázas lelkihangulat bélyegét, rapszodikusak és érzelmi kitörésekben bővelkednek, ami a fegyelmezett, nyugodt Görgeynél idegenekkel szemben, a külvilággal szemben, ritkaságszámba ment.

Szeptember vége felé Csepelsziget megszállásával bizatott meg. Félig szervezett

[1] Rüstow: Az 1848—49-iki magyar hadjárat története 58. o.

ujoncaival Csepelszigetre vonult. Időközben Batthyány miniszterelnök parancsa értelmében nemcsak a felvonuló Jellasics-sereg esetleges dunai átkelését lett volna megakadályozandó Csepelnél, hanem a Duna jobbpartján levő és a Duna-Földváron állomásozó Hunyady-csapattal, valamint a Pest-, Fejér- és Tolna-megyei kaszás népfelkeléssel hiusítsa meg Roth tábornok csapatjainak egyesülését Jellasiccsal.[1]

Csepel szigetéről tehát Görgey áthelyezte működésének főszinterét a Duna jobb partjára és körültekintő óvatossággal tette meg intézkedéseit. Adonyból Soponya irányában a sárvízi Nádorcsatornáig két előőrsi vonalat állított fel, hogy a Székesfehérváron levő Jellasics és a dél felől jövő Roth közötti útvonalakat elmesse.[2] Az egyik vonal tehát Székesfehérvártól délre haladt, ennek főállomása Soponya volt, mely a székesfehérvári utat szemmel tartotta. Ennek az állomásnak előőrsei elfogták Zichy Ödön és Zichy Pál grófokat, amint Székesfehérvárról Kálozdra utaztak. Zichy Ödön gróf, ki Jellasics táborában megfordult, Jellasiccsal és annak táborkarával érintkezett és a kinek kocsijában Jellasics törvénytelen kinevezését kihirdető proklamációk voltak, másnap szeptember 30-ikán a röglönitélő haditörvényszék ítélete következtében Csepelen felakasztatott.

Ez az esemény a maga rideg valóságában és kiszínezve is eléggé közismert. Az esemény beállítása mindkét részről, úgy a császárpártiak, mint az ultraradikálisok részéről eltérő szempontok szerint történt. Mindkét beállítás Görgey ezen cselekedetét, mert hiszen ő akasztatta fel

[1] G. I.: G. A. ifjúsága 365. o.
[2] U. o. 375. o.

a grófot, reá nézve nagyon is hátrányos színben vizsgálja és mutatja be. Ha Görgeynek erről az esetről írt jelentését figyelemmel olvassuk, azt a Görgey előadásától bizonyos tekintetben eltérőnek találhatjuk,[1] ami annak jele, hogy klagenfurti magányában menteni igyekezett tettét és a szabadságharc első hónapjaiban tanusított politikai felfogását nem akarta kidomborítani, mert az, az idők folyamán, még a harcok idején tetemesen megváltozott. Görgey következőképen jelenté a Zichy-esetet Pestre:

«Csepel sziget parancsnoka
Magyarország képviselőinek.[2]

Csepel sziget Sept. 30-kán 1848.

Tisztelt képviselői ház!

A ministerelnök távollétéről lévén értesülve, hivatalos jelentésemet hódoló tisztelettel egyenesen a képviselői háznak benyujtani van szerencsém.

Hogy az ellenség seregeinek fekvéséről magamnak biztos tudomást szerezhessek, s ennek közvetkeztében a parancsnokságom alá rendelt sereg erejéhez képest az ellenséget hátulról nyugtalanitván, a fősereg működését könnyitsem, háromféle vizsgálódási járatot rendeltem, magamnak választván a legfontosabb vonalt, melyen az ellenség Fehérvárig előrenyomult s hol csak imént is utócsapatai s pőrtyázói tanyázni mondattak.

[1] G. A.: Mein Leben und Wirken stb. 9—29. o.

[2] Kr. A. W. — Krieg in Ungarn 9/28. H. A. det. Kívül Madarász László megjegyzése: Képviselőházzal közlendő és Zichy Pálra nézve Ghiczi Kálmánnak átadandók az oklevelek M. L. — Csak az aláírás Görgey írása.

Mintegy 80 főnyi csapatommal, mely a Hunyadi csapat vitézeiből állt, Sárosdon keresztül egész Abáig mentem, hol az ellenség végképi felvonulásáról értesültem. Hogy az ellenség figyelme megoszoljon, Abán, Keresztúron s a körülfekvő, jóérzésü magyarnép lakta helységekben a népet tömeges felkelésre hivtam fel, s annak vezetésére a falukba 30 Hunyadi vitézt felosztottam, csapatom többi részét Soponyára rendeltem, hogy a Fehérvárra vezető országutat szemmel tartsa.

Ezen Soponyán tanyázó Hunyadi csapatbeli vitézek előörseinek sikerült Zichy Ödön és Pál grófokat, amint Fehérvárról az ellenséges tábortól Kálozra utaztak elfogni; az egyiknél, Zichy Ödön grófnál többféle gyanus irományok találtatván, mindketten ide szállitattak.

A dolgot magam a legnagyobb fontosságunak találván, az A) alatti másolatban ide mellékelt ministerelnöki kinevezés és illetőleg meghatalmazáshoz képest Csepel szigetén mai napon a rögtönitélő haditörvényszéket megalakitottam, mely Zichy Ödön grófot, mint a haza ellenségeivel szövetkező hazaárulót kötél általi kivégeztetésre itélte. Zichy Pál gróf ügyét pedig próbák hiánya miatt a köztörvény utjára utasitotta. Az elsőn ma este $^1/_2$9-kor az itélet végrehajtatott, a másodikat Eckstein Rudolf pestmegyei főbirónak Pestre kisértetés végett átadtam.

A rögtönitélő biróság eljárásáról szóló jegyzőkönyvet egy példányban B) alatt ezennel beterjesztem. Görgei Arthur Őrnagy és Csepel sziget főparancsnoka.»

Ezen jelentés és Zichy Ödön gróf felakasztatásának nyugodt klagenfurti leírása közötti

ellentmondás mindenekelőtt abban nyilvánul, hogy míg a jelentésben azt írja, hogy a dolgot a legnagyobb fontosságúnak találta és az általa megalakított haditörvényszék Zichy Ödön grófot, mint a haza ellenségeivel szövetkező hazaárulót kötél általi halálra ítélte, addig emlékirataiban ezt az eljárást úgy állítja oda, mintha a grófot a meglincselés halálának gyalázatosságától akarta volna megszabadítani és ezért vette igénybe a rögtönítélő törvényszék intézményét.[1] Mint e törvényszék elnöke pedig a gróf elleni súlyos bizonyítékok hatása alatt nem szavazhatott másra, mint a halálra.

Görgey Arthur lelkiismeretesen, komolyan vette eleinte forradalmár voltát, nem politizált, nem mérlegelt, előnyös-e, nem előnyös-e személyére nézve tette, cselekedete. Az országba betört az ellenség, fegyverbe szólították a nemzetet. Úton-útfélen árulók okoztak keserves csalódásokat. Teleky Ádám gróf, a vezér átment Jellasicshoz, a nádor megszökött az események elől és úgy látszott Jellasics lesz az erősebb. Az elkeseredés ezen óráiban Görgey is felháborodott Zichy Ödön gróf árulásán és minthogy a rögtönitéleti eljárásra vonatkozó miniszterelnöki meghatalmazását nem tekintette játéknak, ezért lett a gróf könnyelmű eljárásának halál a vége. Görgey ezt meggyőződésből és túlzó kötelességérzetből cselekedte.

Tiszttársai a grófok ellen voltak hangolva és bizalmatlanok voltak Görgey intézkedései irányában, melyek alapján a foglyokat Csepelre szállították sok üggyel-bajjal, csakhogy a népfelkelők bosszúja elől megmenthessék. Ha Görgey akarta volna, a tisztek bizalmatlansága

[1] G. A.: Mein Leben stb. 9. o.

és a nép bosszúja dacára is, megmenthette volna a foglyokat. Csepel nincsen messzire Pesttől, egy futár csakhamar értesíthette volna az Orsz. honv. bizottmányt az esetről és a kormányon levők cselekedtek volna. A nép is megnyugodott volna, ha az árulót vasra verve elszállítják biztos fedezet alatt és így elvonnák a nép dühe elől. Görgey azonban forradalmár volt még Adonyban, akinek bizonyára a francia forradalom képei lebegtek szemei előtt, aki nem sejtette, hogy a kását nem eszik olyan forrón, amint ezt a pesti szónoklók véres szájúan hirdetik és aki az írott utasításhoz ragaszkodott. Zichy Ödön gróf ultrakonzervativ, volt adminisztrátor, a rögtönítélő törvényszék előtt két vádpont alapján állott. A haza ellenségeivel való cimborálás vádja volt az egyik. A másik, tényleges részvétel a Magyarországon uralkodó törvényes állapot elleni délszláv lázadásban a nála talált ilyen szellemű proklamációk terjesztése által. A proklamációk V. Ferdinánd magyar király aláírásával voltak ugyan ellátva, de miniszteri ellenjegyzés nélkül. Azonkívül találtak a grófnál egy Jellasicstól származó és Roth tábornokhoz címzett kísérő levelet. A gróf részére mentséget nem találtak, sem a törvényszék, sem Görgey. Az összeütközés előestéjén fogták el, amint épen a Pest közelében táborozó ellenség főhadiszállásából délre iparkodik a másik ellenséges hadtest felé. Zichy Ödön gróf a király, a nemzete ellen felkelt király azaz kamarilla pártján állott, — Görgey pedig a királyellenes, a nemzetét védelmezők pártján.

Később Görgey ezen tettét osztrák részről összefüggésbe hozták a szabadságharc további fázisai alatt kibontakozó királypárti állásfog-

lalásával és arra a konkluzióra jutottak, hogy vagy csepeli, vagy későbbi (váci stb.) állásfoglalása nem volt őszinte, mert hiszen Zichy V. Ferdinánd felhívásait vitte magával, annak az V. Ferdinándnak, kire Görgey mindenkor mint alkotmányos királyára hivatkozott Kossuthtal és az ultraradikálisokkal szemben. Görgey mindkét álláspontja őszinte volt. Görgey, az alkotmányt tiszteletben tartó király felhívásait respektálta volna talán, azonban nem az alkotmány ellen lázadást szító király felhívásait és inkább későbbi kiáltványában, melyet Vácott adott ki, van többé-kevésbbé szofizmus, mert ebben az V. Ferdinánd által kiadott törvények, rendeletekhez való ragaszkodásról beszél olyan előzmények után, mikor ő maga a király felhívásának terjesztőjét felkötteti és az alkotmányra törő udvar fegyvereseivel harcba ereszkedik. Ekkor már kijózanodott a forradalmár szerepéből és volt császári tisztjei szorítása alatt a megegyezéshez vezető utak felett gondolkozott. Őszintén kívánta a megegyezést, mert a szabadságharc sikerében a Pozsonytól kezdődő visszavonulás óta nem bízott. Egy pesszimisztikus hadvezér, ki nem bízik az ügy erejében, nem tud egész munkát végezni.

Görgey Arthur bizonyos tekintetben mentegető elbeszélésével szemben, mely diplomatikusan elhallgatja azt, hogy a Zichy gróf kivégeztetése Görgey forradalmi meggyőződésének egyik következménye volt, — Görgey István olyan okokat sorol fel,[1] melyek mindenesetre figyelemre méltóak, azonban aligha fordultak meg a végzetes napon az ítélkezők és Gör-

[1] G. I.: G. A. ifjúsága stb. 366., 376., 378. o.

gey Arthur fejében. Így, hogy ha Zichyt nem ítélték volna el, a nép elfordult volna a nemzet ügyétől, mert azt látták volna, hogy az urak szabadon árulhatják a hazát, sőt még Jellasicshoz is pártoltak volna. Ha az ítélettel az aristokráciát meg nem rettentik, úgy ez csakhamar ismét felülkerekedik és a nemzet ügye veszélybe jut. — Ezek csak utólagos bölcselkedések. Az volt a főszempont, hogy árulkodott és Görgey István, ki könyveiben minden erővel arra törekedett, hogy Görgey Arthur szabadságharcbeli működéséből a forradalmi színeket tompítsa, ennél a részletnél épen nem takarékoskodik azzal az indokolással, mely Görgey Arthur forradalmár felfogására enged következtetni. Szerinte a haditörvényszék megmutatta, «hogy amiért a szegény vályogvető cigányt teketória nélkül fel szokás akasztani: azt az árulást és kémi jó szolgálatot a háborúban — a dúsgazdag és dölyfös főúr is ugyanazon bitón keserüli meg ezentúl Magyarországon!» Vagy «amire hazai paraszt vagy polgár, zsidó vagy keresztyén, magyar vagy német, mire szegény ember nem találkozott, arra vállalkozott a vádlott gróf...» «Ugyanaz a könnyelmüség, ugyanaz a perfidia ez, mely a horvát bánnak betörését, egész hadjáratát jellemzi. Ezek az urak nem hitték, hogy Magyarország, a magyar nemzet, a magyar nép hisz az ország új törvényes rendében, annak s a királyi szentesítésnek állandóságában és — önmagában!»

Görgey rideg és energikus tette megakadályozta mindenekfelett, hogy Jellasics és Roth között érintkezés létesüljön, mert hiszen ez volt Zichy tulajdonképeni utazási célja. A Jellasics elleni harc sikerének ezt az alapfeltételét, a

két sereg egymástól való izolálását Görgey biztosította célirányos intézkedéseivel. Görgey már akkor, azon első órától kezdve, hogy a hadjáratban részt vett, a kezdeményezést öntudatlanul kezébe nem vette, hanem kapta. Körültekintése, a helyzetek helyes felismerése és katonai szaktudása biztosították részére az iniciativa előnyét.

A szabadságharc lezajlása után, mikor osztatlanul a gyanú és a gyűlölet Görgey ellen fordult, a Zichy-esetet is akként magyarázták, mintha Görgey ezzel az erőszakos tettel a nemzet figyelmét magára akarta irányítani, mintha ezzel a forradalmár tulzókat maga részére meg akarta volna nyerni. Mészáros szerint, azért áldozta fel Zichyt, hogy magát előre is a még nem létezett forradalmi viszonyokkal azonosítsa, azokkal úgy forrjon össze, hogy személyének támogatása biztosíttassék, a kétes bizalom iránta megszünjék és a tulzó közvélemény benne jobb kezét szemlélje,[1] Horn szerint ezzel a cselekedettel olyan feltünést akart kelteni, hogy a nemzet benne a forradalom igazi férfiát lássa[2] Szilágyi szerint, Görgey tudta, hogy csak ilyen hatalmas coup d'etat költheti fel iránta a közfigyelmet és ha a forradalmi párt győz, ő is befolyásban emelkedik. Ő mindezt tette elkövetésekor megfontolta.[3] Szemere szerint Kossuth csak szavakkal hirdette a forradalmat, Görgey volt az, ki vérontással kezdé,[4] hogy magának a vezéri kilátásokat biztosítsa. Ez a felfogás azután megrögződött, sőt a forradalom vezér-

[1] Mészáros: Eszmék és jellemrajzok 66. o.
[2] Horn: Görgey 27. o.
[3] Szilágyi: A magyar forrad. férfiai 12. o.
[4] Szemere: Batthyány, Kossuth, Görgey stb.

alakjai közül néhányan utólag még azt is kétségbevonták, hogy joga lett volna halálos ítéletet hoznia.

Az utólagos és valószínűleg elfogult véleményekre, melyek közül csak néhányat ragadtam ki, egyszerűen rácáfolhat a logikus gondolkozás. Görgeynek egyáltalában nem volt szüksége reklámszerű eszközökre, amint ezt mindjárt Ozora is bebizonyítá. A Zichy-eset nélkül is reáirányult volna a nemzet figyelme, mert Roth tábornok bekeríttetésének érdeme nagyrészben Görgeyt illette. Azonkívül a Móga tábornok kérdésében, különösen ami a naiv és ügyetlen háromnapos fegyverszünetre vonatkozott, Görgeynek lett igaza, ki tiltakozott a fegyverszünet ellen és kért, könyörgött, hogy abba ne nyugodjék bele a képviselőház. Mindez sokkal inkább elégséges lehetett arra, hogy az intéző körök belőle megismerjék tehetségét, a vezérségre való rátermettségét, mint a Zichy-eset. A Zichy-esetből csupán reményeket merített az ultraradikálisok, a flamingók pártja, hogy ime végre egy francia forradalmi vágású férfiú, az arisztokraták ellensége, ki nem beszél, nem kérdez, hanem cselekszik forradalmi kegyetlenséggel. Görgey, mint emlitettem akkor forradalmár volt, azonban a legközelebbi hetekben már újabb tapasztalatokat gyűjtött az ultraradikálisok harcmodoráról és politikájáról. A Perczel Mórral való együttműködés tanulságai honmentési lázára hideg zuhanyként hathattak.

Tagadhatatlan, hogy Görgey eljárása a Zichy-esetben, országos megdöbbenést keltett. Mély és kínos csend támadt a nyomában. Egy ismeretlen őrnagy, kinek katonai tehetségeit szintén nem ismerte senki, felakasztat egy elő-

kelő, neves, a király kegyében álló, gazdag főurat, minden teketória nélkül. A forradalom-elleneseket e cselekedet valóban megfélemlíté, — az országos honvédelmi bizottmány és különösen Kossuth e tettben rendeleteik és beszédeik váratlan és őket is megriasztó praktikus kivitelét láthatták, hiszen áruló bünhődött és a férfiú, kinek volt bátorsága büntetni, bennök megborzongató benyomást keltett. E tett hosszú barázdája, melyet a nemzet kedélyvilágában okozott, cseppet sem tartalmazott lelkes helyeslést, tapsot, csupán elrémítő borzongást. A harcnak, a forradalom tudatos kiméletlenségének gyászos szárnycsapása volt.

Ez az esemény hozta egymáshoz közelebb Görgeyt és Kossuthot. Megjegyzem, hogy ez a közeledés Ozora után anélkül is megtörtént volna. Kossuth, ki a Metternich-aerában Munkács várában sinylődött hosszú időn át és a nemzetért folytatott munkája miatt keserves mártirságot szenvedett, ki személyileg tehát érthető okokból lehetett volna bosszúálló, kegyetlen, — sohasem tudott az lenni. Kossuth csupán rendeleteiben, szónoklataiban használta a fenyegetéseket, azonban a valóságban irtózott minden kegyetlenségtől. A csepeli kivégzés alkalmával megdöbbenve láthatta, hogy a forradalmat nemcsak szóval és tollal, de akasztófával is csinálják és minthogy saját magában érezte és belátta a forradalmi ridegség és cselekvési kegyetlenség hiányát, a Móga ellen tiltakozó Görgey felé annál nagyobb figyelemmel fordult. Azt mondták, így Szilágyi is, hogy e cselekedete által Kossuthnak sweet-heartja lőn, anélkül, hogy ez benne megbuktatóját látta volna, mint Gyges, midőn nejét a lidiai hős előtt leleplezé és hogy Kossuth rögtön ezredessé nevezte ki.

Ezek tévedések, mert Kossuth csak Ozora után (okt. 8.) nevezte ki ezredessé és csak Ozora után ismerte fel benne a vezéri tehetséget. Ezek mind hibás következtetések abból a hibás feltevésből, hogy Görgey feltünési viszketegségből akasztotta fel Zichyt.

A főváros ellen vonuló Jellasics szeptember 29-én megtámadta a Móga János tábornok vezérlete alatt álló ifjú magyar hadsereget. E hatvanhárom éves tábornok a sors szeszélyéből került a magyar sereg élére. Nem tudott szakítani multjával, mely a császári hadsereg hagyományos tiszti életpályáját mutatta. A nemzeti érzés e pályákon nagyon is alárendelt szerepet játszott. Császári érzés, dinasztikus önfeláldozás és önmegtagadás tépték ki gyökerestül a nemzeti érzést. A hadsereg volt családjuk, hazájuk, otthonuk. Idegenül álltak mindazokkal szemben, akik a hazát nem a hadseregben és az uralkodóban látták és tisztelték, hanem a nemzet összességében, melynek részére azok jogegyenlőséget és szabadságot követeltek. A kialakuló honvéd hadsereg fiatal tisztjei, akik azelőtt a császári seregben szolgáltak, épen abban különböztek az idős tisztektől, hogy belőlük elementáris erővel kitört a nemzetért hevülő elfojtott érzés, melyet a császári nevelés még nem tudott kipusztítani. Görgey Arthur azoknak a magyar tiszteknek valósággal tipusa, akik a császári seregben mindig a honvágy érzésétől eltelve sóvárogtak azon idő után, mikor a nemzetért kellend cselekedniök. Az idő végre bekövetkezett és épen ezek a tisztek, akiknek legtökéletesebb példánya Görgey volt, mentették meg a nemzetet a tétovázó és nemzeti érzés nélküli tisztek halogató és félénk ügyetlenségei után.

Említettem, hogy Görgey nem helyeselte Móga taktikáját és harcmódját. Ennek a sukorói ütközet után éles szavakban kifejezést is adott. Ugyanis a magyar sereg Jellasics támadását visszaverte, aki Pákozdra volt kénytelen visszahuzódni és úgy tartalékától, mint Budapesttől el lőn vágva és annak a veszedelemnek nézett elébe, hogy seregét teljesen szétverik, mert a sukorói ütközet eredménye csapatait nagyon is deprimálta. Fegyverszünetet kért. Móga és a főtisztek, valamint a kormánybiztosok a háromnapos fegyverszünetet megadták. Egyedül Görgey foglalt elszánt és éles állást Móga hadvezetésével szemben. Október elején a képviselőházhoz a következő beadványt intézi súlyos szavakkal bírálván Móga vezérkedését:

«Csepel sziget parancsnoka
Magyarország képviselőinek.[1]

Adony és Ercsény közt Fridrik járörön Okt. 1-én 1848.

Tisztelt képviselőház! Mult hó 29-én Velenczénél ütközet volt a nélkül, hogy nekem valami tudtomra adatott volna. Mult hó 28-án báró Messzéna honvédszázadost az alakuló félben lévő táborkarom főnökét egyenesen Velenczére küldöttem megtudni a történendőket. Ugyanaznap Vásárhelyi Hunyadi csapatbeli hadnagy küldetett ki általam Seregélyesre, hogy előörsöket állítván a közlekedést köztem és Móga közt helyreállítsa és ha lehet, a jövő csata napjáról értesüljön. Mindketten azt jelentették, hogy sehol semmit sem tudhatni meg. Messzéna százados Móga fővezér után tudakozódott: senkisem tudta

[1] St. A. W. — K. A. 2226/e. 1849. — Kívül e megjegyzés: «in pleno».

megmondani hollétét. Azt mondták, hogy a hadtanács ülést tart, de hol? arról senki sem adhatott felvilágositást! Másnap megütköztek! A mieink a legnagyobb vitézséggel, — de mindamellett retirálniok kellett, hogy más erősebb állást foglalhassanak el! — Miért nem foglaltatott el ezen erősebb állás a'nélkül, hogy csatáztak volna? Miért?...

Tisztelt képviselőház! Ezen nyaktörő kérdésre csak két őszinte felelet lehetséges, — vagy

a) Mivel a fővezér még annyit sem ért mesterségéből, miszerint megitélni tudná azt, hogy a legvitézebb seregnek is vesznie kell, ha csata közben retirálás parancsoltatik neki, vagy

b) mivel a fővezér épen azt nagyon is jól tudja

A *b)* alatti felelet egy férfiút gyanusitana, kibe a Tisztelt képviselőház bizalma összpontosul (mert máskép fővezér többé nem volna) a *b)* alatti feleletben foglalt itéletet vitatni tehát felségsértés volna: de akkor az *a)* alatti annál nyomasztóbb fontosságuvá válik! Én hódoló tisztelettel kérem a képviselőházat méltóztassék ezt azonnal figyelembe venni.

Görgei Arthur őrnagy
és Csepel sziget parancsnoka.»

Ez a levél Görgey Kossuth Lajoshoz való viszonyának kialakulása tekintetében igen fontos. És itt sajnosan ismét reá kell mutatnom egy ellenmondásra, mely a Görgey-féle emlékiratok előadása és a levél tartalma között létezik. Ez az ellenmondás Mógára vonatkozó állásfoglalásának szépítgetéséből adódik, holott Görgey kímélet nélkül azzal gyanúsította meg Mógát, hogy a sukorói ütközet után Marton-

vásárra húzódott, ahelyett, hogy a horvátokat tovább támadta volna és ezt tudatosan tette. Mikor pedig Görgey arról értesült, hogy Móga fegyverszünetet akar kötni, rögtön figyelmezteti a képviselőházat e lépés elhibázottságára és kijelenti, hogy ő a fegyverszünetet el nem fogadja. Görgey tisztán látta Jellasics helyzetének tarthatatlanságát és azt, hogy a fegyverszünet csakis Jellasicsnak kedvezhet. A levél szenvedélyes hangja, a haza feletti aggodalma, a tétovázók és egyezkedők elleni haragos felháborodása mutatják, hogy Görgey a hadjárat elején forradalmi tűzben égve korántsem volt az a hideg, fanyar, cinikus, akit később benne láttak. Később is ilyen volt, de a súlyos gondok, a fővezérség terhes felelőssége zárkózottá tették. Az emberekben való bizalmát rövid hadvezéri pályája tövises útján elvesztette. A hadjárat elején egy lelkesedő tiszt volt, a hadjárat végén egy marcangolt lelkű, a helyzettel józanul számoló, sőt megalkuvó hadvezér. E két határpont között a lelki vívódások, fájdalmak, csalódások egész raja nyugtalanította volt Görgeyt. Mint lángoló lelkű vándor kezdé meg az útat és mint lehorgasztott fejű, bús, fáradt végzé azt be. A Móga által kötött fegyverszünet ellen Görgey következőképen tiltakozott:[1]

«Csepelsziget parancsnoka.
Magyarország képviselőinek.
Ercsény Octob 1-én 1848. 1/2 9 reggeli órakor.

Tisztelt képviselőház.

Épen most hallom, hogy Moga fővezér fegyverszünetet akar kötni. Most fegyverszünetet, midőn Roth cs. k. tábornok, seregé-

[1] U. o. — K. A. 2227/e. 1848.

vel csak két állomásra van Jellasics táborától! Most fegyverszünetet, midőn a nép általánosan felkel már, mely soha, de soha a fegyverszünetbe be nem egyezhetik; melynek ezáltal jog adatik, bennünket, kik őket felbuzdítottuk, nyilt árulással vádolni!

Most fegyverszünetet, midőn táborunk tetemesen erősödött úgy állása, mint uj csapatok hozzácsatlakozása által!

Tisztelt képviselőház! az Istenért csak most ne fegyverszünetet, csak most ne! csak most el mindegyikkel, aki fegyverszünetről még csak álmodik is, — de el örökre!

Tisztelt képviselőház! én élet halál közt állok, mert hazánk állása az!

Én, tisztelt képviselőház! a fegyverszünetet el nem fogadom, én el nem fogadhatom!

Ha vétkezem, vétkezem tán túlbuzgó hazaszeretetből — de akkor is oly lelkesitő önérzettel állok biráim elébe, mint minővel most irom azt, hogy én a tervezett fegyverszünetet csak akkor fogadandom el, ha a tisztelt képviselőháznak egy 3 tagból álló bizottmánya azt a hely szinén reám parancsolja.

Görgei Arthur őrnagy.»

Jellasics a fegyverszünetet arra használta, hogy elillanjon. A fegyverszünet lejárati határideje október 3-ikának esti 6 órája volt. Jellasics már 1-jén Moóron volt, 2-ikán Kisbéren, 3-ikán Győrött és 5-ikén Magyaróváron. Móga csak 2-ikán vette észre a szökést. Görgey figyelmeztetése mitsem használt, pedig ha megfogadják tanácsát, Jellasics kénytelen lett volna a fegyvert letenni. Csak azután eszméltek fel arra,

hogy az ismeretlen honvédőrnagyban az átlagon felül álló tehetségek rejlenek. Kossuth figyelmét nemcsak a Zichy eset ragadta meg, hanem Görgeynek Móga feletti hatalmas és alapos kritikája, melyet az események igazoltak. Görgey a fegyverszünet okozta hibát azzal igyekezett jóvá tenni, hogy Roth tábornok útját csapatainak egy részével elállotta Aba, Sárkeresztúr, Soponya vidékén, ami igen fontos volt, mert Jellasics így nem érintkezhetett a közeledő tartalékseregével.

Görgey a fegyverszünet első két napján lázasan szervezte a népfelkelést. A Móga táborában levő kormánybiztosok azért fogadták el a fegyverszünet eszméjét, mert remélték, hogy a három nap alatt a magyar hadsereg tetemesen megerősödik. S valóban mindenfelől özönlött az önkéntesek és a népfölkelők áradata Pestre és a magyar táborba. Görgey Csepelen, Perczel a Dunántúlon, Kossuth a Duna és Tisza között szervezte és gyüjtötte a népfelkelést. E három lelkes férfiú a Jellasicscsal való egyezkedést helytelenítette. Érdemes Görgey és Kossuth két levelét, melyek a fegyverszünet napjain irattak, összehasonlítani. A magyar nép iránti lelkes szeretetök beszél e levelekből. Görgey, aki később gúnyolódva beszélt csak a nemzetőrökről és népfelkelőkről, elérzékenyülve írja: «Csak most erélyt, csak most erőfeszítést és mentve vagyunk, mert a nép — könnyezve irom — a nép velünk tart!» — Íme a cinikusnak hirdetett Görgey könnyekig meghatva ír a nép önfeláldozásáról. Azt gondolta akkor úgy ő, mint a nép, hogy egy nagy erőfeszítéssel végét vethetik a veszedelemnek, holott ez a nemzeti megpróbáltatásnak csak nyitánya volt. Kossuth

pedig azt üzente Pestre, hogy a nép lelkesült erejével megmentik a hazát, megörökítik szabadságát. «Én Isten és a nép nevében ellene mondok minden alkúnak. Győzelem vagy halál. Én más szót nem ismerek» — írja jelentésében. A két kiváló férfiú akkor még nem ismeré egymást, de egy közös lelkes meggyőződés hatotta át őket, megmenteni az országot és az évszázadokon keresztül a nemzetet tipró zsarnokságot lerázni.

Milyen éles ellentétben állanak Görgeynek ezen első jelentései, lázadozó, szenvedélyes tiltakozásai későbbi okoskodó fontolgatásaival és nekem az a meggyőződésem, hogy e szenvedélyes levelek írója az igazi Görgey, aki kénytelen lett később a gondtól borus fővezér hideg arculata mögé vonúlni.

Görgeynek alább idézett jelentésében[1] szó van a Zichy-féle ékszereket tartalmazó két ládáról is, melyek miatt később Madarász László kénytelen volt az országot elhagyni. Görgeyt is illették lappangó gyanúsítások, sőt Zichy Pál gróf részéről 1850-ben nyilt vádak is, — azonban teljesen alaptalanúl, mert ő e ládákat soha többé nem látta, hadműveletekkel lévén elfoglalva, azokat Pestre szállíttatta. Görgey jelentése így hangzik:

«Csepel sziget parancsnoka A magyar Képviselőház elnökének Pázmándi Dénes Úrnak, Pesten

Csepelszigeti Ujfalu Oct. 2án 1848.

Tisztelt Képviselőház!

A parancsaim alatt állott Hunyadi csapat hatodik századából, mellyet Abán, Keresztúron, Soponyán s a körülfekvő falvakban a

[1] Kr. A. W. — Kr. i. U. 10/24. 1848. H. A. det.

végett elhelyeztem, hogy, ha lehet, Roth ellenséges tábornok csatlakozását Jellasics táborához akadályozza s az ellenséget nyugtalanítsa, Vásárhelyi István hadnagy Kálozd és Aba közt egy kocsin három határőrt fogott el. Ezeknél az ellenséges tábort illető többféle irományok közt egy névtelen levelet talált, mely Roth tábornoknak szólt s benne a tábornok úr a Kálozi kastélyban rejtve levő bizonyos tárgyakról értesíttetett. Ezen levélnek útmutatása szerint az ./· alatti látleletben körülirt két ládát találta a kastély pincéjében befalazva.

Minthogy gróf Zichy Ödön, mint jelenteni szerencsém volt, rögtönitéletre, mint hazaáruló kivégeztetett, vagyona az országos pénztárt illeti, miért a fenirt két ládát ezennel biztos őrizet alatt átküldöm.

Gróf Zichy Ödön és Zichy Pál elfogott cselédeit azon okból kisértetem Pestre, hogy a rögtönitélő törvényszék által köztörvény utjára utasitott Gróf Zichy Pál elleni ügyben netalán felvilágositást adhatandnak.[1]

A fegyverszünetre én ráállottam mint honvédőrnagy és az önkéntes nemzetőrök vezérje, de mint a népfelkelés rendezője és főparancsnoka reá állani legjobb szándékommal sem tudok. Mert ha ma és hónap reggel seregemet össze nem gyüjtöm, akkor hónap este 6 órakor védtelen áll armádiánk bal szárnya és mi nekünk vesztenünk kell. — Megtámadni nem fogom az ellenséget míg a fegyverszünet tart: hanem minden egyebet elkövetek. —

F. hó 28-án véghezvitt csekély merényletem, miszerint egy kis, alig 90 főnyi csapat-

[1] Innen kezdve Görgey s. k. írása.

tal egy ismeretlen, az ellenségtől elfoglaltnak mondott földre vizsgálati kirándulást tettem és egy úgyszólván vesztett posztot (Verlorener Posten) kiállitottam, melynek segítségére azonnal 100 embert utána inditottam, eredményei arra taníthatnak bennünket, hogy egy rossz vezér százszorta többet ér, mint több jó, ha egyszerre parancsolnak. — Szt. Mihály napján az az 29-én este visszatértem Adonyba, még több csapatokat az elsők után küldendő, de fájdalom! már akkor lejárt dicsőségem napja, már akkor több parancsnok volt Adonyban, akiknek részint kezei voltak megkötve Móga féle utasitásokkal, részint szive megesett a nagy merényleten.

Tisztelt Képviselőház! Csak most szabad kezet annak, akiben bizni méltóztatik. Semmi egyébb rendeletet a népfelkelésre nézve, mint azt, hogy a Dunán inneniek mind vagy Pentelének vagy Adonynak átellenbeni parton gyülekezzenek; és várják átszállittatásukat.

Továbbá kérem:

1) 30,000 f. p. p. a felkelt nép élelmezésére, (szükség esetében)

2) legalább három remorqueurt, mindegyiket néhány vontató hajóval Adonyra

3) egy avizó hajót (Argót) de elegendő szénnel!

4) kenyeret és húst! — Minden élelmezési kútforrás nyitassanak meg Csepel sziget ellátására főleg Ráczkeve és környéke körül. Pestről pedig küldjenek ennivalót Adonyba, ha csak lisztet is, vagy gabonát és marhát. — Csak most erélyt, csak most erőfeszítést és mentve vagyunk, mert a nép — könnyezve irom — a nép velünk tart!

5) Trangos századost méltoztassék elémozditani őrnagynak és a fél Hunyadi század vezérének, Vásárhelyi hadnagyot pedig századosnak.

Tisztelt Képviselőház! Jól tudom, hogy ezen jelen irásom egy kissé rendetlenül van fogalmazva és különféle tárgyakat foglal magában. De most az idő a legdrágább! Méltoztasson ellátni ezen szolgálat elleni hibámat.

Görgei Arthur Őrnagy,
az általános népfelkelésnek főparancsnoka.»

A Csepelen gyülekező népfelkelést Kossuth gyarapította, aki Görgeyt a népfelkelés parancsnokává kinevezte. Tegnap még Csepel parancsnoka, ma az általános népfelkelés főparancsnoka. Gyorsan változtak a forradalmi harc elején a címek és rangok és úgy látszik Görgey ebben a tekintetben is a forradalomnak kitünő tanítványa volt. Később, különösen a váci kiáltványában a forradalmi aberrációk és túlzások ellen szónokolt, pedig a forradalmi lendület viharszelének szárnyába ő is kapaszkodék és így tette meg az utat a fővezéri állásba, amelyben már a forradalmárságot kritizálni szokta, ámbátor ott sem tudta megtagadni dinasztiaellenes, osztrákellenes érzését.

Míg Görgey Csepelen készült népfelkelőivel a horvátok elleni harcra, Kossuth bejárta az Alföld városait és lángoló beszédeivel ezreket gyűjtött a nemzeti zászló alá. Útjának egyik állomásáról, Hódmezővásárhelyről, ahol több mint 20,000 férfiú esküdött a zászlóra, következőket írta[1] az OHB-nak:[2]

[1] St. A. W. — K. A. 2111/e. 1848.

[2] Országos Honvédelmi Bizottmány.

«A honvédelmi bizottmánynak! Ma Octob. 3-án délután vettem a Bizottmány futárját ép azon perczben, hol több mint 20,000 ember esküdött itt H. M. Vásárhelyen Istennek szabad ege alatt inkább meghalni, mint gyáván élni, vagy megbocsátani a hitszegőknek. Szegedre okvetlenül el kell mennem. Várnak, mert itt várja a nép a szabadság szavát, mint az idvezitőt. Tehát holnap jókor odamegyek. Gondoskodom a város erősitéséről, valamit csinálok az olasz deportáltakkal, kiknek őrzésére naponkint 900 nemzetőr vesztegeltetik, biztositom Szegedet minden esetre, és még holnap vagy 4000 fegyverest onnan útnak inditok a Dunához — és holnapután éjjel nappal sietek Pestre, amint Önök kivánják.

De ne alkudjanak semmi áron. Én a törzsgyökeres magyar nép erejére támaszkodva mondom, ne alkudjanak, még ha Buda-Pest elveszne is, — pedig nem fog elveszni, — itt a nép lelkesült erejével megmentjük e hazát, megörökitjük szabadságát. — Én Isten és a nép nevében ellene mondok minden alkunak. Győzelem vagy halál. Én más szót nem ismerek.

Addig is futárt küldök Önökhöz következő jelentésekkel

1). Csongrádról — Szentesről — Szegvárról ezerek indulnak holnap Önök rendelete szerint a Csepel szigetére. 2.) Hódmezővásárhelyt ma délután rendezem s igérem, hogy még ma egy pár ezer ember gyors szekereken útban lesz Csepel felé. 3) különös gondot forditottam a lovasság szaporitására. Gondoskodjanak Önök, hogy nemcsak ember, hanem ló is ellátva legyen élelemmel. 4) küld-

jenek valaki hatályos embert a népfelkelési seregbe. Szólitassák fel, ki vállalkozik önkéntesen menni a győzelemig Jellasich ellen, akárhová fordúl — adjanak zsoldot neki és ezerenkint fognak vállalkozni a népfelkelésből önkéntesen. 5) Rózsa Sándor ez utólérhetlen rabló amnestiát kér, — becsületes életet igér és 150 felszerelt lovassal szolgálatot az ellenség ellen. Az amnestiát feltételesen megadom neki, — itt a nép örülend, ha ez embertől megszabadul. 6) Rendelést tettem, hogy az aradi várparancsnokot, ha a nemzeti három szint ki nem tüzi s nem engedelmeskedik, ugy ahogy lehet — lőjjék agyon. 7) Blomberg áruló dzsidásai itt nagy bajt okoznak — utban vannak két századonkint Csongrád, Békés, Arad, Biharba, — a nép nem akarja sehol elfogadni. Szeged felszedette a hidat előtte. Vásárhely protestál ellene, nem tudom, mit tegyek velök. — Csütörtökön indulok, — Pénteken Pesten leszek. Isten Önökkel H. M. Vásárhely Octóber 3-kán délután 3 órakor

Kossuth Lajos.»

Jellasicsnak sikerült elmenekülnie, Móga lassan és elkényszeredetten követte, de már utól nem érhette. Talán nem is akarta. Ezalatt Perczel és Görgey Roth tábornok serege ellen kezdették meg a hadműveleteket, melyek október 7-én az ozorai horvát fegyverletétellel végződnek. Görgey lelkes ambicióját azonban máris egy súlyos csalódás érte. Október 3-ikán Perczel Mór parancsnoksága alá helyeztetett és ezzel megszünt az «általános népfelkelés főparancsnoka» hangzatú szép címe. Perczellel már ekkor súlyos összeütközései voltak. Görgey hadvezéri tehetségének qualitásai merőben ellenkeztek

Perczel hadvezéri módszerének tulajdonságaival. Görgey az alapos mérlegelés és körültekintés utáni megfontolt terv végrehajtásának elszánt és megingathatatlan embere, Perczel pedig a gyors és hirtelen cselekvést kultiválta, ami azután balsikereknek is lett forrása. Ehhez az ellentéthez hozzájárult mindkét férfiú mélységes becsvágya, jellembeli különbözőségük. Perczel politikai szereplésének fontosságától eltelve nem tudott maga mellett más nézeteket és más önálló felfogásokat eltürni. A szabadságnak ezen harcosa mértéktelenül türelmetlen, zsarnokoskodó, kimélet és belátásnélküli volt. Görgey pedig az ő eminens tehetségével, fölényes tudásával nem tudott megbarátkozni Perczelnek ellenmondást nem türő modorával. Görgey Perczelben ismerte meg elsőizben a forradalom egyik túlzó vezéralakját és súlyosan csalódott. Ez egy első lépés volt a kiábrándulás felé. Október 6-ikán Görgey a képviselőházhoz következő levelet intézi:

«Tisztelt Képviselő ház

f. hó 3án fővezérségemtől megfosztatván nem csekély meglepetéssel vettem a f. hó 5től a honvédelmi bizottmánytól 671/e—1848. alatt költ rendeletet, miszerint nekem nem csak Roth tábor vezér hada megsemmisitése, de még a berohanással fenyegető Szerbek visszaveretése meghagyatik. Ugy látszik a tisztelt honvédelmi bizottmány nem is tudja, mi történik a magyar táborban, s én ezennel kijelenteni bátorkodom, hogy a jelen, Roth elleni hadjárat eredményeiről felelősséget semmiképen el nem vállalhatom jól tudván, hogy másnak hibáiért kérdőre vonni valakit, a legnagyobb igazságtalanság.

Ügyünk sokkal szentebb, sem hogy átallanám az igazságot akkor is nyiltan kijelenteni, mikor ezen kijelentés a legundorabb kajánság színét viselni látszik, — s ezt előre bocsájtván figyelmeztetem a tisztelt képviselő házat hogy egy jó hadvezérhöz, a szónoklati tehetségén, meg tiszta akaraton kivül, egy kis jártasság is kivántatik a hadi tudományok ugy elméleti, mint gyakorlati részeiben.

A f. hó 2án rám ruházott fővezérséget már 3án Perczel Mór Ezredes Urnak kellett átadnom!

Dég October 6án 1848

Görgei Arthur őrnagy s. k. [1]»

Görgey ezt a fenti levelet a Roth serege elleni hadmozdulatok közepette írta. Ugyanis Perczel október 4-ikén kezdé meg a támadó műveleteket. Adonyból Seregélyes felé indult seregével. Az avantgarde parancsnoka Görgey volt, aki Tác faluból huszárjaival kiverte a horvátokat, majd Báránd faluban 1000 horvátot ejtett foglyul. Roth serege a magyar csapatok közeledtére Soponyából Ozora felé menekült, miután Filipovics tábornok által szabad elvonulást kért. Háta mögött a dunántúli népfelkelés tartotta megszállva az útvonalakat. Görgey a menekülő horvátok nyomában volt huszárjaival, míg Perczel seregével helytelen útirányokat választva késlekedett. Görgey október 7-ikén reggel a seregnek egy részével épen támadásba fogott Ozoránál, mire a horvátok tárgyalások után letették a fegyvert. A fegyverletétel azonban csakis a tolnai népfelkelés bátor magatartásának volt köszönhető, melynek pa-

[1] St. A. W. — K. A. 127/Pz.

rancsnoka Csapó Vilmos földbirtokos volt. Perczel és Görgey között az egész rövid hadmenet alatt heves összetűzések voltak. Perczel nem akart Görgeyre hallgatni, sőt az ellenség után sietö Görgeyt haditörvényszék elé akarta állítani és főbe lövetni, pedig Görgey tudta, hogy a horvát sereg után időveszteség nélkül sietniök kell, míg Perczel ekkor harcászati tájékozatlanságával majdnem elillani engedte a horvátokat.

Csapó Vilmos őrnagy az ozorai fegyverletételről több okmányban emlékezett meg részletesen. Közvetlenül a fegyverletétel után Tolnamegye főispánjának következőket jelentette:[1]

«Tisztelt főispán s kormánybiztos Úr! Mint szóbeli értekezésünk, mint irásbeli parancsolatja folytán jelentem, hogy én October 5-kén 3000 emberrel Ozoráról Kálozd felé indultam az ellenséget felkeresni; — útközben mivel Roth generális irányáról bizonyosat nem tudtam, Perczel István csapatvezér urat 1500 emberrel Szilasra küldöttem, nehogy az ellenség ez uton Simontornya felé törhessen, Szeneczey csapatvezért pedig Sármelléki országuton 3000 emberrel Sz. Miklósról Kereszturnak Fehérvár felé előrenyomulni rendeltem, ameddig az ellenséget nem találja. — Igy biztos voltam, hogy az ellenség meg nem szökhet, mert mind a három Fehérvárról megyénkbe vezető országutat elzártam, Simontornyán pedig ifjú Döry Vincze csapatvezért hagytam 3000 emberrel, azon okból, netalán az ellenség még valahol keresztül törne, ők a Sión való átkelést, melynek hidjait egészen

[1] Tolna vm. levéltára.

felszedettem, az ellenségnek semmi áron ne engedjék. October 5-én Dégre érkeztem és a falun kivül tábort ütöttem, kiküldött kémeim által itt mindjárt megtudtam, hogy az ellenség aznap Táczon és Soponyán táboroz és Perczel Mór ezredes úr által megtámadtatott. Azért Perczel István urat seregével azonnal Szilasról magamhoz Dégre rendeltem, hogy erősebb lévén, másnap Kálozd felé előrenyomúlva az ellenséget megtámadhassam. Szeniczey csapatvezérnek meghagytam, hogy szinte Kálozd felé nyomuljon és velem egyesüljön. — October 6-kán reggel Kálozdra indultam, de alig haladtam, már azon jelentést kaptam, hogy az ellenség Soponyáról visszavonúl s már Kálozdon is volna, ezen jelentésre azonnal Ozorára visszavonultam, ott a kedvező erős helyemet elfoglalva, az ellenségnek Ozorán a Sión való általszökést semmi áron nem engedni. Délután 1 órakor Ozorára visszaérkeztem, a hidakat már lerombolva találtam és magam a csapat előőreivel és egy osztálylyal a Sión innét kedvező állást foglaltam. Délután 3 órakor az ellenség is mutatkozott és a Dégrül Ozorára vezető országuton a tóti erdőbül kinyomulva a sikon magát csatarendbe helyeztette. Nyugodtan vártam közeledését és mihelyt előrenyomúlt, előcsapataim által puskalövéssel fogadtatott. Észrevettem azonnal, hogy az ellenség ezen megtámadás által illetődve látta, hogy Ozorán már keresztül nem mehet és véres harcz lesz, — ekkor egy tisztet küldött és vélem alkudozni kívánt. Én magam mentem és mindakét vezérrel Roth és Filipovics generálisokkal értekezvén, ők szabad átmenetelt kértek, mit kereken megtagadtam és

Roth generális azon fenyegetésére, hogy Ozorát ágyuztatja és magának erővel utat tör, azt válaszoltam, hogy ezen esetben egész seregét lekonczoltatom. Erre magának egy kis időt kivánt tisztjeivel tanácskozni. Később ismét alkudozni kivánt és én akkor Perczel István csapatvezér urat küldöttem oly meghagyással, hogyha Roth generális magát megadja és fegyvereit lerakja, 12 ágyuit általadja, őtet embereim által a Dráváig hazakisértetem. Ezen feltételeimet az ellenség nem akarta és így az éjjel bekövetkezvén, Roth generálisnak meghagytam, hogy azon seregével egész a tóti erdőszélig visszavonuljon, nehogy engem az éjjel megtámadhasson. Roth generális azt meg is tette és az éjszaka egy puskalövés nélkül folyt le. — Éjfélkor Görgey Arthur őrnagytól, ki October 5-kén Szilasra érkezett, kaptam azon örvendetes tudósitást, hogy ő segítségemre jön és hogy az ellenségnek az átkelést Ozorán semmi áron ne engedjem. A rendes katonaság megérkezése bátorította népünket és még az éjjel egész seregemet Ozoráról kiparancsolva, azt csatarendben állitottam, úgy hogy reggelre az ellenség látta, minő tekintélyes erővel rendelkezhetem. — Ujra alkudozni kivánt és én magam mentem az értekezésre. Roth generális általlátván állását, hogy körülvéve menekvése többé nincsen, magát nekem feltétlenül megadta és épen vele indúlni akarék táborába, midőn Kökényesi őrnagy, mint Perczel Mór ezredes úrnak küldöttje megjelent, Roth generálist szinte megadásra felszólítani. A megadás már megtörténvén, a többi feltételeket Perczel Mór ezredes úr kötötte meg.

— Ez az egyszerü elsorolása az eseménynek, — a nagybecsü zsákmányon kivül, mely 12 jól felszerelt és előfogatokkal ellátott ágyúkból, számos társzekerekből, sok töltényekből és nagymennyiségü fegyverekből áll és amelyeket Perczel Mór ezredes úr az álladalomnak általadandja; főtekintetnek tartom azon moralis eredményt, melyet az által édes hazánk nyer, mert az erőszakkal kényszerített horvátok szabadon bocsátása, minekutánna fegyvereiket lerakták igen jó hatást szült. Megesküdtek soha Magyarország ellen nem szolgálni. Kötelességemnek tartom tisztelt Főispán Úrnak jelenteni, hogy minden vezérletem alatt levő tisztek hazafiui buzgósággal parancsolataimnak engedelmeskedtek és így a szerencsés kimenetelhez segitettek, de különösen megemlitem Perczel István csapatvezér úrnak erélyes magaviseletét és Őrfy és Heribán uraknak fáradhatatlan és bátor működéseiket. Nemkülönben Csákány nyugalmazott kapitánynak bátorságát.

Ozorai táborból October 10-kén 1848.

Csapó Vilmos m. k. őrnagy»

E jelentés szerint, melyből kitünik, hogy Csapó érdeme az ozorai fegyverletétel, Görgey, aki Roth nyomában sietett kellő időben tájékoztatta Csapót a helyzetről, aki annál elszántabb ellenállásra készült. Megemlítendő, hogy Csapó Vilmos 1849 november 3-ikán, mikor az aradi osztrák haditörvényszék előtt állt, bizonyos tekintetekben eltérően világította meg az ozorai fegyverletételt.[1] E vallomás szerint

[1] Kr. A. W. — Ausserord. Kriegsgericht in Arad. 2/374. 1849.

október első napján Görgey parancsnoksága alá került. Nehány nappal reá Perczel Mór a parancsnokságot magához ragadta. Csapó a nemzetőrséggel és népfelkeléssel Ozorára indult és annak környékét megszállotta. Itt megjelent Roth serege is. A horvátok parancsnoka szabad elvonulást kért az útját álló Csapótól, aki Rothot a tolnai alispánhoz utasította. Ezt azonban Roth nem tudta megtalálni, mire Csapó azt az ajánlatot tette, hogy tegyék le a fegyvereket, akkor azután a podgyásszal együtt hazamehetnek. Roth ebbe beleegyezett és épen mikor a fegyverek lerakása megkezdődött, tüntek fel hirtelen Görgey és nemsokára Perczel a csapatjaikkal, amelyek a horvátokat körülfogták. Perczel a Csapó és Roth között létrejött megállapodást semmisnek jelentette ki és a horvátokat a fegyverletétel után hadifoglyoknak minősítette. A fegyverletétel közben és után történő jelenetek feletti haragjában Csapó a népfelkelést hazabocsátotta és maga is rögtön hazament. E vallomás mutatja, hogy Roth seregét tulajdonképen sem Görgey, sem Perczel nem kényszerítették a fegyverletételre, hanem a tolnai nemzetőrség és annak ügyes vezére, természetesen az ozorai diadalt Perczel könyvelte el saját maga részére és Görgey akarta e diadalát vitássá tenni, bár ténylegesen első sorban Csapót illeti és csak másodsorban Görgeyt és harmadsorban Perczelt.

Az ozorai fegyverletételt megelőző napon Kossuth is biztosra vette, hogy nem Perczel, hanem Görgey fogja Roth seregét megsemmisíteni. Ő már akkor a Móga elleni beadványokból sejtette Görgey tehetségét és Görgeyt kiszemelte arra, hogy Felsőmagyarországon működjék a betörő hurbánistákkal szemben. Csányi László

kormánybiztoshoz ez ügyben a következő levelet intézte:[1]

«Édes Barátom! — Megfontolván mindazon veszedelmes körülállásokat, melly szerint már csaknem bizonyos, hogy nekünk Jellachichchal nem többé mint horvát bánnal, hanem mint oly ausztriai generállal leszen dolgunk, ki egy részről törvénytelen magyarországi commisarius, más részről Ausztriától is kap segitséget, következőkben állapitánk meg magunkat:

1ször Jellachichot az országból minden esetre mentől előbb ki kell hajtani, — Ausztriába nem lépni át seregünkkel. Ez szükséges azért, hogy Ausztriába bevonván seregét, ott a népet maga ellen felingerelje Jellachich.

2szor. A Dunát őriztetni kell, Pozsonyba küldünk 12 ágyut és különös figyelemmel legyen Móga vezér úr arra, hogy Jellachich mily mozdulatot tesz, nem készül e a Dunán lejövén hátatok mögé — Móga vezér urnak belátásától fog függeni oly positiót választani, mely a célnak meg feleljen.

3.) Görgey Rothot semmivé tévén, fel fog vitetni Komáromba, ott mintegy 4000 emberrel, egy divisio huszár és 12 ágyúval átmegy a Dunán és fog menni Nyitrába és a tót vidékeken fog őrködni, részint a Morvaországból talán bejövő hadak ellen, részint a tót lázadást csirájában elfojtja.

4.) Perczel megy seregével ki utánatok és egyesülvén a fősereggel dispositiótokra leszen.

5.) Bekk major mintegy 600 rendes katonasággal és 6 ágyuval menjen vissza a

[1] St. A. W. — K. A. 880/e. 1848.

tolnai s baranyai vidékekre és egy schwadron lovassal, uj horvát beütés megőrzésére a Landsturmmal együtt.

6. Spiont fogadtunk, Brokk nevü zsidót, ez elment Jellachich tábora után és meg fog nálad jelenni néhány nap mulva.

Görgeynek mi irunk és Perczelnek, — Bekk kapja a rendelést Móga vezér úrtól. Bekk használhatná az elfogott ágyukat.

Ez gondolatainknak lényege, — erőt minden más nap fogunk utánatok küldeni, a mennyit lehet. — Pest October 6-dikán 1848.»

Görgey nem került a fenti levélben érintett minőségben Felsőmagyarországra. Az ozorai siker után október 8-ikán ezredessé nevezte ki OHB. és Pestre hívta. Október 11-ikén jelent meg Görgey a beteg Kossuthnál. A közöttük lefolyt tárgyalásról úgy Görgey Arthur, mint Görgey István akként nyilatkoznak könyveikben, mintha Görgey Kossuthnak azon megbízását, hogy Móga tábornok ellenőrzésére és megfigyelésére indúljon a parendorfi táborba, szívesen el nem vállalta volna, pedig Móga elleni beadványai semmi egyebet nem céloztak, mint hogy Móga megbízhatatlanságára a képviselőház figyelmét felhívják és misem természetesebb, hogy Kossuth épen Görgeyt bízta meg az ellenőrzéssel, aki Móga eltávolíttatását követelte, tehát az ellenőrzés iniciativája Görgeytől indult ki. Ezt a feladatot Görgey el is vállalta és ilyen kormánybizalmi minőségben indúlt Parendorfra.

A magyar seregnek Parendorfig való menete közben érkezett a bécsi forradalom kitörésének híre. Október 5-ikén Bécsben a forradalom kerítette kezébe a várost, az udvar

Olmützbe menekült, miután október 3-ikán közzétette a manifesztumot, mely Jellasicsot nevezte ki Magyarország teljhatalmú biztosává. Az események azonban Jellasicsot futásra kényszerítették, hasonlóképen a császárt is. Az OHB., mely Kossuth elnöksége alatt intézte az ország kormányzását, a bécsi mozgalomban az ország védelmére vonatkozó igen előnyös eseményt látott, ámde ahelyett, hogy a bécsi mozgalommal való rögtöni kooperálásra határozta volna el magát, közjogi és egyéb formalitási aggodalmakból az osztrák területre való nyomulással késlekedett, amiben tetemes része volt Mógának és a sok megbizhatatlan tisztnek. A határmenti pozicióállásban eltelt az idő és a bécsiek, akik számítottak a magyar segítségre, izolálódtak, mert közben Windischgraetz seregével levonult Prágából ellenük. Az OHB. Csányi László kormánybiztost is illette azzal a szemrehányással, hogy ezt a kérdést lanyhán kezelte Mógával szemben, pedig Csányi leveleiből és jelentéseiből kiviláglik, hogy ő egymagában az aggodalmaskodó tisztek ellenében nem csinálhatott sokat és hogy a bécsiekkel való összeköttetést ő szervezte és tartotta fenn.[1] A magyar sereg október 7-ikén volt Győrött és október 9-ikén Magyaróvárott, ahol már a bécsi aula megbizottai várták őket, akiket Csányi Pestre utasított.[2] Móga a támadó előnyomulást azért ellenezte, mert Jellasicsnak újabbi betörését várta, ami a bécsi mozgalom következtében helytelen kombináció volt és csak arra szolgált, hogy a magyar sereg hadműveleteit beszüntesse.

[1] St. A. W. — K. A. 145/Pz. — Csányi—Kossuth (Győr okt. 7.).

[2] U. o. — K. A. 165/Pz. — Csányi—Kossuth (Óvár okt. 9.).

Csányi már október 10-ikén sürgette Kossuth nál, hogy küldjék a táborba Pázmándy Dénest, aki szerezzen az országgyűlés határozatainak érvényt. «Nem hihetem, — írja [1] — hogy a bécsiek ellenzésével Jellasics megkísérthesse a bemenetelt, alig várom Pázmándyt, itt vesztegelni lelki kín anélkül, hogy teendőink iránt tiszta nézetünk lenne. Itt hirlik a muszka segitség felkérését a dinasztia részéről, — akkor a dinasztia sirja 25 évvel előbb elkészült.» Az orosz intervenció hírét tehát már 1848 október első felében kolportálták, ami arra vall, hogy az udvar ez utolsó modus vivendire kezdettől fogva gondolt.

Pozsonyban Ujházy László volt a kormánybiztos, ahonnan Knöhr és Karger osztrák csapatai alattomosan kivonultak Morvaországba és a pozsonyiak attól kezdtek félni, hogy Jellasics megtámadja a várost. «Ujházy még mindig aggódik, — írja egy másik levelében Csányi [2] — az ő aggodalma is meg fog szünni mozdulataink által, én nem hihetem, hogy most hamarjában az intimidált kamarilla valamilyen nagyobbszerű erőszakra merészeljen vetemedni, — tudván hogy ha egyfelől seregeinket megosztjuk, másfelől az kétszeresen növekszik és tudván, hogy Kossuth lelkesítésének sikerült a tiszai igaz magyar fajtát felkölteni érdekünk védelmére.» A Csányi által bejelentett mozdulatok azonban késtek, dacára annak, hogy október 12-ikén Móga elnöklete alatt Parendorfban nagy haditanácsot tartottak az Ausztriába való betörésre vonatkozólag. Csányi a tanácsko-

[1] U. o. — K. A. 167/Pz. — Csányi—Kossuth (Miklósfalva okt. 10.).

[2] U. o. — K. A. 128/Pz. — Csányi—Kossuth (kelet nélkül).

zásról szóló jelentésében közlé Kossuthtal,[1] hogy Móga ellenezte a betörést, mert nem hisz a sikerben, ugyanis szerinte Jellasics tetemes erősítésekkel a magyar sereget szétveri. Móga ellenvetései és aggodalmai dacára elhatározták az Ausztriába való vonulást. «Jövőnk Isten kezében van, — de oda csakugyan eljutottunk, hol eddig meg nem állánk, ha mindent vesztünk is, becsületünket s ezzel becsültetésünket a szabadelvű világrész előtt megmentettük és ez legalább későbbi felemelkedésünknek biztositéka, de a bécsi összhangzó segitség győzelmet is igér és eldönthetetlenül áll az igazság, miszerint, ha győznünk lehet, csak úgy, és mert lehet.» Csányinak ezen leveléből következik, hogy az Ausztriába való benyomulást a sereg elhatározta a fővezér véleményével szemben, hogy Görgey a haditanácson milyen véleményt nyilvánított, nem ismeretes. Valószínű, hogy ekkor még Parendorfban nem volt, minthogy 11-ikén tárgyalt Pesten Kossuthtal. 12-ikén érkezhetett a táborba Lázár gróf ezredessel együtt és 13-ikán Pázmándy, Csányi, Bónis, Luzsénszky képviselők és országos biztosok az OHB-nak jelentést küldenek, melyben Pöltenberg és Vécsey Sándor huszárkapitányoknak a hadsereg kötelékéből való elbocsátását kérik, mert az Ausztriába való benyomulás és az országgyűlés végzése ellen izgattak. Továbbá azt is írták, hogy: «Görgeyt pedig és Lázárt generálokká kell tenni mentől előbb, mert biztos generálaink nincsenek, a generálban pedig jóakarat, hazafiúi buzgalom és mindenekfölött judicium szükséges. Mindezen intézkedések és előléptetések oly feltételek, melyek nélkül

[1] U. o. — K. A. 190P/z. — Csányi—OHB. (Parendorf okt. 12.).

sikert sem reményleni, sem elérni nem lehet.»[1] Úgy Pöltenberg, mint Vécsey Aradon fejezte be életét, miután a nemzeti ellenállás ügyét hűségesen szolgálták. Parendorfi szerepük igazolja azt, hogy kezdettől fogva az önvédelmi harc álláspontját hirdették és a támadó fellépés ellenzői voltak. Kossuth az Ausztriába való benyomulásra vonatkozólag Csányinak hosszabb levelet küldött, melyben értesíti, a nemzet elhatározta, hogy szabad átlépni a határt. Csányiék futárt futár után menesztettek e kérdésben Kossuthhoz, aki arra kérte a táborbelieket, hogy ne akarják velök eljátszatni a Hofkriegsrath szerepét, mely Bécsből intézte a Belgrád körüli harcokat. Kossuth levelében helyesen mondja, hogy e kérdésben tisztán hadi szempont határoz és a feladat három részből állhat: 1. Győzni, megsemmisíteni az ellenséget hol lehet, akár osztrák földön is. 2. Ha nem lehet, legalább az országot a berohanástól megvédeni. 3. Ha ezt sem lehet, legalább a sereget el nem veszteni, hanem olyan pozicióba állítani, hol vagy győzhessen, vagy legalább le ne győzessék és semmi esetre el ne vesszen. E levél, melyen a dátum hiányzik, még a következőket is írja:[2]

> «De hogy mi adjunk Önöknek utasitást, arra nézve, ütközzenek-e, ne-e? s ütközzenek-e minden áron, akár van győzelemre kilátásuk, akár nem, részünkről ebbe bocsátkozni nem volna egyéb, a leghallatlanabb ostobaságnál.
>
> Mi megadtuk a határozott utasitást, hogy a Lajtát ne vegyék *morális* akadálynak.

[1] Kr. A. W. — Kr. i. U. 10/21. H. A. det.

[2] U. o. — I. A. 19/16. 1848. — Kossuth—Csányi (Pest?).

A többi Önök dolga s Önök tudják, miként lehetetlen oly politikai kormányt képzelni, amely egyetlen hadseregét elveszni parancsolhatná.»

«Legyenek szivesek magokat Bécsre nézve biztosan tájékozni. Az, ha Bécs el van határozva városát bent a falak közt, torlaszok mögött védeni — nekünk nem positió segitség, — ezen esetben Önöknek csak saját erejöket kell számba venni s e szerint cselekedni; Ha ellenben Bécs fegyveres népe a falak közül kilép s az ellenséget megtámadja s erről Önök bizonyosak, tudják a bécsi erő mennyiségét, tervét, operátiójának idejét; akkor természetes, hogy ezen segéderőt is számba kell venniök. De ujra biztos kémek kellenek és diplomaticus assecurációk.»

Kossuth ezen tanácsai azon a napon érkezhettek a parendorfi táborba, amelyen Windischgraetz herceg Olmützból Simunics osztrák tábornokot utasította, hogy csapatjaival nyomuljon Trencsén, Nyitra, Pozsonymegyékbe és nyomja el a pártütést, amit legcélszerűbben az által tudna elérni, ha a tót községeket katonailag megszervezi a magyarok ellen.[1] Míg Simunics a határon készülődött, addig a magyar sereg is az Ausztriába való betörés és a határon való veszteglés között ingadozott. Görgey ezredes a Lajta melletti előőri vonal parancsnoka volt és minden idejét a csapatok kiképzésének, és megszervezésének szentelte. Alig törődött a táborbeli politizálással, mert mindig kint volt a hadi állásoknál és csak késő éjjel tért vissza a táborba. Tisztán látta, hogy ezt az egész

[1] Kr. A. W. — Kr. i. U. 10/11. M. K. Sim. — Windischgraetz—Simunics (Olmütz den 15. Oktober.)

sereget át kell szervezni, mert részint harchoz nem értő, fegyelmet nem ismerő népfelkelőkből és nemzetőrökből állt, részint pedig hiányosan felszerelt honvédekből és volt császári csapatokból, amelyeknek tisztjei még mindig nem tudták megfelelő komolysággal megítélni a nemzet helyzetét és akik régi császári érzésükből kifolyólag kerülni akarták a nagy, eldöntő harci konfliktust a császári csapatokkal és épen ezért agitáltak az Ausztriába való benyomulás ellen. Görgey, az akkor még heves forradalmár, egészen más szempontból ítélte meg a helyzetet. A csapatok harckészsége, hangulata, felkészültsége szempontjából. Neki egyáltalában semmilyen közjogi és népjogi aggodalmai ekkor nem voltak, ő csak a győzelem esélyeit mérlegelte és megdöbbenve látta, hogy ezzel a sereggel rendes sorkatonaság ellenében nem számíthatnak sikerre, mert a nemzetőrség és népfelkelés tisztjei fegyelem, kitartás dolgában nem mutattak a népnek követésre méltó példát. Görgeyt Kossuth azzal az utasítással küldte a táborba, hogy ellenőrizze Mógát és Görgey érezhette, hogy Móga eltávolítása esetében ő reá esik majd a nemzet bizalma, mert hiszen láthatta a táborban, hogy majd a válság óráiban alig fog lehetni más megfelelő vezért találni. Görgey Mógában a megalkuvó, ingadozó, a nemzeti ellenállás vesztét okozó volt császári tábornokot látta. Levelei majd hogy ki nem mondták, Móga áruló. Az időt alaposan ki kellett használnia, hogy mihelyt a vezérséget átveszi, legalább félig kiképzett csapatokkal rendelkezzék. A helyzet mindinkább kezdett borulni. Jellasics és Auersberg Bécs előtt álltak, Windischgraetz csapatai már felvonulóban voltak Bécs és Magyarország ellen. Északon Simu-

nics betörését várták. Pulszky Ferenc október 15-ikén értesítette erről Kossuthot. «Kérdés — írja, — hogy kell elejét venni; az egyik mód volna Francia és Angolország mediatióját felkérni, mely valószínüleg tüstént elfogadtatnék, de ebben időt nem kell veszteni . . .»[1] Ezt a közvetítést ugyan később a schwechati csata után megkísérelték, de semmi eredménnyel. Úgy Anglia, mint Franciaország nem voltak őszinték és becsületesek a szabadságáért küzdő magyar nemzet irányában. Simunics betörése ellen Kossuth és az OHB. mindenféle intézkedést tett, de a kosztolnai csata balsikere megmutatta, hogy messze a harctértől nem lehetett háborút vezetni és hogy a nemzetőrség és népfelkelés nem alkalmas harci anyag. E betörés küszöbén az OHB. egyik gondját Pozsony megerősítése képezte. Mészáros Lázár hadügyminiszter a következő átiratot[2] intézte ez ügyben az OHB-hoz:

«Tisztelt Honvédelmi Bizottmány.

Minek előtte az 1062. szám alatti rendeletre kellőleg felelhessek, mellyet néhány nap múlva talán be nyujthatok, addig arra vagyok bátor figyelmeztetést tenni, hogy minek előtte egy tartalék sereg felállításáról lenne szó, Posonyt mint ollyas hadi figyelmű pontot, mely a mint a határt védi, úgy a Duna balparti tájékokat a Vág völgyét, a mint szinte Morva országbóli beütésektől menthet, megerősíteni és 6000 vagy legalább is 5000 ember őrséggel ehez aránylagos lovassággal ellátni igen szükséges. Mihöz ha egy biztos Vezér

[1] St. A. W. — K. A. 244/Pz.—Pulszky—Kossuth (Bécs október 15.).

[2] St. A. W. — K. A. 1142/e. 1848.

jön, melly az egészet vezeti, úgy egy darabig magát védelmezve, a tartalék sereg felállitási lehetőségre időt enged.

Buda Pest 16. October 1848.

Mészáros Lázár s. k.»

Mészáros Lázár különben másnap két más beadványt is intézett a bizottmányhoz. Az egyikben lemond, a másikban pedig az ország katonai megszervezésének és a tartalékseregek alakításának tervét adja. Lemondási levele nem egyéb, mint korábbi lemondása elfogadásának sürgetése. Mészárost is elfogta az aggodalom a döntés óráiban. Teljesen szakítani kellett multjával és nem vehető tőle rossz néven, hogy lelki küzdelmében míg az elhatározásig eljutott, ingadozott és tétovázott. Hozzájárult aggodalmához azon tudata is, hogy katonai tehetsége nem fog megfelelhetni a nagy feladatnak, melyet a nemzet reá bizott. Sokan többet igyekeznek mutatni és mondani, mint amennyit tartalmaznak. Mészáros azon ritka és értékes emberpéldányok egyike, aki tisztában volt tehetsége mértékével és ez irányban a külvilágot sem akarta tévedésben tartani. Megmondta egyenesen és becsületesen, hogy mennyit — nem tud. Lemondási levelét[1] itt adom:

«Az országos Honvédelmi Bizottmánynak!

Meg nem érdemlett, hizelgő, és személyemnek felesleges fontosságot nyujtó becses tagadó válaszára a tisztelt Bizottmánynak, sajnosan kell kijelentenem hogy mivel ép fontosságát személyemnek el nem esmérhetem mivel látom hogy épen meg rögzött és a mostani körülmények alatt álló tehetségeim,

[1] U. o. — K. A. 1213/e. 1848.

gondolkozásom, meggyőződésem, az, melly a sebesebben mozgani igénylet kormányzást sokban gátolják és mivel átlátom hogy ügyessebb és erélyesebb kezekre, észre s ügyességre van szükség, tehát elmozditásomat még egyre kérem, és annál inkább kérem, ne hogy sulyosbulván a körülmények és kitetzvén jobban a haszontalanságom, el mozdítassam.

Én egy pár nap véget nem fogok alkudni, ha méltányolván kérésemet azt a legrövidebb üdő alat meg adni méltóztatnak, sőt igazságszeretetöktől igényleni bátorkodom, hogy nehány napok múlva elküldésem már azért is megtörténhessen, mivel a terv egy tartalék felállításáról holnap be lesz nyujtva, mellyhöz a sereg úgy is fog hiányzani, ha Posonyt védelmi állapotba, ellátva 5—6 ezer emberrel helyhezni méltóztatnak.

Addig is tehát, ha csekély személyem egy kérést ajánlhat figyelembe, a legszentebbre kérem, 1szor Mentsenek fel, hogy most dícsért, most becsmérlet szolgáló egyéneket puszta jelentés után, elmozditsak, vagy nyugdijjazzak.

2szor hogy rendeleteim által engedetlenségre okot én ne adjak, a katonaságnál, hol a fegyelem úgy is már hanyatló lábon áll.

3szor Kérem elégedjenek meg, hogy most csak rósák vagy egyszerü szalagok által mutassák a nemzetiséget, ha ez be van hozva, jön a többi.

4szer hogy tudjam legalább mi parancsoltatott, ne hogy más személyektől halljam

5ször végtére ha az országos honvédelmi Bizottmány parancsol, melynek mint kormánynak engedelmeskedni kötelesség, ne hogy az országos haditanács is parancsoljon.

De még ezek után is kérem mennél előbbi fel mentésemet, ne hogy politikai és polgári jellemem, vezér minőségben meg győződése elleni müködésben, szenvedjen, alá rendelt szerepben, kik parancsolnak felelősek, engedelmeskedni kötelesség.

Kelt Budapest 17ik October 1848.

Mészáros Lázár s. k.»

E levélből látni a hadiügyek vezetésének szervezetlenségét. Hadügyminiszterium, Országos Hadi Tanács és Országos Honvédelmi Bizottmány adtak ki egymással gyakran ellentétes rendeleteket és parancsokat. Mészáros ezt megúnta, lemondott. Kossuth az október 17-iki bizottmányi ülésen magára vállalta, hogy személyesen és kedvezően elintézi Mészárossal a kérdést, ami sikerült is. Mészáros maradt. A tartalékseregek gyűjtésére vonatkozó iratából látni az ország hadi készületlenségét, ez alapon meg tudjuk ítélni Görgeynek későbbi nagy munkáját, mellyel a hadsereget teljesen átszervezte. A tervezetben[1] említett gyűjtőhelyek nagy része az ellenség kezébe került. Érsekújvár, Győr, Kassa stb. nem sokáig onthatták az emberanyagot és mégis megalakult a magyar honvédhadsereg, mely megverte végül a császári sereget. Mészáros általános tervezete a következő:

«Az ország honvédelmi kormánynak.

Itten vagyon szerencsém nagyobb vonásokban tartalékseregek felállitására vonatkozó parancsát a bizottmánynak azon figyelmeztetéssel bemutatni, hogy azt Báró Hrabovszky főhadiparancsnok úr által az eszmékre nézve (mivel a részletet amint csak

[1] U. o. — K. A. 1247/e. 1848.

az erő, hely, körülmény, élelmezési igények határozzák, úgy azt szakértő tisztek dolgozzák ki) megvizsgáltatni, amint ő egy competens biró az illyes dolgokban, ki nem csak érti, de egy egész haza védelmi rendszerét, mint táborkari szakertő ő adhatná és vezethetné legjobban, az az ő lenne mostani körülményekben valódi hadminister.

Teremtendő tartalékseregről lévén szó, mely szerint a többféle hasonló sereg részeknek, részint pedig a sokféle megtámadott hazának biztosítást és segélyt nyujtson, azt tehát itéletem szerint legelőször oda kellene állitani, hol a veszedelem legközelebb áll, ahol a már működő seregek pótlékot és szükség idejében támaszt nyerhessenek, a nyomó ellent nyugodt erővel visszaverhesse és hol a székhelyeknek szinte segélyt és oltalmat nyujthasson.

Most a legközelebbi veszély Ausztria felöl fenyeget, mivel ott legtöbb a disponibilis erő, mely Morva, Silesia és Csehországokból gyarapittattatik és csinált utak birtokába a legközelebbi utakon mozoghat és mozdittathatik a székváros felé. Nézetem tehát odamegy, most ez ellen egyelőre a tartalék erősebb részét Komáromban és körülötte felállítani, mivel 1^{ször} a mostani főshereghez elég közel áll és amint ennek segélyt nyújt, benne támaszt nyer, 2^{or} mivel szükség esetében még a Galiczia felé müködő seregnek is segélyt nyujthat. 3^{or} mivel ha a székhelyek máshonnét megtámadtathatnának, azok védelmére siethet, 4er mivel jól védett hidnak birtokában a Duna jobb partján is szállíthat segitséget.

De mivel Komáromból Pozsony 15 mértföldnyire fekszik, és ezen városban 6 főut-

vonalak egyesülnek t. i. Ausztriából mind a két Duna partján, kettő Morvából, Brünnből és Olmützből, kettő Galicziából t. i. Jablonkán át Trencsén, Nagyszombatnak, másik Kamicsinczen keresztül Csacza, Szered, Czehliczen az előbbivel egyesülve, vagy pedig Zsámbokrét, Leopoldvár, Czehlicz, Pozsonyba végződik; így tehát Pozsonyt annál is inkább erősiteni és legalább 6000 emberrel örségelni kell, mivel egy órányira áll a határtól.

Komárom tovább már azért is alkalmazza magát egy tartalék sereg felállításához, mivel 16,000 embernek adhat szállást és ha nincs elhanyagolva 4 század lovasságra is van az elősánczokban hely.

Ezen ha lehet 25,000 emberből álló seregnek kellő elhelyezését úgy kellene intézni. hogy 10,000 Komáromban, 5000 a hat mértföldnyire álló Győrbe, melyet szinte védő állapotba kell elkészíteni, mivel ez a mint szinte Budára vezető nagy utat védi, úgy az Ausztria szélén álló seregnek szolgálna tartalékul, 10,000 ember végre Vág, Nyitra folyó közt lenne elhelyezendő Érsekujvárt benfoglalva. S igy ezen tartaléksereg főbb helyei lennének Győr, Komárom, Érsekujvár.

Galicziából Magyarország felé vonuló főutakon Bártfát, Eperjest, Lőcsét, Késmárkot, alább Rozsnyót és Kassát mint főtanyát őrséggel megrakni és különben mozgó csapatokkal kellene ellátni, melyek számát a disponibilis erő határozná, hanem 15,000-ig vinni nem ártana. Az utak erre a bevonulási pontokon tábori gátakkal és ezek háta megett sáncokkal koronázni czélszerü lenne, mivel a terek és eszközök az ottani erdős tájékokon könnyen találhatók.

Az alsó déli részén honunknak szinte egy erős tartalékról kellene gondoskodni, mely ha lehetséges 20.000-et legalább elérje; mivel a Tisza mellékét Bánáttal és a Duna bal 'partját hazánk gabona magtárait amint védeni kell, úgy a jövő tavaszkor egy szerencsés támadó operáció végett nélkülözni nem lehet, ennek gyülhelyei Szeged, Szabadka lenne. Elterjedve Zomborig, legalább három lovas ezreddel Bácsmegyébe és kettővel Bánátba.

Dráva környéke, ha a békesség biztos alapon nem köttethetnék, szinte követeli egy tartalék sereg felállítását, melynek gyülhelyei Nagykanizsa, Iharosberény és amelyek később Horvátország felé támadólag léphetnének fel, mi ha czéloztatik 20,000-ig kellene szaporitani.

Ha fegyverek lassan, lassan szereztetnek és helyben készittetnek, ha a ruhatárak mellé még a városok is fehér és posztó ruhákkal, cipőkkel versenyt dolgozandnak, mivel emberbe hiány nincs, úgy 150,000 fegyveres és lelkes erő megmenti a hazát, melyet az isten éltessen és tartson. Kelt Pesten Okt. 17^{én} 1848.

Mészáros Lázár s. k.»

Mindez nagyon szépen volt megtervezve és a tervező nem gondolt az ellenség esetleges támadása által okozható zavarokra. A zavarok azonban már a hadvezetés határozatlanságából és megbízhatatlanságából is származtak. A parendorfi tábor tisztikara és az OHB. között mélységes politikai differenciák okozta szakadék tátongott. A kormányzat megigérte, mint Pulszky levelében olvassuk, szavát adta a bécsieknek, hogy segítségükre siet. A tábor

viszont nem akart osztrák területre lépni és igyekezett az OHB. utasításait, valamint az ellenőrködő kormánybiztosokat kijátszani és színleges betörési manöverekkel áltatni. Október 17-ikén volt az első ilyen betörési manöver, melynél Görgey az előhadat vezette. Egy félóra múltával Móga visszarendelte a sereget eredeti állásába. Október 21-ikén a komédia ismétlődött. Görgey dandárával épen Gallbrunn falut akarta megrohanni, mikor Móga ismét visszavezette hadseregét. Egy osztrák történetíró szerint Mógának tulajdonképen a brucki Lajtahíd közepén kellett volna állnia, hogy az OHB. és Windischgraetz parancsait egyszerre elismerhesse és végrehajthassa. Tényleg nem tudta mitevő legyen, különösen mikor az október 16-iki császári manifesztumot, majd később Windischgraetz levelét kapta kézhez, melyben felszólítja, hogy seregével vonuljon a császáriak táborába.

Pulszky Ferenc, aki a körülzárt Bécsből rövid időre Pozsonyba érkezett, hogy a kormányt Bécs felmentésére ösztökélje, október 22-ikén megbízható pontos adatokkal[1] informálta az OHB.-t a fenyegető veszedelmekről:

«A honvédelmi bizottmánynak.

Ujházy László kormánybiztos a táborban lévén elfoglalva a felvidék védelmére vonatkozó rendelkezéseket ideiglenesen reám bizta, a ki különben Bécstől tökéletesen elzárva, minthogy a tábor hidja fel van szedve, s az átkelés csónakon sincs megengedve, visszajöttemnél a táborból itt maradtam kénytelenségből.

[1] U. o. — K. A. 1543/e. 1848. — A jelentések továbbításának jellemzésére szolgál, hogy Pulszky ezen okt. 22-én kelt levele okt. 23-án már Pesten volt.

A veszedelem nemcsak Simunics miatt fenyegető, hanem egyszersmind azon seregektől, melyek a Marchfelden összevonattak s a Morván igen könnyen átkelhetnének, én tehát összeköttetésbe tettem magam Pozsony, Trentsén és Nyitramegyei hatóságokkal, már a nép megnyugtatása végett is, kordont fogok huzatni a határszélen és szükség esetén a nép felkelését is elintézni. A Marchfelden jelenleg még csak az ulánusok, ... vasasok, Khevenhüller és a kék hajtókás fehér gombos gyalogosok és egy pár csapat horvátok állanak, Lundenburgnál azonban Windischgrätz nagyobb erőt szed össze, széltében lefegyverkezteti a nemzetőrséget, legközelebb a Brünnieket, kik azonban ellent akarván állni, egy ezred, mely már Lundenburgnál volt, visszaparancsoltatott a nép elnyomására. Hirlik, hogy Stadion lesz belügyminister, Schwarzenberg Felix hadügyminister, Windischgraetz teljes hatalmu kormánybiztos, a terv Bécsnek kiéheztetése, a nemzetőrség és deákság lefegyverezése és Magyarországnak, mint minden mozgalmak tüzhelyének és középpontjának megfékezésére. A terv nem puszta hir, hanem bizonyos, Magyarország egyébiránt elébb nem fog támadtatni, mig csak Bécset meg nem hóditották. — Épen most hallom, hogy sergünk, mely tennap 1 ágyút, 80 puskát, 700 köpenyt s. a. t. elfogott, ismét ..... visszajött Parendorfba.

Pozsony oktober 22. 1848.

Pulszky Ferencz.»

Kossuth eközben megelégelvén a tábor ingadozó magatartását, arra a hírre, hogy Windischgraetz Bécs ellen vonúlt, október 18-ikán

Parendorfba siet, magához vonván a rendelkezésre álló tartalékerőket. Megérkezése előtt Móga Parendorfban haditanácsot tartott, vajjon benyomúljanak-e Ausztriába. E tanácskozáson Görgey ezredes kijelentette, hogy e kérdésben csakis az országgyűlés dönthet, operációs szempontokból azonban a hadsereg készületlensége miatt nem tanácsolható. Görgey véleményét a többiek is helyeselték, mert az korrekt magatartás tolmácsolása volt. Ugyanis ebben Görgey kifejezte, hogy az országgyűlés határozatait mérvadóknak és követendőknek tartja minden körülmények között, még ha katonai szempontból nem is célszerűek. Görgeyt tehát más szempontok vezették, mint Mógát, aki ugyan nem vizsgálta Görgey álláspontjának indokait, csak azt látta, hogy szintén helyteleníti a benyomulást, holott Görgey nézetében kifejezésre juttatta, miszerint a benyomulást meg kell kisérelni, ha az országgyűlés politikai érdekei megkivánják. A haditanács Parendorfról Mikló sfalvára vonúlt, ahová Kossuth megérkezett. A haditanács itt Kossuth elnöklete alatt folytatódott. Kossuth fényes dialektikával fejtegette a benyomulás szükségét. Móga ellene beszélt. Egyedül Görgey szólalt fel a két ellenvélemény után és megismételte parendorfi nézetét, részletesen jellemezvén a hadsereg készületlenségét, gyakorlatlanságát, a hiányos felszerelést és az ellenség túlerejét. Egyébként Kossuth kérdéseire kijelentette, hogy az önkéntesek és népfölkelők menekülését egy balsiker esetén, azoknak könnyű lába biztosítja, míg a többi csapatokat ő visszahozza, ha a benyomúlás elkerülhetetlen, ámbár ez minden tekintetben könnyelműség volna. A bécsieknek adott szót az OHB.-nak be kellett váltania. Ez Pulszky

Ferencnek az OHB.-hez intézett október 23-iki következő leveléből[1] is kiérződik:

«A honvédelmi bizottmánynak.

Trencsénből semmi uj hir, nem tudjuk, vajjon Simunics valósággal betört légyen-e vagy nem. Lipót városába szükséges volna most egy erős parancsnok, Kossuthtal szólok ez iránt még ma éjjel, mert tüstént hozzá indulok.

A sánczásás a tegnapi népgyülés következtében ma nagy erélyel folytattatik. Az önkéntesek folyvást gyülnek, azonban fegyverek hiányában vagyunk itt leginkább s azért ezen vidéknek, mely mind Simunics ellen segitségül menni készül, mind a Marchfeldi tábor által fenyegetve van, figyelembe vételét ajánlom a Honvédelmi Bizottmánynak s ugyanazért ajánlom, hogy Pozsony megyének s városának legalább 600-700 fegyvert juttatni méltóztatnék.

Hogy Mgyarországnak már ismét uj ura lett, t. i. Windischgrätz, ki az egész katonai törvény alá helyezett s ostromállapotba tett monarchiának főparancsnokává kineveztetett s mint ilyen már a Magyar Provinciába is a sereghez parancsolatokat küld, azt tudni fogja már a tisztelt bizottmány.

Bécs nem capitulált még mind amellett, hogy adott szavunk ellenére másodszor is elhagytuk. Egyéni meggyőződésem szerint, amint Bécs megadja magát, Magyarország ellen fordul Windischgraetz összes ereje, mert ha lefegyvereztetik Bécset, akkor csak Magyarország áll még ellent az abszolutizmusnak. Bécs bevétele előtt nagyobb erővel meg nem

[1] St. A. W. — K. A. 1716/c. 1848.

támadtatunk, azért Windischgraetznek utasítása is az, előlegesen Bécset s csak azután Magyarországot megfékezni. Hazánk sorsa csak Bécs falai alatt dülhet el szerencsésen. Kelt Pozsonyban Október 23-án 848.

Pulszky Ferencz.»

Kossuth tehát az előnyomulást előkészítette. Október 25-ikén Windischgraetznek határozott hangú feleletet küld Ivánka és Dobay honvédtisztek által. Windischgraetz válasza: Pártütőkkel nem alkudozom. Ivánkát elfogatja Jellasics. Kossuth a tábor tisztjei előtt előzőleg felolvasta a választ és megvilágítja a nemzeti ellenállás szükségességét. Sok volt császári tiszt a határozott és világos álláspont megismerése után távozik a táborból.

Móga is ott akarja hagyni a sereget, amit azonban Kossuthnak sikerült egyelőre meghiúsítania. Kossuth a parendorfi táborban két irányban dolgozott. Az egyik irány Windischgraetz ellen vezetett, a másik pedig Simunics ellen. Mindkét irányban csalódás érte, holott a táborból intézett leveleiből láthatjuk, hogy a seregek közötti nagy erőbeli különbséget tudta. Ő azonban még mindig a népfelkelés harci alkalmasságában hitt. Jellasics futása, az ozorai fegyverletétel lebegett szemei előtt. Simunics seregét egyszerűen el akarta fogatni, mint a Roth seregét, elfelejtvén, hogy Simunics nem kóborló szerviánusokat vezet, de jó sorkatonaságot. Kossuth csak a lelkesedő népet látta és ismerte. A nagy népgyűlések kiáltozó népét és még nem tudta, hogy ez a nép, mely életét áldozni kész, csakis akkor tud helyt állani, ha megfelelő fegyvert adnak a kezébe. Igazságtalanok voltak mindazok, akik a népfelkelést gúnyolták gyávasága,

szaladása miatt. Ágyúk és lőfegyverekkel szemben kaszákkal nem lehet sikereket elérni.

Kossuth október 26-ikán közölte a OHB.-nyal, hogy a Bécs felé való előnyomulás tervét elkészítette és hogy Görgey tábornoki kinevezését, melyet már régen Pázmándyhoz küldött, át fogja adni. Ezzel teljesen világosan tisztázódik Görgey fővezéri kinevezésének kérdése is. Ugyanis ellenségei azt vetették szemére, hogy a schwechâti ütközet után Görgey maga ajánlkozott a fővezérségre, pedig erre már régen ki volt szemelve és tábornoki kinevezése majdnem két és fél hétig Pázmándynál feküdt. Mindazonáltal Kossuth mégsem adta át a csata előtt a kinevezést, hanem a csata után, mikor a fővezérséget reá ruházta.

A hadsereg állapotáról Kossuthnak alábbi levele[1] nem fest biztató képet. Nem akarom itt a jellemzést ismételni, a levelet el kell olvasni és megérthetjük a schwechâti csata kudarcos végét. Kossuth úgy látszik egészen biztosra vette az eredménytelenséget, mert el nem képzelhető, hogy egy hadsereggel, melyben csak 7000 sorkatona volt, 1720 lovas 20,000 nemzetőr és népfelkelő, mely a puskát, ha volt neki, meg se tudta tölteni, győzelmet remélt volna 65,000 rendesen felszerelt sorkatona felett. A benyomulást azonban két oknál fogva határozta el. Az egyik, hogy Bécs lakosságának erre vonatkozólag igéretet tettek, a másik, hogy az offenzivát előnyösebbnek és biztatóbbnak gondolta a defenzivánál. Sokkal nagyobb kudarcra volt előkészülve, mint amilyen bekövetkezett. Azt hitte, hogy Windischgraetz szétveri őket, mert a seregben nem volt győzelmi akarat. A legtöbb

[1] U. o. — K. A. 1840/c. 1848.

tiszt a csatavesztés meggyőződésével indult harcba. Szerencse volt azonban, hogy sem Windischgraetz, sem Jellasics nem voltak kiváló hadvezérek. Ez volt a schwechâti csata utáni magyar sereg szerencséje. A csata előtti előkészületek közben írta Kossuth a következő levelet az OHB.-hoz:

«A honvédelmi bizottmánynak!

Bécs felől két nap óta erős ágyuzás hallatszik, bár úgy gondolom s tegnaptól vett tudósitásaim is oda látszanak mutatni, hogy nem annyira Bécs támadtatik, mint alkalmasint a bécsiek lövöldöznek ki a külvárosokból, én pedig a legkinosabb testi és lelki lázban szenvedek, mert nekem kell elvetni a koczkát az előnyomulás vagy defenziva felett, hol a győzelem, a haza megmentése, de a csatavesztés, a nemzetnek elvesztése.

Annyi igaz, hogy kimondhatatlan felelőséggel tartoznak a nemzetnek, akik okozták, hogy seregünk a futamló Jellachichot nyomban nem követte. E perczet többé Isten sem adja vissza. Most 68,000 rendes katona áll ellenünk s közte 8000 lovasság, mig nekünk alig 30,000-ünk, közte vagy 7000 sorkatona és honvéd, nem több 1750, de rettenthetlen huszárnál. Seregünk többi része indisciplinált, puskát tölteni sem tud, lőni már épen nem; a tiszteknek fele a csatavesztés meggyőződésével fog kiindulni, a másik fele gyakorlatlan, egy becsületes mozdulatot sem bir effectuálni, az őszi éjek hidegek, az élelmezés külföldön nehéz, 24 órai eső semmivé tesz, népünk koplalni nem tud, a pesti nemzetőrök nagyrésze sétautat képzelve, már tovább nem tartható, pionireink nincsenek, pedig ha elő-

nyomúlunk két folyón kell átkelnünk. Vezéreink nincsenek, ha ujakat teszünk, vagy nem lesz irántuk bizodalom, vagy temérdek lesz az apprehenzió, Bécscsel pedig combinirozva nem működhetünk. E bajok közül sokat kipótol a sereg lelkesedése, de mindent nem. Más részről azonban, ha nem megyünk, a veszély nem oly rögtöni, de bizonyosabb.

Az előnyomulás tervét mindenesetre elkészitettem s holnap vagy Ausztriába megyünk, vagy téli szállásokba, Pozsonyt véve föhadi szállásúl s ez utóbbi esetben 4000 embert detachirozok Perczel Mórhoz, mert segitséget sürget s e nélkül veszélybe jöhet, vagy 10,000-el pedig Simunicsot elfogatom. De mig ezek oda lesznek, itt nem e tör be az ellenség? Nem tudom. A választás tehát irtózatos nehéz, de mindent megfontolva, kivált ha még ma valami kedvező hirecskét kapok, alkalmasint odadől a határozat, hogy előre megyünk. Ha győzünk, a haza mentve van s mi viszont látjuk egymást; ha nem, nem. Partem fortuna sibi vindicat. Kérem a bizottmányt, legyen szives Sopron városának 5000, Sopron megyének 8000, Pozsony városának pedig 30,000 pftot küldeni, különben felakadunk a tábor ellátásában.

Az idezárt kinevezéseket helybenhagyni s expediáltatni esedezem, de egyszermind az illető ezredeknek is tudtul adatni, mert ezen tudtul adásnak késedelme, sok bajt okoz, miként ezt itt többeknél, különösen Farkas őrnagynak a Sándor huszárokhoz kinevezésénél tapasztalám. Vannak olyanok is, kik részint áttételt, részint a honvédi zászlóaljakhoz beosztást kérnek. Ezeket is ·//. alatt átteszem és szives tisztelettel maradok Pándorf October 26. 1848 Kossuth Lajos.

U. I. Ha Generálisok nélkül nem akarom az ütközet perczében hagyni ezen hadsereget, kénytelen leszek Görgeynek tábornoki diplomáját, amelyet már régen Pázmándyhoz küldöttünk, kézbesiteni s a szükséges regardok tekintetéből még Lázárt és Schweidel ezredest is tábornokokká proponálni, s nehogy e miatt másutt kellemetlenségek támadjanak, kérem a tisztelt bizottmányt, méltóztassék Vetter, Apponyi[1] és Perczel Mór ezredes urakat szintúgy tábornokokká nevezni.»

A magyar hadsereg október 28-ikán harmadszor kelt át a Lajtán három hadoszlopban. Egészen a Fischáig menetelt a hadsereg. Másnap átkelt és 30-ikán megtámadta a Schwechátnál álló császári hadat. A csatát Móga vezéri alkalmatlansága és tehetetlensége rontotta el. A magyar sereg centruma nem is bocsátkozhatott harcba és a Görgey által vezetett hadoszlop nem jutott megfelelő szerephez, mert a seregrészek felállítása olyan szerencsétlen volt, hogy egymástól teljesen el valának különítve. Ennek következménye lett a jobb szárnynak hősi küzdelem utáni visszaszorítása, mely az egész sereget magával ragadta és a 20,000 népfelkelő rendetlen futását okozá. Görgey legutolsónak hagyta el a csatateret, mikor minden törekvése hiábavalónak bizonyult a hátrálókat megállítani. A schwecháti csatáról részletes adatokat tartalmaznak Kossuthnak az OHB-hoz intézett jelentései. Október 29-ikén még nagyon bizakodva ír arról, hogy talán holnap Bécsben lesz a főhadiszállás, ha Isten velük lesz. Valósággal va banque játék volt ez a vállalkozás

[1] A levélíró elírása ez, mert Apponyi helyett Bakonyit kellett volna írnia.

és Kossuth október 26-ikán ennek teljes tudatában volt, mig 29-ikén lelkesülő természete a sötét és reménytelen szineket teljesen elfelejtette. A schwecháti csatára azonban szükség volt a hadsereg megtisztítása szempontjából is. Ekkor hullott félre a sok ocsú és megmaradt a honvédségnek az a része, mely a későbbi hadsereg magvát alkotta. A schwecháti csata úgyszólván tisztító tűz volt, mely mindenekelőtt megbízhatatlan vezérétől szabadította meg a sereget.

A csatának katonai és egyéb leirása eléggé ismert, most csak arra kivánok szorítkozni, hogy Görgey visszaemlékezéseiben bizonyos kicsinyléssel ír e hadieseményről, pedig bebizonyított tény, hogy a honvédcsapatok e csatában vitéz magatartásuknak nem egy példáját adták és mint próba elég reménnyel biztatott a jövőre nézve. Görgeynek ezen kicsinylő leirásával szembeállítva Kossuthnak jelentését, megállapítható, hogy a schwecháti csata még sem lehetett az a nagy debacle, mint azt eddig gondoltuk. Szívós támadás és ellenállás részünkről előzte meg a hátrálást és futást. Az egész kudarcnak oka csakis a rossz hadvezetés volt. Nemcsak Móga, hanem vezérkari tisztje Pusztelnik őrnagy sem felelt meg feladatának, ami mindenesetre egy kaszás és hiányosan felszerelt sereg mellett igen nehéz volt.

A csata előtti napon Enzensdorfról Kossuth a következőket jelentette[1] Pestre:

Kelt Főhadiszállásunkon Enzensdorfon a Fischa mellett Austriában October 29 k. 1848.

A Honvédelmi Bizottmánynak

Második éjjeli szállást töltünk Ausztriában. — Eddig ugy szólván kardvágás nélkül.

[1] St. A. W. — K. A. 2408/e. 1848.

Alig történt egy pár lövés. Az ellenség mindenütt megszaladt seregünk közelgésekor. A legerősebb positiokat elhagyták; de mi a legnagyobb vigyázattal nyomultunk előre; el voltunk készülve hidverési szerekkel a Fischáni átkelésre; de az ellenség ezt is elhagyta, baricádokkal zárván el a hidakat, előnyomulásunk hátráltatására; de alig mutatták magokat, előőreink, a nép eltisztitá a baricádokat, s mi ma déltájban balszárnyunk Svandorfnál a közép Enzensdorfon, a jobb szárny Fischamenten át keltünk a Fischán s jobb és balszárnyunkat közelbe vonva, nyomultunk előre Svechat felé. — Ma éjjelre táborunk Svechaton innen azon pontokon táboroz, honnan tiszta tér áll előttünk Bécsig, mellynek ablakait is ki vehetjük távcsöveinkkel, s látjuk az ellenséget Bécs alatt felállítva, — huszáraink már is fogdossák el a chevauxlegereket, s dragonyosokat.

Minden odamutat, hogy Bécs még nem adta fel magát; mindent elkövetünk, hogy Bécscsel öszhangzást eszközöljünk holnapi működésünkbe. A Bécsi toronyból látnak, — s ha Isten velünk lesz — a mint nem kételkedünk igaz ügyünkben — holnap igy teendjük jelentésünket: «Kelt főhadiszállásunkon Bécsben» — Isten adja. — Ha Isten megóv, a szerint rendelkezendem, hogy mihamarébb erőnk disponibilissá váljék, más ellenség ellen. A gőzhajókat Pozsonyból mind felrendeltem, hogy parallel jőjjenek fel a Dunán, a mennyire lehet — ha győzünk holnap, seregeink nagy részének leszállítására szolgálandnak — ha vesztünk visszavonulásunkat segitendik. — Svandorfot, Enzensdorfot, Fischamentet foglalva tartjuk, a hidak

birtokunkban — a főhadiszállás a Fischán innen van.

Isten Önökkel

Kossuth Lajos s. k.[1]

Másnap megtörtént a csata és Kossuth nem Bécsből, de Pozsonyból írta jelentését, miután a felbomlottan szaladó sereg között bukdácsoló kocsiján elvergődött Pozsonyba. Jelentéséből[2] kitünik, hogy a csata közben Kossuth Görgeyt bizta meg a vezérlettel, mikor Móga tehetetlenségét látta. Kossuthnak ezen intézkedése azonban elkésett. A helyzetet nem lehetett többé megmenteni, mert a kaszás népfelkelők riadalmas áradata minden rendet felbontott. Az a számítás, hogy a magyar támadást a bécsi exkurzió megkönnyíti, meg nem valósult. A bécsi forradalom e napon közvetlen a kapituláció előtt állt, a forradalmat és a bécsi népet már nem hatotta át az ellenálláshoz szükséges energia és lelkesültség. A schwechäti csatával a tartozás becsületesen le volt róva, — mondja Kossuth, ám ha ezt két héttel előbb, vagy rögtön Jellasics kivonulása után tették volna, akkor nem történhetett volna kudarc és a magyar sereg bevonulhatott volna Bécsbe, ami a magyar seregszervezés részére fegyver és felszerelési készleteket hozott volna. Az ütközet lefolyásából Kossuth egyébként ezt a következtetést vonta le, hogy az osztrák sereg nem fogja tudni a magyar sereget legyőzni, ha ezt megszervezik és felkészülnek. Kossuth helyesen látott, azonban sok munkának, balsikernek, egymásközötti viszálynak kellett megtörténnie, míg a nagy győzelmek bekövetkeztek.

[1] Kossuth s. k. írása.

[2] St. A. W. — K. A. 1995/e. 1848.

Kossuth jelentéséből egyébként kitünik, hogy minden reménye Görgeyben összpontosult. A jelentés így hangzik:

«A honvédelmi bizottmánynak.

Pozsony Oct. 30-án éjfélkor.

A szerencse nem kedvezett. De a haza felett nem kell kétségbe esni. Ma reggel 7 óra tájban megkezdtük a csatát, tartott délután 4 óráig. Jobb szárnyunk Manswerth falut a Dunánál, mely ellenséggel erősen meg volt rakva, erős csata után azonnal vette be s az ellenséget belöle kiverte, Gyön őrnagy Ivánka brigádjának 2ik zászlóaljánál a vitézség csudáját fejtette ki. Seregünk mindig előre nyomulva az erős ágyútüzet éljen kiáltással fogadta s bátran kiállta. Ezután Görgei ezredes a Schwechát előtti parton felállitott ellenséget visszaverte. Ekkor a fővezér azon oknál fogva, mivel balszárnyunkat Répási ezredes parancsnoksága alatt Lanzendorf felől nagy erővel fenyegette, különösen számos lovassága által túlszárnyalni törekedett, a jobb szárny és jobb közép előhaladását megállitotta s a kétkedésnek nem kis idővesztés után véget vetett, határozott rendeletemmel elvégre, de már akkor, midőn balszárnyunk ellen szerfelett nagy erő vonult összve Répási ezredesnek támadást parancsolt. Répási ezredes itt is visszaverte az ellenséget, mely az ütközet alatt érkezett tudósitások szerint mozdulatainak gyorsitására vasutat is használt. Hirtelen fordulván a jobb szárnyról a bal szárnyra az ütközet s a bal szárnynak erősitésére a középből nagy tömegek indittatván, ezáltal a csatarend összefüggése megszakadt, mi által Görgei ezredes előnyomulásában akadályozva

lőn: ekkor bár az ellenség minden oldalról visszaveretett, a főparancsnok és Kohlmann ezredes azon véleményt nyilvánitották, hogy túlszárnyalástul kelletvén tartani a Fischa melletti positiókba kell vissza vonulnunk. Én ellenben világosan látván, hogy az elsőbb csatarendnek helyreállitása, lelkesült hadseregünket Schwechát elvételével nagy győzelemre, vagy legalább tetemes térnyeréssel egy erős védelmi positió elfoglalására legbiztosabban vezetheti, Görgei ezredest küldöttem, hogy azonban határozottsággal, melynek hiánya seregünk vezérlete körül hetek óta tapasztalható, a parancsnokságot átvegye. De mielőtt e parancs odaérkezhetett volna: Schwechátból, mely ellenséggel és ágyukkal megrakva volt, erős tüzelés kezdetett ellenünk, seregeink ezt is vitézül állották és viszonozták: mig végre a jobb szárny leghátulsó sorában állott komárommegyei kaszások egy közelökbe esett bombától rendetlen hátrálásnak eredtek, ép akkor, midőn a sereg két szélszárnyainak rajvonalba hozása végett általános visszavonulás parancsoltatott. A komáromi kaszások rendetlen felbomlását előbb magam, majd Repeczky képviselő kivont karddal iparkodtunk megállitani, de ez csak pillanatra sikerült, s kiadatott a parancs, hogy Fischamend, Klein-Neisidl, Enzensdorf és Svandorf megtartásával seregünk a Fischán innen tegnapelőtti positiót foglalja el.

Meg nem vert az ellenség sehol sem, sőt seregeink mindenütt, ahol támadtak, diadalmasan előnyomultak. De sajnosan kell emlitenem, hogy Bécs, bár az ütközetet úgy szólván szeme láttára (mert Schwechát csaknem elővárosnak tekinthető) vertük, nemcsak,

hogy kirohanást nem tőn, de még csak két nap óta egyetlen lövését sem hallottuk, mellyel az ellenséget foglalatoskodtatta volna.

Én, minthogy minden élelmiszerek Fischamend innenső partjára voltak rendelve, odasiettem a táborozás elrendezése végett, mert a középet és balszárnyat rendben részint láttam hátravonulni, részint a Stabnak közvetlen intézkedése alatt, e rendről nem kétségeskedhetém. De Fischamendre érkeztemkor a rendetlenül megfutamlott komárommegyei kaszás népnek állapodást nem ismerő serege által nagy zavart láttam előidéztetve és csaknem Rigelsbrunig kellett mennem, hogy a száguldó csapatokat és a tömérdek szertárszekereket a táborba összetériteni segitsek. Innen rendeletet küldék a főtáborba, hogy ha csak Móga altábornagy úr a sereg rendes visszavezetésének felelősségét határozottan el nem vállalja, a főparancsnokság Görgeynek adassék által s az seregünket hazánk szélére rendben visszavezesse és mivel a megfutamlott komáromi nép oly gyorsan haladt, hogy még szekereken sem birtam utólérni, nehogy Haimburgba s igy Pozsonyba is alaptalan jelentést vigyen s egyszersmind hogy Pozsonyról is gondoskodjam, Haimburgig jöttem. Ott rendelést tettem, hogy a visszajövő nép feltartóztassék s rendbeszedessék. Haimburgból pedig Pozsonyba jöve, ennek minden véletlen elleni biztositásáról intézkedtem.

Azon czél tehát, hogy Bécset ez ostrom alól felmentsük egyedül azért, mert Bécs részéről semmi közremunkálással nem találkozánk, nem sikerült. De seregünk, amint remélem, holnap épségbe hazajő. Vesztve

egyéb nincs, mint az, hogy egy csapással hazánk minden további veszélytől meg nem mentetett. — Még mindig — s még huzamos ideig, sok reformokra lesz szükség a hadseregben. A fekete sárga reminiscentiák a tricolor rózsa alatt is sok helyütt lappanganak s ez a működésekre robbantólag hat. Még ez éj folyamán tudósitást várok a főtáborból, hol Csányi országos biztosnak megbecsülhetetlen s minden fogalmat haladó fáradalmai hiven őrködnek. Ha, amint remélem, seregünk becsülettel tér meg, holnapután annyi erőt küldök Simunics nyakára, amennyi elég, hogy őt semmivé tegye. Minden esetre addig nem távozom, mig az ország ezen részének körülmény szerinti biztositására nem intézkedtem.

Veszteségünk az ütközet nagyszerüségéhez képest csekély. Halottaink száma alig menend többre 40-nél — s a sebesülteké nem gondolom, hogy 200-at tegyen, — mert a Manswerthi támadást kivéve, az egész csata többnyire ágyuzásból állt. Amit vitéz tüzéreink ugyancsak emberül viszonoztak.

Én ugyan a csatatéren három halottnál többet nem láttam. Ennyit elölegesen. A nemzet vegye ezt ösztönül, minél előbb rendes hadsereget nagyban teremteni, s inkább felbuzdulni, mint reményt veszteni. Ajánlom Komáromot a bizottmány figyelmébe. Énmár egypár nap előtt a Duna jobb partján, az ugynevezett homokhegyen táborsánczokat parancsoltam, — mert Komárom csak a jobb partot fedi és szolgálhat tartalékul seregeinknek, de a Duna jobb partjáni előnyomulást nem gátolhatná.

Bécs iránt leróttuk tartozásunkat becsületesen. Nem segitett önmagát megmentenünk,

ám lássa jövendőben, gondunk csak magunkra kell hogy legyen. Még egyszer kérem a bizottmányt, vegye figyelembe, hogy teljességgel Bécs alatt sem verettünk meg, hanem csak nem tudtuk egyszerre bevenni, minthogy Bécs magunkra hagyott. Sokan vannak seregünkben, kik e mai napot dícsőségük közé sorozhatandják. — Mások iránt leszámolásnak kell következnie. A nemzet bizzék igaz ügyében és saját erejében, melyet néhány hét óta már is annyira kitüntetett, hogy ha tiz csatát vesztene is, nem volna szabad önmaga iránti bizalmában megcsökkennie; annyi mindenesetre bizonyos, hogy azon ellenség, mely idegen földön két annyi erővel fáradt és rendezetlen népünket nemcsak nem birta megverni, sőt ahol támadott, mindenütt megfutamlani volt kénytelen, azon armáda, mely azt: hogy tönkre nem tettük csak kiválogatott s még a napoleoni időkből híres erős positiójának és Bécs hallgatásának köszönheti; ezen ármáda — ha nemzetünk önmagához hű, hazánkat nem fogja kezökbe dönteni, — de készülnünk kell, mert az ellenség is készülend alkalmasint. Szives tisztelettel a honvédelmi bizott. elnöke

Kossuth Lajos.

Apponyit tábornokká ajánlani soha eszem ágában sem volt — az Isten e gondolattól mentsen meg. Én Bakonyit dictáltam — a levél irójának — s az Apponyit irt, borzasztó ember.»

Következő levelében [1] részletesen beszámol Görgey Arthur érdemeiről, akit tábornoki kineveztetése után a sereg vezérletével megbizott. Görgey 18 ágyút mentett meg, a csatatéren

[1] U. o. — K. A. 2236/e. 1848.

utolsónak maradt, a visszavonulást elszántan fedezte és katonai erényeinek talán egyedül nyujtotta fényes bizonyítékait. Kossuth Görgeynek hű jellemzését adja. Elhatározottság alapos megfontolással párosulva jellemzék Görgeynek csataközbeni megtartását. Kossuth ő benne látta a kialakuló magyar hadsereg jövendő győzelmes hadvezérét és nem sejtette, hogy e férfiúban a katonai szaktudáson és erényeken kívül más egyéb is lakozik és pedig önálló itélőképesség, független cselekvőképesség, szívós elvhűség, amely tulajdonok révén is e rövid korszak emberei közül kiemelkedik. Görgeynek főparancsnokká való kineveztetése nem okozott Pesten meglepetést, mert még a schwechâti csata előtt említették az ujságok és így ez egy régen előkészített dolog lehetett.

Kossuthnak levelét emitt közlöm:

«A honvédelmi bizottmány elnöke.
A honvédelmi bizottmánynak.

Pozsonyba érkeztemkor értesittetvén arról, mikép Simunics előre nyilvánitott szándoka szerint, — ma induland Nagyszombatból Pozsony felé — seregével; azonnal intézkedni siettem, hogy függetlenségünk ellen törekvő ezen uj — ala minuta — rabló előhaladásának, utja állassék. A köpcsényi táborból 8000 főből álló java sereget 22 ágyúval inditottam ellene. — Ennek egy része a mult éjjel vasuton már Bazinba szállittatott, más része most megyen. Egyszersmind értesitettem a Leopoldvári parancsnokságot, hogy Simunics innen, — mikor és milyen — erővel fog megtámadtatni s utasitottam, hogy a várbiztosságra megkivántató katonaság benhagyásával, a nélkülözhető többi sereggel

hátulról, a Simunics nyomába utána jövő Beniczky és Pulszky csapatvezérekkel, úgyszintén a Csalóközi nemzetőrséggel egyesülve, utját elzárni segitsen.

Vezérletével ezen seregnek Kolman ezredes s táborkari főnök csata tervezése mellett, a tegnapelőtti Bécs alatti csatának hősét gróf Guyon ezredest biztam meg.

Biztos reménnyel vagyok, hogy Simunicscsal — 48 óra alatt — tökéletesen készen leszünk, s ha valamikép a morvahatári hegyek közé nem sikamlik, Roth sorsára jutand.

Midőn ezen intézkedésemről a tisztelt bizottmányt értesitem, egyszersmind teljes tisztelettel tudatni sietek a bizottmánnyal, hogy Móga altábornagy s táborvezérnek lova, a seregnek hazavezetése alkalmával elbukván, a fővezér tetemesen megsérült s öregbedve érezvén régi sebei okozta fájdalmait, megujitotta azon kérését, hogy a fővezérség alól felmentessék.

Én a lemondást elfogadtam s használtam az alkalmat, hogy a tisztelt bizottmány által, még a mult hónap 11^{én} Görgey Arthur ezredes számára kiadott tábornoki oklevelet neki kézbesithessem s a sereg előtt kihirdettessem. Egyszersmind Görgey Arthur tábornok urat, az összes hadsereg vezérségével biztam meg.

Örömmel tettem ezt, mert szemeimmel láttam és látta az egész sereg, mily rettenthetlen bátorsággal s a mellett stratégikus ügyességgel vezette az elősereget a számra kétszer oly erős és annyi előnyökkel biró ellenség elibe, — milyen lelkesedéssel s elszántsággal állott seregének élén — szalasztva az ellenséget, — az őt minden oldalról kör-

nyezte ágyúgolyózápor közt; — és tudom, miként elhatároztatván a sereg visszavonulása, az, aki a csatatéren utolsónak maradt, az ellenség ágyúgolyóit ugyan éljen kitöréssel fogadó, azzal szembeszállni — igenis kész és képes, — de a visszavonulás szabályait, rendét teljességgel nem ismerő s rögtönözöttségénél fogva nem is ismerhető seregünket fedezte, óvta, az előtte bomlott rendben visszavonulókat a lehetségig összeállitotta, rendezte, — ez Görgey Arthur tábornok volt. — És ő volt az, ki a visszavonulás közben felbomlott csatarend következtében, az elmaradott, összesen 18 ágyút kevés népével a nemzet számára Köpcsénybe visszahozta. És tettem ezt annál nagyobb örömmel, mivel Görgey tábornok urnak fővezérré kineveztetése fölött az egész seregnek osztatlan öröme találkozott az enyémmel. — Jelentem végre a tisztelt bizottmánynak, hogy seregünk a köpcsényi és pozsonyi táborba körülmény szerint mondhatom, baj nélkül megérkezett.

Hogy seregünk visszavonulásában rendetlenség volt, az fegyelemhez nem szokottsága, s gyakorlatlanságának természetes s kikerülhetetlen következménye volt, annyival inkább, mert nem alap nélkül, hogy a csatarendbontók között olyanok is voltak, kiknek hivatásuk, sőt szoros kötelességük épen a rend fenntartása lett volna. Hogy ezen nem egészen rendben történt visszavonulásnak vannak némi eddig tudtommal körülmény szerint csekély jelentőségü ugyan, de mégis a nemzetre nézve káros következményei, ez ismét természetes.

De teljes nyugodtsággal merem biztositani a tisztelt bizottmányt, hogy mindazon hiányok,

melyeket a visszavonulásbani rendetlenség szült, a mostani fővezér kimerithetetlen erélyessége, katonai ügyessége s minden körülményt alaposan megfontoló, de szilárd elhatározottsága által kipótolva és seregünk kevés idő mulva oly rendbe lesz szedve, — amely hazánk mostani helyzetének s azon várakozásnak, mely a nemzet részéről Görgey Arthur tábornok úr fővezérségéhez — eddigi tettei után — méltán csatlakozik, — tökéletesen megfelelend.

Megjegyzem elvégre, hogy az October 30-ai Schwechat alatti csatának történetét, melynek különössége az, hogy bár az ellenséget mindenütt visszavertük s győzelem következtében vonultunk vissza, mégis a sereg némely része önmagától eredt futásnak, — hogy lássunk a dolgokba és emberekbe, — tudhassuk az okokat, hadi vizsgálat alá vétetni tartottam szükségesnek. Kelt Pozsonyban November 1^én^ 1848. A honvédelmi bizottmány elnöke Kossuth Lajos.»

Görgeynek kineveztetésével kezdődik tulajdonképen a magyar honvédhadsereg kialakulásának időszaka. A következő másfél hónapban Görgey vasszorgalommal nekifeküdt a nagy munkának, hogy a Schwechátnál megfutott seregből egy harcrakész hadsereget szervezzen. E másfél hónap magában foglalja Görgey és Kossuth levélváltásának első részét, mely leginkább a hadseregszervezés kérdéseiről szól és bepillantást enged abba a nagy munkába, melyet Görgey Kossuth támogatásával végzett és amelyet mégsem tudott teljesen befejezni, amint azt Pozsonyból való kénytelen visszavonulása bizonyítja.

II. RÉSZ.

Görgey mint tábornok és fővezér. — A hadsereg apadása. — A nemzetőrök és népfelkelők. — Csányi László levele az OHB-hoz november 1-éről. — Guyon kiküldetése Simunics ellen. — Kossuth Simunicsot el akarja fogatni. — Parancsa Guyonhoz. — Türelmetlensége. — Visoczky József. — Kossuth jelentése az OHB-hoz Simunicsról és a hadsereg állapotáról. — Kossuth levele Görgeyhez Komáromból november 7-ikén. — Beszéde Görgeyről. — Csányi levelei Kossuthhoz november 8. és 13-ikáról. — A katonai diktatura ellen. — Kossuth levelei a hadkiegészítésről Görgeyhez november 10., 11., 12-ikéről. — Görgey jelentései és előterjesztései a hadsereg szervezéséről november 11., 14., 15-ikéről. — Kossuth válasza november 18-ikáról. — Csányi az amerikai követ közvetítéséről november 26-ikán. — Csányi Kossuthhoz november 27-ikén. — Kossuth Görgeyhez november 27. és 29-ikén. — Görgey Kossuthhoz a hadseregről december 1-én. — Kossuth válasza Görgeyhez december 2-án. — Kossuth Görgeyhez december 4., 7., 8., 11-ikén. — Csányi és Görgey levele Windischgraetzhez december 10-ikén.

Midőn Görgey Arthur átvette Kossuth kezéből a fővezéri megbizatást, azt mondá testvérének: «Óriási vállalkozás.» — Nem könnyelműen, hiúságból, a helyzetet nem mérlegelve állt a fiatal tábornok a sereg élére, hanem mert nem volt más valaki, aki erre alkalmas lett volna és akiben volt bátorság a rendkívül felelősségteljes állást elfoglalni. Ismerte jól e vállalkozás nehézségeit és méreteit. Schweidel, Répássy, Lázár ezredesek mindannyian Görgeyt ajánlották ugyan fővezérnek, ám Kossuth részéről ez már egy régen elhatározott tény volt. Görgey Arthur Kossuthtal, Csányival megbe-

szélte a sürgös teendőket. Két feladat megoldása várt reá. Az egyik a betörő Simunics feltartóztatása, a másik a hadseregnek a népfelkeléstől és nemzetőrségtől való megszabadítása. Nemcsak a schwecháti, de a kosztolnai csata is igazolta, hogy a népfelkelésre a nemzeti ellenállás harcaiban építeni nem lehet, ami a novemberi hetekben később annál is inkább bebizonyosodott, mert a hűvös őszi idők beálltával a megyei népfelkelési csapatok tisztestől, legényestől együtt hazakívánkoztak. Ravelsbergi Strobl Ferdinánd könyvében[1] és e fejezet okmányaiban olvashatjuk, hogy a soproni nemzetőrök búcsú nélkül hazamentek, a borsodiak Csányinál ugyan bejelentették türelmetlenségüket, de szintén hirtelen távoztak, a zempléniek hasonlóan, a gömöriek és hontiak nem nyúltak többé a fegyverhez, mert szolgálati idejüket lejártnak hirdették, végül szintén haza siettek, — úgy, hogy a 27112 főnyi gyalogságból és 2903 főnyi lovasságból csak 18750 főnyi gyalogság és 2540 főnyi lovasság maradt november végén. A hadsereg ezen bomlását úgy Görgey, mint Csányi László kormánybiztos előre látták, mert a megyei nemzetőrseregek a schwechati csatában tapasztalt komoly harcok folytatásától aggódva tartottak. És ezen, mint már egyszer említém, csodálkozni nem lehet rendkívül hiányos felszerelésük miatt. A népfelkelés belátta azt, hogy nem egyéb, mint ágyútöltelék, mely védekezni ágyúk és fegyverek ellen csakis futással tud, márpedig a futás nem dicsőséges, de hasznos dolog, amiért sok bosszantásban volt részük. Hazamentek tehát inkább, mintsem ismét futásra

[1] Ferdinand Strobl von Ravelsberg: Die ungarische Donau Armee 1848/49. 39. o.

kényszeríttessenek. A távozó népfelkelésnek rendes sorkatonasággal való pótlása képezte Görgey nagy gondját. Csányi László rögtön a schwechâti csata után azt írá az OHB-nak,[1] hogy lehetséges — «hogy a kósza hírek rossz hatást tesznek némely lagymatag hazafiakban, de van a rossznak jó oldala is, tudnillik azon tapasztalat, hogy a nemzetőrök kevés kivétellel a haza megmentésére és felemelésére nem czélszerü eszközök, — ehhez képest méltóztassék a honvédelmi bizottmány az ujonczok mielőbbi kiállítását eszközölni, — ennek felruházására nézve, mit csekély tehetségemmel eszközölni tudtam, mozgásba hoztam, — mi lesz eredménye arról kötelességem szerint tudósítást teendek. — Csempészek által akarom a posztó behozatalát eszközölni. Addig is leküldök egy embert, ki 1000 vég morvai posztót kész lesz átadni, ha ezt megveszi a honvédelmi bizottmány, felbátorító példát ad a nyerészkedőknek a csempészetre.

A bakkancsok megérkeztek, — holnap ki fogom osztani, — a lábbeli szűke napról-napra érezhetőbb — bátor vagyok javallatba hozni, méltóztassék a magyar városok vargáinak és csizmadiáinak kötelességül adni a gyalogság számára rövid topán csizmákat készíteni, ipari bakancsot a magyar vargák és csizmadiák nem tudnak varrni.»

Tehát ujoncokat, fegyvereket és katonaruhákat kellett előteremteni. A másik veszedelem pedig már Nagyszombaton telepedett meg Simunics serege alakjában. Kossuth Guyont küldé ki egy hadoszloppal ellene. Görgey nem helyeselte a választást, mert Guyont ugyan

[1] St. A. W. — K. A. 2185/e. 1848. — Csányi—OHB. — (Pozsony, nov. 1.).

bátor katonának tartotta, de nem jó taktikusnak és csakugyan bebizonyosodott, hogy Guyon nem oldotta meg helyesen a reábízott feladatot, mert Simunicsnak sikerült a körülkerítésből kisiklania. Ebben azonban nem egyedül Guyont terheli a mulasztás, hanem Klapkát is, ki Guyon előtt érkezett Nagyszombat elé és Guyonnal együtt intézkedett. Kossuth bizton számított arra, hogy Guyonnak sikerül Simunics seregét megsemmisíteni. Az általa Guyonnak kiadott parancsában a legrózsásabb biztatásokkal, díjkitűzésekkel buzdította a sereget. E parancs[1] így hangzik:

«Az élelmezés iránt megtettem, mit ember tehet: hadi törvényszék elébe állíttatom, ki a fogyatkozásnak oka.

Használjon Ön minden út-gyorsítási eszközöket, hogy az ellenségnek útját vágja, de óvakodjék, nehogy erőnk elszakadozva találkozzék vele s még tán futtában megverje seregünk egy részét. Ha látja, hogy teljességgel utól nem érheti, akkor hiába, ne lankassza el haszontalan fáradsággal népünket, de nagy szerencsétlenségnek tartandom, hogy ha az ellenséget elszalasztandja.

Requiráljon mindent, a mi kell, hogy a sereg fogyatkozást ne szenvedjen, pénzt küldök ezennel, fizettesse ki, amit requirál.

Ha Nagyszombatban éri Simunicsot, nem hiszem, hogy ágyuzásra kerülne a dolog, ha nem akarná magát megadni: keritesse el. — Adja tudtára, ha megadja magát, «wird als kriegsgefangene behandelt», — ha meg nem adja magát és makacssága miatt a várost ágyúztatni kellene: minden emberét agyon

[1] Kr. A. W. — I. A. 11/2. 1848.

löveti, őt pedig felakasztatja. Ha máskép mégsem boldogúlna vele, mint ágyúzás által, extrem esetben azt sem kellene elmulasztani, hogy ezen ellenséget semmivé tegye.

Győzelem után 48 óráig seregét beszállásolva pihentesse meg, — hacsak Görgei tábornok úr mást nem rendelend.

Pozsony nov 2—3 éjjel $3^1/_3$ órakor 1848

Kossuth s. k. elnök

Minden fogolyért Simunics seregéből 10 pft dij adatik annak, aki elfogja, vagy összesen a seregnek.

Egy lóért pedig, mely az ellenségtől elfogatik 20 pfttal fizet az ország, a haza és király nevében: akár egyes lovak vagy emberek fogatnak el egyes emberek által, — akár egész csapatok egész csapatok által, ez utóbbi esetben összesen történvén a jutalmazás.

Görgei s. k. tábornok.»

November 3-ikán este 11 órakor Kossuth még semmilyen hírt nem kapott Guyon vállalkozásának eredményéről. «A bosszúság majd megöl, aligha el nem mulasztják Simunicsot — írja Mészárosnak[1] — Guyon bátor, de ha el nem fogja Simunicsot, ügyetlen ember, hadi vizsgálat elé fog állani. Ordódy sem mozdúl Lipótvárból. Beniczky is ácsorog valahol haszontalanúl. Pedig harmadnapja parancsot kaptak, hogy utját álljják». Görgeynek is ír egy levelet, melyben nyugtalanságának adott kifejezést és mindenekfelett jó spiónok szerződtetését sürgeti. Ebben a levélben[2] említést tesz Visoczky len-

[1] Kr. A. W. — I. A. 11/3. 1848. — Kossuth—Mészáros (Pozsony, nov. 3.).

[2] U. o. — I. A. 11/6. 1848. — Kossuth–Görgey (kelet nélkül) — Kossuth sajátkezű írása.

gyel ezredesről is, akit Görgey figyelmébe ajánl. Visoczky József szabadságharcunk katonai eseményeiben kiváló szerepet játszott mint hadosztály-, később mint hadtestparancsnok. Azon kis számu lengyelek egyike volt, aki keveset politizált, de annál többet tett és ebben Dembinszkynek ellentéte volt. A szabadságharc utolsó szakában Bártfától kezdve visszavonult egészen Szegedig. E visszavonulás oka hadteste gyengeségében és a lengyel legénység megbizhatatlanságában keresendő. Visoczkyról Kossuth következőket írta Görgeynek:

«A lengyelek közt itt van Wisocky ezredes, igen jeles tactikus. Magyar szolgálatba fogom venni, addig is, míg a lengyel légiók organisáltatnak. — Biztos ember. — Engedje Ön, hogy holnap magát bemutathassa. Használja Ön őt a Generalstabban. Adjon neki valamely themát s hallgassa meg iránta nézeteit, s ha látja, hogy hasznavehető ember, használja. Azt hiszem, még soká hasznát fogja Ön vehetni idegen jó tiszteknek, mig maga nevelhet Ön magának embereket, kikre bizhat biztosan. Én azt hiszem, hogy Wisocky igen jeles Gral Stäbler, — használja Ön őt.»

Simunics mégis kimenekült és Kossuth bosszúsan beszámolt az OHB-nak a sikertelenségről[1] és azt közlé, hogy a határmenti hadmozdulatok támaszpotjául Győrt választották, ami arra enged bennünket következtetni, hogy Görgey meggyőzte Kossuthot arról, miszerint Pozsony mint hadműveleti bázis nem előnyös a magyar hadseregre. E fejezetben, mely leginkább a hadseregszervezés, hadkiegészítés mun-

[1] St. A. W. — K. A. 2546/e. 1848. — Kossuth sajátkezű írása.

kájával foglalkozik, lehetőleg a Görgey és Kossuth okmányok bemutatására szorítkozom, részint mivel ez okmányok e kérdésben minden magyarázatot feleslegessé tesznek, részint pedig, mivel e hónap hadieseményektől mentes volt és nagyrészt csakis szervezési munkák részére volt lefoglalva. Kossuth ezen november 5-ikén kelt levele három reményt csillogtat. Győr mint hadibázis, a téli idő megmentését, 200.000 főnyi sereg és fegyver előteremtését. E remények egyike sem valósult meg. Győrt nem lehetett tartani, a tél nehéz harcok ideje lett, egy 200.000 főnyi sereget pedig azért sem lehetett előteremteni, mert nem volt fegyver és az ország nagy részét megszállotta az ellenség. Kossuthnak csodálatraméltó optimizmusa azonban mindenkor cselekedni és remélni tudott. Igen érdekes jelentése így hangzik:

«Tisztelt Bizottmány!

Egy ellenségnek a hazából kiüzését nem tartom elegendőnek, — megsemmisiteni — csak ez a mi megnyugtathat. És azért vérző szivvel, a boszúságtól háborgó kebellel jelentem, hogy Simunics futva mint az űzött vad, alkalmasint Gödingnél kiszökött az országból. — Rettenetes, minő hibákat követnek el az emberek. — Ordódy, Benyiczky,[1] semmit nem tettek, a minek egy mákszemnyi haszna volna. Kurirt küldtem kurir után hozzájok, hogy vágjanak elibe, s rontsák el az utakat, — de ők oldalt kóboroltak haszontalanúl; Jeszenák a Galgóczi várban vesztegel; a helyett hogy Szenicze körül az utakat bevágatná. Guyon ezredes pedig kinek annyi erőt adtam,

[1] Ordódy Kálmán és Beniczky Lajos őrnagyok.

hogy megehette volna az ellenséget, Marsch közben hibát követ el hiba után, s az ellenség megszökik. — Igaz, hogy szaladt mint a nyúl, de dispositiomat akkint tevém; hogy ha ügyesen effectuáltatik, az Isten sem menti meg. Még ugyan hivatalosan bizonyost nem irhatok, de már annyit tudok, hogy tegnap estig az ellenség egészen Szeniczig volt űzve, huszáraink örökké nyomában ugyan, s Holics felé űzték, — de ismerve a terrenumot, ott már késő, — legokosabban teszi Guyon, ha visszatér, — mire parancsot is kapott — mert végtére még maga kerül bajba. Csak az kellene még. — Ugy látom végtére még magunknak kell Generalisoknak is lenni.

Népünk — rosszúl ruházva — tovább lehetetlen, hogy kiállja a szabadbani táborozást. Téli positiókat kell vennünk. Egy pár erős állást, — mert minden pont fedezésére kevés erőnk van — s onnan száguldó csapatokkal jobbra balra dolgozunk. Csak egy pár Frey Corps-unk volna. Éreztem szükségét. Azért alkottam a Hunyadiakat. De szerte szaggatták, sorkatonát csináltak belőle. A mire nem való. Egyik erős támaszpositionk lesz a Duna bal partján Pozsony — a szükséges őrcsapatokkal Haimburg irányában — s Köpcsénynek; és ismét Dévénynek és Nagy Szombat felé. — Másik Győr, mellynek szárnya M. Óvárig, elő őrei pedig a Lajtháig mennek; s mellyből Sopron felé is lehet működni; a meddig most is száguldanak huszárjaink, a Bécs Ujhelyi vonalt szemmel tartani. — Ezen dislocatiot azonnal effectuálja Görgey, mihelyt Guyon serege (a derék erő) visza jő. — Az ellenség háborgatni fog, most is háborgat; de concentrált megtámadástól

nagyban már alig tarthatunk. Hideg van. Novemberben vagyunk. Bár be tudnám csalni Győrig; de nem hiszem hogy jőjjön. Bécscsel, a kétkedésünk miatt elvérzett Bécscsel még nehány napig nem jöhet annyira tisztába, hogy nagy Besatzung nélkül el merje hagyni. S ha addig Isten rosz időt ád, a tél a mienk, s ha a tél a mienk, 200,000 embert teremtünk, s a haza mentve van. Teremtünk pedig; s teremtünk fegyvert is.

Tehát Győr lesz egyik támaszpontunk. Azt annálfogva biztositanunk kell. — Kollmann ezredes (ki iránt sok mondani valóm lesz) holnap megyen Győrre a körül sánczolás iránt intézkedni ....»

«Párisból Ordódy és Szarvady megérkeztek Telekitől.[1] Sok fontos tenni valónk lesz. De sok pénz kellend hozzá.

Valero gyára irtozatos bajban van. Az ide zárt levelet ide küldte utánam. Méltóztassék rajta a tisztelt bizottmány segiteni. Igen jó hatással lesz, hogy mig Windischgrätz az ausztriai gyárakat össze löveti, — mi háború közepette emeljük a mienket.

Holnap után indulok innen. A hadügyministerrel Komáromban találkozom.

Ujonczokat mielőbb. A nemzetőrökkel, önkéntesekkel semmire sem megyünk. Ebből kiábrándultam. De az ujonczokat ne küldje Nádossy ezredes öltözetlenül, ne kevert zagyva csapatokban, s ne ugy, hogy előre szállás-csinálók ne jelentsék érkeztöket, rendeltetésöket. Nagy zavar, óriási vegyület ám, egy

[1] Teleky László gróf, Ordódy Pál és Szarvady Frigyes.

rendezetlen ármádia — nem kell zavarját növelni.

A legszivesebb tisztelettel
Pozsony novemb. 5. 1848.

Kossuth Lajos s. k.»

Kossuth pozsonyi időzése alatt a hadsereg gazdasági és pénzügyi igazgatására nézve is megállapodott Görgeyvel. A hadikiegészítésre nézve pedig elhatározták a hadi felügyelőségek megszervezését. A hadsereg átszervezésének alapját a következő főelvben foglalták össze: «Hazánk megmentésének lehetségét a hadseregnek tökéletes magyar lábra állítása s abban a magyar államnak általánosítása feltételezi egyedül.»[1]

Kossuth november 6-ikán utazott el Pozsonyból Komáromba, ahonnan hosszabb levélben a népfelkelés célszerű felhasználásáról, a döntő csatának csakis a hadsereg organizálása utáni elvállalásáról és egyéb apró ügyekről nyilatkozik.[2] Kossuth és Görgey között teljes egyetértés uralkodott, Kossuth örvendett, hogy végre egy olyan egyéniség vette kezébe a hadsereg vezetését, akiben nemcsak bízni lehet, de aki őt is megérti és akivel való együttmunkálkodás a nemzet győzelmét fogja meghozni. Pesten a képviselőház előtt beszámolván a hadieseményekről, Görgeyről az elragadtatás legszebb kifejezéseivel beszélt. «Bizalmam Görgeyre esett — mondá, — egy olyan férfiúra, ki iránt, ha akár a honvédelmi bizottmány, akár a tisztelt ház nem osztoznék velem a bizodalomban, becsületemmel állok jót, hogy ezt hallva is: az úr nem lesz fővezér, hanem közlegény, — így

[1] Kr. A. W. — I. A. 11/4. 1848. — Kossuth—OHB. (Pozsony, nov. 4.).

[2] U. o. — I. A. 11/7. 1848.

is híven fogja a hazát szolgálni. Azért mondhatom és becsületemmel állok jót, ha a képviselőház másként akarna rendelkezni azon lépés iránt, melyet tettem, őt a fővezérségre felhíván, az legkisebb akadályra nem szolgálna. Mert ő így van lelkesülve, mint Magyarország minden igaz fia, hogy nem kérdi: magas polcra állíttatik-e? hanem azt, mit parancsol a hazafiúi kötelesség?» Görgeyt e hizelgő nyilatkozatok nem fosztották meg józan ítélőképességének függetlenségétől. Semmilyen hizelgés őt meg nem részegíthette. A kötelességteljesítés és a nemzet boldogulása volt egyedül reá nézve mérvadó. Ama kivételes egyéniségek közé tartozott, kik nem tudtak meghajolni, de ha a nemzet érdekei kívánták, minden áldozatra és minden harcra készek voltak. Barátokat, híveket, saját érdekeit feláldozta, ha a nemzet és a szabadság ügye kívánták. Így áldozta fel Kossuth barátságát is. — Kossuthnak komáromi levele a következő:

«A honvédelmi bizottmány Elnökétől

A feldunai magyar hadsereg parancsnokának.

A honvédelmi bizottmánytól útközben vett értesítések folytán is hivatalosan felszólítom tábornok urat, ne terheltessék Csányi országos biztos úrral magát érintkezésbe téve, a népfelkelésnek azon vidéken rendezése iránt kellőleg intézkedni. Ezen népfelkelést azonban egyáltalában sem nem értem úgy, sem nem akarom akként használtatni, hogy az hadakozó fegyveres seregnek tekintessék, hanem kívánom arra használtatni, hogy a merre az ellenségnek benyomulása várható, vagy tapasztalható, ott előle egy egész napi járó

körben mindennemü élelmiszer eltakaritassék s hidak s utak elpusztitassanak s hogy a népfelkelésnek ebbeli eljárásában Tábornok Úr alkalmas tisztek által a népet vezettesse, vezéreltesse és irányoztassa.

Komáromnak jókarba tétele és ellátása iránt intézkedtem.

A sereg completirozása iránt minden lehetőt tenni fogok, de hogy tehessek, Tábornok úr tudósitását a sereg hiányairól okvetlenül mielőbb bevárom. Komáromba az itt munkába veendő jobb parti sánczolások végett két nappal eljövetelem előtt három mérnöktisztet rendeltem, mindakkorig csak May kapitány jelent meg, a más kettő nem. Rendet, fenyitéket s szigoru pontosságot követelek a szolgálatban. Legyen szíves Tábornok Úr a késedelem okait megvizsgáltatni s ha a késedelem oknélküli volt, a helyeiket el nem foglalt tiszteket, nevezetesen az egyiket, kit éppen e végett neveztem ki vasuti mérnökből főhadnaggyá, elereszteni.

Nem érvén reá a hajón Csányi orsz. biztos úrnak irni, kérem Tábornok Urat, tessék őt a következőnek szoros megvizsgálására felszólitani:

Azt hallom, hogy Galgóczon, vagy tájékán Voronyeczki és Lopresti urak bizonyos Selig nevü zsidótól tizenhat lovat zsaroltak ki, — állitólag lovasság állitása végett, s a lovakról nyugtatványt adtak, később pedig kész pénzért eladták. Gróf Erdődynek galgóczi praefectusa, Bukovinszky, közelebbit tudand a dologról mondani. A legszorosabb vizsgálatot kivánom.

Megfontolására bizom: valjon miután kivánatos, hogy hadseregünk organisálása

előtt dolgaink eldöntő csatára ne kerüljenek: nem volna e tanácsos minden utakat, melyeken az ellenség Moson, Sopron, Pozsony, Nyitra megyék felé benyomulhatna s a főváros ellen haladhatna, jó eleve járhatatlanokká tenni? A vasutak elrontását könnyü száguldó csapatok által mindenesetre figyelmébe ajánlom.

Kérem Tábornok Urat, bizzon meg valakit, hogy míg a gőzhajózás tart, úgy az ellenségnek, mint saját táborunknak mozdulatairól gőzhajó útján, különben vagy fontosabb esetekben, futárok által pontosan értesitve legyek.

A Schwecháti ütközet és a Simunics elleni expeditió iránt minden esetre s minden halasztás nélkül hadi vizsgálatot kivánok s annak eredményéről sürgetőleg várom a tudósitást. Kelt Komáromban nov. 7-én, a honvédelmi bizottmány elnöke

Kossuth Lajos»

Csányi László november 8-ikán azt közli Kossuthtal, hogy Görgey a haderő összpontosításának helyéül inkább Győrt tartja szeme előtt és hogy Windischgraetz november 11-ikén készül támadni.[1] November 13-án részletesen ír Görgey azon szándékáról, hogy Győrbe vonul. Ez a levél jellemző adatokat tartalmaz, miként kezdte Görgey főparancsnoki hatáskörét kiszélesíteni és függetleníteni. A tiszti kinevezések kérdését vetette fel Csányi előtt és arra hivatkozott, hogy Kossuth a tisztek választását ő reá bizta. Csányi az OHB. illetékességét hangoztatta, valamint a táborban levő kormánybiztosnak a

[1] St. A. W. — K. A. 2856/e. — Csányi—Kossuth — (Pozsony, nov. 8.).

felterjesztésekhez való hozzájárulását. Csányi Görgeynek és Kossuthnak barátja, a közöttük kitört viszályokban a legelfogulatlanabb közvetítő, már november 13-ikán figyelmezteté ezen alanti levelében Kossuthot az ilyen hatalmi kérdésekből kifejlődhető katonai diktatura veszedelmeire. A levél egyébként Lahner és Csuha[1] alezredeseknek ezredesekké való kineveztetését sürgeti. A levélhez egy ausztriai konfidensnek levele volt mellékelve, aki írja, hogy Windischgraetz támadása esetében Bécs, Prága lángokban fog állni, Brünn, Olmütz ellene vonul stb. A forradalmak szélhámosainak egyik tipikus meséje, mellyel a megbízóktól kedves és hazug hirekkel pénzt zsaroltak. Ez az üzletág akkor nagyon virágzott.

Csányi leveléből[2] a következőket közlöm:

«Poson 13/11. 1848.

Igen tisztelt Barátom!

A mint látom, mi itt nem maradunk — Görgey nem látja tarhatónak Posont — és el akar vonulni Moson Győri Positiokba, — e vidéket elveszitve, nem tudom mikor jutunk hozzá? de ha igazak a tudositások, mik szerint egy részről Windischgräz — más részről Simonics, harmadik részről Vogel támadásai állanak előttünk, úgy a mint sergeink most vannak, lehet, hogy mindent veszélyeztetnénk állásunk megtartásával — övé a felelősség, mondám nékie, övé a dicsőség is, fiatal ember jövendője az ország jövendője, én bele nem avatkozhatok katonai terveibe, — hajókat kiván küldeni, melyeken a sok poggyászt —

[1] Lahner György későbbi honvétábornok és Csuha Antal későbbi honvédezredes.

[2] U. o. — K. A. 2946/e. 1848.

az ágyukhoz szükséges töltényeket el lehessen szállitani, — ezek szükségesek, küldjétek.

Görgey és Gujon nem igen kedvelik egymást, Görgei felváltotta őtet Zsedenyivel,[1] — hogy a feladatot nem ugy oldotta meg, mint várni lehetett, azt tagadni nem lehet — sergeink lehangoltak — a bakkancs és fehér ruha és átallában a ruha hiány most érezhető. — Amit szerezhettem, szereztem, ma kiosztatok mindent.

Görgey Úr Nékem mondá, hogy a tisztek választása reá bizatott, — mert vagy érdemel bizodalmat, vagy nem, ha igen, akkor reá lehet bizni, ha nem, akkor hajcsátok el, — én Ujházy és Luzsenszky[2] előtt azt feleltem, valamint Önnek igazsága van, hogy a sergeket magához csatolja, ugy a bizottmánynak, azon egyetlen kormánynak, melly minnyájunk felett áll, kötelessége, hogy okot gerjesszen a seregekben, bizodalomra és szeretetre, — ez okból helyes rendelet, hogy a bizottmány önt és engem megbizott a felterjesztéssel, — ennek következménye, ha a Választmány fel fogja hivatását, az, — hogy a mi felterjesztésünk helyben hagyását nem bizza a Ministeriumra, — hanem helyben hagyja, — minek következése, hogy önt mint igazságos előterjesztőt a sereg szeretni fogja, és ragaszkodand az igazságos előterjesztés elfogadójához, a kormányhoz. — Lajosom erre vigyázz, — ha igy nem tesztek, — katonai Dictatura jövend, vagy jöhet a világra. —

Tiszteink nagyobb része mit sem ér, kell hogy altiszteket mozditsunk elő. — Az ujon-

[1] Zsedényi Gyula alezredes.

[2] Ujházy László és báró Luzsénszky Pál kormánybiztosok.

czokat Komáromba küldi Görgey gyakorlás végett —

Bosszankodva nézek a derült égre — zivatar, esső, zápor kellene. —»

Alább közlöm Kossuthnak Görgeyhez intézett három levelét. Az egyik november 10-én, a másik november 11-ikén, a harmadik november 12-ikén kelt. Az elsőben[1] a bányavidék védelmének előkészítésére tesz javaslatot, a hadkiegészítés munkájának folyamáról, a Mosonyban levő buza elszállíttatásának szükségéről, a Bem elleni merényletről ír. E levelet tisztán csak azért közlöm, hogy a Görgeyvel folytatott levelezés láncából ne hiányozzék:

«A Felső Dunai Magyar Hadsereg Parancsnokságának!

A feltáborból vett tudositások nyomán tett combinatiokból valószinűnek, legalább lehetségesnek látszik, hogy az ellenség részint a Duna balpartján fog előnyomulhatni: részint ezen előnyomulásban Lengyelországbóli beütés segitségére számithat.

Trencsin és Árva megyékben ollyanok az átkelési passusok, hogy kevés erővel nem csak védhetők, de sőt a rajtoki átkelés egészen meg is akasztható.

Egy általában nem szeretném, ha Árva, Trencsin megyét az ellenség megszállaná, mert ennek a tótoknál szintazon eredménye lehetne, mint Urbán[2] lázadásának Erdélyben az oláhoknál, mig ha az ellenség megszállásától a felvidéket megóvjuk, igen kis mobilis erővel azon megyékben a csendet feltarthatjuk. — Különös figyelmet érdemelnek a

[1] St. A. W. — K. A. 2701/e. 1848.
[2] Urbán császári ezredes.

Bányavárosok, mellyeknek megtarthatása igen problematicussá válnék, ha az ellenség magát a felvidéken befészkelhetné.

Ez okoknál fogva sürgetőleg kérem parancsnok urat, hogy a Morvából s Galliciából hazánkba vezető utaknak biztosítására különös gondot forditani sziveskedjék. — Tél van, sár van, alkalmas helyen az utakat elrontva, a telet nyertük meg.

Különösen Trencsin városa és a Vág vize közt van egy szoros, legfölebb 20—24 ölnyi széles, ha ezt egyszerüen baricadiroztatja Ön, a baricádra két ágyút állit, — s a Frangepaniakat Beyer őrnagy alatt Leopold várába detachirozván, azon passus őrzésére 2 companiát a Frangepaniakból Trencsinbe vet, — a Trencsinyi uton a madár sem jő be az országba.

Árvára nézve teszek intézkedéseket; — de még különösen figyelmeztetem a Szeredi hidra, — ha az ellenségnek kedve jőne Morvából Galgócznak, Nyitrának jőni Pest felé — csak Szerednél jöhetne át a Vágon, ezt tehát vagy elrontani, vagy ha saját seregünk tekintete nem engedné, erősen baricadiroztatni, és minden esetre hatalmunkban tartani szükség.

A completirozás iránt minden lehetőt megteszünk — Répássy már utasitva van, (bár ez nehezen ment, mert a Hadügyminister neheztelt, hogy Ön saját seregén túl a Ministerium hatáskörébe vágva az egész országra intézkedett) 25 escadronja számára kijelöltünk 2500 ujonczot, — csak járjon el erélyesen a lóvásárlás és felszerelés körül Répássy[1]: ő tőlle függ mikor kap ön 2500 huszárt.

[1] Répássy Mihály honvédtábornok.

A gyalogság iránt körülbelül 700 embert minden héten felfegyverezhetünk, s két három százával felküldjük, a sorezredek s táborában lévő honvéd zászlóaljak completirozása végett. — De a létszám és hiányok kimutatását még mindig hiában várom. Pedig e nélkül nem boldogulok.

Várom azt is, hogy a honvédekké alakulandó önkéntes zászlóaljak completirozására mi s mennyi szükséges.

Egyébiránt akkint intézkedtem, hogy a completirozáson felül maradandó ujonczoknak zászlóaljakba alakitása végett az ország 7 kerületre osztassék, s egy-egy derék felügyelő parancsnok vezérlete alatt — a kijelölt concentrationalis helyen a zászlóaljak megalakitassanak, felszereltessenek és gyakoroltassanak; — körülmény szerint kapandván rendeltetésöket, — Kegyed vidékén egyik terület főhelyévé Nyitrát rendeltem Galgóczczal s Leopoldvárral, — másikká Győrt. — Ebben is némi biztositás van a vidékre s az erő concentratiojára.

Mosonyból nem olly könnyü a tömérdek buzát leszállitani. — Ügyeljen Kegyed, hogy Mosony ne legyen veszélyeztetve, mig azt onnan elszállitjuk, ha pedig megmenteni nem lehetne, felégetendő inkább az egész gabonamennyiség, hogy sem az ellenség kezébe kerüljön. Azonban megmentetését várom, nem megsemmisittetését.

Benyiczky Lajos kormánybiztos egy általa alakitandó, s vadász fegyverekkel felszerelendő zászlóaljjal Bars, Hont Zólyom Turócz Megyéket rendben fogja tartani, — ha Kegyed idegen ellenséget be nem ereszt.

Kedvetlen ujság: Ma reggel Bem Generalisra egy Lengyel szobájában reá lőtt, aubout portant arcz csontjába ment a golyó. — Nem halálos. A gyilkos statarium előtt áll. — Borzasztók ezek a Lengyelek.

Naponti tudósitást várok — az ellenség mozdulatairól — és arról mit tegyek ön serege számára.

Kelt stb.

U. I. Épen most veszem Jeszenák János Nyitra vármegyei főispán ide mellékelt levelét. Ez múlhatatlanúl megkivánja, hogy tábornok Ur az ottani passusok bevágatása iránt haladék nélkül és pedig erélyesen intézkedjék.»

A másik levél[1] már vitaanyagot is tartalmaz. Görgey Nádossy ezredes működését kifogásolta. Nádossy[2] ugyanis mint a haditanács elnöke a hadkiegészités ügyeit intézte és tőle telhetőleg. Természetesen ennek óriási nehézségei voltak. Mindenekelőtt a fegyverhiány. Fegyverek nélkül nem lehetett a rendelkezésre álló emberanyagot a táborba küldeni. Kossuth sokkal jobban ismerte a nehézségeket, mint Görgey és ezért kötelességének tartotta Nádossyt védelmébe venni. Már ekkor megirta Görgey Kossuthnak, hogy ha megfelelő erősitéseket nem kap, az ellenség tönkreteheti, mert a sereg napról napra fogy. A megmaradtak eltetvesedtek, ruha és töltés nélkül állnak. Kossuth biztat, hogy küld segítséget és ruhát, — azonban a refrain, csak fegyver volna! Guyonra haragszik, hogy el nem fogta Simunicsot, pedig az elfogatásnál rendszerint nemcsak a támadó, de a megtámadott is ott áll a porondon.

[1] St. A. W. — I. A. 11/13. 1848.

[2] Nádossy Sándor.

Kossuth már ekkor felveti kedvenc eszméjét a portyázó csapatokról és csak egy kis sikerért könyörög. Csak valamit kezdetnek. Ezzel megkezdi fotytonos buzditásait, noszogatásait, intelmeit, figyelmeztető óvásait, melyeket Görgey méltán megunhatott, mert a helyzetnek meg nem ismeréséből, a papiroson végzett számításokból fakadtak. Kossuth Pesten elfelejté, hogy milyen állapotban volt a sereg és Görgey lagymatagságának kezdé tulajdonítani, hogy nem támad, hogy visszavonúl, pedig csakis a hadsereg elégtelensége, a felszerelés hiányossága, a papiron végzett és bejelentett hadkiegészítés gyérsége okozta ezt a magatartást. Kossuth azt a tanácsot adja Görgeynek, hogy kezdje meg a guerillaharcot, mert csak ezzel és éhséggel fogja megverhetni az ellenséget. Nem vette számításba, hogy ez a harci mód egyenes provokálása a nagy ellenséges támadásnak, melyet Görgey minél messzebbre kivánt kitolni, hogy seregét megszervezhesse. Egyébként ez a levél egyenesen ellentétben áll az előbbiekkel, melyben Kossuth Görgeytől azt kérte, hogy mig a sereg nincs organizálva, ne ereszkedjék csatába. Kossuthnak ez a második levele a következő:

Görgey Tábornok urnak.

Pozsony Nov. 9-kéről kelt levelét vettem. Tartalma kedvetlen.

Nádossy mint a Hadügyministeriumba beolvadt haditanács elnöke, természetesen státustitkár. Annak is kell lennie. És ha alkalmatlan volta ellen más ok nem forog fent, mint a mit Tábornok úr ir, akkor meg kell vallanom, sajnállom, hogy azt irni méltóztatott, mert a dolog teljességgel nem áll. — Igenis már 48 honvédzászlóalj van ala-

kitva, — ide nem számitva azon önkénteseket, melyek Tábornok úr seregében honvédekké alakulásra magokat jelentik — s akármi higgadt ember kérdezze, hogy hol van ezen 48 zászlóalj, — én magam mind ki tudom mutatni s a kinek tetszik megnézni, mind feltalálja a maga helyén, — sőt még ezenkivül feltaláland sok zászlóaljnál feles számu ujonczokat s míg mindezeken felül vagy 6000 embert, kik még nincsenek zászlóaljakba sorozva. — A zászlóaljak tehát valósággal megvannak túlteljes számban, — hanem ezalatt embert tessék érteni — és semmit egyebet; s többet Nádossy nem is mondott senkinek. Felszerelve és fegyverezve nincsenek, fájdalom, de ennek nem Nádossy az oka. — Azonban épen ezen alakitásnak köszönhetjük, hogy Tábornok úrnak a 2500 huszárt — emberre nézve — már kiállitottnak tekinthetjük, csak a ló s egyéb vásárlás történjék meg, a mi Répássy dolga leszen — és ennek köszönhetjük, hogy Tábornok úrnak sorkatonaságának completirozására hetenkint 700 felruházott, felfegyverzett embert fogunk küldhetni — s küldünk is, erre számithat. — És annak köszönhetjük, hogy a Bácsi és Bánáti táborban 25,000 emberünk áll ellenség előtt — s Arad előtt és Erdélyben és Perczel Mórnál is van némi seregünk.

Én hibát, fogyatkozást sem Nádossynál, sem senkinél türni bizonyosan nem fogok, — s figyelemmel kisérem őt is, mint mindenkit; és személyes tekintetnek a hazáért nem fogom soha alárendelni. De meg akarom adni mindenkinek a magáét. Az alaptalan vád, hogy nincs meg legénységi létszámra nézve a 30 uj zászlóalj, — mert az megvan,

csak felbirjuk szerelni; — azonban erre nézve is sok történik.

Az Ivánka féle 4. zászlóalj iránt sem Nádossyt illeti a vád. Azokat nem ő teremtette. Neki onnan a táborból jelentették, hogy azon zászlóaljak ott honvédekké alakultak. Ha vagy nincsenek, vagy nem alakultak, úgy valóban nem a Nádossy hibája.

Lahner érdemeit én magam is kellőleg méltánylom; s ezredessé neveztetése iránt már megtettem a kellő lépéseket.

Tábornok úr seregét a mi illeti: ugy aggodalommal olvasom azon kifejezését, hogy az ellenség tönkre tehetne, — s Jeszenáknak sem küldhet Ön segitséget, — mégis a Székely zászlóalj s a Borsodiak is eleresztetnek, — tudom, hogy ennek meg kell lenni, de azt gondolom, hogy szép szerével s jó beszállásolással reá lehetett volna birni őket arra, hogy addig maradjanak, mig helyökbe mást küldhetek. — Mert mindenesetre még a rendnél és organisatiónál is fontosabb, hogy tönkre ne tétessünk; — pedig ha egész seregünk mellett is lehet ettől tartani, annál inkább, ha seregünk gyöngittetik.

Kérem annák okáért Tábornok urat, hogy ha seregéből bármely csapatot elküldeni akar, legyen szives, azt nekem néhány nappal előbb bejelenteni, miszerint intézkedhessem, hogy az elküldés miatt eredendő hiányt pótolhassam s előbb ott legyen a pótlék, mint a hazatakarodók elindulnának.

Irja Kegyed, hogy a sereg részint Pozsonyban eltetvesedett, részint ruha és töltés nélkül van. Erre ismét csak azt kérhetem, tessék nekem már tudtomra adni, mik a defectek, miféle és mennyi ruhára és mi

egyebekre, úgy töltésben is, mennyire s minőre van szüksége, — mert ha ezt nem tudom, lehetetlen rendelkeznem, lehetetlen a sereg ellátásáról gondoskodnom. E részben tehát positiv kimutatást sürgetek, legalább zászlóaljankint kapjam a hiányok kimutatását. — Akkor nem lesz panaszra ok: de igy nap múlik nap után s én nem tudok segiteni, mert nem adatik tudtomra, min segitsek.

Ha valamely operátió történik, annak kimeneteléről hivatalos tudósitást kérek. A Simunich elleni expeditiónak nem mondom jelentését, mert ez a vizsgálattól függ, — de még csak kimeneteléröli tudósitást sem vettünk, csak annyit sem, hogy kiverték-e hát valósággal Simunichot, vagy sem s tettek-e foglyokat s kiket vesztettünk? Kikről kell gondoskodnunk? kik érdemelnek kitüntetést?

Azonban Guyonnak ideküldése iránt észrevételem van. Rossz vezér, de jó katona. Ilyen időben kár minden jó katonáért, ki a táborból eltávolittatik. Már magára Répássyra és Ábrahámfira nézve is azt mondta a választmány «oly bővében van-e Görgey a jó huszártiszteknek, hogy lóvásárlás végett most ezeket elküldheti ellenség elől?»

Serege gyönge; ne gyöngitsük.

Holnapután inditom innen az első completationális ujonczküldést 387 embert, közte 35 pionért. — Ungvárból felparancsoltam a bejött Coburg huszárokat, utjokban completirozom két erős divisióra. Irtam az alsó táborba, hogy Sándor gyalogságot, 3 divisió Würtemberg huszárt küldjenek fel. — Megirom, mikor jövend.

Pulszky alezredes megyen Nyitrára, ott concentrál organisatió végett 2 bataillont, —

Érsekujvárit és a Pozsonyit (Waldberg őrnagyét), viszen magával egy század kassai 3 éves önkéntest, 200 Voroneczky vadászt és két ágyút. Barricadiroztatja a trencséni szorosokat s egy kis őrséget rak bele. Balogh Jánost pedig elküldtem organisálni Nyitrába s Trencsénbe a népfelkelést, minhogy Ön azt irja, hogy tót tisztet erre alkalmast nem talált.

Nádossy küld a sereghez 2000 pár fejérruhát, — ez is valami a tetveseknek. — Csak tudjam meg a defecteket. Kiteremtem én a pótlékot.

Csak fegyver volna. — Ezért haragszom Guyonra, hogy ezt elszalasztotta. Ezért kérem Önt, az Istenre, gondoljon ki generális eszével valami Coup de maint. Csak egy kis sikert. A dévényujfalusi, vagy magyarfalvi csapat éjjeli megrohanását s egy pár száz foglyot. — Etwas, was den Muth aufrichtet. — Minden elfogott fegyver egy katona.

Alakitson Ön 5—600, vagy ezer főnyi szabad portyázó csapatot, különös beneficiumokkal, önkéntes vállalkozókból, — titkon, — a kik lesben járjanak, — hirtelen forduljanak, — csipkedjék az ellenséget, — dijat nekik minden fegyverért, lóért, fogolyért. — A Hunyadyak erre alkalmatosak, csak szólni kell velök, — a «berittene batteriet» ezen czélból küldtem. — Száz-kétszáz ember éjjel kitör Wolfsthalba, Dévényujfaluba egy-két ágyúval, ha tehet valamit, jó, ha nem, visszahuzódik. Csakhogy meg legyen kezdve a guerillaharcz. — Kühne Handstreiche. — És egy kis sikert! csak egy kis sikert, ha még oly kicsit is. Csak valamit kezdetnek.

A mosonyi biztost tessék sürgetni, hogy minden gabonát eltakaritson jókor befelé.

De nemcsak a kereskedőkét, hanem különösen az Albrecht Herczeg Hofmühljéből is. Ott ne érje az ellenség. Mert a mint látom, kénytelennek érzi Kegyed concentrátióját megengedni, — mit sajnálok, — mert bizony beüt és Mosonyban elveszszen 500,000 mérő buzát, ha a biztosok soká piszmognak.

Csányit kérem, forditsa figyelmét a Rábaközre. Sopron külső részein éhen hal az ellenség, ha Rábaközről minden el van takaritva. Éhséggel és portyázókkal veri meg Ön az ellenséget, — nagy csatával nem. — Azért hát concentrátióját ne engedje meg. Ez az én nézetem; s egy belső sejtelem mondja, hogy ez helyes.

Isten áldja Önt. — Csak egy kis jó guerillasikert irjon, — 100 elfogott lisztes zsákot; — ezzel is megelégszem; csak egy kis sikert!!

Ölelem meleg barátsággal.

Pest nov. 11. 1848.

Kossuth[1]

A következő levélben[2] Kossuth már egészen határozottan ajánlja Görgeynek, hogy támadja meg az ellenséget és verje meg részletenkint. A harcászatnak félreismeréséből fakadtak Kossuthnak ezen tanácsai. A hadsereget meg akarta óvni és menteni, a hadkiegészítés a nagy fegyverhiány miatt rendkívül nehezen történt, mégis ilyen hazárdeszmékkel nyugtalanitotta Görgeyt, akinek serege, mint fent láttuk, november folyamán majdnem 9 ezer emberrel apadt. Görgey serege még decemberben sem volt harcképes, hát még 10 nappal a schwechâti ütközet után.

[1] Kossuth s. k. irása.

[2] Kr. A. W. — I. A. 11/14. 1848.

Görgey Kossuth leveleire részletesen és behatóan válaszolt. Mielőtt azonban leveleit közreadnám, idézem Kossuthnak november 12-iki levelét:

A felsődunai had Parancsnokának
Görgey Tábornok úrnak!

Batthány Kázmér kétezer fegyvert küldött fel Eszékről és meglehetős mennyiségü municiót, 24 óra alatt tehát 2000 ujoncot felszerelek, felfegyverezek s holnapután Kegyed táborába inditom, zászlóaljainak completirozására forditandókat. Ha marsútjok iránt valami izenni valója van, kérem futár által izenjen.

Ezen kivül, amint irám, minden héten 700 emberre számithat.

Ezen futárt leginkább avégett küldöm, hogy Önnel az iderekesztett ellenséges Armeeparancsot közöljem, mely szerint az ellenség 14-én szándékoznék Brucknál áttörni, egyszersmind figyelmeztessem azon értesitésekre, melyek az idecsatolt irmány végén olvashatók.

Ezen közlemény valódiságáról ugyan nem kezeskedem, de minden esetre jónak véltem Önnel tudatni s figyelmét felkérni.

Én ugyan katona nem lévén, sohasem fogom magamnak igényelni azt, hogy irányozni akarjam katonai működéseit, azonban lehetetlen azon meggyőződésemet eltitkolnom, hogyha igaz, miként az ellenség három pontra osztotta el erejét s mi mind a három invásiót egyszerre akarnánk ellensúlyozni, bizonyosan nem boldogulnánk, én addig, mig tavaszra Ön armadáját legalább nyolczvanezer emberre emelnénk, — mit bizonyosan tenni fogunk, — a mentséget csak abba

látom: hogy titkon váratlan gyors mozdulatokkal, túlbiztos erővel csapjon Kegyed az ellenségnek egy-egy külön osztályára s azt jól megverje, ha az alatt a másik csapat egy-két napi marsot bántatlanul előre nyomulna is. Igy némi siker is reménylhető, pedig erre mondhatlanul szükségünk van, nekem úgy látszik, hogy az ilyen offensiva és az eleségnek az ellenség elől eltakaritása lehet reánk nézve a legbiztosabb defensiva az ősszel. Azonban Kegyed tudja, mit kell tenni, tegyen.

Én most azon vagyok, hogy az alvidéken pacificátiót próbáljak meg, nem tudom, sikerül-e? mert kivált a bánság igen veszedelmes, rossz helyzetben van, de lelkem fáj hogy odalent 25,000 jó katona vesztegel siker nélkül. Ha nem pacificálunk, erős positiókra concentráltatom az erőt, mozgó csapatokat organisáltatok s vagy nyolcz ezer embert elveszek, Önnek segítségére.

A székely zászlóaljat reménylem Pest felé küldötte Ön, ha nem igy volna, tessék utánna küldeni s erre utasitani.

Óhajtva várom tudósitásait.

Kelt Pesten Novemb. 12-én 1848 egy órakor délután. Szives barátja

Kossuth

Görgey István munkájának első kötetében a következő három Görgey levelet közli ugyan, de vagy hibás keltezéssel, vagy pedig hosszabb kihagyásokkal, úgy hogy szükségesnek tartottam a három levelet teljes egészükben leközölni.

November 11-ikén[1] irt és az OHB-hez intézett levelében a hadsereg felbomlásának meg-

[1] St. A. W. — K. A. 3372/e. 1848.

akadályozásáról nyilatkozik és erre nézve tesz javaslatot. Az előléptetési nepotizmus kiküszöbölését, az önkéntes és nemzetőri, valamint népfelkelési csapatok feloszlattatását, a hadsereg főparancsnokának rendelkezési függetlenségét, más hadibázis választását javasolta. A november 14-iki levél[1] Kossuthnak guerillaháborúra vonatkozó tanácsát veszi beható taglalás alá és kimutatja megvalósításának veszedelmességét, a nép bizalmatlanságát. A többi részlet a hadsereg hiányait, a főhadiszállás belső életét tárja elénk. November 15-én jelentést[2] küldött Görgey Kossuthnak, mely szintén a hadkiegészítésre és felszerelésre közöl érdekes adatokat. November 17-én hosszú jelentést kezdett Görgey írni, melyet csak 21-ikén fejezett be.[3] E jelentés a nemzetőri zászlóaljak elszéledéséről ad számot. E levelekkel részletesen nem foglalkozom, mert ismertek és mert tartalmuk teljesen világos.

Kossuth e hosszú jelentésekre november 28-ikán válaszolt. Igyekszik Görgeynek a kinevezési kérdésben elfoglalt makacs álláspontját mérsékleni. Kossuth a lehető legnagyobb előzékenységgel törekedett Görgey kéréseinek eleget tenni, viszont azonban nagyon is nehéz helyzete volt Görgeynek, akinek a legcsekélyebb kérdésben is Kossuthhoz kellett fordulnia és teljes joggal tehette a szomorúságot, hogy Pestről nem tudják megítélni a hadsereg helyzetét. Görgey jelentéseiből kiderül, hogy téli szállás nélkül a legtöbb csapat a hideg őszi időben teljesen leromlott. Férgek, ruhanélküliség, rossz

[1] St. A. W. — K. A. 3373/e. 1848.
[2] St. A. W. — K. A. 2944/e. 1848.
[3] St. A. W. — K. A. 3716/e. 1848.

ellátás, a nép szívtelensége nagyban hozzájárult a sereg rossz hangulatához. Nádason már a cholera is jelentkezett. A ruhahiány ijesztő mérvű volt és Görgey csak azt sajnálta, hogy a sok mihaszna megyei nemzetőr hazavitte a neki kiosztott sok jó ruhaneműt. Ilyen körülmények között Görgey nem is gondolhatott támadó műveletekre, melyekről Kossuth említést tett.

Windischgraetz támadását november utolsó napjaiban minden nap várták, Csányi László még mindig fenntartotta az összeköttetést Bécs városával. Ullmann Bernát és Ullmann Adolf útján Bécsben az amerikai követséghez is fordult azzal a kéréssel, hogy közvetítsen Windischgraetznél.[1] Ez a lépés azonban nem járt eredménnyel. Ekkor elhatározták, hogy Pozsonyt nem fogják mindjárt feladni, hanem védelmezik egy ideig, azonban az egész sereg lassankint Győrre vonul.[2] Ez az eredeti haditerv, melyhez december végén is ragaszkodtak. Időközben néhányszor megváltoztatták e szándékukat, nagyrészt Kossuth befolyására, aki mindenképen a határvonal és így Pozsony tartását kérte. Görgey kezdettől fogva Pozsony alkalmatlan helyzetét és az onnan való elvonulás szükségességét hangoztatta. Kossuth ezt be nem látta. A Győrre való vonulást csakis egy vesztett csatától tette függővé, ami azután okozá, hogy később Görgey Győrt tartani nem tudta, mert Győr nem volt helyesen megerősítve, viszont ha a sereg Győrött lett volna kezdettől fogva koncentrálva, a védelmi műveket maga Görgey

[1] St. A. W. — K. A. 423/Pz. 1848. — Csányi—Kossuth (Pozsony, nov. 26.).

[2] U. o. — K. A. 490/Pz. 1848. — Csányi—Kossuth (Pozsony, nov. 27.

építette volna saját belátása és a célszerűség szerint.

A fentemlített négy Görgey jelentést egymás után következőkben közlöm:

«A feldunai m. k. hadsereg fővezérétől.
Pozsony nov. 11. 1848.

A Honvédelmi Bizottmánynak Budapesten.

F. évi oktober 31^{én} a tisztelt Honvédelmi Bizottmány Elnöke által felszólittattam, hogy a feldunai magyar hadsereg parancsnokságát átvegyem. Átvettem azt és vele a kötelezettséget, megtenni mindent, mi a mindenfelől veszélyezett hazának megmentésére közvetlen vagy közvetve szolgálhat. Senki igaz hazafinak nem szabad eltagadnia, hogy a veszély nagy, — igen nagy, — és hogy az — fájdalom! — még nagyobbra nőhet. Mindazon nemzeteknek történetirója, kik közel az enyészethez, ujra fölküzdték magukat a nemzeti létnek azon fokára, mely a biztos megmaradásnak föltételeit foglalja magában, — tanitja, hogy vannak perczek, midőn minden kisszerü tekinteteknek meg kell szünni, hogy a nagy Egész legyen megmentve; — tanitja továbbá, hogy Egység nélkül az Akaratban gondolni sem lehet a megmentésre; — tanitja végre, hogy ezen Egység csak úgy eszközölhető, ha az egész nemzetnek, vagy legalább túlnyomó nagyobb részének bizodalma Egy férfiúban találkozik és a nemzet az Egyetlen férfiút, egy bizonyos meghatározott időre, szabad akaratjából maga fölibe emelvén, akaratának önként hódol.

Igy volt eddig és igy lesz továbbra. Nem tudom hinni, hogy Magyarország kedveért a világ folyása más irányt veend. Már, hogy

egész Magyarország eddig oly közel áll-e az enyészet széléhez, hogy csupán egy erős diktatura által lehessen még megóvható az elveszéstől: ezt itéljék meg azon férfiak, kik korszerünek találták a magyar hadseregnek legnagyobb részét egy egyszerü polgárnak vezérlete alá adni. Hogy pedig épen ezen része a hadseregnek, a legujabb események folytában a végső feloszlatáshoz igen közel jutott, ez oly tény, melyet semmi szakértő katona nem fog letagadhatni. — Kimérlegelni, hogy ki mennyiben ok benne: ez egy jövő időnek feladata marad, midőn a kedélyek izgalma, mely jelenleg még folyvást növekedni látszik, lehiggadt és helyet adott, minden körülményeket nyugodtan áttekintő, igazságos, sőt méltányos itéletnek. Most — segiteni kell, és pedig rögtön. Az én feladásom a «miként» iránt tenni javaslatot, és én a következő pontokban fejezem ki meggyőződésemet:

1.) Minden nepotizmusnak az előléptetésben egyátaljan meg kell szünni.

2.) Minden nem rendes seregosztályok a rendes katonaságtól szigorún elkülönzendők és külön vezérletek alá állitandók. Legjobb lenne, minden nem rendes csapatokat azonnal feloszlatni, közülök a katonáskodni törvényben kötelezetteket kiválasztva ujonczúl assentálni és a már létező rendes seregosztályok kiegészitésére forditani. Az úgy nevezett «önkéntes» zászlóaljaknak «honvéddé» átbérmálása: nagyon szerencsétlen gondolat. A név változik: a gyermek ugyanaz marad.

Az «önkéntes» zászlóaljak keveset, vagy mitsem érnek, mert a tisztek és altisztek sorában csak igen kevesen értik a megteendő

szolgálatot. Vajjon lehetend-e ezen chargeoktól többet várni, egyedül azért, mert most «honvéd» néven neveztetnek, nemzetőri helyett? A nagyobb része mindazáltal mégis csak «asinus» marad «in pelle leonino». Némelyek oly nézeten is voltak: 1 zászlóalj «önkéntes» vagy nemzetőr, két zászlóalj honvéd közé állitva, egy harmadik honvéd zászlóaljat pótol. Egész a kenyértörés előttig ezen nézet igaz lehet. Azonban az első kartácslövésre ezen önkéntes zászlóalj, önkéntesen odább áll, és jobbra balra a 2. honvéd zászlóaljat önkéntelenül magával sodorja. Voltak kivételek: de hány? Az «önkéntes» tisztek köteleztessenek előbb vizsgálatot kiállani, még biztos, szakértő katonatisztekből szerkezendő bizottmány előtt és csak ha a vizsgálat eredménye kielégitő, soroztassanak be a honvédbe, mint legifjabbak a chargeban. Egyes kivételek, rendkivüli érdemek alapján, csupán a seregvezér által legyenek elhatározandók. És általján:

3.) Az előléptetést bizonyos határvonalig, kizárólag a hadsereg főparancsnokára kellene bizni. Vagy megérdemli a főparancsnok a bizodalmat: és akkor nincs veszély a dologban, vagy nem érdemli meg: és akkor el vele! Csak ne fél rendszabályok, — hanem egészet!

4.) A hadsereg főparancsnoka felelőssé tétetik minden dispositioért: hanem aztán seregével kivüle senkinek se szabadjon disponálni! Hadsereg, vezéri egység nélkül hasonló egy emberhöz, ki ön kedélyében meghasonlott. Attól, mint ettől határozott cselekvést hiába várunk. — 5.) A hadseregnek nyugalomra, üdülésre van szüksége, mert testben és erkölcsileg el van csigázva. Nyugalmat és

üdülést Pozsonyban nem talál. Pozsony, egy Ausztria, Morva, Slézia és Galiczia felől fenyegető túlnyomó ellenséggel szemben, megtarthatatlan pont és kevés időn sirjává leend hadseregünknek. — 6.) Valamennyi «önkéntes» zászlóalj tökéletesen el van tetvesedve, mert Jellasichnak Fehérvárba vonulása óta, amidőn fehérruha készletük elveszett, csak egy öltő fehérruhával birnak. Ha ezt mosni kivánják: kénytelenek köpenyüket két nap hosszat csupasz testükön viselni. — A kültáborban még inkább megjárja: itt azonban a szük elszállásolásban annyira elhatalmasodott ezen tetükórság, hogy némelyeknek tüle már a bőre sebes. Legalább még egy pár friss férfiruha fejenkint és czélszerü elszállásolás, azután nyugalom, az egyetlen eszközök ezen undoritón veszedelmes kórnak gyógyitására. Friss fehérnemüt el lehet nekünk ide küldeni: nyugalmat és jobb szállásokat nem. A szolgálat, mely egy hosszadalmas nyilt városnak, minő Pozsony, ellenséges megrohanás elleni megvédésére szükséges, sokkal nagyobb, semhogy a seregnek csak a tisztitkozás és megpihenésre kellő nyugidőt is biztositaná; mialatt Pozsony másfelől sokkal kevesebb elszállásolási képességgel bir, mintsem a város biztosságára szükséges erőnek elhelyezése, egészségügyi tekintetben sürgetőn követelné.

7.) Minden nemzetőr csapatok, melyek nem háború tartásáig kötelezték magukat, haladéktalanúl elbocsátandók, mert azonkivül, hogy ezen valóságos calamitás, a megyék részéről a hadjárat idejére számára kivetett rendkivüli segélyezések mellett, roppant summákba kerül, — csak a végre látszik itt lenni, hogy a törvényekből gúnyt üzzön, és az őket

áthatott rossz szellemmel legjobb fegyelmü csapatainkat métely módjára inficiálja. — Tehát el velök! — A soproni gyalog nemzetőrök, az ellenség közeledésének egyszerü hirére egyenesen haza futottak: a lovasok kevés órák előtt hasonlót tettek. A mi megmaradt belőlük, a parancsnok és néhány tisztekből áll.

Én Kossuth elnök úr parancsára a magyar hadsereg egy része felett a parancsnokságot elvállaltam és kötelességem legszentebbike, gondoskodni arról, hogy ezen sereg becsülete szüzen megtartassék. Lehető, hogy egy egész hadsereg megveretvén, visszavonulni kényszerül, anélkül, hogy becsületén csorbát szenvedjen, de ha egyetlen egy osztálya gyáván megszalad a nélkül, hogy az ellenségét csak meg is látná, az egész hadsereg becsülete van beszennyezve. Megvárom a tisztelt Honvédelmi Bizottmány ösmeretes méltányától, hogy soha többé nem leszek kénytelen, derék, bátor seregem becsületét az által koczkáztatni, hogy soraiba oly csapatokat osztok be, melyek a «magyarkák» történeti gyaláznevét és sorsát elébb érdemlik meg, mint a «nemzetőrség» tiszteletes elnevezését.

8.) Az 5 és 6. pontokból önkint foly a javaslat, Pozsonyt a seregnek csak egy részével szüken védelmezni, a főhadiszállást ellenben a hadsereg nagyjával egy helyre áttenni, mely ugy az egész ország védelmére, mint a seregnek reorganizációjára több előnyöket nyujt.

Eziránti részletes javallatomat legközelebbi jelentésemben leend szerencsém előterjeszteni.

Görgei tábornok.»

«Pozsony Nov 14-én 1848.

Tisztelt Elnök Úr! — Amit én Nádossy barátomról irtam, sok évi ösmeretségünk eredménye. Nehezen esett irnom, de egy kötelességet ösmerek, mely előttem mindenekfölött áll s ez őrködni hazánk boldogulása fölött. E kötelességemnek megfeleltem, tisztelt elnök urat Nádossy barátom hibáira figyelmeztetvén. Elnök úr bízik Nádossynak altitkárságra való tehetségében s ahhoz megkívántató jellemszilárdságban, tehát egy szót se többet róla.

Lahner alezredes érdemei iránti méltánylatát tisztelt elnök urnak igen, igen nagy örömmel olvastam. Tudom, hogy nem fogja megbánni soha.

Tervem mibenlétéről — fájdalom — még most sem irhatok örvendetesebbet, sőt ha azon benyomást, melyet sok Guyon alatt szolgált főtiszt jelentése reám tett, leirhatnám, még jobban fogna rajta tisztelt elnök úr aggódni, mint az első jelentésemen. De hagyján, nincs idő most keseregni, most midőn az eldöntő percz, — ki tudja, — tán igenis közel áll hozzánk. A velem közlött «Armeebefehl» azt tudatta meg velem, hogy bizony az ellenség koncentrációját meggátolni hatalmamban többé nem áll: mert hiszen a koncentrálás már a Lajthán túl történt meg nagy kényelmesen s az ellenség igy csaknem «parade marschban» kelhet át határunkon, teszem Köpcsény mellett, ahol se hid, se hegyszoros nagyszerü törekvéseinek gátot nem vet. Ne tessék ezen figyelmeztetést kislelkűségnek venni. Hazánk dolgát, — ha valaki, — hát én nem nézem elveszettnek. De ne is ámitsuk ma-

gunkat a veszedelem nagysága iránt, melynek tényezőit inkább saját feleink rossz hazafiságukban, mint az ellenség túlnyomó számában, szemlélem. Pozsony, Nyitra, Trencsén, Mosony, Sopronmegyék megannyi meleghája, ha nem is a nyilt ellenszenv: legalább a legrútabb semlegességnek.

Az ugynevezett Guerilla-harcznak tán magam volnék legnagyobb kedvellője, de mostani helyzetünkben minden Guerilla-harcz lehetetlen: lehetetlen azért, mert a nép itt nem tart velünk és éhtől haldokló honfitársa előtt elzárja ajtaját: lehetetlen a Guerilla harcz, mert gyalogságunk majdnem mezitláb, jár, lovasságunk pedig lecsigázott lovain alig bir a gyalogság után vánszorogni, hát még a szegény ágyúslovak! és mi a legszomorúbb az, hogy reménységünk sem lehet lovainkat egyhamar helyre hozhatni, mert a széna rossz, s a zab sem legjobb: lehetetlen a Guerilla harcz, mert alig lehet egy zászlóaljat útnak inditani a nélkül, hogy egy hosszú fark szekeret hurczolna maga után, ha csak egyetlen státióra megyen is, már pedig a Guerilla osztagoknak egyetlen kelléke a könnyűség, mozgékonyság és az úgynevezett kirohanásokra, melyek csak rövid távolságra történnek, az ellenség nem áll elegendően közel. Ezen meggyőződések s ellenségünknek a Lajthán túl fenyegető állása következő terv készitése és azonnali kivitelére kényszeritenek.

Pozsonyban két erős gyalog brigáda a város védelmére, Nádas mellett egy brigáda, Köpcsényben egy brigáda, Gátán (Gattendorf) egy brigáda, Parndorfban egy brigáda, Parndorf és Gáta mögött egy brigáda és egy tartalék brigáda.

Pozsony, — nézetem szerint — ha az őrséget veszélyeztetni nem akarom, csak addig védelmezhető, míg Nádas egyrészről, Parndorf, Gáta és Köpcsény másrészről tartja magát. A nádosi brigáda addig tartja magát, mig az ellenség vagy nagyot nem kerül, úgy hogy a nádasi őrizetet hátulról fenyegetné, vagy pedig túlnyomó erővel a hegyszorost nem forszirozza, vagy elvégre Pozsony elébb fel nem adatik, minek akkor okvetlenül meg kellene történni, ha az ellenségnek az első redoutot bevenni sikerült, minthogy részint fiatal katonáinkra akkor többé számitani nem lehetne, részint a hátulsó redoutok még elegendőképen el sem készültek. Pozsony elestével vetve van ugyan a koczka a nyugot éjszaki szélső megyékre nézve: de mind hijjában! Csekély sergemmel határháborúba teljességgel nem bocsájtkozhatom, ha csak egész seregünket darabonként s vele együtt hazánkat is elveszteni nem akarom. Ez meggyőződésem és isten engem úgy segéljen, amint haditerveimet soha, de soha másra nem épitendem. Igen sajnálom, hogy ebbeli meggyőződésem tisztelt elnök úrnak a Guerilla-harcz iránti sejtelmével homlokegyenest ellenkező. Mily szivesen állnek reá tisztelt elnök úrnak minden utmutatásai kivitelére: csak volna mód benne a létező valódi térkörülmények mellett. A nádasi hegyszorost passzusnak nevezik, mely könnyű szerrel volna járhatatlanná változtatható. Ma ötöd-hatod napja, hogy három mérnök nagy munkaerővel egy erős brigáda födözete alatt rajta működik s egész eredménye annyi, hogy ha ma elhagyatik mitőlünk, az ellenség két nap helyre állithatja az útat. És pár nap

múlva el kellend hagyni azt, mert szegény népünk alig győzi már a strapácziát. Egy harmada a brigádának szolgálatot nem tehet lábbeli hiánya miatt, más ötszáz beteg, a szolgálatra alkalmatosak fele éjjel nappal szabad ég alatt őrködik és még a honvédeknek sincsen atillájuk. Zsedényi Gyula huszár alezredes (Eduárd bátyjának dicséretre méltó antagonistája) minden tekintetben igen derék, tudományos s amellett tántorithatatlan táborkatona s fiatal hazafi tegnap óta vezére a nádasi dandárnak, minthogy Guyon ezredest folytonos esztelen dispositiói miatt felváltani kénytelenitettem. Zsedényi alezredes kijelentése szerint tehát dandárjánál a legnyomasztóbb hiányok következők: 600 pár füző bakkancs, 100 pár csizma a huszárok részére 1200 darab honvéd atilla és legalább 2000 pár fehér ruha, valamint ugyanannyi, az az 2000 drb töltésszekrény (Patrontasche) 5000 darab töltés (czinderes) 5000 darab töltés (kovás) és a brigádának egész ereje összesen csak 3845 ember — 380 huszár ló — 131 ágyús ló és tiz ágyúból áll. Keveset mondok, azt állitván, hogy hadseregem többi része legalább ugyanannyi hiányt szenved mindenben aránylagosan. Sir a lelkem, ha azon tömérdek jó meleg ruhára s használható fegyverre visszaemlékezem, amit oly sok nagyszámú, de bizony nem nagy bátorságú őrsereg osztály haza vitt magával hitszegőn odahagyván jó ügyünket. No de ne keseritsük el egymást: — élő hitem hogy fenn kell állani a Magyarnak, bár mennyi sanyarúságon kelljen is átvergődnünk. Most tisztelt elnök úr levelének még csak néhány pontjára bátorkodom felelni: 1.) Répássyt

azért ajánlottam, mert őt mostani hivatalára legalkalmasabbnak ösmerem s meggyőződésem az, hogy a jó organizáló most többet használ a hazának, mint két jó vezér, Ábrahámfyt azért, mert lelkiösmeretes dolognak véltem e derék, de nyomorúlt öreg urat még további hadiszolgálatra szoritani. Tessék méltányos figyelembe venni, hogy szegénynek két törött s rosszúl gyógyított lába van, mely szüntelen fakadoz. 2) Hogy Simunich az országból kikergettetett, még tisztelt elnök úr ittlétében hivatalosan jelentetett be Bem generális által. 3) Ha tisztelt hadügyministerünk rossz néven veszi a lovasság iránti ajánlatomat, én nem tehetek róla. Szándékom jó volt s a mit tettem nem hiúságból, se nem szerénytelenségből tettem, hanem tettem azért, mert szükségesnek, jónak véltem. 4.) A defectek kimutatása, a mint osztályonként készül, be fog nyujtatni. Csak tudnék már egyszer rendet behozni a seregbe! De nincs nyugtunk, úgy hogy némely zászlóaljak felbomlott állapotuknál teljességgel képtelenek valamit rendesen kimutatni. Guyon vezényleteinek kiszámithatatlan káros befolyása volt a sereg szellemére. 5. Valdberg őrnagy honvéd zászlóalja fegyver nélkül van. Nem tudom Pulszky alezredes szivesen viendi e magával ily állapotban. 6. Simunich visszajött, derékhada Szenicz mellett áll, — előcsapatja Jabloniczán. Ereje ugyan csak 10,000 ember, közte egy lovas divisio, de van 36 ágyúja, 7.) Ritka jelentéseim oka az, hogy ötödmagammal csaknem minden előforduló dolgot el kell végeznem. Az úgynevezett táborikar egyéneket foglal magában, kiknek tehetségei elég nyilván sejtetik egy bizonyos nepotizmusnak

titkos működéseit. Kollmann ezredes Győrött működik e téli főtábor megerősítésén. Pusztelnik őrnagy csak tegnapelőtt kelt be és Zsedényi alezredest Nádasra kiküldeni kénytelenitettem, csakhogy Guyont árthatlanná tegyem. Bayer táborkari százados tehát úgyszólván egy maga vitte a tömérdek munkát, kit is minthogy ő valamennyi táborkari századosok közül a legjelesebbik, már csak azért is kérek őrnagygyá kineveztetni, hogy ezen magasabb állásánál fogva ő vállalhatná táborkarom minden irodai rendezőségét, mi ha nem történhetik, még a legbensőbb szolgálat is még soká lesz rendszerezve s én a tömérdek mellékes dologból egy könnyen ki nem vergődhetem. 8.) Guyon vezérlete alatt levő és Schwechat előtt volt dandárparancsnokoktól még csak most kaptam meg a relátiókat, eddig azt összeállítani lehetetlen volt: most pedig a legujabban szükségelt dispositiók azon összeállítást ujonnan félbe szakitják. Guyon pedig épen ma jelentette, hogy ő sem a hiányzók, sem a hadifoglyok számát rendesen beadni nem képes. Annyi bizonyos, hogy Münz a 9 ik huszárezred egyik kapitánya ágyú golyó által lábát vesztvén meghalt harmad napra, Kempelen János honvédtüzér pedig szintén ágyú golyó által bal lába alsó részét elvesztvén betegen fekszik Nádason, egy bizonyos Breyer nemzetőrségi százados elvégre puskagolyóval mellbe lövetvén Holitschon fekszik betegen. Münz kapitányt őszintén siratják bajtársai: amint hirlik igen hősien halt meg. De sokkal nagyobb szenzációt tett Kempelen honvéd tüzér rendkivül férfias s egyszersmind kedélyreható magaviselete, miről is Flór rendező tábori törzs-

orvos külön jelentést tett, melyet eredetiben ide melléklek. 9.) Tisztelt elnök úrnak sergem komplettirozása iránti buzgó működéseért nagy köszönettel vagyok: de minthogy itt Pozsonyban úgy is a sereg fele alig fér el s ellenség előtt, főleg ily rendkivüli zavaros körülmények közt, az ujonczokkali komplettirozások egyáltalába veszedelmesek inkább, mint hasznosak, kérni bátorkodnám tisztelt elnök urat, hogy minden ujonczcsapatot csak egyedül Komáromba méltóztassék utnak inditani, honnan aztán, a mint a körülmények azt engedik, az illető zászlóaljakat Lázár vezérőrnagy úr komplettirozná.

Görgei tábornok».

Pozsony nov. 15. 1848

«Tisztelt elnök ur!

A «General-Kommando» folyvást levelez nem csak a magyar ezredekkel, de még a külföldiekkel, valamint a külföldi pajtásaival is. Pedig milly czélszerűen, az ide mellékelt ·/. eredetiből látható. Pöltenberg Ernest és Gróf Vécsey Ödön, az igaz hogy néhány óráig ki voltak törülve a magyar érzésű tisztek hivatalos sorából; de Schweidl akkori ezredes közbenjöttének következtében ujra nyertek kegyelmet a magyar nemzet kormánya előtt. Pöltenberg később őrnagygyá is neveztetett ki: de a tekintetes vagyis Hohes Generalkommando kapja magát és bizony szonika ebrudon akarja kivetni a nevezett két tisztet. Hogy mennyiben még mindig szükséges a Generalkommandonak fennállása, én nem birálhatom meg, de az tagadhatlan, hogy folytonos következetes vonagló működésében sokszor igen igen nevetségessé teszi magát.

A tisztelt honvédelmi bizottmánynak egyik rendelete értelmében a törzstiszti hivatalok betöltésére alkalmas egyéneket a hadvezér és a kir. biztos, az alantas tiszti hivatalokra alkalmasokat pedig az ezredek vagy zászlóaljak és szinte a kir. biztos egyetértőleg ajánlják.

Ezen rendelet által én ugyan megfosztattam a tisztelt elnök ur által rám ruházott kinevezési jogtól századosig és az egyedül ajánlási jogtól századoson fölül: de nem ez az, mit én sajnosan veszek, hanem azon tapasztalás, hogy még ezen ujabb rendelet se tartatik meg a maga épségében, a mint én azt Száz őrnagynak alezredessé kineveztetéséből kivettem. Száz őrnagy Manswörth helységből egy kissé serényen takarodott odább, zászlóaljának visszamenetkor ellenség felé hátramaradt részét egy bizonytalan sorsnak oda engedvén. Ez tény és igénytelen nézetem szerint elegendő ok, hogy általam ne ajánltassék. De Száz őrnagy uram nagyon is tudja a járást: betegnek jelenti magát hogy a Császárfürdőbe mehessen, el is megy, és ime: már alezredes! «si fabula vera!»

Általában a kinevezésekben mindeddig rémitő abusus uralkodik: ma például a közlönyben öcsémnek századossá kinevezését — mondhatom nagy megütközéssel — olvastam. Már főhadnagy is tudtomon és tudtán kivül lett, mert én őtet csak nemzetőrségi hadnagynak neveztem ki s egyuttal segédemnek, minthogy a mozgó önkénytes n. ö. seregnek szervezésénél igen jó hasznát vehettem, de én határozottan feltettem volt magamban, iránta tovább semmi lépést nem tenni, melly csak távolról is protectio színét viselné. E szerint

tehát nem tudom, kinek köszönje meg öcsém e pártfogást, de annyit tudok, hogy mindkét izbeni eléléptetése épen ugy nincs rendbe, mint számtalan más és igen hajlok gyanitani, hogy kivált utóbbi eléléptetése nem egyébb egy kis számitásnál meghiusitani minden nepotismus elleni őszinte határozott törekvésemet. De ez cseppet se zavar meg szándokomban, valamint seregem paránysága meg nem zavar azon szándékomban az ellenséget nyugodtan bevárni.

A bábolnai lovakkal, csakugyan ugy látszik, mintha egy kissé furcsán bántak volna. Tamásfi százados elhozta őket a Pándorfi táborba, számra, azt tartom, mintegy huszonhatot. Hogy ki kezelte az elosztást, nem tudom, de tudom azt, hogy tisztelt elnök urnak szándoka alig lehetett ollyan egyéneknek adni lovat, a kik most már babérjaikra mentek nyugodni; s tapasztalván, hogy sok szegény táborkari vagy segédtiszt, akinek ló igen is kellene az ellenség előtti szolgálatban, anélkül maradt, holott, teszem Kiss Miklós alezredes nem tudom mire használja otthon az országnak bábolnai szűrkéjét, — megkértem Csányi László teljhatalmú kir. biztos urat, sziveskedjék Tamásfit kérdőre vonni a ló osztogatás iránt: de akkor Tamásfi már innen elutazott volt haza, alkalmasint Budára, s igy Csányi László kir. biztos urhoz intézett kérelmemet tisztelt elnök ur előtt ismétlem, elegendő okom lévén azon sejditésemre: miszerint Kiss alezredesén kivűl meg több jó bábolnai ló parádézik a jókor haza tért hős gazdája alatt a promenádén. De mindezt világért sem azért irom, mert a számomra — aligha tisztelt elnök Úr által kijelölt bá-

bolnai ló csak a bal szemére vak és első jobb lábára sánta (minthogy nekem vannak jobb lovaim), hanem igen is azért, mert táboromban lévő néhány jeles tisztnek se lova, se pénze hozzá!

Mult éjjel Lukinics Mihály kormánybiztor Ur jelentkezett nálam utasitást kérvén a sopronyi megyében levő utak elrontása iránt. De én már megtettem volt a rendelést, Wolfram és Pribék mérnököket már néhány nappal elébb kiküldvén: tehát csak arra kértem meg Lukinics urat, hogy a szükséges munkaerő kiállitása körül működjön.

Vincze és Harsányi, Répássy ajánlatára hadnagyoknak kinevezett 6dik huszárezredbeli őrmestereket az ezredből máshová — tán a Lehel huszárokhoz — áttétetni kérem, minthogy ők voltak azok, a kik Lengyelországban Fiáth főtisztjöket hazatérhetés végett megkötözvén, ezen tett által a legnehezebb katonai bűnök egyikét követték el, mindamellett, hogy ez buzgó hazaszeretetből történt. — A haza megjutalmazta buzgó hazafiságukat, őket hadnagyokká kinevezvén, de a szolgálat szorosan kivánja, hogy azon hadtestből elmozdittassanak, a hol ők csak a megjutalmazott engedetlen- és fegyelmetlenség veszedelmes példái lennének.

A ki történetből itt maradt idegen katona most hadifogolynak tekintendő? én azt hiszem, hogy nem, de még is jónak vélném őket Pestre, még pedig őrizet alatt elküldeni.

Bayer József táborkari százados ámbár nem a legöregebbik, tehetségeinél, pontossága és fáradhatatlan szorgalmánál fogva leginkább érdemli az elémenetelt, ismételve

kérem tehát őtet táborkari őrnagygyá kineveztetni először jutalmául, másodszor hogy igen üdvös tevékenységének nagyobb tér nyiljék.

A szepesi önkéntes század haza kivánkozik azon okból, mivel a gallicziai határ is fenyegetve van és minden ember a maga vidékét a legbátrabban védi. Ez iránt tisztelt elnök ur határozatát bevárandom.

A borsodi zászlóalj szolgálat ideje f. h. 20án jár le, s már ma ötöd napja hogy haza kivánkoztak. Csányi László kir. biztos ur megpróbálta őket szép szóval további maradásra bírni, de biz ők másodszor is kijelentették, hogy egyáltalában nem maradnak, sőt azt is mondták, hogy minekutána eddig csak kisegitette az ur Isten az ágyutűzből, ők nem lesznek bolondok ezen hátralévő öt nap kedvéért ujra koczkáztatni kedves kis életöket. — E szerint tehát csepp okom sincs ezen buzgó hazafiak elmenetelét siratni, de van ok siratni a sok jó fegyvert és készületet: s ennélfogva megkértem a királyi biztos Urat, hogy legalább fegyverzetöket tartsa meg a haza védelmére, ha el is bocsátja az embereket. Ha ez sikerül, ugy többet nyertünk, mint vesztettünk, mert a Valdberg alatti 15dik honvéd zászlóaljat, melly fegyver nélkül lézeng itt Pozsonyban, a borsodi fegyverekkel mindjárt el lehetne látni.

Az 1., 7., 94., 16. már létéző és talán két az önkénytesekből összeállíthatandó honvédzászlóalj hiánya következő.

1699 fegyver	6620 attila	5818 szijas tokmany (Patrontasche).
3608 mellény	7624 csákó	5848 szuronyiok szijastól
10,532 pár fehér	6320 borjú	3000 köpeny
ruha (ing és gatya)	7320 keztyű (Fäustling)	3500 pár bakkancs

A sorgyalogságnak kell körülbelül	2000	pár	fehér ruha	és	2000 pár bakkancs
A lovasságnak » »	2000	»	»	»	700 » csizma
A tűzér és szekerész karnak »	600	»	»	»	300 » csizma
Hozzászámitva a fönnkimutatott fehér ruha és bakkancskelléket	10,532	»	»	»	3500 »
tesz	15,132	pár	fehér ruha	5500	pár bakancs és 1000 pár csizma.

A Nádasi brigádában lévő 1sö és 7dik honv. zászlóaljak márcsak az ő számukra igen szükséges 1200 darab Attilák megküldetése által is annyira ki lehetne békiteni a szűnteleni, jelen rongyos állapotukban már tűrhetlen strapácziával, hogy talán megtört jó szellemöket visszanyernék: s a mi ezekről áll, minden osztályról fel kell tenni.

Igazán mondhatom, ugy csak ezen tulkimutatott ruhaszükséglet megküldetésével is seregem erkölcsi ereje két annyira növekednék.

Ide mellékelve van szerencsém valahára az állvány kimutatót tisztelt elnök urnak megküldhetni.

Egy kémem ma azon hirt hozta Haimburg vidékéről, hogy f. hó 17én három helyütt beütend hazánkba az ellenség t. i. Bruck, Wolfsthal és Marchegg táján: hát csak elvárjuk!

Ma harmadnapja Janny századost 22 negyedik huszárezredbeli vitézzel kiküldtem Szt. Jánosra az ott lévő lőfegyverek elhozása végett, valamint egy uttal Stomfára, Malaczkára s Nagy Levárdra is. Szt. Jánoson lévén a kis csapat N. Lévárd az ellenségtől elfoglaltatott s ugy látszott mintha a foga fájt volna a 22 huszárunkra. Én arról jókor értesülvén segitséget küldöttem utánok. Az ellen-

ség jóformán megijjedhetett, mert azonnal eltünt és Janny százados nyugodtan járt el rendkivüli küldetésében. Az elhozott fegyvereket a kir. biztos urnak adta át, számra mintegy 200at.

Tegnapelőtt Simonich mintha meg akarta volna támadni a Nádasi hegyszoros őrizetét, de az első négy álgyulövésünkre odább állott en pleine carriére egy lovat hagyván áldozatul.

Tegnap pedig Jelich 6dik huszár ezredbeli főhadnagy Prellenkirchen mellett olly hőstettel dicsőité ujra a magyar huszárnak ugy is páratlan hirnevét, melly önkénytelenül a magyar előkor bajnokira emlékeztet.

Jelich főhadnagy lesczirkálásra lévén kiküldve kilenczedmagával, embereinek egyike ellenséges gyalogcsapatra bukkanván elfogatott. Jelich főhadnagy a tér minősége miatt csak akkor vette észre veszteségét, midőn a szegény fogoly már a lóról is lerántatott. Számra mintegy harminczan lehettek a német bakák. De a mi hősünk avval mit sem gondolt, villámsebességgel nekik rohant és kivágta a foglyot, daczára a századnyi segitségnek, melly a szinhelyhöz közel lévén sietve közeledett vesztére a parányi huszár csapatnak. Egy huszár mellbe lövetett, Jelich főhadnagy maga több szuronyszúrást kapott lágyékába, karjába, s nyakába nem számitva az ollyan kisebb rendű sebeket, minőket a huszár fel sem szokott venni, — s mégis a mint kiindult, vissza is tért kilenczed magával. Hogyan dolgozhattak a huszárok Jelichnek azon jelentéséből kivehető, miszerint a bakáknak egy harmada már el is dobta volt fegyverét, midőn az ellenséges segedelem közeledett és huszárjainkat diadalmas vissza-

vonulásra szorította: diadalmasra mondom azért, mert a fogoly lovastul ki volt mentve.

Mind Jelich főhadnagy, mind a megjelölt huszár közvitéz csak kényszerítve mentek a kórházba, az első még ki is jelentette, hogy biz ő megint azonnal lóra ül, ha baj van.

Ej be sok százados lézeng a hadseregbe, ki ezen főhadnagynak nem méltó saruit feloldani!

Albrecht táborkari százados, ezen sorok átadója futárnak küldetik tisztelt elnök Urhoz felvilágositást adni az épitendő Blokházak iránt. Ő ösmeri Nádas környékét, tessék őt kihallgatni. Görgei s. k. tábornok.»

«Pozsony Nov 17. 1848.

Tisztelt elnök Ur!

Midőn én az önkénytes zászlóaljak kiállitása és a kaszásoknak táborbani használása ellen kikeltem, viszhangra nem találtam t. elnök urnál; mert t. elnök urnak nézete szerint a lelkesedés kipótolhatja a rendet, az állhatatosságot minden háborúi sanyaruságokban, az engedelmességet, a fegyelmet s több efféle katonai és csak katonai erényeket.

Bár csak így volna, másképen állanának a dolgok. De fájdalom! a magyar lelkesedése nem egyébb egy kis szalmatűznél.

A borsodi zászlóaljnak magaviseletét már jelentettem.

A honti Ivánka féle 3dik önkénytes zászlóalj tegnapelőtt az ellenség ellen kirendelve lévén fegyver nélkül kelt ki az allarmhelyre, kinyilatkoztatván: hogy ők, minthogy csak 6, 8 legfölebb 10 hétre állittattak ki a megye által és ezen idő már régen eltelt, egy tapodtat

sem mennek többé az ellenség ellen. A ·/. alatt ide mellékelt jelentése a zászlóalj parancsnokának két mellékletével felvilágositást ád a történtekről; valamint a Hont megyebeli helységek csalfa eljárásáról is.

A zempléni zászlóalj (6 hónapra kiállitva) szinte felzúdult, mert azokat is megcsalta a megye annyiban, hogy a szükséges ruhát még eddig sem küldötte el; és ezen hideg éjszakákban csak megfázik az ember, ha köpenyege alatt még posztó ruhája sincsen. — Ma jelent meg nálam két zempléni nemzetőr azon kérelemmel az egész zászlóalj nevében, miszerint haza bocsájtanám őket, minthogy otthon a cholera szörnyű módon uralkodik.

Ma holnap minden önkénytes zászlóaljaktól illyféle jelentéseket várok.

A zemplénieknek azt mondottam, hogy kérelmöket a honv. biz. eleibe fogom terjeszteni, de addig is, mig a válasz érkezik teljesitsék kötelességeiket, különben kénytelen leszek a bűnösöket legszigorúbban megbüntetni.

A gömöri nemzetőröknek négy hetedrészének szinte e napokban telik az ideje. Ezek már épen nem maradnak.

A honvéddé átalakulása az önkénytes zászlóaljaknak nem igen valósul. A legénységtől igen kevesen vannak, akik magokat felavattatják. Abból az sül ki, hogy többnyire csak a tisztek azok, akik át akarnak lépni, hogy minden tudatlanságuk és hasztalanságuk mellett tovább is huzzák a jó fizetést, tovább is kérkedhessenek a tiszti czimmel.

A vizsgálat ellen korteskednek a helyett, hogy valamit tanulnának. A korteskedők

közt a legbuzgóbbak egyike Thaly Zsigmond százados az Eszterházy féle zászlóaljban, — ki, minthogy holnapután százada haza bocsájtatik, ideje eltelvén, eszerint tehát ő is elbocsájtatnék, ha vizsgálatot le nem tesz, most 14 napi szabadságot kér. Keresztül tekintem tervét. Őneki kell egy bizonyitvány, mely szerint azt állithatná Pesten, hogy ő csakugyan még szolgál, s aztán majd kieszközölné magának az áttételt valamelyik honvédzászlóaljhoz. Szép kis intrigue Thaly Zsigmond százados e számitása és talán nem is egészen alaptalan, minthogy több eset megmutatta, hogy csak Pestre kell menni, hogy elémozdittassék az ember.

Az Eszterházy féle zászlóaljnak 3 százada holnapután megyen el haza, az az a Thaly Zsigmond századán kivül még kettő, Tartóztatni őket lehetlenség, de legalább a fegyvereket rakatom le velök.

Pulszky alezredes urnak a Waldberg féle zászlóaljat adtam volna, de fegyvertelen a szegény, és csak most fog elláttatni lassacskán fegyverekkel, minthogy lesz a haza menő önkénytesektől.

Seregem gyönge és mégis gyöngítem! lesz a megjegyzés azon eljárásomra, hogy a haza menni akarókat erővel nem tartóztatom: tudom, de azért még sem tehetek róla, annál kevesebbet, minthogy meggyőződésem az, miszerint az illy kitisztulás által seregem számra ugyan gyöngíttetik, de moralis tekintetben erősittetik, mert nincs leverőbb gondolat a hadi munkálatok közt, mint az, hogy talán pajtásom nem állná ki a sarat.

Seregemet ugy disponáltam: hogy Nádastól fogva egész Sopronyig sakkban tartom az

ellenséget; de minden elszántságom mellett be kell vallanom, hogy ez egy sereggel, mellynek legénysége még az őszi hidegek ellen sincsen biztositva nem csak nehéz, de a seregre nézve veszélyes is. Főleg a nádasi brigáda, nekem ugy látszik, mint egy másik leonidasi csapat, nem annyira az ellenség túlnyomósága, mint az idő, helyzet, aránytalan nehéz szolgálat és hiányos ruházatból származó sanyaruságok miatt. Nehány nap óta a cholera is kezdi magát belefészkelni a seregbe, még pedig olly alakban, hogy 29 beteg közt 11 meghalt.

De ez mind nem lehet másképen, mert nekem t. elnök úr nézete szerint, feladatom egy alig husz ezernyi csapattal (s azok közt két harmada haszontalan önkénytes) felső Magyarországot is, Pozsony városát is, Mosonyt is, Sopronyt is védeni. —

A «fünftes Artillerieregiment» hunczudkodik «weil der Verband zwischen den k. k. Artillerie Regimenten noch nicht aufgelöst ist». Psotta őrnagynak ide mellékelt jelentése, tanúságot ád egy kis példáról a fünftes Artillerie Regiment nézetei iránt.

Ágyúm annyi van, hogy egy részét Komáromba kell küldenem, terhemre lévén: minthogy seregem erejéhöz képest 50 ágyú is sok volna, s már is 101 darab van. Kérem tehát t. elnök urat, több ágyut semmi esetre ide fel nem rendelni, mert nincs ember a ki védné. Az önkénytesekben, valamint a porosz gyalogságban épen nem bizhatom. Az első megtámadásnál ott maradnak az ágyúk.

A honv. bizottmány engem mindeddig fel nem hatalmazott a hadsereggel szabadon disponálhatni. Meglehet, hogy nézeteim egy

kissé radikálisok, minthogy azt állitom, hogy Pesten semmi esetre sem lehet helyesen eldönteni: vallyon a Nádasi ugy nevezett hegyszoros, védhető e blokházakkal vagy nem. De ugy látszik: Pesten valamint az avancement iránt, ugy ezen nézetem iránt is más véleményben vannak. Az által ugyan meggyül bajunk, de ám legyen! Én meg ezen bajtól sem rettenek vissza, biztositva lévén arról, miszerint — ha parányi életem is belevesz, becsületem örökké fennmaradand, a történetírás őrködvén felette. —

Néhány helytelen kinevezésekre vagyok bátor t. elnök urat figyelmeztetni.

a) egy bizonyos Mérei főhadnagy, Párndorf alatt hirtelen megbetegedvén — t. i. mikor Ausztriába átmentünk — pajtásai (1^{sŏ} honv. zászlóaljban volt akkor) ki akarták küszöbölni. Ő Pestre ment s ime százados lett a 18. zászlóaljnál. Kevés idő mulva az 1. honv. zászlóaljnak egyik hadnagya főhadnagygyá neveztetett ki a 18^{ik} zászlóaljban, de Méreit ott találván kinyilatkoztatta, hogy nem fogadhatja el az eléléptetést: arra már most a 18^{dik} zászlóaljbeli tisztikar fog deprecálni Mérei ellen.

b) Béldy, volt huszár altiszt, egy főtisztet meglopott volt, 10^{szer} vesszőt futott s elkergettetett. Most tiszt valamellyik zászlóaljban.

A két — már érintett — mellékleten kivül, meg nehány darabot t. elnök ur figyelmébe ajánlani bátorkodom.

III. 1. Waldberg őrnagy kérelmét.

IV. 2. A bábolnai lovak kimutatását. A vörösre jegyzett lovak iránt kérdés támadhatna, hogy eddigi gazdáik mellett megmaradjanak é.

V. 3. Hadügyministerünktől nyert felhatalmazásom — a századosig én — nézetem szerint kinevezhetni a tiszteket, melly jogot már is gyakorlom.

Huszezer darab atilla vagy egyébb ujjas posztó ruha a köpönyeg alá! (nevetséges gondolat, mert azt nem lehet csak ugy semmiből teremteni mint az ur Isten a világot) meganyi posztó nadrág, ez volna valami a cholera és mindennemű ellenségünk ellen. Szinte irígylem a hadifoglyokat jó ruházatuk miatt.

Tegnapelőtt éjjel a Nádasi hegyszoros mellett fekvő malom, ahol a mi eléőreink tanyáztak, ellenséges gyalogságtól meglepetett és mi embereink legyőzettek. 1 elesett, 3 elfogatott, azok közül egy Hunyadi huszár is, 3 megsebesült s egy Hunyadi huszárló is elfogatott az ember megmentvén magát a sötétben.

Ez mintegy boszuállásként történhetett, mert az előtte való nap 13 három ellenséges gyalogos 4 huszár által fogatott el.

Sreter őrnagy[1] (Sopronyban) Kommandójánál pedig Dessewffy százados kilenczed magával 17 horvátot s két határőrt fogott el.

Ma Kosztolányi[2] küldetett ki Dévény-Ujfalu felé az ottani hidat összeégetendő. Az eredményt még nem tudom.

Most a 6dik huszárezred érdekében vagyok bátor nehány szót szollani. Répássy tábornok által Szaibel és Hodászy kapitányok ajánltattak őrnagyokká. De, mit Répássy akkor nem tudhatott, Szaibel már 2 holnap

[1] Sréter Lajos őrnagy.

[2] Kosztolányi Móric ezredes.

óta beteg a déli táborban és most Galliciába kivánkozik 2 holnapi szabadsággal. Ő ellene van jó ügyünknek, tehát semmi esetre nem volna elémozditandó.

Hasonlóképpen Hodászy kapitány azért nem, mert igen korlátolt tehetségű és a tisztikar öszhangzó vallomása szerint, még egy Swadront sem volna képes vezényleni. Itt t. elnök ur igen sok jót tehetne a 6dik huszárezred csökkenő félben lévő szelleme felbuzditására, ha e nevezett ajánlatba lévő két tiszt helyett:

Károlyi Mihály és
Mándy Ignácz } századosoknak

őrnagyokká való kineveztetését kieszközölni méltóztatnék.

Arról meg lehet győződve tisztelt elnök ur, hogy e két egyén az őrnagyi kötelességeknek teljességgel megfelelend.

Pozsony Nov. 20án 1848.

Illy körülményes hosszadalmas jelentésekre csak kevés időm maradván fel, meg fog bocsájtani t. elnök ur hogy jelen f. hó 17én megkezdett levelemet csak ma fejezem be, — Én azonban örülök ezen haladékon, alkalmat nyervén általa föntebbi édeskeserű soraimat tiszta édessé átváltoztatni.

Először határtalan köszönettel vagyok ma vett s Csányi László kormánybiztos urral is közlött vágyaimat tökélletesen kielégitő leveleért. — Ha tehetségem csak félig meddig felel meg jó akaratomnak, hiszem, nem fogja megbánni a tisztelt honv. bizottmány bennem helyezett bizalmát.

Másodszor van szerencsém jelenteni, hogy Kosztolányi alezredes ur fönntemlitett kikül-

detésében jó sikerrel járt el. A dévény ujfalvi hidnak 9 hidlába szerencsésen leégetett. Az ellenség semmitsem gyanitván csak 4 emberrel látta volt el a hidat. Kosztolányi eljárása a lehetőségig naiv volt, fát szalmát akasztott a hidra s felgyujtotta. A négy ember az ellenségtől rákiálltott «halt wer da», kilőtte puskáját s elszaladt. Csak mikor már a híd igen csinosan égett, kapta magát 4 zászlóalj 1 divisio lovasság s 6 ágyú s eljött Schlosshorból a tűzbe lövődözni, már pedig azt nem igen okosan tette, minthogy Kosztolányi emberei megvakultan, a mint voltak, a szép nagy tűztől nem tudtak volna czélozni, ha az ellenség elsülő puskái, ágyúi el nem árulták volna a kedves czélt, miből az ellenségnek azon haszna lett, hogy mire tökélletesen kinappalodott 20—30 holtját számlálhatta, ha kedve tartja. Részünkön három sebesült meg, kettőnek a lába, harmadiknak a lábaköze ellövetvén. S igy meg volna a kivánt kis siker, a magyarok Istene segedelmivel. A mire én mint hadvezér különösen büszke vagyok az, hogy még Pozsony városa nemzetőrei is, a kik a legcsacskábbak, csak akkor tudtak meg valamit ezen expeditióról, mikor a hid már le volt égetve. — Tanultunk ám valamit az alsó tábor eljárásán, a hol 14 nappal előbb kidobolják, hogy mikor s miképpen fog megtámadtatni az ellenség. —

Most revanchet várunk s tehát ébren vagyunk! —

A tiroli vadászok legjobban működtek, egy fél óráig hason fekve olly sikerrel lövöldözvén, hogy a hidnak tulsó részén csak ő általok 15 ejtetett el. A tüzet pedig az Eszterházy féle zászlóalj emberei (de nem a

nemzetőrök, hanem a thurszkiak és pesti csatárok) rakták.

Most még csak egy kérdést teszek, valljon miféle ruhákat készitessenek a rendes gyalogtisztek, ha frakkjok kilyukkad? Isten áldása a sok jó ruháért!!!

Görgei s. k. tábornok.

Nov. 21. reggel 6 órakor: Épen most veszem Sréter őrnagy azon jelentését hogy Soprony megyébe Pöcsenyéd táján nagyobb ellenséges erő hazánkba nyomuló félben volna.»

A fenti levélre Kossuth a következő választ küldte:

«A honvédelmi bizottmány elnökétől.[1]

Görgey tábornok és hadparancsnok urnak és másolatban Csányi kormánybiztos urnak.

November 15^{ről} kelt becses levelére tömérdek munka által igénybe vevén, röviden válaszolok.

1. A General Commando 1 hét alatt megszünik lenni.

2. Pöltenberg és Vécsey[2] dolga rendbe hozatott.

3. A kinevezésekre nézve: én mindég a mellett vagyok, leszek, és maradok, hogy ha a fővezérhez nincs a kormánynak bizodalma, el kell tenni; ha pedig van bizodalma, akkor neki szabad kezet kell engedni; e nézetemben a honvédelmi bizottmány is osztozik, de az alkalmazásban azon baj adja magát elé, hogy körülbelül 8 különálló hadsereg

[1] Található a Kriegs. A.-ban is 11/19. I. A. 1848. sz. a.

[2] Pöltenberg Ernő és Vécsey Károly gróf későbbi honvédtábornokok.

parancsnokság működik az országban, s nehányat rögtön megváltoztatni azért nem lehetvén, mert először embert kell helyére találni, a bizottmány illy széles kinevezési hatalmat Kegyeden kivül a többi hadvezérek nem mindenikére mer bizni, pedig az illy szabálynak általánosnak kell lenni; — Mi ketten egymás között nem affectáljuk a formákat, egyikünk sem vágyik a hatalomra, hanem mindenikünk vágyik jót és jól tenni a hazának. — Miszerint tehát a czél is eléressék, a másik baj is kikerültessék, a dolgokat ekként kell combinálnunk.

a. Biztositom önt, hogy seregéhez semminemű tiszt nem fog kineveztetni önnek tudta, hire, megegyezése nélkül.

b. Kapitányokig bezárólag tessék nevezni a tiszteket, de a kinevezéskor hozzátenni ezen záradékot: «a hadügyminister utólagos jóváhagyása mellett» ennek oka az, hogy a sereg tudja, miként tsak öntől várhatja kinevezését, de egyszersmind a hadügyministerium tekintete és felsöbbsége is fel legyen a sereg előtt tartva; biztositom önt, hogy az utólagos jóváhagyás sohasem fog elmaradni;

c. a törzstisztek tsak önnek a hadügyministerhez történendő előterjesztésére fognak a honvédelmi bizottmány által neveztetni; rendkivüli esetekben azonban, midőn valaki magát jelesen kitüntetvén, kineveztetésére egyszersmind rögtön szükség, törzstiszteket is nevezhet, hozzátévén ezen záradékot: «a honvédelmi bizottmány jóváhagyása reményében».

E szerint úgy önnek főparancsnoki tekintélye, mint a ministeriumnak s a honvédelmi

bizottmánynak auctoritása kellőleg biztositva, a kitüzött czél pedig elérve lesz.

Még tekintettel kell lenni az országos biztosnak auctoritására is, mig azt Csányi ur viseli, ki mint teljhatalmu biztos a hadseregnél, az ország kormányát repraesentálja. Mire nézve elegendőnek, de annyit egyszersmind megteendőnek is vél a bizottmány, hogy az országos biztos ugyan sem kinevezéseket, sem propositiokat ne tegyen s ne initiáljon, ha ön az elsőnek kihirdetése, a másiknak felterjesztése előtt a kinevezési és propositionalis lajstromot Csányi országos biztos urral közölje e végett, hogy ő e szót «Láttam» reá irja, melly alkalommal azon joga lesz, hogy ha valamely kinevezés ellen észrevétele volna, azon eset függőben tartassék, míg a kérdést a kormány nem dönti el. Melly esetben úgy ön a maga okait, mint az országos biztos vetojának okait ide felterjesztendik.

4er Szász őrnagy nem Kegyed seregéhez, nem is a hadseregben, hanem a nemzetőrséghez neveztetett alezredessé, mint Pest városa őtet kivánta Kovács ezredes lemondásával a pesti nemzetőrség főparancsnokának.

5^{ör} Görgey Istvánnak kapitányá neveztetése, ha bün, Nádossy ezredes büne. — Tegnap kérdőre vontam a bizottmánynál, azt felelte: hogy a mint tökéletesen meg van győződve, hogy a mint ön a generalisságot megérdemlette, ugy Görgey István nem kevésbé megérdemlette a kapitányságot. Mire ő több törzstisztek intermediatioja következtében nevezte ki. Utasitatott, hogy magát ön előtt igazolja irásba, s jövendőre ön táborát illetőleg semmi hasonló, s a fentmegírt elvektől eltérő útoni kinevezés ne történjék.

6or A bábolnai lovak iránt megtettem a rendeléseket, fogadom, hogy a békevitézek nem fognak paradérozni. Tábornok ur, vak és sánta lovának jót nevettem.

7er Lukinics iránti jelentése tudomásul vétetett.

8or Vincze és Harsányi hadnagyoknak iparkodni fogunk helyet másutt csinálni. A Lehel huszároknál nincs hely. De Károlyi István saját költségére állit örökre megtartandó huszárezredet. Talán oda fogunk helyet találni.

9er. A történetből ott maradt idegen katonák, — ha tanácsosnak látja és szolgálni akarnak, besorozhatók, — különben őrizet alatt ide küldendők. A mint bánnak külföldön a mi katonáinkal, ugy fogunk mi bánni ezekkel.

10er Bayer József urnak táborkari őrnagyá kineveztetése elrendeltetett.

11er A szepesi önkényteseknek megmondandó, hogy Szepességet semmi veszély nem fenyegeti. Mégis el fognak bocsáttatni, mihelyt őket más rendes katonák által felválthatom. Felrendeltem az alsó táborból önnek segitségére a Sándor gyalogság 3. zászlóalját, melly azonban most csak 400 emberből áll, Komáromba már küldtem annyi ujonczot felruházva s felfegyverezve, hogy ezen zászlóalji 14. század tökéletes számra 2800ra completiroztathatik. A mint ezen katonákat megkapja ön, a szepesieket is haza ereszthetí. De miután én olly nagy gondot forditok ön serege completirozására, s az e végre kiállitandó ujonczokat legfeljebb 2 hét alatt 5000 emberre növelem, sajnálom, ha azok Komáromba fognak vesztegelni, mert nem lévén

egész, maradandó tisztekkel ellátandó batallionok, nem hiszem, hogy ott olly rendesen tanittatnának, mintha már tanitott zászlóalj soraiba be volnának állitva. Nagyon fogom tehát szeretni, ha ön Komáromból csapatonkint az ujonczokat magához rendeli, kivált ha az ellenség beütésének valószinüsége kevesedni fog; vagy pedig irja meg nekem, mennyi ideig nem veheti az ujonczoknak hasznát, mert százfelé kérnek segitséget s ha önnek nem kell, másnak adom. A Sándorok legfeljebb holnapután már Pestre érkeznek, valamint 6. század Császárhuszár, kiket szintugy önnek küldök.

Csak irja meg nekem, mire van szüksége, akár szerekben, akár ágyúkban, akár katonaságban, meg lesz; de tudnom kell, mire van szüksége.

12er A borsodi önkénytesektől jó lesz szép szerével a fegyvereket átvenni, 80 egynéhány a mienk, a többi a vármegyéé, tehát szép szerével kell őket capacitálni, hogy ha már vitéz karjaiktól megfosztják a hazát, legalább a fegyverektől ne fosszák meg, — a capacitationak vége az legyen, hogy miután mi Borsodvármegyének megirtuk, hogy a puskákat kölcsön által vesszük, annál fogva sok szép szó mellett el kell venni és Valdberg zászlóalját fel kell fegyverezni.

Ezen zászlóalj a nyitrai honvédkerülethez tartozván, tábornok ur lássa meg, ott kivánja-e tartani, vagy pedig a trentséni passusoknak szintugy, mint a nádasi passussal történt biztositása végett a nyitra honvédkerület főparancsnokának rendelkezése alá küldeni, kijelentvén, hogy a Trentsénből beüthető ellenség visszatorlása szintugy a

Kegyed hadi munkálataival levén összeköttetésben, az ott történtek iránt magát világosságban tartani, s a trencsini passusok biztositására nézve akár a nádasi brigada egy részével, akár pedig a nyitrai honvédparancsnok rendelkezésére Zólyomból küldött, vagy egyébkint is oda tartozó erővel disponálni Kegyed hatóságához tartozik

13or Hogy nem hiába sürgettem a felszerelési hiányok kimutatását, szolgáljon bizonyságul az, hogy az egész gőzhajó....., mindennemű ruhát, s még közel 1000 fegyvert is 24 óra alatt teremtettem, s küldöm. Amugy igazán belemarkoltam a Monturs Commissio dolgaiba, most rögtön ön kivánatainak több mint felét teljesitettem. Csanády százados magával viszi az ezennel küldött ruhaneműek kimutatását, szükségesnek láttam önnek táborában egy fiók-ruhadepot állíttatni, s ezt Csanádyra biztam, ki a szükséges személyzettel felkiséri a ruhát, Pozsonban vagy Győrött legyen a ruhadepot, az ön hadi mozdulataitól függ. Határozza el. De akarom, hogy katonai pontos szigorusággal az országos biztos felügyelete alatt kezeltessék. Tábornok ur requisitiója nélkül tehát nem szabad belőle egyetlen ruhadarabot vagy fegyvert is kiadni, tábornok ur mindég határozott zászlóalj számára, s határozott névre adandja requisitioit elküldi Csányi országos biztoshoz, az reá irja az utalványozást, s számadásba vezetteti; a depot állapotjáról nekem minden héten kimutatást küld s e végett minden körülményről innen, ugy az országos biztos, mint tábornok úr értesittetik, — az átvételről pedig a Depot Commandans önöknek szintugy jelenteni tartozik. — Hadd menjen

rendben minden dolog. — De, mert a költség irtózatos, adja ki parancsnok ur tábori rendeletben, hogy a századosok századjaik ruházatjának s fegyverzetének rendben tartását számadásoknak a legszorosabb pontjai közé számitsa.

Csányi orsz. biztos ur mindazt, amit ő maga beszerez, szintúgy ezen fiókdepotban fogja beadni.

Kiüritvén most raktárainkat 4 napig most semmit nem küldhetek, de 4 nap után magában Budapesten mindennap 1200 emberre való ruházatot tökéletesen ki fogunk állitani, s 1 hónap alatt még nevezetes tartalék ruhatárat is teremtünk. Adja ezt ön seregének tudtára, hogy a kik a mostani küldeményből nem kaptak, legalább a biztos kilátással vigasztalódjanak. — Azt megkivánom, hogy a most küldött atillákkal az 1ő és 7ik honvéd zászlóaljak láttassanak el.

14er. Az állománykimutatást köszönöm. De még pótoltatni kérem a következőket:

a) kórházak kimutatásával s hogy tudjuk mennyi a combattant, mennyi a beteg.

b) a batallionok felszerelési hiányainak és készleteinek egyenkénti kimutatását, különösen tudni kivánván, hogy a tábor depotjában, és minden zászlóalj tartaléktárában mi, és mennyi ruha s fegyver van? miszerint az ujonczokkali completirozás tekintetében magamat tájékozhassam.

15er Kiváncsian várom a november 17re mondott ellenséges beütés iránti tudósitást. Jó kémrendszert kérek, akár mibe kerüljön.

16or A kormány s orsz. gyűlés Janny százados, s különösen Jéllics huszárhadnagy dicsőséges expeditioit nagy örömmel értette.

Remélem, hogy Jéllics már ki van nevezve kapitányá, ha nem volna, ezennel kineveztetik.

Most csináltatok kis, közép, nagyérdemkereszteket, a kicsi közlegény, s altiszt, mint főtiszt által egyiránt megnyerhető, — a közép egyszersmind tiszti rangot adand, — ha hőstettek történnék, melyek olly kitüntetésre érdemesek, tessék irántok propositiot tenni. Mig a keresztek elkészülnek, helyettes diplomákat fogunk adni.

17er. Örülök, hogy Nádason nem kellenek Blokházak. Rendelje ön azt, amit jónak lát.

Gondolom nem maradtam adós semmi felelettel.

Isten áldja meg.

Kelt Bpesten, Nov. 18. 1848.

A honvédelmi bizottmány elnöke.»

Kossuth november 27-ikén[1] arra kéri Görgeyt, hogy haderejének állása szám szerint ne forduljon meg a táborkari irodája kezén, hanem inkább nagyítsa erejét, amiből joggal következtethetjük, hogy Kossuth a táborban osztrák kémeket sejtett. A kétségbeesés szólal meg Kossuthnak alábbi soraiból:

«Még egy kérdésem van: fegyvert, fegyvert minden áron, — én a poklot is megmozditom, de nehezen megy. Wiener Neustadtban fegyverünk hever egy pár ezer s a National Gardenak is van fegyvere, — ha 3 nap mulva meg nem támadja Önt az ellenség, jó volna ám á la Neudorf egy éjjeli titkos látogatás — s fegyverrel térni vissza.»

[1] Kr. A. W. — I. A. 11/28. 1848. — Kossuth—Görgey (Pest, nov. 27.).

Görgey azonban az ilyen vállalkozásokra kapható nem volt. Nem is reagált rájuk, mert az egész hadseregre nézve kész szerencsétlenséget hoztak volna. A fegyvercsempészet teljesen megakadt. Északról és délről el volt az ország zárva. Hozzájárult ehhez a nehéz pénzügyi helyzet, melyet egy áruló pénzügyminiszter még fokozott. Egészen bizonyos, hogy jobb pénzügyi kormányzás mellett, mely egyedül a hadviselés érdekeit tartotta volna szem előtt, a fegyvercsempészet, fegyvergyártás és a hadkiegészítés ügye is tetemesen megkönnyebbedett volna.

Kossuth november 29-ikén[1] ismét ír erről a «Handstreich»-ról, melyet Simunics ellen is kivihetőnek tartott. Kossuth ezen javaslatának alapeszméje az volt, hogy az ellenséget e mozdulat révén azzal kellene áltatni, hogy az offenziva a magyar hadsereg részéről fog megkezdődni. Ez mindenesetre hibás érvelés, mert az offenziva megelőzésére törekszik minden erősebb ellenfél, tehát ha a császáriak azt látták volna, hogy a magyar sereg támadni készül, ők támadtak volna. Kossuth e levelében Pozsony tartásának szükségét fejtegette és mindenféle számításokat végez. Győrött volt közel 2000 főnyi felszereletlen katona, erre a 2000 emberre alapította számításait, valamint még küldendő 2480-ra. Windischgraetznek volt majdnem 70,000 embere, Görgeynek pedig alig a fele, amiben még el nem bocsátott nemzetőrök és fel nem fegyverzett újoncok, valamint a komáromi és lipótvári őrség is foglaltatott.

Görgey mindenképen szerette volna, ha Windischgraetz minél később támad és ezért

[1] U. o. — I. A. 11/30. 1848.

ő maga őrizkedett a támadás provokálásától. A hadkiegészítés lassan történt, a küldött emberanyagot még ki is kellett képezni, fegyelemre szoktatni. Ezt nem lehetett napok alatt elvégezni, ehhez tettek kellettek, eltekintve attól, hogy ruhanemü alig volt és csak kis mennyiségekben érkezett a táborba. A Pozsonyból Pestre való visszavonulás ezért is volt bosszantóan lehangoló hatású a hadseregre nézve, mert nem volt téli ruházata. Erre vonatkozó szemrehányásokkal Kossuthot nem lehet illetni, mert hatalmas munkaképességével ugyan óriási teljesítményt végzett, de úgy látszik munkatársai nem voltak megfelelőek. Ha többi munkatársait is úgy választotta ki, mint pénzügyminiszterét, akkor meg lehet érteni, hogy a nemzeti ellenállás megszervezése lassan haladt előre. A Kossuth-féle számítások jellemzésére közlöm november 29-iki levelét:

«Görgey Tábornok urnak!

— A 18-ik zászlóalj iránti propositiót, Tábornok úr javaslata szerint elintézve Nádossy ide rekeszti.

Engedjen tisztelt Barátom nekem egy figyelmeztetést. A Pozsonyból első megtámadásrai Rückzug annyira ki van kürtölve, hogy az egy vesztett csatával felér. — És miért? mert Halassy komáromi biztos parancsot kapott; hogy készítsen élelmet, mert az armáda oda vonúl vissza, — Jankó, hogy tartsa készen leégetésre a gabna raktárakat stb, — ezek aztán rémítő pletykaleveleket firkálnak s elrémitik az országot.

Méltóztassék kérem minden illy dologban senkivel nem communizálni, — hanem zárt parancsokkal küldeni megbizott embereket,

kik azt csak az effectuátió iránti tudósitás pillanatában bontsák fel. — Mert ez mondhatatlanúl pletyka nép.

Én egyébiránt, — határtalan bizalmunknál s a dolog természeténél fogva, Önnek a hadi munkálatokban teljesen szabad kezet adok s azért őszinte bizalmam s több mint testvéri barátságomnál fogva bizonyára nem magyarázza balra, ha figyelmeztetést teszek, nem azért, hogy kövesse, hanem hogy megitélje.

Figyelmeztetésem pedig ez: Én teljes lehetetlenségnek tartom, hogy az ellenség mélyen be merjen az országba vonúlni, ha tudja, hogy háta mögött Pozsonyban egy nevezetes erőt hágy. — Ez lehetetlen, mert hiszen akkor körülkeritésnek teszi ki magát.

Azért hát ne adja fel könnyedén Pozsonyt, sőt parancsolja tartatni, a meddig csak lehet. — Ez nem rendelet, hanem vélemény, az itélet Öné; amint Öné a dicsőség s a morális felelősség.

Azonban láttuk, hogy a 27-ikre jósolt megtámadás nem történt meg, sőt 28-ikán is alig, mert gondolom akkorig már jött volna Öntől Kurir, ha még 3—4 nap nem történik s kegyed Pozsonyt erősen tartatja, — lehetetlen, hogy Kosztolányi, Barczay[1], Guyon közel 10,000 emberből álló Brigádáit az ellenség háta mögött hagyva, mélyen be merjen vonulni Decemberben az országba, — kivált ha Kegyed Widersberg[2] brigádáját a Sándor gyalogsággal megerősiti s azt nem hagyja Győrött vesztegelni, higyje meg, 2000 ember-

[1] Barczay János ezredes.

[2] Wiedersperg Alajos báró őrnagy.

nek segitségül érkezése sok animót ád és ha gonddal lesz kegyed, hogy az emberek 5—6000 ember segitséget higyjenek érkezettnek s ezt az ellenségnek mesterséges uszitással fülébe sugatják, azt hiszem nehezen fog merni Decemberben, Pozsonnyal háta mögött támadni, s aztán Karger, Szegedy,[1] Görgey, Wiedersperg brigádái a 2400 Sándor gyaloggal és Császárhuszár divisióval mintegy 12000 ember s 44 ágyú szintúgy valami, — én hiszem, hogy Ön ütközet nélkül nem igen fogja hagyni őket könnyedén előnyomúlni s nem adandja fel könnyedén a tért, — mert hiában Decemberben, — idegen országban, — eltakaritott élelemmel s nem egészen biztos szellemü sereggel ők sem oly könnyen mernek, — mutatja a hosszas késedelem; pedig késedelem késő ősszel. — Azért hát fontolja meg, nem kell-e Pozsonyt tartani, ameddig csak lehet s ha a pozsonyi erőnek vissza kellene vonúlni; jó lesz-e ezt a Duna bal partján küldeni kegyedtől egészen elszakitva, — nem jobb-e a jobb parton az ellenség háta mögé utasittatni, mig kegyed előlről minden lépését feltartóztatja. Fontolja meg ezt; az ország nagy rettegésbe jövend, ha Pozsonyt s olly nagy terrénumot feladunk, hol annyi reactionárius elem van, hol á la Temesvár fekete sárga comiték fognak alakulni.

Azonban ha az ellenség 2—3 nap mulva még be nem tör, — én megvallom kimondhatatlan nyereségnek látnék, — valamely offensiv landschtreichot kegyed részéről. Megfészkelte magát agyamban a gondolat, hogy csak úgy verhetjük meg az ellenséget, ha

[1] Karger Ferdinánd ezredes és Szegedy Imre ezredes.

külön-külön támadjuk meg detachirozott corpusait. Mit gondol kegyed, ha szép csendesen minden lárma nélkül, — a Győrben levő erőt mindig combinálva s használva Nádashoz szép titokban odalökve még vagy 6000 embert s 12 ágyut és Simunich uramat jól elpaskolná? Nem tudom lehet-e, de kimondhatatlanúl jó volna, — nem tudok megválni a gondolattól, hogy Windischgraetz most is hibázik, követvén a régi austriai had systemát «nem egy helyen concentrált erővel, hanem sok helyen egyszerre támadni» — ezzel vesztette minden csatáit, mert Napoleon ennek ellenében nem azt tette, hogy mindenik ellen menjen, hanem concentrálta erejét s külön verte meg az egyiket a másik után; sőt egyet megvervén, a másik ennek hirére is szaladt. — Én nem tudok menekedni a gondolattól, hogy vagy a Pozsonyi erőt concentrálva s a Köpcsényivel combinative működne Marchegnél, — vagy Bécs Ujhely ellen, vagy Simunich ellen egy kirohanás nagyon jó effectust szülne, — ha jól reá verne kegyed s előbbi állásába visszatenné magát — ők várnák az offensivát s nem támadnának, — Decemberben idegen földön, hol éhség vár reájuk és megnyernők a telet, — pedig én két hónap alatt, ha kegyed tartja magát, — armadáját 80,000 emberre 160 ágyúra emelem. — Azért hát fontolja meg ezeket kérem szeretettel.

Most egy igen fontos dolgot: Már több mint egy hete, hogy kérdeztem: kell e kegyednek rekruta, — mert a végett, hogy Komáromban vesztegeljen, bajos küldenem, — mert másuvá rettenetesen sürgetnek ám, — Erdélyt egészen elvesztettük. — Nekem hát

van hová küldenem katonát; de ha azt mondhatom: Görgeynek kell: oda küldöm, — senki sem neheztel s mindenki tudja, hogy az az első szükség, de ha azt mondom, Komáromba küldöm, neheztelnek, — küldjek-e hát rekrutát?

Azt gondolom, a completirozást akként véve, hogy ne igen sokat kapjon egy zászlóalj egyszerre, — de mégis kapjon, egész armádája vagy 5000-et, ez talán nem csinálna bajt, mig ereje növekedésének hire — talán a telet nyerné meg.....»

«Most mindjárt elküldeném a 2480 embert, két hét alatt ismét 2478 embert, — és ezt sem küldeném egyszerre, hanem 500—600-val. — Kell-e vagy nem? irja meg édes barátom. Huszárjait is completirozom 2 hónap alatt kap 5400 huszárt.

De még egy igen fontos kérésem van. — Lefegyverezték a pozsonyi nemzetőröket. — Igen jól van. Tehát vagy küldjék ide a fegyvereket, mind a mi csak felesleges, — vagy irják meg, mennyi van s én legényt küldök alája.

Ezekre kurir által kérek feleletet. És most áldja meg a Magyarok Istene.

Pest nov 29. délben.

hiv barátja

Kossuth.»[1]

Görgey december 1-én közölte Kossuthtal, hogy Pozsonyt tartani akarja és az erről szóló ellentétes hirek koholmányok. Felszereletlen gatyás ujoncokat küldtek táborába, mikor amúgy is a nemzetőröket szélnek eresztette. Ezen megyei módszer beszüntetését kérte. Kossuth

[1] Kossuth sajátkezű írása.

rögtön intézkedett is ez ügyben és a felsőmagyarországi megyéket megintette a hanyagságért. Görgey ezzel kapcsolatban ismételten figyelmeztette Kossuthot, hogy nemzetőrséggel nem fogják sohasem az országot megmenteni. E levélnek érdekessége Görgeynek ama kijelentése, mely szerint Kossuth tőle soha nem fogja hallani e mondatot: «segitséget minden áron». Ez Görgey részéről egy kissé elhamarkodott és fiatalos túlzás volt, mert már Győrből december folyamán szemére vetette Kossuthnak a hadkiegészités lassuságát és az igért segéderők elmaradását. Görgey ezen levele[1] így hangzik:

Pozsony: Dec. 1én 1848.

«Tisztelt elnök Ur.

Épen azért küldöttem vissza a sok haszontalan holmit (Bagage), mivel Pozsonyt tartani akarom, mig csak seregeim meg nem futamodnak, mint Schwechat alatt. Azon kikürtölésnek tehát, hogy mi már Mosonyba huzódtunk volna vissza, se Csányi kormánybiztos Ur, sem én oka nem lehetünk. — A gyávák mindig saját természetük szerint combinálnak, és a roszakarók tovább hirdethetik az illy combinatiókat.....»

«Eleintén csak az ezredek kaptak Verordnungokat a Generalkommandótól; de mióta t. Elnök Urnak azt tetszett irni, hogy nem létezik többé: azóta ugy látszik, mintha egy bizonyos reaktionarius szellem szállotta volna meg ezen vonagló félben lévő hivatalt, mert azóta már nekem is küldenek Verordnung über Verordnung, még pedig illyeneket, a miket én vagy már meg kaptam volt a

[1] St. A. W. — K. A. 4276/e. 1848.

a hadügyministeriumtól vagy legalább a hadügyministeriumra hivatkoznak.

Ujjonczok, ha fel volnának szerelve ruhával fegyverrel, nagyon is kellenének; de másképen valóban csak terhünkre vannak, mert itt, hol minden emberem az előörsi szolgálaton gyötrődik, hol soha sem lehetünk bizonyosak, nem e támadtatunk meg minden órában, itt mondom az organisátió teljes lehetetlen. — Hiszen még ezen szerencsétlen önkénytes zászlóaljakkal, a kik honvéddé alakulnak, nem tudok rendbe jönni, aztán nem is bizhatok bennök, hogy ők az első ágyu lövésre el nem szaladnak, azért küldöttem én le csaknem mindent, a mi nem combattant, mert hijjában, akár mennyit okoskodtam eleintén az itt helybeni organisatióról: a praxis megmutatta, hogy nem lehetséges. Alig birtuk felszerelni a 25^{dik} zászlóaljat: a 15^{dik} még mindig fegyvertelen, mind a mellett hogy fegyver van — de minő! — többnyire reparatursbedürftig, ugy hogy egy 15 emberből álló czirkáló, melly alármlövéseket akart tenni, nem tehette, mert egyetlen egy fegyver sem volt annyira rendben, hogy el lehetett volna azt sütni.

Bátorkodom még egyszer meggyőződésemet kijelenteni, miszerint szeretett hazánk soha, de soha nemzetőr vagy önkénytes által —, de igen is rendes honvédek által megmentetendő: — valamint azon meggyőződést, is hogy 10,000 rendes honvéddel magában többet tehetek, mint ha még 10,000 nemzetőr vagy önkénytes hozza áll.

Az önkénytes vagy nemzetőr név már csúfnévvé vált. —

Sajnos, de így van.

Ellenben a honvéd név napról napra dicsőségesebbé válik, és a rendes katonaság örömmel fogadja el azt.

Nyitra, Trentsin, Pozsony s. a. t. megyei honvéd ujjonczok innen várják a felszerelést; el is küldöttek már ide ezeren felül szűrbe gatyába. — Itt a ruha mindent tesz, kitüntetést s avval önbizalmat ád: kérem t. elnök Urat azt kegyesen figyelembe venni, s megengedni, hogy én gatyás ujjonczokat a honvédek közé ne sorozzak. —

Mindent, a mi raktárba való, minden gyüjteléket Komáromba küldöttem és küldöm folyvást. Lázár tábornoknak ott a helye, ott szerelhet fel bátran. — Itt semmit sem tehet.

Ha másutt segitségért rimánkodnak jele az, hogy önbizalom hiányzik. — Én ha másként nem lehet 10,000 emberrel védem magamat a határon, tartom magam a meddig lehet. — De azon szót: «segitséget minden áron!» én tőlem soha sem fogja olvasni t. elnök ur. —

A volt Sándor gyalogság nem vesztegel Győrött. 1200 újjonczot kapott: azok félig meddigi kitanitására idő kell, azt hagyom nekik; különben tőlök semmit sem követelhetek.

Lázár azt jelenti nekem, hogy most mindenekelőtt nadrágot és czipőt kellene készittetni.

Teljes igaza van t. elnök urnak, egy Ausweist követelni tőlünk, de én részemről most nem vagyok képes azt eléállitani, mert minden zászlóaljam alakuló félben van. — Nem tudom továbbá a rendesek Gebührjét auf die jetzt ablaufenden Kathegorien, — s mind eddig azért nem tudhattam, mert ellen-

ség előtt vagyunk és az illető vezérek az eléőri szolgálat által egészen el vannak foglalva.

A feldunai hadsereg kötelessége a határt védni.

Addig tegye meg az álladalom az illető rendeléseket, hogy a szükségletek minél nagyobb gyüjtelékekben födözve legyenek. —

A huszárok köpönyegei igen igen czélszerütlenek; kathegoriájok lejárt. Ej be jól volna a huszár köpönyegnek uj formát — a szine maradhatna — adni. Nádossy barátom sokat tehetne, ha olly szeleburdi nem volna, s hisz ő maga is huszár volt s tapasztalhatta a jelen huszár köpönyeg kellemeit.

Mély tisztelettel

Görgei s. k. tábornok.

Nádason egy kis eleőri verekedés eredmény nélkül.

Lipótvár parancsnokának előlegesen Ordódyt jelöltem ki, mert biztos tudomás szerint, Beyer nem oda való.

Prinz nálam volt. Megtettem a mi tehetségemben állott. — Hatodikán, ugy mondják, megtámadnak bennünket négy helyütt Nádas, Köpcsény, Parndorf és Soprony tájékán. — Igen kiváncsi vagyok rá.

Aggódom a Balaton meg Fertő tava közti vidék sorsán! Ott nincs semmi. — Perczel nem tudom mit akar Csaktornya táján, de annyit tudok, hogy ha jól nem vigyáz, az ellenség elébb lesz Veszprémben mint ő. — Perczellel értekezni lehetetlen, mert minden levelek feltöretnek és annyi biztos emberrel nem rendelkezhetem és mert tudom, hogy Perczel tanácsomat soha el nem fogadandja,

én pedig az övét csak akkor, ha jó, de akkor szivesen.

Fölöstöm!, Szombathely! — Kőszeg! Vannak e t. elnök Urnak ott biztos emberei?»

Görgeynek e levelére Kossuth december 2-ikán felelt.[1] Papiroson számitásokat végzett, hogy mennyit küld és mennyit fog küldeni. Annak a reményének adott kifejezést, hogy télen át 30.000 gyalogost és 4—5000 huszárt indit a táborba. Görgey utolsó levelében azt irta, hogy a feldunai hadsereg kötelessége a határt védeni, az álladalom pedig gondoskodjék, hogy a szükségletek mennél nagyobb gyüjtelékben fedezve legyenek. Kossuth e nyilván helyes munkamegosztási programmra azt válaszolta, hogy gyüjtelékekről még szó sem lehet, mert ezrenkint vannak meztelen ujoncok, sőt régi ruhátlan katonák is és bűn volna egy köpönyeggel is többet küldeni, ha másutt egy ember is megfagyna. Tiz tábor ujoncait kell felöltöztetni. «Ezer emberre valót csináltatok minden nap — írja,[1] — de 70,000-re kell, azt sem tudom, merre dugjam.»

«Isten tudja miként van, de bennem a bizonyos győzelem reménye él, erősebben mint valaha. Önt nem fogják megtámadni, hanem Ön megmarad Pozsonyban, nekem azt súgja lelkem; és Ön fog támadni és győzni. Ez az én hitem. — Mi ketten megmentjük hazánk szent ügyét s kikérjük jutalmúl, hogy a megmentett hazában én paraszt, Ön vegytan professzor lehessen — nemde. — Szinte látom, hogy tátandja el száját a gyáva nép. — Azért tegye meg nekem azt a grátiát

[1] Kr. A. W. — I. A. 12/4. 1848. — Kossuth—Görgey (Pest, dec. 2.).

kedves Professor úr, húzza magához az 1000 Sándor gyalogot és a Császár huszárt;[1] és verjen jól valamelyik körmire az ellenségnek.»

Tavaszig lesz 60—70000 embere és 200 ágyúja, bíztatta Kossuth Görgeyt. Ő egyáltalában megfeledkezett egyelőre arról, hogy az ellenségnek aligha lesz türelme tavaszig várni és a tél megmentése a hadi készülődések javára az ellenségtől is függ. A következő levélben[2] bejelenti, hogy 2000 ujoncot küld Komáromba és egy divizió huszárt, azonkivül 1000 köpönyeget, 2500 csákót, 3000 nadrágot, 1000 mellényt, 1200 bakkancsot, 800 borjút, 1000 tölténytáskát, 2800 szuronytokot. — Ebben a levélben Perczelre nézve kijelenti, hogy önálló parancsnok, ki utasítva van a főseregnek szekundálni. Egyébként Perczelnek hadi célja Horvátország visszaszerzése. Ezzel Görgeynek tudtára adá, hogy Perczel felett nem rendelkezhet. December 7-ikén szemrehányást tesz Görgeynek,[3] hogy míg ő a nemzetőrök eltávozása által meggyengült hadsereg kiegészítése céljából a legnagyobb erőfeszítéseket végzi, addig Görgey 1300 honvédet küldött Komáromba, akiket eredetileg Hurban ellen akart Kossuth irányítani, de attól félt, hogy Görgey táborát ezzel tetemes gyengítés éri. Egyúttal a Pozsony kiürítését előkészítő intézkedéseket, mint pénztárak és hivatalok áthelyezését kifogásolja. Következő nap arról értesíti Görgeyt[4] biztos kútforrásból, hogy

[1] Győrből.

[2] Kr. A. W. — I. A. 12/6. 1848. — Kossuth—Görgey (Pest, dec. 4.).

[3] U. o. — I. A. 12/11. 1848. — Kossuth—Görgey (Pest, dec. 7.).

[4] U. o. — I. A. 12/12 1848. — Kossuth—Görgey (Pest, dec. 8.).

9-ikén Windischgraetz megkezdi a hadműveleteket és az erre vonatkozó adatok a biztos kútforrás dacára, — hamisak. Egyéb hirei: az orosz pénz- és katonasegítséget igért, de még el nem fogadtatott. Hurbán betört. Perczel a délen gyülekező ellenség ellen készül, ha a felső tábor elleni támadás megtörténnék, pontos értesítést kér. Kossuth Görgeynek december 9-ikén kelt ama beadványára, mely egy tábori intendatura felállítását javasolta, részletesen válaszolt[1] és közlé, hogy az OHB. a javaslatot elfogadta a következő megjegyzések kiséretében: «a katonai kar a polgáritól merőben elkülönözött státust a státusban ne képezzen», «a katonai kar a polgári országos hatalom kifolyásának kell lennie, mint a közigazgatás más ágának». Ennélfogva az OHB. Csányi László kormánybiztost utasította, hogy «az ország legfőbb hatóságát képviselve, a hadsereg ügyei felett azon felügyeletet továbbra is vigye, melyet a kormánynak saját felelőssége szerint is, a végrehajtó hatalom minden organumai felett, — melyek közé a hadseregek is tartoznak, — vinni kötelessége». Ez alkalommal az OHB. gondosan részletezte mindazon szempontokat, melyek tekintetében a kormánybiztosnak ellenőrzést kell gyakorolnia, így mindenekelőtt a politikai irány, a kormányrendeletek és országgyűlési határozatok betartása felett.

Kossuth tehát gondosan őrködött, nehogy a fővezérség a kormánytól magát függetlenítse. Görgey irányában akkor még bizalmatlanságra oka nem lehetett, de mindenesetre előrelátó volt. A nagy elvi differenciák a Pozsonyból

[1] U. o. — I. A. 12/14. 1848. — Kossuth—Görgey (Pest, dec. 11.).

való visszavonulás közben merültek fel. E nagy nézetkülönbségek a súlyos hadihelyzetben a váci nyilatkozathoz vezettek, mely épen a legélesebb ellentétben áll Görgey és Csányi december 10-iki nyilatkozatával, melyet Windischgraetzhez intéztek. Az OHB. elismerése, a nemzeti védelem törvényessége, a dinasztia szószegése a nyilatkozatnak fő szempontjai. Vajjon melyik volt Görgeynek igazi hangja, a pozsonyi, vagy a váci nyilatkozat? Erre csak azt felelhetni, hogy a pozsonyi, mert erre nem kényszerité senki, míg a váci nyilatkozat kényszerítő körülmények nyomása alatt jött létre.

III. RÉSZ.

Ellentét Kossuth és Görgey között a határvédelem és koncentráció kérdésében. — Idő és fegyver hiánya. — Görgey töprengő mérlegelése. — Ingadozása Pozsony tartására vonatkozólag. — Kossuth az offenziva mellett. — Görgey helyzetének nehézségei és az OHB. számítási tévedései. — Kossuth levelei Görgeyhez. — December 15-iki levele a nádasi csata után. — Kossuth bizalmatlansága a tisztek ellen. — Janik, Szilaveczky, Waldberg. — Tanácsa, hogy Simunics ellen küldjön Görgey nagyobb erőt. — A nagyszombati csata. — Csányi László levele december 17-ikéről Kossuthhoz. — Kossuth december 16-iki levele Görgeyhez Pozsony feladásáról. — A Styriába való beütés eszméje. — Kossuth Görgey ingadozó taktikájáról. — A december 17-iki Kossuth-levél. — Görgey nagyszombati hibája. — Visszavonulás Győrbe. — Kossuth december 18-iki két levele a koncentrációról. — A Perczellel való egyesülés kérdése. — A lengyel őrnagy. — A túlerő kérdése. — A december 20 iki Kossuth-levél. — Tájékozatlanság az ellenség erejéről és mozdulatairól. — A mosonyi ütközet és Görgey a túlzó reményekről. — Kossuth december 21-iki levele. — A Wiener-Neustadtig való előretörés terve. — Kossuth december 23-iki levele és további ellentétek a támadás és koncentráció ügyében. — Kossuth december 24-iki levele Görgeyhez. — Differenciák kinevezési kérdésekben. — Görgey kegyencei. — Kossuth helytelen számításokon alapuló tervei. — A december 25-iki szemrehányó Kossuth-levél. — Gúnyos megjegyzései a hadsereg mozdulatlanságáról. — Görgey az OHB. ellen. — Győr kiürítése. — Kossuth december 26-iki levele és a leonidási példa. — A bánhidai visszavonulás. — A vértesi pozició. — Kossuth december 27-iki levele. — Görgey igazoló válasza december 29-ikéről. — Kossuth december 29-iki levele és a gallai pozicióban vállalandó csata. — A Hidegkútra való visszavonulás kérdése. — A december 29-iki második levél a gallai csatáról. — Görgey elkeseredése Kossuth ellen. — Levelei Bikessyhez. — Nemzete iránti bizalmát elvesztette. —

Kossuth levelei ellen. — Hadítanács Pesten. — Kossuth december 30-iki levele és a haditanács határozata, mely a gallai csatát sürgeti. — Csatavesztés esetén Görgey vonuljon Eszék alá. — A moóri csatavesztés. — Perczel hibája és vádjai saját serege és Görgey ellen december 31-iki levelében Kossuthhoz. — Kossuth német levele Görgeyhez a budai pozicióban való elhelyezkedést rendeli. — Görgey december 31-iki válasza ezt rosszalja. — Kossuth továbbra is csatát sürget, kímélni akarja azonban a fővárost. — Békekövetség Windischgraetzhez, a főváros kiürítése, a budai csata kérdése. — Görgey indokolatlan gúnyja e tárgyakban. — Kossuth december 31-iki két levele. — Kossuth óriási munkája a fővárosból való távozás előtt. — Duschek Ferencről. — Csányi levele Kossuthhoz január 1-éről. — A január 2-iki haditanács. — A határozat Görgeyt Simunics ellen küldi. — Görgey január 5-én Vácon. — Tettek-e Kossuth és Görgey elveikből koncessziókat a változott helyzetben?

A kosztolnai csata szerencsétlen vezére, Ordódy Kálmán honvéd őrnagy továbbra is a Nádas és Jablonca között elterülő határrész őrzője volt és az OHB. nem okult a kosztolnai kudarcból, hanem egy egész dandárt bízott az ügyetlen vezérre az ügyes Simuniccsal szemben. A pozsonyi pozició sorsa e határrész őrzésétől függött, mert hiszen a nádas—nagyszombati útvonal Görgey seregének hátába vezetett. Windischgraetz seregei december 14-ikén kezdték meg a hadműveleteket, melyeknek első következménye Ordódynak Nagyszombatra való visszavonulása Simunics nyomása elől. Ezzel a mozdulattal a Pozsonyban levő fősereg, mely előtt a támadásra készülő Windischgraetz állt, súlyos elhatározások elé állíttatott. A Pozsony felé készülő Simunicsot meg kellett állítania és azután teljes erővel Pozsonyt védenie, ami semmiképen nem sikerült már azon mély elvi ellentétek következtében, melyek a határvédelem, koncentráció, sereggyarapítás kérdéseiben Görgey és Kossuth között már

akkor uralkodtak. Görgey a határvédelem makacs ellenese volt, mert részére csak taktikai és strategiai szempontok voltak mérvadóak, viszont Kossuth a nemzet önvédelmi harcában a politikai szempontokat a nemzet ellenállásának élesztésére a katonai szempontokkal egyenrangúaknak tekintette. Nagyon is súlyos hatásúnak tartotta a határok nyitvatartását, őrizetlenségét, mert méltán attól tartott, hogy az osztrák, ha csak két-három megyében is, lábát megvetheti, pénzzel, igéretekkel, kinevezésekkel és kegyetlenséggel megkezdi demoralizáló működését, azonkívül súlyos depressziót szenvedne a nemzet lelkes önbizalma, mellyel önvédelmi harca elé nézett. Ez az önbizalom, mely különösen a Jellasics elleni harcok sikerei nyomán erősödött, azóta már néhány súlyos csorbát szenvedett. A kosztolnai, schwechâti, budaméri ütközetek nem voltak fényes haditettek, hanem súlyos csalódások és Kossuth méltán attól tartott, hogy ha az osztrák főerő elől elszánt defenzivával el nem zárják a határokat, ha a főerő elől visszavonúlnak, a nemzeti ellenállás erkölcsileg összeroppan. Két nagy háborús főtényező hiányát érezték súlyosan a honvédelmi bizottmány tagjai, e két tényező: fegyver és idő. Nem volt megfelelő fegyverkészlet, a csempészés már nagy nehézségekbe kezdett ütközni, a fegyvergyártáshoz viszont idő kellett, de idő kellett egy megfelelő tartalékhadsereg szervezéséhez és felruházásához is. Kossuth ezért is akarta az ellenséget a határon visszaverni, hogy az említett hiányokozta nehézségeket leküzdhesse. Ezzel szemben Görgey, minthogy azon felelőssége súlyos tudatában volt, hogy a nemzet hadi főereje az ő kezére bízatott és hogy ezen főerőn kívül

egyéb számbavehető erővel egyelőre nem rendelkezett a nemzet, mindenképen az erő gyengítését igyekezett megakadályozni. Ebből származott azután az a hibája, hogy a főerőtől északra és délre vonuló határmenti pozíciókat megfelelően, a szembenálló ellenség számához képest, meg nem erősítette. A főerőt nem akarta felaprózni és nem a határok épségét, hanem a hadsereg épségét tartotta fontosabbnak. Ennek lehet tulajdonítani, hogy Ordódy visszavonulása után Nagyszombatra Simunics ellen is jelentéktelen erőt küldött Guyon és Pusztelnik vezetése alatt, aminek következménye Nagyszombat elvesztése volt. Görgey helyzete ez időszakban is felette nehéz volt, mert míg egyrészt Kossuth utasításainak kellett volna eleget tennie, másrészt saját belátását is szerette volna követni. Beható tanulmányozások alá vetvén akkori utasításait, határozatlanságot és ingadozást lehet bennök olvasni, ami nemcsak a Kossuthtól eltérő felfogásának tulajdonítható, hanem főjellemvonásának, a cselekedet előtti hosszadalmas töprengésnek, mely mindig késedelmet okozott és majdnem mindig a felfogás és kivitel helyességét a késedelemmel lerontotta. Amíg Görgeyben megérlelődött az elhatározás, alaposan meghányta-vetette az egész kérdést, természetesen ezen mérlegelő töprengés alatt néhányszor pro és néhányszor contra álláspontot foglalt el és minthogy a kérdések megoldását sürgetőleg követelte az események gyors irama, a belső küzdelem fázisait előbb közölte a külvilággal, mielőtt még ezt az ő lelki harcát lezárta volna és a végső konkluziót levonta volna. Emellett azután makacsul és állhatatosan ki is tartott. Következetlensége tehát csak látszólagos volt, mert nem volt egyéb, mint

ingadozás és mérlegelés a döntő elhatározás előtt.

Görgey Pozsonyt tartani akarta az egyik nap, viszont másnap már feladása mellett érvelt, amint azt benső vívódásának hullámai hozták, hiszen Görgey csak 30 éves volt és egy fősereg fővezére, aki a nemzet sorsát tartotta kezében. Ezért érthető is, hogy abban a felette nehéz helyzetben, melybe tehetsége révén sodródott, még határozatlanabb volt, mint később, hadjáratok és győzelmek tanulságai után.[1] Kossuth viszont a Windischgraetz benyomulása utáni izgalmas hetekben következetesen az elszánt offenziva mellett érvelt és abba az irányba igyekezett Görgeyt szorítani, aki azonban már lezárta a mérlegelését és a visszavonulás mellett foglalt állást. Kossuth nem látta a sereget, nem ismerte hangulatát, a tisztek felfogását, Görgey ott szenvedett közöttük és belátta azt, hogy a válságos napokban a főfeladat nem az ellenség elleni felvonulás, hanem a szertehúzó hadsereg erélyes összetartása és lehető megmentése a nemzet részére. A Kossuth-Görgey ellentét, mely jellemeikből kiáradt, ezekben a hetekben mutatkozott első ízben éles vonásokban, melyek az egész 1848—49-es harcokra döntő végzetszerűséggel átplántálódtak és e fényes szabadságharc hősi krónikáját, mely egy kis nemzet elszánt küzdelmét foglalja magában, gyászos sötétséggel torzítják. Kossuth Lajos ellen Görgey már ezekben a napokban igazságtalan és könnyelműen bizalmatlan volt,

[1] Egymással ellentmondó parancsairól úgy Kmety, mint Klapka, valamint Helfert könyvei részletesen megemlékeznek. Az egyik nap a parancs a visszavonulás ellen szólt, a másik napon pedig épen a megfordítottját parancsolta.

amit talán azzal lehet magyarázni, hogy Pesten sem Kossuth, sem az OHB. tagjai nem tudták megérteni és belátni Görgey helyzetének nehézségeit, sikeres támadásokról álmodoztak, a Jellasics elleni akcióhoz hasonló győzelmek lebegtek szemeik előtt, dacára annak, hogy a nemzetőrség, népfelkelés, guerillákról mindenfelől kiábrándító adatokat küldtek, azonkívül az ellenállásra vonatkozó védelmi munkálatokat rossz kezekre bízták és ennek következtében olyan védelmi vonalakról beszéltek és készítettek terveket, melyek egyáltalában nem léteztek és felette csodálkoztak, sőt elkeseredéssel haragudtak, mikor Görgey e vonalaknál, melyek inkább a képzeletben léteztek, nem akart és nem is merhetett megállani egy a visszavonulás és rettenetes hideg által deprimált és rossz ruházatú hadsereggel, melynek tisztikarát a megbízhatatlanok folyton demoralizálták. Elképzelhető Görgey izgalma és haragja, mikor legválságosabb és legnehezebb óráiban olyan tanácsokkal árasztották el, melyek a valóságos helyzettel nem számoltak, mert azt nem ismerték. A lelkes pesti szónokok egy több mint 30 ezer főre rúgó sereggel számoltak, holott az alig haladta meg a 16 ezer főt, azonkívül azt hitték, hogy e sereg mindegyik katonája elszánt hős és nem a terhes szolgálat, a bősz csikorgó hideg, a visszavonulás által elcsigázott, harchoz még nem szokott ujonc, ki javarészt nyári ruhában fagyoskodott. Ebben a nagy felfogásbeli eltérésben Görgey a valóságot, a tényeket, a józan realitást képviselte, az OHB. pedig a képzelgést, a romantikus ideálizmust, mely az egész seregnek lett volna sírásója. Ebben az időben Görgey mindinkább érezte, hogy a hivatali szobában ülő polgári

politikusok háborút vezetni és intézni nem fognak tudni, mert olyan elemekre építik intézkedéseiket, melyek a légvárak jellegzetességeit alkotják, papirosideákra és frázisokra. Mindjobban szóhoz jutott benne a katona, aki a polgári OHB. tévedései következtében minden polgári ítéletet lekicsinyel és nem disztingvál a felfogásokban azoknak tartalmára és értékére, hanem csak eredetére nézve. Ezért mondom Görgey magatartását ezen napokban Kossuthtal szemben igazságtalannak és bizalmatlannak, mert Kossuth ezen válságos időben naponkint egy, sőt néha két, három levéllel kereste fel a fiatal fővezért és ámbár e levelek nagyrésze a helyzetnek, a hadsereg állapotának fel nem ismeréséből indul ki, nagyon sok olyan tanáccsal szolgált Görgeynek, melynek követése a helyzet tetemes javulásához vezetett volna. Ezekből a levelekből látjuk, hogy a válságosan nehéz időben mit és mennyit dolgozott Kossuth, hogy az általános elbátortalanodás idejében a nemzeti ellenállásnak már bekövetkezettnek hitt bukását megakadályozza és elhárítsa. Ő volt az egyik férfiú az országban, ki tovább remélt és bízott, ki nem vesztette el fejét, hanem intézkedett és erélyesen parancsolt a kétkedőknek, — a másik férfiú pedig ott vezette erős kézzel, rettenetes lelki gyötrődések közepette a visszavonulás útján seregét és ez Görgey volt.

Kossuth számos levelet írt Görgeynek a Pozsonyból való visszavonulás ideje alatt. Ezen levelekből néhány ismeretes. Ebben a fejezetben a rendkívül érdekes és az események izgalmát visszatükröztető levelekből huszonnégyet ismertetek részint teljes egészükben, részint kivonatosan, hosszabb idézetekkel. E huszonnégy Kossuth levéllel szemben csupán

két Görgey választ találtam és két más Görgey levelet, melyek Kossuth leveleire vonatkoznak.

Rögtön a nádasi visszavonulás hírének érkezte után, december 15-én éjfélkor Kossuth a következő levelet[1] intézte Görgeyhez:

«Tisztelt Barátom!

A nádossi csatát és seregünk visszavonulását fájdalommal, aggodalommal hallom. Mindig tartottam attól, hogy ott támadnak meg, ahol leggyöngébbek vagyunk s Pozsonyt főkép Nagyszombat oldaláról féltettem s féltem. Csak első csatánkat ne vesztettük volna el! Ez egészen semmivé teszi Damjanich mai jelentését, hogy Alibunárt bevette s eddig már alkalmasint a ráczok főfészkét Tomasoveczet[2] is.

Mészáros holnap reggel indul Miskolcra, oda van a 19, 20, 26, 42, 43, 52. zászlóalj rendelve, de e közt csak a 42 ik van ott, kénytelen voltam a 17-iket Komáromból oda rendelni, mert ott nem volt semmi erőnk Schlick ellen, — ki teremtsen rögtön 10 sereget s mégis kell teremtenünk.

Azonban tán ez által nem történt Ön seregével semmi csorbitás, mert ezen zászlóalj komáromi őrsereg volt. Igaz, a 15-iknek fele Trencsén felé kiindittatott. Azonban Komáromba két nap alatt be vetek ismét egy gyakorlatlan zászlóaljat s a 15-ikkel disponálhatand Kegyed tetszése szerint; de fájdalom Valdberg[3] szivébe nem bizok.

[1] Kr. A. W. 12/17. J. A. 1848. — A levél külsején a megjegyzés: «érk. Moson dec. 17. 1848 esti 9 óra. Görgey százados segéd». A levél Kossuth sajátkezű írása.

[2] Szent Tamás.

[3] Waldberg Károly honvéd őrnagy.

Janikot,[1] a nógrádi zászlóalj örnagyát, tessék tüstént Pozsonyba nem annyira hivatni, mint becsülettel kisértetni, addig zászlóalját Trencsénben a legidősb százados vezénylendvén. Hadi törvényszék elébe kell azonnal állíttatnia. A kérdés ez, hogy mert Vágujhelyen zászlóaljával 3 napon időzni s mintegy bevárni, mig Hurbán Budetinnál[2] a csatát elvégezte; ha Janik ezen késedelmet nem teszi, Hurbán semmivé van téve. Én most sok árulást gyanitok. Vagy legitimálja magát, vagy bánjon Ön vele katonai törvények szerint.

Bayert[3] Lipótvárából tessék azonnal kiparancsolni. Ha Ordódy[4] ott van, jó. De ha ő a várból nem mert ez el veszett, de mert csatára megyen népével, talán is jó volna Thanhoffert[5] az idezárt levél következtében is visszatenni.

Aggódva nézek a holnapi tudósitások elébe. Félek a mai nap eseményeitől.

De ha valami baj nem történt, fontolja meg jól Tisztelt Barátom, nem valószínü-e, hogy a térnyerés következtében tán Nagyszombatról támadandnak meg s e végett tán erejöket Haimburgnál vagy Schlosshofnál meggyengitették. Es ha Ön bizonyosan tudhatná, hol minő erő áll ellene, nem volna-e tanácsos gyorsan támadólag rohanni meg az ily gyengébb pontot, de túlnyomó erővel? — Azonban egy eszme van fejemben, — az,

[1] Janik János honvéd őrnagy, később ezredes.

[2] December 11-én.

[3] Bayer Ruppert honvéd őrnagy.

[4] Ordódy Kálmán honvéd őrnagy.

[5] Thanhoffer alezredest Kossuth intrikák következtében elhelyezte Lipótvár parancsnoki állásából, dacára annak, hogy Görgey Thanhoffer pártját fogta.

hogy ők Pozsonyt akarják birni, 1ör mert nem hagyhatják hátuk mögött, 2or mert ha ezt birják, egy schwarzgelb országgyülést tartanak Pozsonyban, — ember biz akad, aki elmegy — azért is fontos ez a Pozsony.

Nem akar-e ez a Simonics Schlickkel, vagy inkább ez amazzal egyesülni? a vagy a tót földön megtelepedni, vagy Vácnak fordúlni.

Mi tanácsot ad e tekintetben? Hurbán expeditiója nagyon gyengének látszik, alkalmasint csak erőt akartak vele oszlatni, ha Trencsén fellázasztása nem sikerül. Már most nem lesz e azon seregünk elvágva, ha Simonics Nádasdtól Nyitrának talál vonúlni.

Szeretném véleményét hallani, mit tegyek ezen Duna balparti eventualitások ellenében?

Perczellel közölje mozdulatait s az eseményeket.

Aggódva várom jelentését a mai napról.

A Schlikkeli correspondentia iránt Szilaveczkira[1] van gyanum, annyival inkább, mert Trencsénben egyszerre csak a csata előtt azt deklarálta, hogy megfogyatkozott emlékező tehetsége s nem vezérelhet. Querlonde[2] őrnagy viszi a parancsnokságot.

Komáromba adja meg a szükséges avisókat, s ha valakinél árulást tapasztal, legyen kérlelhetetlen.

Isten legyen hazánk igazságos ügyével.

Pest Dec 15. éjfélkor.

Kossuth»

E levél élénk fényt vet az általános hadihelyzet vigasztalanságára. Schlick Kassán győ-

[1] Szilaveczky Ágoston honvéd őrnagy.

[2] Querlonde Ferdinánd honvéd őrnagy, később ezredes.

zelmesen terpeszkedett. Egészen új hadsereget kellett ellene szervezni. Simunics Nagyszombat ellen vonul, Windischgraetz támadni készül, északon Hurban és Frischeisen leskelődtek, miután Querlonde és Beniczky Budatinnél visszaverték őket december 11-ikén. A levél egyúttal éles konturokban mutatja, hogy menynyire bizalmatlankodott Kossuth a tisztekben. A 15-ik század őrnagya Waldberg Károly volt, Kossuth nem bízott a szívében, pedig jó hazafi és jó katona volt, aki hosszú fogsággal bűnhődött hazafias magatartásáért. Hasonlóképen Janik őrnagy, később ezredes is, kíváló katona, pedig tót volt, a ki a liptói Kispalugyán született. Janikot egy zászlóalj honvéddel és négy ágyúval Görgey azzal a megbízással küldte Trencsénbe, hogy esetleg Hurban és Frischeisen útját állja, ha a Vág mentén leereszkednének. Janik csapataival sem Marczibányi Antal, sem Balogh János kormánybiztos parancsára és kérésére Vágujhelynél tovább menni nem akart és csak december 12-én, tehát a budatini csata után, indította ki zászlóalját és négy ágyúját Trencsénbe. Ő maga pedig visszamaradt, mert Görgey részéről egy másik és titkos megbízatása is volt. Marczibányi Antal Kossuthhoz intézett jelentésében Janikot ezért hazaárulással vádolja[1], mert ha rögtön elindította volna csapatait, Frischeisen különítményét meg lehetett volna semmisíteni. Kossuth december 16-ikán[2] hivatalosan felkéri Görgeyt, hogy Janikot állítsa hadi törvényszék elé, ami azonban meg nem történt, mert Janik még

[1] Kr. A. W. — 12/25a. I. A. 1848. — Marczibányi—Kossuth (Trencsén december 12.).

[2] U. o. — 12/25. I. A. 1848. — Kossuth—Görgey (Budapest december 16.).

december 22-ikén is Trencsénben vesztegelt, miután csapatait Marczibányi és Balogh kormánybiztosok rendelkezései alá bocsátotta.[1] Janik csapataival még decemberben Komáromba vonult, melynek falai között végzett szolgálatot a szabadságharc befejezéséig és vitézségének, önfeláldozásának számos jelét adta. Késedelmeskedése és vonakodása onnan származik, hogy mint volt tényleges osztrák tiszt, stricte a kapott utasításhoz ragaszkodott és csakis parancsnokságának engedelmeskedett, annak parancsai szerint járt el. Parancsa volt, hogy az ellenségnek a Vágon való esetleges átkelését meg kell akadályoznia, holott segítségével az ellenséget meg is lehetett volna semmisíteni. Kossuth ebben, valamint Szilaveczky Ágost ezredes gyáva magatartásában árulást gyanított, pedig nem az volt. Szilaveczky a budatini csata előestéjén megfogyatkozott emlékezőtehetségére hivatkozva, otthagyta a sereget[2]. Tehetetlenségének és tehetségtelenségének ügyetlen és gyáva bevallása volt ez. Kossuth rögtön a Schlickkel való levelezéssel gyanusította, pedig Szilaveczky Világos után szintén néhány évi börtönt szenvedett. A Kossuth levelének egy pontja figyelemre méltó, azt ajánlotta Görgeynek, hogy a gyengébb pontokat gyorsan, túlnyomó erővel, támadólag meg kell rohanni, mert Haimburgnál vagy Schlosshofnál talán meggyengítette az osztrák pozicióját, hogy Nagyszombaton támadhasson. Ez teljesen hibás okoskodás volt, mert a két frontszakasz között semmilyen összefüggés nem volt és Görgey csak annyiban követhette volna a

[1] U. o. — Kr. i. U. 12/156, 157, 160. H. A. det.

[2] Részletek Steier L.: Beniczky Lajos visszaemlékezései és jelentései c. munkában.

tanácsot, hogy Nagyszombatra nagyobb erőt küldhetett volna. A Duna balparti eventualitásokra Kossuth gondolt ugyan és Görgey tanácsát is kérte, a bekövetkező események nyomása alatt azonban e terület védelmével azután nem igen törődtek és az egyedűl Beniczky Lajos bányavidéki kormánybiztos tevékenységére szoritkozott.

Görgey e levélre nem válaszolt, mert kézhez vétele napján, december 17-ikén, Windischgraetz serege, mely 16-ikán kezdte meg az előnyomulást, már teljes akcióban volt, és Görgey a 16-iki nagyszombati csata kedvezőtlen kimenetele következtében Pozsony feladását elhatározta, amiről Csányi László kormánybiztos értesítette Kossuthot.[1] A hosszú levél nemcsak a hadi eseményekre vonatkozólag, hanem a fegyvercsempészet és kémkedés kérdésében is érdekes adatokat tartalmaz. Beszámol egyuttal a nagyszombati csatáról is, valamint arról, hogy Görgey elhagyta Pozsonyt és átkelt a Duna jobb partjára. Csányi László, a szabadságharcnak legnemesebb alakja szerette Görgeyt és tisztelte Kossuthot, mindkettőnek nemes szándékairól, mélységes hazaszeretetéről meg volt győződve és a szabadságharc folyamán mindenképen arra törekedett, hogy e két vezéregyéniséget egymással békés összműködésbe és egyetértésbe hozza. Leveleiben, melyeket hozzájuk intézett, mindig konciliáns belátásra inti őket. A Kossuthhoz intézett leveleiben mindenkor arra hivja fel figyelmét, hogy ne legyen Görgeyvel szemben bizalmatlan és ne keressen benne árulót; mert Görgey honát szereti, érette

[1] St. A. W. — K. A. 6114/e. — Kivül a megjegyzés: érkezett dec. 19 este 5 órakor. Az egész levél Csányi s. k. írása.

szenvedni és áldozni is tud. Csányinak nem sikerült a két férfiú közötti ellentéteket áthidalni, mélyen bántotta lelkét a viszály és még a távoli Erdélyből is, ahol később Bem mellett mint kormánybiztos működött, egyre másra küldözgette úgy Kossuthhoz, mint Görgeyhez kérlelő irásait, hogy legyenek egymással szemben engedékeny belátással. Mintha sejtette volna, hogy e vészálykodás fogja a szabadságharc bukását okozni.

Csányi közvetítette, amint ezt e levélből is látni, az Ausztriával és Németországgal való összeköttetést, és úgy látszik asszonyok vitték, hozták a leveleket Csányi és az osztrák demokratikus politikusok között, kik közül most Boroscht, Violandot és Sirakovskyt említi. A Csányi által említett Krisko János, a magyar forradalmi harcoknak legügyesebb kéme volt, ki mint felvidéki tót a fegyvercsempészet, valamint az ellenséges haderő kikémlelése körül nagy érdemeket szerzett. Csányi érdekes levele különben így szól:

«Kossuth Lajos Urnak, az országos honvédő bizottmány Elnökének.

A nádasi visszavonulás rosz következésének mérséklésére Guyon ezredes és Pusztelnik[1] Nagyszombatba küldettek, erősséggel.

15ben megtámadtattunk Gátafalunál és Parendorfnál, a nevezetesen nagyobb ellenségi erőnek engedni volt seregünk kéntelen, tulnyomó számú lovasságával kénszeritette az ágyu ütegekkel lovasságunkat Óvárnak hátrálni, — gyalogságunk kénszeritve lőn elszakadva a lovasságtól Niziderbe vonulni, ha Niziderből jókor támogattatott volna az el-

[1] Pusztelnik Henrik alezredes.

szakadás valószinüleg be nem következe, — egyébiránt a viszavonúlás nem volt rendetlen, viszanyomatván egyik szárnyunk a rendkivüli hosszú vonalt tartani nem lehetett, igy a Duna jobb partján volt dandáraink, elhagyták állásukat, visszavonultak, Óvár felé.

Mi Posonban nem támadtattunk meg, éjfél után két órakor a hidfőben a ligetben volt seregeink visszavonultak a városba. Kosztolányi Stomfa vidékén volt dandára távolsága miatt jókor Posonban meg nem jelenhetvén, — a Duna bal partján 9 órára határoztatott az elindulás mai napra, de Kosztolányi nem szedhetvén öszve elég gyorsan csapatait az csak 12 órakor kezdődhetett meg. Az ellenség már a ligetben mutatkozott ágyuval, — azonban a hidat seregünk átjövetele után szétbontattam, és a hajókat leeregettem Komáromba, s e szerint utánunk vagy ellenünk nem jöhetett.

Mi most itt vagyunk Csötörtökben, — Bárczay dandárja pedig Somorjában, holnap Szerdahelyre, onnét Komáromba vonulandók.

A tábornok az este átment a Duna jobb partjára, holnap velünk Szerdahelyen fog találkozni.

Tegnap azaz 16kán Simonics Nagyszombatnál négy órakor délután seregeinket megtámadta, az ütközet kezdetén nagy köd ereszkedett; — a mienknél sokkal nagyobb erejével ágyuinkat az első positioból visszanyomta, a másodikba, mely sánczolva volt, de azt is tul szárnyalta, és a várost ostromolta, melylyet hat órakor nagy veszteséggel seregeink elhagytak. A veszteségnek számát, mint Guyon jelentésében mondja, megirni nem tudja, azt

más alkalomra halasztván, — két ágyut elvesztettünk és Gruber ágyú üteg parancsnok a holtak között van. — Guyon jelenleg Szentén van, Szered ellenében.

Ez az utolsó napok eseményeinek rövid rajza, sok, igen sok abban a szomoritó, a legszomoritóbb pedig az, hogy elhagyván e földet, a hazának nagy része kerül gonosz ellenségünk kezébe, de, van egy jó oldala is, hogy ujonczaink megtanulnak harczolni, megtanulnak a hazáért az eddig félt halállal ismerkedni, majdha a sors öszves erőnk csatlakozását megengedi, hitem, meggyőződésem szerint jól és sikerrel fogjuk vívni az élet és enyészet iszonyú harczát. Önnek tisztelt Elnök urnak szilárd lelkülete kifogja azt pótolni, a mit körülményeinkben csatlakozásunk eszközlésére kipotólni lehet, — az nem lehet, hogy ármány és árulás egy nemzetet nyomorú eszközeivel olly gazul kitörülhessen az élők sorából.

Asszonyaim megjöttek — Violand, Borosch, Sirakovszky üdvözlik Önt, azt mondják hogy ha időt tudunk nyerni, ők bizonyosan felfognak erősülni, és részünkre mindent készek leendnek eszkezelni. — Borosch már belátja, hogy az einiges Östreich — hasztalan üres szó . . . . . most egészen magyar szellemben nyilatkozik — Violand már szót emelt előbb is mellettünk — és igyekezend barátokat szerezni. — A frankfurti két követről, mint mondá, azt hallá, hogy kedvezőleg nyilatkoznak a magyar viszonyokról, de még értök jót álani nem mer; — köszöni tudositásomat, azt igen kedvezőleg vette; — azt mennyire tudtam Önnek szellemében, és a kölcsönözött szavakkal

szerkesztettem. Kéret, hogy időnkint értesitsem körülményeinkről.

14ᵉⁿ a Szerbek számára és a távozó slávok számára estebédet adott az uj császár.

Pisekben 3000 fegyverünk elkoboztatott.

Kriskó Vágujhelyen van — katonaságot kér, — Prinz nehezen hoz valamit, — de nem a katonai erő miat. A 2000 forintal nem mutatkozik emberünk, — de ki tehet róla, — mi még is kényszeritve vagyunk, ha párszor meg csalatunk is, koczkáztatni, különben fegyver magától be nem jő.

84 Nádor huszárok, kik be akartak jönni a hazába — Walakisch-Märizben elfogattak — és Olmüzbe kisértettek.

Felső Stajerből 3000 munkás ajánlkozik, erről máskor alaposan teendem jelentésemet, — mély tiszteletemet jelentem

Csányi László s. k.»

Kossuth Pozsony feladásáról már tizenhatodikán este értesült és Csányinak ezen levele meg nem lephette, csupán megerősítette előtte a leverő hír hitelességét. A különféle hírek egymást kergették. December 16-ikán este Pozsony feladása felett szomorkodott Kossuth, míg 17-ikén Görgeynek egy olyan levele érkezik, mely arról értesít, hogy Pozsonynak tartására határozá el magát és ezzel ismét örömteljes reményeket ébreszt. Kossuth sietve válaszol Görgey ezen elhatározására, pedig a levélváltás közben két nehéz nap mult el a nagyszombati kudarccal és Windischgraetz hadseregének túlerejére vonatkozó megismeréssel együtt. Kossuth a visszavonulás hirére rögtön számításba vette a Perczel Mórral való együttműködés tervét és Pulszky Fe-

rencet azzal a megbizással küldte Görgeyhez, hogy Görgey intenciói szerint küldessék az együttműködésre nézve rendelet Perczelhez. Kossuth külön is Perczelt arról értesítette, hogy tartsa magát készen arra, miszerint a Drávavonalat el kell hagynia és Görgeyhez csatlakoznia olyképen, amint ezt Görgey neki megírja. Kossuth december 16-iki levelében a Styrián át való vonulás eszméje vetődött fel, amely azonban kivihetetlen kalandos eszme volt annyival is inkább, mert az osztrák határokon túlerő állt és tizenhatodikán e haderő általános támadásban is volt már a határ mentén. A magyar haderő Parendorf, Ujfalu, Gáta, Körtvélyes, Köpcsény vonalon állt. Görgey parancsa szerint az egész seregnek Magyaróvárra kell vonulnia, ha túlerővel megtámadtatnék, ami be is következett. A sereg a kifejlődő harcokban jól tartotta magát, viszont a volt császári tisztek nagy részét letörte a tudat, hogy császári fegyverek ellen kell harcolniok és sokan már a bevezető harcok folyamán átpártoltak, ami a visszamaradt császáriakra passzív viselkedésben mutatkozó, árulást szító méreg gyanánt hatott.

A Pozsony—Győr között lefolyt harcok, melyek inkább csatározások jellegével birtak, hűen és részletesen le vannak írva történelmi munkáinkban és e tanulmányomban nem kívánok katonai leírást nyujtani és a hadmozdulatok részleteivel nem foglalkozom. A szabadságharcot intéző vezérek eddig ismeretlen leveleiből és egyéb okirataiból levezetem azon gyászos eredmény magyarázatát, melyben e hősi harc végződött. Eddigelé történetírásunk abban látta célját, hogy az eseményeket legtöbbnyire csak magyarázta. Ennek nagy

hibája a tárgyilagosság megközelítésének feltünő nehézségei, mert egyéni felfogáson átszűrve, vagy még jobban kifejezve, az egyéni felfogástól átitatva mutatja az eseményeket és nem halljuk az illető korszak szívének lüktetését, hangját, intézőinek szavait. Az oknyomozó eljárás illusiórussá válik e nélkül, az események alakulásának, a főszereplők magatartásának dokumentatorikus leírása által hamisítatlanul kell a későbbi nemzedékek okulására szolgálni. Le nem tagadható, hogy viszont a dokumentatorikus eljárás egymagában hiányos és unalmas. E kettőt egyesíteni szükséges, mert hasztalan magyarázom Kossuth írásainak hangját, mesteri felépítését, Görgey józan logikáját, Haynau kegyetlen fenyegetéseit, Schwarzenberg ármányos rosszlelkűségét, Csányi nemeslelkűségét, Mészáros lagymatagságát, Dembinszky tehetségtelenségét, a tény, a valóság képe más, mint a magyarázat nyomában alakult kép. Az olvasónak, a nemzetnek pedig a valóság hű képére van szüksége. Meg kell hallania Kossuth hatalmas hangját a magyar nemzeti jövő igazságáról, a félrevezetett dinasztia rövidlátásáról, meg kell hallania Görgey szavait, amint éles okfejtéssel a bombasztikus fráziskodás ellen kifakad, a maga eredeti tisztaságában és erejében.

Kossuth december 16-iki levele,[1] mely a Perczellel való együttműködésről szól így hangzik:

[1] Kr. A. W. — 12/26. I. A. 1848. — Kivül: «érk. Moson dec. 18. 1848 reggeli 8 órakor. Görgey százados segéd. — Präsentirt am 21. XII. 1848.» — Ebből láthatni, hogy Kossuth ezen levelét három nappal megérkezte után präsentálták Görgeynek. Valószínű azonban, hogy a levelet Görgey már előbb is olvasta.

«Görgey Tábornok urnak!

A mitől tartottunk, megtörtént. Pozsony hát fel van adva. Ne csüggedjünk, hanem férfias eréllyel nézzünk elibe a jövendőnek.

Várjuk Ön további tudósitását.

A kérdés most az: Felhivassuk e azonnal Perczelt, feladatva vele a Drávai vonalt s Vas, Zala, Somogy megyéket az ellenség berontásának feladva?

S ha felhivatjuk: menjen e (Pestről szólva) túl a Balatonon felfelé Önhöz egyenesen Győr felé, — ha ugyan ágyukkal arra mehet, vagy pedig jöjjön a Balatonon innen, a merre Jellasich jött Buda felé?

Ezt Ön helyzete határozza el. Azért megyen fel Pulszky bizottm. tag s viszen magával olyan rendeletet, mely Ön nézetei szerint betöltessék ott s onnan mindjárt kurir által Perczelhez küldessék.

Neki van vagy 6000—7000 fegyveres jó ereje s vagy 3000 rossz fegyverzetü népe, mely azonban néhány nap alatt Eszékről felfegyverezhető. E miatt többi seregének nem kell várni.

Határozzon hát Ön, hogy merre jöjjön Perczel táborával s hová és expediálja rögtön a kurirt hozzá.

Isten velünk.

Pest Dec. 16. este. Kossuth

Rövidebbnek gondoltam igy, hogy Perczelnek kurir által megirom a dolgok állását, megrendelem, hogy készen legyen s hogy marschroutja felül a Kegyed táborának helyzete határoz. Ha nem véli Ön Győrt tarthatni; akkor neki Buda felé kell sietni, ha ellenben igen, úgy talán Győr felé kell irányoznia ma-

gát. Volna egy harmadik út is, de oly veszélyes, mint a minő sikeres volna, ha bizonyos volna. Styrián felfelé gyors marschban verve maga előtt az ellenséget, aztán Fürstenfeldről be Sopron megyén keresztül Győr felé. Megirtam neki, hogy a szerint cselekedjék, amint Ön neki megirandja, mert combinált működésre van szükség. Batthyányi Kázmérnak pedig irtam, hogy Eszéket a nélkülözhetetlen várőrségre szoritva, ha Perczel nem a Jellasich útján jövend Buda felé, a többivel jöjjön ki Eszékről Pécs felé s magát a mozgó nemzetőrséggel erősitve a netán a Dráván túlról áttörendő ellenséget utjában tartóztassa s tartóztatva vonuljon Buda felé.

De ha Kegyed egy győzelemről tudósitana, akkor ezen dispositióknak furcsa fordulatot adnék.

Erről most hiában beszélni.

Aradról rossz (eddig kósza?) hir jött. Hogy Erdélyből betört erős sereg Marjássyt igen megverte Aradnál s ostromló ágyuinkat elfoglalta. Borzasztó, ha igaz; — annyi pedig igaz, hogy csata volt. Ha pedig csakugyan igaz, úgy Kisnek egész táborával fel kell vonulni s a Bánátot fel kell adni. Ellenben Bemnek Nagybányáról Erdélybe kell bevonulni.

Óhajtva várom tudósitását. Csányival közölje levelemet. Nem érek reá kettőt irni.»[1]

Másnap Kossuth joggal tett Görgeynek szemrehányást, hogy folyton változó elhatározásai miatt a Pestről kiadott intézkedésekben zavar állhat be, mert Pozsony tartása vagy feladása egymással ellentétes intézkedések kiadását kivánja. Görgeynek ezen ingadozása

[1] Az egész levél Kossuth s. k. irása.

nagyon is nyugtalaníthatta Kossuthot, aki ámbátor örült a Pozsony tartására vonatkozó elhatározásnak, mégis sorai között érezteti, mintha ez elhatározás tartósságában kételkednék. E második levél tökéletes képet nyújt Kossuth nézeteiről a hadjárat megkezdésére vonatkozólag. Mély és nagy igazságok vannak benne és Görgey nagyon is igazságtalan volt, hogy ezeket el nem fogadta, mondaná a felületesen itélkező. Kossuth a támadást ajánlotta napoleoni taktikával, az ágyuk koncentrációjával, ami a szabadságharc folyamán magyar részről nagyon is bevált. Görgey, ki ismerte seregét, nem mert támadni, mert különben be nem várta volna Windischgraetz megmozdulását. Kossuth már ekkor egy valóságos és győzelmes «csatát» kért Görgeytől, hogy egy armáda teremtésére szükséges győzelmi hangulat szülessen a már «depotenzirozott» közszellem helyében. Attól félt, hogy tábornokai, vagy vezérei közül, akiket még nem volt alkalma megismerni, valamelyik átpártol az ellenséghez és Ferenc József császárságát kikiáltja. A levélnek ezen részletei mutatják legjellemzőbben azokat az auspiciumokat, melyek között a szabadságharc tulajdonképeni főeseményei megkezdődtek. A nemzet lelkesedése és ellenálló ereje lelohadt, visszahuzódott, a katonai vezérek és főtisztek iránt hiányzott a bizalom, a még csak kezdődő háború máris kimerítette az ember és fegyverkészleteket. Mindezt maga Kossuth mondja, a nemzet vezére, a nemzeti optimizmus, a bizakodó remény ékesszavú hirdetője! Mennyire nehéz és valóban megszorult lehetett akkor a nemzeti önvédelem ügye, hogy Kossuth az egész ellenállás, a haza sorsát egy győzelemtől látta függeni. Ebből a tényből tudunk

helyes értékelő szempontokat levonni Kossuth későbbi működésének megítélésére, mikor nem győzelmek, hanem vesztett csaták és hátrálások után és dacára, a nemzet védelmét olyanná tudta fejleszteni, a nemzet veszendő önbizalmát annyira tudta fokozni, hogy a győztesként elbizakodott Windischgraetz hadait kiverték az országból. Kossuth ezen alább idézett levelében ismételten hangoztatja Simunics megveretésének fontosságát és ajánlja Görgeynek, hogy vezesse személyesen ellene az akciót. Ez egy teljesen helyes terv volt, mert a Pozsony elleni osztrák előnyomulást a nagyszombati kudarc siettette, ha ellenben Görgey sietett volna Simunics ellen és megveri azt, az osztrákok nem siettek volna Pozsony ellen és Görgey a Simunics megvert csapatainak üldözését másra bízván, a pozsonyi pozició védelmét ismét átvehette volna. Görgey azonban vagy nem bízott főtisztjeiben, vagy pedig nem volt tisztában az előtte álló ellenség erejével és ez fokozta határozatlanságát. Különben Kossuth ezen levelét december 22-én kapta Győrött kezéhez.[1] Öt napig vergődött a levélvivő az úton Rest és Győr között! Ez azonban nem jelenti azt, hogy Görgey ezt a fenti sakkhuzást önmagától meg nem tehette volna.

A szabadságharc első szakának északi vezérei valóban szerencsétlenül voltak megválasztva. Ordódy Kosztolnán és Nádason veszt Simuniccsal szemben, Pulszky Sándor Budaméren Schlickkel szemben, később Mészáros Kassán, Szilaveczky megszökik az ellenség láttára, Guyon Nagyszombaton elkeseredett harc után

[1] Kr. A. W. — 12/28. I. A. 1848. — Kívül: Győr Dez. 22 1848 T. D. (Duka Tivadar) Präsentirt am 22. XII. 1848. — Az egész levél Kossuth s. k. írása.

kénytelen visszavonulni és Görgey határozatlan. Az utóbbinak nagy vezéri tulajdonságai kétségen felüliek, amit később fényes haditettekben be is bizonyított, sőt Pozsonyból való visszavonulása a maga nemében mesteri módon hajtatott végre, ezt azonban meg lehetett volna könnyíteni Simunics kiszorítása által és Windischgraetz kénytelen lett volna erejét megosztani és az esetleges visszavonulási út tetemesen könnyebb lett volna, mert a magyar sereg egy része a Vágvonal mögött foglalt volna előnyös védelmi poziciót és Lipótvár sem került volna olyan gyorsan osztrák kézbe és ami legfontosabb az OHB. időt nyert volna az ellenállás további szervezésére és a nemzeti hangulat sem zuhant volna válságosra. Windischgraetz, amint ezt kudarcos haditettei később mutatták, nagyon is ügyetlen és hanyag hadvezér volt és vezérkari emberei, Nobili és Russeau pedig a tehetségtelenség prototipusai voltak, tehát az első komolyabb akadálynál és ellenállásnál elvesztették volna a fejüket. Ezt azonban nem lehetett előre látni, mindenesetre Görgey Simunics elleni akciójában könnyelműen járt el.

Kossuthnak december 17-iki levele:

«Görgey Arthur
Tábornok és sereg Vezér Úrnak!

Tábornok úrnak azon tudósitása következtében, hogy magát Pozsonynak tartására határozzá el, ezennel válaszolom:

A határozatot helyeslem, mert Pozsonynak feladása valószinüleg igen rossz következéseket vont volna maga után; — azonban kérnem kell Tábornok urat, hogy oly határozatokra nézve, melyekre elegendő okot és alapot csak bizonyos események tökéletes is-

merete nyujthat, — mielőtt engem valamiről mint változhatlan tényről tudósitana, méltóztassék magának oly biztos tudomást szerezni a dolgok állásáról, miszerint az napi határozatát — a haza érdekében másnap ne legyen kénytelen változtatni; hacsak erre valamely ujabb kedvező esemény okot nem ad. Mert természetes, hogy én Tábornok Úr tudósitásait, nemcsak magán tudomásul veszem, hanem olyannak, mire intézkedéseket alapitok. Igy tettem tegnap is, mert a szükség is parancsolta s most a legnagyobb zavarok fognak a tegnapi tudósitására alapított intézkedéseim visszahuzásával történni. Életem jó részét adnám értte, hogy nem tetté tehessem, amiket tegnap kegyed kedvetlen tudósitása következtében tennem s rendelnem kötelesség volt. — Lehet, hogy egész vidékek esendnek áldozatúl.

És most egyre kérem Tábornok urat. A haza érdekében van, hogy egy szerencsés kimenetelü operátióval legyen igazolva határozatának hirtelen változata. Ezen változásnak örülök én s örülend egy egész haza; de most azon kell lennünk, hogy az emberek a posteriori ne mondják, hogy a tegnapelőtti határozat nem volt jól meggondolva.

Igazán szólva én Ordódyt igen becsületes embernek tartottam mindig. A hadi vizsgálat, mely Simunich első megszökése iránt el van rendelve [1] — s melyet effectuáltatni kérek — meg fogja ezt mutatni.

[1] A kosztolnai csata miatt. Ebben azonban nem Ordódy a hibás, hanem a népfelkelő kaszások gyávasága. Ami pedig Simunicsnak Nagyszombatból való első kiszökését illeti, ezt Guyonnak hibás intézkedései segítették elő.

Es igazán szólva én Nádast nem tartom olyannak, hogy elvesztésével Pozsony is okvetlenül veszve volna; legalább nem annyira, hogy a mely percben Nádas elvész, — a 12 mföldnyire fekvő Pozsonyt azonnal fel kellene adni. — Azonban ez csak profanus lelkemnek szerény véleménye, mit megmondok, de ha Ön azt mondja, hogy mégis úgy van, — megnyugszom benne.

De most a következőkre kérem figyelmét: Schlick nem bolond, hogy 9000 emberrel Miskolc felé bemásszon az ország szívébe. Tehát vagy Kassánál marad, mig ki nem verjük, s a Galicziávali folytonos összeköttetése által magát folytonosan erősitendi (amiről majd teszek) vagy Szomolnoknak fordul és Simunichchal a Duna balpartján egyesülni iparkodandik.

Ez valószinü, ezt meg kell akadályozni s azért Simunichot meg kell verni, még pedig amúgy becsületesen. És ép azért nem látom által, hogy Tábornok úr miért nem teljesíthetné azon óhajtását, hogy maga szeretne Nádason lenni? — A kérdés az, hogy melyik pont igényli Tábornok úr vezér szellemének jelenlétét leginkább? ha Pozsony, akkor nem lehet onnan elmennie, ha Nádasd, akkor igen, de Pozsonyt időközben b i z t o s kezekre bízván. Talán Lázárnak most kár Komáromban lenni.

Én ütközetet kivánnék, — de olyat, melynek szerencsés kimenetele előre, úgy az alkalmazott erők száma, mint a vezér ügyessége által előre biztositva van. Nem irhatok sokat, de esküszöm Önnek, — Öntől most, de é p p e n m o s t egy győzelem, ha mindjárt nem végdöntő volna is, de nem is holmi

«Vorposten Gefecht», hanem «Schlacht», hazát mentené meg. — Erre esküszöm. Hanem hamar, különben késő lehet, mert a tegnapi hirekre, nem csudálkoznám, ha X vagy Y vezérünkről pár nap alatt azt hallanók, hogy kikiáltotta Ferencz József császárságának Magyarországon elismerését (sub rosa mondom: égesse el ezen levelet.)

Tehát egy győzelmet kérek.

Engedjen barátságomnak, bizalmamnak egy emlékeztetést. Napoleont keritgették minden oldalról, mit tett? Concentrált óvatos titokban egy tekintélyes erőt s vetette magát jobbra vagy balra, ott egy irtózatos csapást tett, és ennek hirére a többi oldalon mind retiráltak.

És aztán még mit tett? nem igen calculálta körülszárnyaltatása lehetségét, hanem kinézte a főpontot, odavetett 100 ágyút egy massába, s ágyúztatott, hogy ég és föld rengett belé s megtörte a főpontot s azok, akik túl akarták szárnyalni, futottak. — Én nem mondom, hogy e vagy ama ponton ütközzék kegyed, — válassza azt, hol legbiztosabb a győzelem, de csak egy győzelmet kérek a haza szent nevében, — mert többet fogna érni, mint tavasszal kettő-három, — hanem oda aztán erős cavalleria fedezettel 40—50 álgyú — és ezekből irtózatos tűz, hogy a föld rengjen belé, — higyje el, nem állják ki a svábok — s ha hátrálnak, egy erős Cavallerie attaque. És a haza mentve lehet, mert most egy győzelem egy armáda teremtésére ad nekem módot, de ha depotenzirozva marad a közszellem, nem tudok teremteni.

Ezek csak nézetek, — amenyiben strategiáról szólanak. — Én csak azt mondom,

mire van szükségünk. — Lehet-e s miként ez a kegyed dolga.

Hanem egyet már figyelmeztetésül mondok s ez a következő. Seregünkben, úgy a mint most áll, inkább van támadó mint az ágyútüzet veszteg álló passiv bátorság, Ez a tény. És mi ebből a következő? az, hogy nekünk legjobb defensivánk az offensiva.

Nincsen-e egy jó törzstisztre szüksége. Gál alezredessel most disponáltatnék. Jó dandárvezér. Isten legyen Tábornok úrral Pest dec. 17. 1848.

Kossuth Lajos.»

Másnap délben Kossuth már belátta, hogy 17-iki levele túlságosan optimisztikus volt, mert Görgey Magyaróvárról megírta neki, hogy Pozsonyt feladta és visszavonúl az egész vonalon. A bevezető harcok nem voltak kedvező lefolyásuak, mert a Parendorfnál álló dandár nem tudta Óvár felé parancsolt visszavonulását erősebb harc nélkül végrehajtani és majdnem körülkeríttetett, azonban a vezető tisztek ügyessége és elszántsága az ellenséget megakadályozta tervének végrehajtásában. Az összes dandár Magyaróvárra, majd Győrre vonult. Már ezekben a harcokban feltünhetett az osztrák hadvezetés ügyetlensége, mert a kitünően felszerelt osztrák sereg nem tudta a visszavonulás rendes menetét megakasztani, sőt a körülkerítés veszedelmében levő Karger és Kmetty dandárainak Kazimir táján nem tudta útját állani. Windischgraetz majdnem 55.000 emberével szemben alig állt 15.000 magyar honvéd. Majdnem négyszeres túlerővel rendelkezett Windischgraetz és tulajdonképen ez az egész előnyomulása siralmas kapkodás volt, melynek

folyamán Mosonynál Görgey vissza is kergette az előnyomulni akaró elbízott osztrákokat, kiket Jellasics vezetett. Kossuth a visszavonulást csatavesztésnek nyilvánította Görgey előtt, holott nem az volt, hanem csupán egy elhibázott lépésnek következménye. Görgey elvesztette Nagyszombatot, ezért vissza kellett vonulnia és e közben tiszta képet nyert az ellenséges haderő nagyságáról és meggyőződött arról, hogy kis és fiatal, hiányosan felszerelt seregével komoly erőpróbába az ellenséggel még nem ereszkedhetik, hanem azt meg kell óvnia és meg kell mentenie nemcsak számra nézve, hanem harckészségében és bátorságában is, ami egy hosszú visszavonulási menet folyamán nehéz feladat.

A visszavonulás hirére Kossuth december 18-án a következő két levelet küldte Görgeynek:

«Görgey tábornok úrnak[1]

Pest Dec. 18-án 1848 délben

A Szerencsétlenség nagyon rögtön jő. — A csatavesztést annak tulajdonítom, hogy minden falu külön védelmeztetett s így természetesen mindenütt egymástól különválva, mindenütt gyenge volt, — például Párnánál verekedtek, a szomszéd Köpcsén részt nem vett a csatában s aztán amazt megverték s az is elment.

Most arra figyelmeztetem Önt

1. Perczelnek küldjön rögtön futárt s hivja fel, én is megirtam neki, — irja meg, merre jöjjön.

[1] Kr. A. W. — 12/31 I. A. 1848 — Kivül: «érk. Győrött dec. 19-én 1848. Duka Tivadar hgy. Präsentirt am 21. XII. 1848.»

2. Komáromba vetvén valami erőt a balszárnyról, vonjon annyi erőt magához Győr tájra, a mennyit lehet, mert ha áll tegnapelőtti jelentése, hogy a jobb szárnyon nincs több 11,000 emberénél — s ha ezek közül, mint a M. Óvári levele irja, még 5 zászlóalj hibázik, úgy mivel fog ütközni Győrnél, vagy akárhol?[1]

Irja meg, hogy mit tart szükségesnek, hogy mit tegyünk, — irja meg, hogy ha Győrnél a csatát elvesztené, — mi terve van a további ellentállásra.

Komáromot értesitse a teendőkről.

Kossuth Lajos.

Concentrálni minden erőt s bátran megverekedni és lelkesiteni a sereget.

Ha Győrnél csatát vesztene Ön, ne feledkezzék, hogy Komárommal szemközt a Duna jobb partján is vannak sánczaink.»

«Tábornok úr![2]

A haza nevében kérem húzzon magához minden erőt, mely a legnagyobb szükségen túl van a Duna baloldaláról és tartsa Győrt, ameddig csak lehet. Ha 8—10 napig tartja 14—15 ezer ember segitséget kap, — s a haza meg van mentve. Sőt 24 órai hó vagy eső megmenthet, ha Győrt tartja minél tovább.

A baloldali erő, ha gyönge lesz is, legrosszabb esetben bevetheti magát Komáromba, de ha Kegyed Győrből retirál a nemzet szelleme lesz lehangolva, akkor a hazának alkalmasint vége lesz.

[1] Ezek a Karger, Kmetty csapatok voltak, melyeknek Kazimirnál útját akarta állni az ellenség, ami azonban nem sikerült.

[2] U. o. — 12/30 I. A. 1848. — Kivül: érk. dec. 19-én 1848 Győrött. Präsentirt am 21. XII. 1848.

Azért vonjon onnan magához erőt, concentrálja magát a lehetségig és tartsa Győrt, Kapuvárt sem hagyjon vesztegelni egy embert is.

De aztán Győrnél és mindenütt emlékezzék szavamra. A magyar sereg ereje támadásban van, nem a passiv védelemben. Ha Ön éjjel soha sem enged nyugtot az ellenségnek s a győri sáncokból ki-ki tör éjjel, megverheti, különben nehezen tarthatandja magát. Pedig tartania kell. Mihelyt a Duna balpartjáról magához vonta a segéderőt, intézkedjék a kompokról, hogy az ellenség együtt ne communizáljon.

Trencsénből Querlondot lerendeltem Galgócz felé. Perczelt felrendeltem Pápához. Máshonnan mintegy 5000 embert rendeltem s várok. Ön tartsa Győrt. Mindenütt alakittatnak a guerilla csapatok. Győrben, Veszprémben a hatalmas Bakonyban népfelkelést parancsoltam.

Felhivom a nemzetet nemzeti harczra. Csak Ön tartsa magát s együtt magával a hazát.

Emlékezzék, hogy 18-ik Deczember van. Egy langy eső, vagy egy napi havazás s a tél még most is a mienk.

Erőconcentráció, ez a Nemzet őrangyala.

Isten Önnel. Küldjön tudósitást.

Pest December 18. 1848.

Kossuth Lajos.»

Erről az utóbbi levélről Görgey is említést tesz munkájában.[1] Kossuth koncentrációt sürgetett, vagyis a Perczellel való egyesülésre, a balparton levő csapatok visszavonására hívja

[1] Életem és működésem Magyarországon I. 114. o.

fel Görgeyt. Tanácsai így papiroson nagyon is bölcsek, a valóságban azonban hogyan is valósíthatók meg, mikor Győr védművei, melyeket Kollmann táborkari ezredes készített, célszerütlenek, sőt veszedelmesek voltak arra a seregre nézve, mely mögöttük védelmet keresett. A győri sáncok tartásához Görgeynek 80 ezer emberre lett volna szüksége és tizenhárom ezer emberével azoknak tartása lehetetlen volt. A Kossuth által említett komáromi sáncokba való vonulás pedig megnyitotta volna egészen Windischgraetz előtt az utat, amit Görgey akkor nem akart, mert el volt szánva, hogy a főváros és Győr között megállítja az osztrák sereget, ha erre valamilyen biztató lehetőség kinálkozik, ami végül a moóri csata és a vértesi földművek elégtelensége miatt be nem következett. Görgey a győri sáncokból ki nem törhetett, az ellenséget nem is nyugtalaníthatta, mert idejét a sereg rendbeszedésével töltötte. Ő is nagyon jól tudta, hogy a magyar sereg ereje a támadásban van, vajjon azonban sikerrel biztat-e tizenháromezer rosszul felszerelt katona támadása ötvenezer ellen, kiknek felszerelése kifogástalan? Ezért Kossuth tanácsaival és biztatásaival szemben mindig ezt a száraz tényt kell szembeállítani. Ugyancsak említés esik a levelekben, hogy ha Görgey 8—10 napig Győrött kitart, 14—15 ezer ember segítséget kap. Ezt egy 19-ikén kelt levelében ismétli,[1] melyben közli, hogy Trencsénből Lipótvárnak indított három zászlóalj Görgey rendelkezésére áll. Ez

[1] Kr. A.W. — 12/37 I. A. 1848 — Kossuth—Görgey (Pest, dec. 19). — E levél fogalmazványa St. A. W. — K. A. 6125/e alatt. — Az eredeti tisztázaton, kivül: Győr dec. 20-án déli 11 órakor Duka Tivadar hadnagy m. segéd. Präsentirt am 21. XII. 1848.

a három zászlóalj nagyon is gyenge vigasztalás lehetett Görgey részére, eltekintve attól, hogy nagyon is messze voltak. «Koncentrálja erejét — írja Kossuth, — s l é p é s r ő l l é p é s r e v é d j e a h a z á t, d e n e t e g y e k i s z é t v e r e t é s n e k h a d á t. Húzzunk fel annyi erőt, amennyit csak lehet — mintegy 15000 ide fenn lehet 10 nap folytán. Bizhatunk-e, hogy addig Ön Győrt tartani fogja? Perczellel közlekedjék, minket akár történik valami, akár nem, értesítsen naponkint.» Görgey ugyan nyolc napig Győrött vesztegelt, az igért segítség azonban nem jelentkezett. E helyett még december 19-én Kossuth egy lengyel őrnagyot küldött Görgeynek:

> «Küldök Önnek egy lengyel őrnagyot Idzikofszky urat — csak 42 embert viszen ugyan magával, hogy mégis üresen ne menjen, — de mindenik hős, ő pedig egy oroszlán a harczban, s tapasztalt régi tacticus fő — állítsa oda, a hol veszély van. Egy kar is jó az ütközetben. Organisáltasson vele guerillákat, ha jónak látja. Igen alkalmas ember. P e s t Dec 19. 1848 K o s s u t h L a j o s»[1]

Görgey nem lehetett nagyon elragadtatva a lengyel segítségtől, mert elvi ellensége volt a lengyelek beavatkozásának és előre látta, hogy a lengyel forradalmárok beáramlása végzetes komplikációkat fog okozni és habár a 43 lengyel mindenike hős volt, sőt egyike oroszlán is, amit Kossuth ugyan maga sem tudott, hanem csak hallott, mégsem helyettesíthettek egy had-

[1] U. o. — 12/38 I. A. 1848 — Kivül: Érk. Győr dec. 20. 1848, reggel 11 óra Görgey százados. Präsentirt am 21. XII. 1848. — A levél Kossuth s. k. írása.

sereget, amelyre Görgeynek szüksége volt. Az a jó tanács, hogy lépésről-lépésre védje Görgey a hazát, a seregét azonban ne tegye ki szétveretésnek, nagy ellentmondást foglal magában, ha tekintetbe vesszük, hogy a védők számát a támadók ötszörösen felülmulják. Ilyen számarány mellett a védelem a kisebb erő teljes feláldozását jelentette, viszont a sereg megmentése a szétveretés veszedelme elől semmi mást nem jelentett, mint az összecsapások elkerülését. Görgeynek a kettő közül kellett választania és ha Kossuthra hallgat, akkor nem lett volna sem védelem, sem hadsereg. Elhatározta, hogy megmenti a hadsereget a későbbi védelem céljára.

Görgey győri tartózkodása alatt Kossuthtól még nyolc levelet kapott. Ezekből a levelekből kitünik mindenekelőtt az, hogy Pesten Windischgraetz haderejét még mindig nem ismerték számra és elhelyezésre nézve. Az OHB. az Arad vidékéről felhivott Vetter tábornokkal tanácskozván az osztrák főerőt Vasmegye irányából feltételezte, ami annak a jele, hogy Görgey Kossuthot ebben a kérdésben nem informálta, mert nem hihető, hogy Görgey nem tudta volna az osztrák állások elhelyezését. Mindenesetre érdekes és figyelemreméltó jelenség, hogy Kossuth leveleiben biztos adatokat sürget az ellenség állására nézve. Úgy látszik a magyar sereg kémkedési szervezete akkor még nem volt kialakítva és a lakosság levertséggel határos közönyt mutatott, amiről Görgey többször említést is tesz. December 20-ikán Kossuth következőket írja Görgeynek:[1]

[1] U. o. — 12/42 I. A. 1848. — Kivül: Győr, dec. 22-én 1848. T. Duka. Präsentirt am 22. XII. 1848. A levél Kossuth s. k. irása.

Pest Dec. 20. délben.

«Görgey tábornok urnak!

Vetter generális Arad iránti dolgok tekintetéből feljővén, kissé itt marasztom, — (Mészáros sem lévén itt) hogy ha szükség találna itt lenni, legyen itt is vezér és rendelkező.

Tehát tanácskozánk s az itteni urak úgy látszik attól tartanak, hogy kegyed irányában nincs nagy erő, hanem Önt csak foglalatoskodtatni akarják, mig a főerő alkalmasint Sopron vagy Vas felöl tán Pápának vagy Szombathely felől jöhet, — a Flankenbewegungok!! úgyis divatban vannak; és azon erő, mely Kargert Kapuvárig szorította, nem tudjuk, hová lett.

A dolcg minden esetre megérdemli a figyelmet. Kérjük Önt, szerezzen magának biztos tudomást az ellenség állásáról és értesitsen minket is, nehogy a concentrátióra szánt első erő dispositiójában bakot löjünk.

Egy alternativa előttem világos.

Vagy Önnel szemközt van a főellenség s akkor a balparton heverő erő felesleget Önnek magához kell vonni és Perczelnek is Önhöz kell csatlakozni.

Vagy Vasból jön a főellenség s akkor két utat vehet: vagy Kapuvár, Kis Bér, Bicske vagy Szombathely, Pápa, Kis Bér, vagy Veszprém, Fejérvár. S akkor Perczelnek is és a komáromi feles erőnek is talán szintúgy ezen iránynak megfelelőleg kellene disponáltatni.

Minden attól függ, miként áll az ellenség. Kérem tehát szerezzen magának biztos tudomást, tudósitson minket is és disponáljon, a mint jónak látja, Perczelnek pedig irjon minden esetre.

Ön Lahnerhez irott levelében municiót kér, — ez megyen. Lázár is tömérdeket kér? egy célra kivántatik e ezen kettő, vagy kettőre?

Kossuth.»

Közben Kossuth megkapta Görgey jelentéseit a december 16-iki általános támadásra, a nagyszombati és mosonyi ütközetre vonatkozólag, melyek ismét bizakodóvá változtatták a hangulatot. Görgeynek a mosonyi ütközetről írt beszámolóját Kossuth a képviselőházban felolvasta és a sajtóban leközöltette. E jelentésében Görgey emphasissal így ír: «Ma győztünk!» «Csak rajta! majd elbánunk mi a cudarokkal!» [1] Misem természetesebb, hogy ez a levél, mely egy ütközetről beszámol és melyet az OHB. elnökéhez intézett, a nemzet részére készült, mely a visszavonulás ezen szomorú napjaiban szomjasan üdítő italként szívta magába a győzelmi hírt. Görgey később emlékirataiban e levelet bizalmasnak deklarálta és a január 5-iki váci kiáltvány kiadatását részben e levél közzétételének tulajdonítja, mert a levél, valamint egy későbbi és Görgey által apokrifnak mondott kiáltvány megtévesztette a közt Görgeynek a küzdelem végcéljára vonatkozó felfogására nézve. Görgeynek ezen okoskodása helytelen, mert amit bizalmas levélben felfogásának vallott, azt nyiltan is meggyőződésének kellett volna hirdetnie, mert nincsen egy bizalmas és nincsen egy a nyilvánosságnak szánt meggyőződés. A váci kiáltvány keletkezése a demoralizált és aggályoskodó tisztikar megnyugtatására szolgált és szofizmái éles ellentétben állottak Görgey felfogásával. Különben Görgey emlékirataiban a mosonyi ütközet győ-

[1] Életem és működésem Magyarországon I. 132. o.

zelmét a lehangolt sereg felélesztésére rendkivül szükségesnek mondja, de nemcsak a sereg volt lehangolt, hanem az egész ország és míg Görgeynek a sereget vezetnie kellett, addig Kossuthnak seregeket kellett teremtenie. Egy deprimált sereget épen olyan nehéz vezetni, mint egy deprimált, demoralizált közszellem mellett seregeket szervezni, ezért jogosulatlan Görgey azon szemrehányása, hogy a győzelemről szóló levelet Kossuth nem tekintette bizalmasnak, nem is tekinthette, mert a nemzet ellenállását kellett felélesztenie.

Egyébiránt Kossuthnak december 21-iki hivatalos és nem magán leveléből [1] kitünik, hogy a mosonyi ütközetre vonatkozó levél, — jelentés volt és mint jelentés, nem lehet bizalmas természetü, mihelyt győzelemről szól. Hogy ezzel Görgey esetleg túlfütött reményeket keltett, annak oka nem az OHB.-ban keresendő, hanem a levél hangjában. Kossuth válasza a kormány és képviselőház elismerő köszönetét és hálaját tolmácsolta és ismétli, hogy a magyar seregek vitézsége a rohanó támadásokban áll, ugyanakkor azonban biztatja Görgeyt, hogy egy hét alatt 8000 embere lesz Perczel seregén kivül. Görgey, aki, mint egy későbbi levele mutatja, Győrnél vállalni akarta az ütközetet, a biztatásból tényleges segítséget nem meríthetett. Kossuth még mindig nem tudta, hogy miként és hol áll az ellenség! A hivatalos levél igy hangzik:

«A honvédelmi bizottmány elnöke
— Görgey tábornok úrnak.

Folyó hó 18-ik és 19-ik napjáról kelt s a 16-kai általános megtámadtatásra, a nagy-

[1] Kr. A. W. — 12/50 I. A. 48. — Kivül: Győr, dec. 22-én 1848. d. u. 3 órakor. T. D. Präsentirt 25. XII.

szombati csatára s a mosonyi dicsőséges ütközetre vonatkozó becses jelentéseire, addig is, míg a képviselőház határozatait rendes alakban megküldhetném, következőket jelentem:

Tegnap este ezen jelentések illető részei a képviselőházban felolvastatván, határoztatott:

1) a jelentés a nemzet köszönetének — a fővezér és egész lelkes seregünk iránt, — kiséretében közhirré tétessék

2.) Zichy Lipótnak alezredessé kineveztetését kiválólag a nemzet maga erősiti meg.

3.) Az érdemkeresztek készülőben lévén, Tábornok Úr, ugy a multra nézve, mint minden jövendő alkalommal jelentse be a Kormánynak azon tiszteket s közvitézeket, kik e kitüntetésre érdemesek.

4.) hogy aranytábla készittetik s a képviselőház termében fel fog függesztetni, hogy reá irassanak azoknak nevei, kiket a nemzet hálája — a szabadság harczábani érdemeiként — erre érdemeseknek itélend.

5.) a hős Ernő zászlóaljnak a nemzet uj zászlót decretál, melyre babérkoszorú leend himezve, a nagyszombati csata napjával.

6.) Az emlitett csatákban elestekért ünnepélyes halotti sz. mise áldozat tartassék.

Ezeket a kormány végrehajtandja, — egyszersmind Tábornok Úr ajánlata szerint Kmety őrnagyot ezennel alezredessé kinevezi.

Két nap óta Öntől tudósitás nélkül vagyunk.

Perczel irja, hogy ma seregével Körmend táján lesz, s Ön és a mi tudósitásainktól várja Pápa felé Önhöz, — ide Pest felé Veszprémnek siessen-e, — vagy Sopront támadja meg; vagy Kapuvárnál fedezze Ön balszárnyát?

Tudósitson Ön, mit irt neki — s tudósitson, mint szándékozik a Duna balparti sereg alkalmazása iránt rendelkezni.

Schlick még mindég Kassán van, Mészáros parancsot kapott őt megtámadni, s minden esetre akként müködni, hogy Schlicknek netán a Simunics-féle táborvali egyesülését elvágja.

Egy hét alatt Perczel táborán kivül itt helyben mintegy 8000 emberünk lesz.

A guerillákat alakittatom minden felé.

Ne küldjünk e Önnek 12 fontos ágyúkat?

Mennyi segitségre van szüksége, hogy concentrált erővel offensiv müködhessék? Mert mindég ismétlem, a magyar seregek vitézsége főkép rohanó támadásokban áll.

Komáromban egyenetlenség kezd lenni a főtisztek közt, mit jelentsen ez?

Miként s hol áll az ellenség?

Isten Önnel s a hazával!

Budapesten december 21. 1848. a honvédelmi bizottmány elnöke.

Kossuth Lajos.»

Kossuth ámbár azt hitte, hogy Görgey Győrnél csatát vállal, mégis elővigyázatos volt és december 22-ikén Görgeyt arra kéri, hogy a budai pozició megvizsgálása végett egy vagy két táborkari tisztet küldjön Budára.[1] Görgey Kollmann ezredest küldte. Ugyanaznap egy másik átiratában[2] az ezredesi és tábornoki előléptetésekre érdemes tisztek javaslatba tételét kérte. Az OHB. valószínűleg a tisztikar szellemének megjavítását célozta ezzel. Másnap ismét

[1] U. o. — 12/61 I. A. 1848. — Kossuth—Görgey (Budapest, december 22-én).

[2] U. o. — 12/56 I. A. 1848. — Kossuth—Görgey (Budapest, december 22-én).

hosszú levelet küld a fiatal fővezérnek, melyben egy teljes haditervet közöl vele. Ennek a tervnek az alapeszméje a Styriába való betöréshez hasonló expedició volt, melynek célja egy Bécs elleni demonstráció és az ellenségnek Sopronból való kiverése. Kossuth előtt talán a kuruc kalandozások példái lebegtek és nem lehet tagadni, hogy ha e terv előbb született volna és nem Görgey lett volna a fővezér, aki elé Kossuth terve került, hanem egy gyors elhatározású katona, aki nem a töprengő cunctator taktikáját követi, a terv az előrekészített tervezetek szerint dolgozó osztrákokat megzavarta volna és a Győrött levő főseregtehermentesíttetett volna. Kossuth nagyon is jól tudta, hogy Kirchschlag és Wiener-Neustadt elfoglalásával az a Bécs, melyben még négy hét előtt forradalom volt és melyet csak véres erőszakkal tudott a reakciós dinasztia leverni és csendben tartani, nem maradna nyugton, helyőrsége onnan ki nem mozdulhatna és a veszélyeztetett főváros védelmére csakis Windischgraetz hadai állottak rendelkezésre, amelyeket sietve odairányitottak volna. Kétségtelen, hogy e terv keresztülvitelére december 23-ika előtt a helyzet kedvező volt, mert egyrészt Windischgraetz a II. hadtestét még nem hozta át Pozsonyból a Duna jobb partjára és ő maga elbizottan tétlenkedett, másrészt a Sopronban levő Petrisewics Horváth parancsnoksága alatt lévő osztrák csapatok sem kezdték meg Nugent gróf Vasmegyébe készülő csapataival kontaktusban az előnyomulást és Perczel sem vonult még Körmenden át Pápa felé. Görgey e levelet 24-ikén kapta meg, a hivatalos feljegyzés szerint 25-ikén mutatták be neki aktaszerűen és ugyanaznap kezdte meg ismét hadi mozdulatait Windischgraetz. El-

tekintve azonban a terv lekéstétől, Görgey nem volt a másoktól származó tervek híve és különösen lekicsinylé azokat, melyek nem katona agyából származtak, ami mindenképen rövidlátó türelmetlenség jele és nem igen vall megértő belátásra, melynek szükségét saját személye iránt követelte és mindig hirdette. Megemlítendőnek tartom, hogy Görgey környezete a szabadságharcot önvédelmi harcnak tekintette, melyet nem tanácsos osztrák földön folytatandó támadó háborúvá változtatni. Ez a meggyőződés, mely Görgeyben később alakult ki véglegesen, akadályozta meg őt később is, az orosz beavatkozás előtt, az osztrák sereg tökéletes letörése után, hogy Kossuth kérésére és tanácsára Bécs ellen vonúljon, amiről egy következő tanulmányomban szó lesz. A harc célja nemcsak az önvédelem, hanem az önvédelmet provokáló ellenség megsemmisítése is volt. Görgey tényleg majdnem mindig a támadást váró volt és taktikája túlnyomóan defenziv jellegű volt. Kossuth érdekes levelét[1] itt közlöm:

«Görgey Tábornok úrnak!

Pest Dec. 23. 1848.

Tisztelt Barátom!

Nem alhatom, nem nyughatom, megfészkelte magát fejemben a gondolat, hogy ha valahol megtámadnók s megvernők az ellenséget, ha mást nem, legalább a telet megnyernők.

Mindent összevéve erős hitté vált bennem, hogy a főerő most Mosony ellenében Kegyed ellenében áll; s hogy az nem történt,

[1] U. o. — 12/65 l. A. 1848. — Kivül: «Győr, december 24-én reggeli 2 órakor T. Duka.» — A levél Kossuth s. k. irása.

a mitől tartottunk, t. i.: hogy Vas vármegye felől szándékoltatnék jelenleg valamely főbeütés; sőt inkább Sopronból azonnal elszaladnak, mihelyt mutatjuk arra magunkat. Fiáth kormánybiztos 20-káról azt irja Szanyból hogy «a kutya fajtát 10 fejérmegyei cortes adjutánssal és választóival» maga kiverné Sopronból.

A balpartot a mi illeti, igen hihetőnek tartom, hogy majd ott concentrálandja magát az ellenség; — de most zajlik a Duna, most sehol sem mehet át, — ezen pár napot hát használnunk kellene, Sopron visszavételére. Higyjen nekem tisztelt Barátom, nem annyira maga népére számit az ellenség, mint a belföldi Schwarzgelbekre, — számit arra, hogy a mint egy két megyét elfoglalt, az részint jó szántából, részint félelemből pronunciálja magát mellette s ekként foglalja el az országot. Igy jár el Schlick Abauj, Torna, Zemplénnel, — igy tesznek Sopronban, igy mindenütt. — Nekünk ez igen nagy veszteség. Kérem fontolja meg: vegyük vissza Sopront. — Kegyed demonstrál Kapuvár felé, Perczel pedig Kőszegről kardvágás nélkül kikergetheti Sopronból az ellenséget.

De én megvallom Kőszegről nem is Sopronnak mennék egyenesen, hanem Kirchschlagnak, onnan Neustadtra egyenesen — 5000 gyaloggal, 3 divisio huszárral 2 bateriával és gyors marssal, — Neustadt a miénk; s ha titkon gyorsan történik a Sopronyi besatzungot a Fertő mocsarába fojtjuk. — Neustadtban pedig 5—6000 fegyver van lerakva, — ez nekünk egy armáda.

Esküszöm az Istenre a mi defensivánk az offensiva. — Ám hadd jöjjön be Nugent,

nem fog Pestig jönni; más erőtől pedig Vas oldaláról nincs mit tartanunk.

Fontolja meg Ön tisztelt Barátom a gondolatokat: Nekem agyamban így alakúl:

1) Győrött a Karger dandárját hagynám. — Ez rosszul viselte magát; — félelmesen szaladt, — igen rossz vért csinált a népben — mindenütt azt kiabálták útjában, hogy nem arra van az ellenség, a merre tart. — Tehát maradjon a sánczok mögött.

2) egy divisió huszárt recognoscirungra inditanék egy pár ágyúval Kapuvár felé.

3) 3—4000 emberrel, közte 1000 huszárral, 2 batériával egy recognoscirozást tennék a pozsonyi uton.

4) Perczelt utasitanám 6000 emberrel Kőszegnek, Kirchschlagnak Neustadba, — de útközben a határon túl mindjárt pusztitania kellene, — rettegtetni, — proklamációt szórni, hol a népnek szabadságát, — a proletáriusoknak munkát és munkaorganisátiót igérnék, — s ha Neustadt (a mint hiszem) bevétetnék s a fegyver onnan beszedetnék, — Sopronnak fordúlni s háta mögött a vasútat mindenütt elrontani. — Sopronban s Neustadtban Ön jelentései szerint nincs nagy erő, — én azt hiszem azzal birna Perczel; — Sopron visszavétele pedig nekünk roppant nyereség volna, — ha mindjárt nem tartanánk is nagy garnisonnal, — succedálván a terv, Perczel Kapuvárra húzódnék, szárnyát Sopronyig terjesztvén ki.

Ezen mozdulatokra, meglátná Ön, hogy Mosonyból, Óvárból is visszavonulna az ellenség, — mert Bécsben mozognak a proletáriusok; s ha mi csak egy fél napig lehetnénk Neustadtban, mindjárt Bécset féltenék, higyje meg Barátom!

Nem vagyok katona, — nem csinálok stratégia terveket (még csak azzal sem biztatom magamat, hogy a Bánátban minden lépés succedált, melyet Kissnek intimáltam — s ha nem voltam volna kénytelen a felső események miatt 5000 emberét elvenni s operátióit megakasztani, e perczben már egy ellenség sem volna a rácokból Kiss előtt s Temesvár ellen indulhatna). Nem vagyok katona, nem tudok hozzá, de azt érzem, hogy támadnunk kell; — és érzem, hogy Sopron visszavétele nekünk roppant morális nyereség volna, — hátha még nem Kapuvár felől, hanem Neustadt felől történhetnék! — A télt nyertük volna meg általa s vele mindent. Tavaszig armadiánk 40,000 emberrel megszaporodnék s 10,000 guerilla állna talpon.

Tegyen valamit tisztelt Barátom! higyjen nekem, offensivában van a mi erőnk.

Szegény Zichy Lipót semmit sem tud családjáról, — még 10 napi szabadságot adtam neki — családját felkeresni, — holnap reggel Miskolczra megyen.

Isten áldja — irjon kérem.

Pest Dec. 23. 1848.

barátja Kossuth.»

Kossuth a téli háborút szerette volna elkerülni, hogy nemcsak a meglévő fiatal hadsereget konzerválja, hanem hogy ezen idő alatt egy 40,000 főnyi uj sereget szervezhessen. A fegyverek egy részét Bécsujhelyen gondolta zsákmányolhatni, azonkivül szerette volna megakadályozni, hogy a császáriak egyes megszállott mégyékben schwarzgelb uralmat teremtsenek. E megyék pronunciációja Ferenc József mellett esetleg gyengíthette volna a magyar kormány-

zat helyzetét a külföld előtt és bent az országban nagyon is rossz szellemet terjeszthetett. A fenti levél rózsás reményei csakhamar elhalványultak a hír hallatára, hogy Perczel Körmenden keresztül útközben van a devecseri-pápai pozicióba, amivel Vas, Zala, Somogy megnyiltak az ellenség előtt és feladattak. Kossuthot aggodalom nyugtalanította, mikor reményteljes tervének meghiusultát látta, mindazonáltal bizott Görgeyben, akinek belátása és intézkedései iránt december 24-ikén kelt levelében határtalan bizalmát fejezte ki. «Azonban Ön a Vezér, — írja — s Önnek kezeiben határtalan bizalommal látom a vezérletet. Azért nem is rendelek semmit, csak tanácslólag említem (talán Cassandra módra) ismét és ismét «a magyar csak támadva győzend», adjuk fel, ha kell — két harmadát — az országnak a végett, hogy concentrált erővel, — egy főponton győzzünk, — de ha concentrálunk s még sem támadunk, elveszünk. Ez nem rendelet, — ez egy sóhajtás. semmi egyéb.»[1] Ebben a sóhajtásban tulajdonképen benne van az, amit a magyar hadvezetés később meg is valósított. Görgey győzni akart, mert hiszen minden hadvezér győzni szeretne, okos mérlegeléssel, a kedvező taktikai mozdulatok elmulasztása után belátta, hogy a győzelemre ebben az időpontban nagyon is kevés kilátása van. Ebben a mérlegelő eljárásban különbözött akkori vetélytársától, Perczel Mórtól, akinek impulziv, hirtelen elhatározásai épen a moóri csatavesztést idézték elő. Perczel nekivágott az előtte levő ellenségnek, anélkül, hogy meggyőződött volna annak számáról, mely többszörösen túlszár-

[1] Kr. A. W. — 12/69 I. A. 1848. Kossuth—Görgey (Pest, dec. 24).

nyalta az ő serege számát. Görgey így sohasem cselekedett, mert ha ő ugyanakkor akár Győrnél, akár másutt ugyanazt tette volna, akkor a szabadságharc Pest mellett befejeződött volna és maga Kossuth is, mint ezt a fenti idézet mutatja már nem a területfeladást és a vak nekiugró támadást tartja érvelései főtengelyéül, hanem a biztos győzelmet, ennek feltételei azonban akkor hiányzottak.

A hadvezetés elvi kérdésein kivül egyéb súrlódást okozó differenciák is merültek fel Kossuth és Görgey között, különösen kinevezési és előléptetési kérdésekben, melyek tekintetében Görgey valóban makacsul kicsinyes volt, mig Kossuth minden tekintetben igyekezett Görgey kivánságainak eleget tenni, aki Bónis kormánybiztos utján megizente Kossuthnak, hogy értesítés nélkül ne tegyen a seregénél változtatásokat. Görgey kezdettől fogva kegyenc regimet vezetett be seregénél. Szimpátiája, vagy ellenszenve nyomán osztályozta az embereket, voltak kedvencei és voltak mostoha gyermekei. Érdekes jelenség, hogy a hozzá hasonlatos jellemű és tulajdonságú embereket nem kedvelte. Mindazok, akik körülötte voltak és neki udvaroltak sokkal puhább fából voltak faragva, míg egy Guyon, egy Nagy Sándor és a hozzájuk hasonló keménykötésü férfiak felé, kik rosszakaratú iróniája dacára komoly elszántsággal oldották meg feladataikat, bizalmatlankodva tekintett, holott e férfiak becsületérzése, hazaszeretete, tehetsége, bátorsága értékesebb, komolyabb és mindenekfelett valódibb volt, mint akár egy Bayeré, vagy egy Molnár Ferdinándé, nem akarván egyéb kegyeletes érzéseket érinteni.

Kossuth Perczel seregét előbbi leveleiben 7000 főre mondta, a valóságban 5450 volt 16

ágyúval. Ebből is látni, hogy Kossuth számításaiban mindig a maximumot vette alapul, ami a hadvezetésben kellemetlen csalódásokhoz vezet. Ebből az optimisztikus számításból felrázta Görgeynek egy sok szemrehányást tartalmazó beszámoló levele, melyben közli, hogy csak 13400 katonája van és nem 30,000, amint azt Kossuth hiszi. Kossuth válasza[1] már éles vonásokban tárja elénk az izgalmat, mely a kifejlődő ellentétekből keletkezett. A levél így hangzik:

Pest December 25k. 1848.

«Görgey Tábornok Urnak.

Mai napon vett becses levelére válaszolom:

Istenért! ha Kegyednek csak 13400 embere van, hová lett hát azon 30,000-et haladó erő, mely saját kimutatásai s az odaküldött segitségek száma szerint a határszélen állt? — «Komáromban s a balparton» fogja Ön mondani. — Igen, de ép ez az, amit mindig mondok, hogy eldarabolt, hosszú positiók védvonalára nem vagyunk képesek erőt teremteni, de elég erőnk van arra, hogy ha concentráljuk, támadhassunk s győzzünk.

Azt megjósolom és be fog teljesedni, mint ekkorig is beteljesedett mindig, hogy defensive nem győzünk s minden védelmi positióból kivernek, mint eddig kivertek, — de concentrálni az erőt s offensive előre menni, — ez az, a mi a hazát megmentheti. — Hanem előre bocsátom «concentrálni.»

Ha azzal gondolunk, hogy ez s ez a vidék fedezetlen s e végett szétszórjuk erőn-

[1] U. o. — 12/70 I. A. 1848. — Kivül: Győr, december 26-án 1848, futárral délutáni 1/4 5 órakor T. Duka. — Az egész levél Kossuth s. k. írása.

ket, hogy itt is, ott is, harmadik helyet is fedezzünk, mindenünnen retirálnunk kell, — de ha concentrálunk s egy helyen győzünk, — ezzel azt is megakadályoztuk, hogy más helyütt előre ne nyomuljon az ellenség.

Ismétlem: decouvriroztuk Vast, Zalát, Somogyot: — az Isten átka lesz rajtunk, ha a végett decouvrirozzuk, hogy Perczel Pápa mellett védvonalat foglalva vesztegeljen, — de megáld a haza, ha a végett decouvriroztuk, hogy Mosonyból hátra verjük az ellenséget.

Kegyednek hát van 13,000 embere
Perczelnek 5500 gyalog
450 huszár 16 ágyú
egy dandáron kivül, mely Tapolcsán körül őrködendik
Vegyen magához a baloldalról 8000 embert.
27350 ember.

Vegyen: kerüljön bár 20,000 frtba biztos tudomást azon ellenség állásáról, mely Mosonyban áll s ha (amint én lehetetlennek hiszem, hogy több legyen) nem több 35,000 embernél s az sincs egészen concentrálva, egészen egy helyen, — hogy ne lehetne támadni!! Kegyed előlről szembe, hátával a győri sáncolt positióra dölve, — mig az ellenség háta nyitva van, — mi itthon, az ellenség idegen földön, — mi a hazáért, ők zsoldért, — ez mind beveendő a számadásba, — s jól combinált operatióval, mig Kegyed előlről támad, Perczel oldalról, — én azt hiszem a haza meg lenne mentve.

Azonban ne volna bár eldöntő győzelem: de mégis győzelem. — Calculálja a morális hatást!!

Ellenvetései:

hogy egy félreszámitott expeditió a sereget kockáztathatná.... Igaz, de Kegyed Okos ember ám; ne tegyen félreszámított expeditiót — s mindjárt nem lesz félreszámitva, ha az előtte álló ellenség számát biztosan megtudja, — Perczellel jól combinál és az ellenség Ön szándékát meg nem tudja.

2.) hogy serege csak most kezd magából világosodni, — eddig ezt a kormány elmulasztá. — E szemrehányást nem értem, — ha azon felvilágositások nem elegek, miket eddig tettünk, úgy soha sem fog felvilágosodni.

Ottinger példájából én ellenkező tanuságot húzok. Azt, hogy siessen Ön, különben serege nem az, hogy felvilágosodnék, hanem Ottinger uraimék el fogják rontani, mint elrontják a népet, melynél szállásolnak, — Ön megbecsülhetetlen győzelme Mosonynál jó hangulatba hozta a sereget, — használja fel; — mert ha hosszú veszteglésben az okoskodás unalom miatt seregében elharapózik, — el fog romlani a hangulat. — Parendorfnál (Móga alatt) unalom miatti okoskodás rontá el a sereget, mit helyre hozni Önnek oly nehéz, de dicső munkája volt.

3.) «a lovak csigázottak» — dupla portió zabot nekik, — a hideg lágerozás jobban le le fogja csigázni mint az attaque.

4.) «rosszak a köpönyegek» — ez nagy baj, — de épp azért kell egy meleg marsch és egy győzelem, hogy ezen hiányt helyre hozhassuk. — A heverésben fázik meg az ember.

5.) «Messzebb tartó expeditió szökést vonand maga után» — nem hiszem — még

a retirádában sem szöktek, — azonban Mosony, Óvár, nem is messzebb tartó expeditió, — ha pedig ez által válnék hosszabbá, mert az ellenség szaladna, — ne féljen, megvert ellenséghez nem szökik az ember.

Én hát megjósolom Tábornok úrnak, ha «várja az ellenséget, meg fog veretni, — ha elébe megyen s támad, győzni fog.»

Egy szemrehányást teszen Ön, mire felelnem kell. Azt mondja, Pesten mindent elkövetnek, hogy iparkodása meghiusuljon.

Ez nehéz szemrehányás Tábornok úr, — ennek okát kérem: ha hibáztam valamiben, el fogom ismerni, — mert a hazát többre becsülöm száz magamnál, — de ha ok nem lesz reá, — akkor fáj.

Mit hoz fel e roppant szemrehányás valósitására?

Pöltenberg — Bárczayt.

Bárczay azon érdemeiért lett alezredessé, hogy Teleky alatt ő eszközlötte, hogy maradt magyar seregünk, ha ő azt nem teszi, most Magyarország nincs. — Pöltenberg akkor még nem volt kitünő érdemes, — Bárczayt ki kellett tüntetni.

Most Pöltenberg nagyon kitüntette magát. Isten áldása legyen vele s a Nemzet hálája. — Következik-e belőle, hogy Bárczayt lealázzuk, felejtve multkori roppant érdemét? Nem, hanem következik belőle, hogy Bárczayt eltegyük máshová, miszerint ne álljon a derék Pöltenberg előtt. — Tehát eltettük s most nincs Pöltenberg előtt. — Miért nem proponálta őt ezredesnek? már az volna.

De Ön nem proponálta, — még csak alezredessé sem a csatázók jelentésében, — senkit mást csak Zichyt és Kmetyt. — Hiszen

én figyelmeztettem Tábornok Urat, hogy keveslem propositióit. Most is a Nádossynak leküldött propositiójában Pöltenbergről egy szó sincs, — csak nekem egy későbbi levélben s a mely perczben kaptam, — meglett a kinevezés.

Második oka Söll, — kérem, ha a kormánynak oly roppant szemrehányást teszen, mint a fentebbi, tessék nohai pletykák után nem indúlni. Auffenberg semmit sem csinált ki magának, sem tudja Isten hány zászlóaljat, sem 16 kr. dijt, sem semmi egyebet, — mint megbizást egy zászlóalj magyar vadász alakitására (nem vezényletére), mint Rohonczy egy nehéz lovas ezred alakitására, Sodtfried egy utász batallionra stb. — Söllel semmi dolga széles e világon sem nem volt, sem nem lesz. Az ilyen dolgokat meg kellene előbb tőlem tudni, mint ilyen roppant szemrehányást tenni, a mi ha igaz volna, t. i. hogy Ön mindent tesz serege bizalmának megnyerésére, én meg mindent elkövetek, hogy iparkodását meghiúsitsam, — nem érdemlem, hogy egy perczig éljek. — Ez rettenetes szemrehányás. Nem hittem, hogy ilyet halljak valaha életemben, — én, éppen én!!

Tehát helyesebb okokat kérek, hogy e szemrehányást elfogadjam.

Levele többi részeiben egyet mond Ön, — ami, ha úgy van, baj — de ha úgy van, kár volt már régen propositiót nem tenni iránta. T. i. hogy az ellenség jobban fizeti embereit. Kérek specificált propositiót, ezen mindjárt segitek. — Isten nem vagyok, hogy mindent tudjak. — Azt hiszem, mi fizetjük jobban, annyiban, hogy a dij egyenlő, de mi húst, sót, néha bort, dohányt ingyen adunk. Ha

nem igy van, ezen tessék mindjárt segiteni. Emeljük a dijt, mennyivel?

Ezeket megmondani önbecsületem iránti kötelességem volt. Megvárom Ön hazafias characterétől, hogy ezeknek őszinte kimondása, ha személyem iránt neheztelésre birná is; azt a hazával nem éreztetendi, hanem megyen előre dönthetetlen kitüzéssel a haza megmentése ösvényén.

Szives tisztelettel

Kossuth Lajos.»

Már előző levelében Kossuth annak az aggodalmának adott kifejezést, hogy marschmanöverektől félti az országot, mert ezzel fogja Windischgraetz meghóditani megye-megye után a hazát. Ezt egy győzelmes támadással gondolta meghiusithatni, melyet az erőknek gondos összevonása előzne meg. Ékesszólóan érvel mindegyik levelében a hosszú poziciók és a védvonal-taktika ellen, tehát épen a megfordítottját hangoztatja, mint Pozsony kiürítése előtt, mikor a kiterjedt határvonal tartását sürgette. A szerepek látszólagosan e kérdésben felcserélődtek, csak látszólagosan, mert Győrött, a Vértes-hegységben, Szőnyön, Buda előtt a sáncvonalakat nem Görgey, hanem az OHB. csináltatta és pedig hiányosan és rosszúl. A concentrálásról készített számítás nagyon is illuziorius volt, mert Komáromból 8000 főre számított Kossuth, e 8000 fő a később Guyon vezérlete alatt áthozott kis dandárra zsugorodott, mely alig volt 1500 ember, viszont Perczelnek sem volt 5950, hanem csak 5450 embere. Igy tehát Kossuth számítása épen olyan irreális volt, mint a következő levelének felállítása, melyben a concentráció kilátásban levő eredményét az összes

20.400 (Perczellel és Guyonnal együtt) fő tényleges számával ellentétben 39.400 főre teszi, mert a komáromi és a balparti csapatokat 20.000-rel állítja be számvetésébe. Komáromban legfeljebb 7—8000 ember volt és ezeknek nagy része fegyvertelen, ami pedig vezetésüket illeti, az nagyon sok kívánnivalót mutatott. Maga a várparancsnok Majthényi István br. ügyetlen volt, akit később tiszttársai a várból kiűztek és bosszúból már februárban elárulta az osztrákoknak az összes komáromi állásokat és egyéb dolgokat. A főtisztek között állandó veszekedés és egyenetlenség uralkodott, amiről maga Kossuth is panaszkodott. A komáromi haderőre tehát számítani nem lehetett.

Húszezer forintot volt hajlandó Kossuth fizetni, ha az ellenség erőviszonyairól pontos és megbizható adatokat kaphatna, tehát december 25-én sem ismerték Budapesten a valódi helyzetet, pedig tiz nap mult el az ellenséges akció megkezdése óta. Ellenvetései, melyeket Görgey szemrehányásainak nekiszegez, több iróniát, mint igazságot tartalmaznak. Görgey a támadásba azért nem akart átmenni, mert mint írta, egy félreszámított expedicióval a sereget nem kockáztathatja, — Kossuth erre megjegyzi, hogy nem fog félreszámítást végezni, ha az ellenség számát megtudja és Perczellel együttesen jól kombinál. Görgey látta, hogy serege gyenge és sorai között alattomos bujtogató aknamunka folyik. A túlerővel szemben ezzel a sereggel nagyobb expediciót nem kockáztathatott, mert a kötelékek teljesen szétestek volna. Ottinger osztrák tábornok egy nyilatkozata felett, mely valószinüleg a volt császári tisztek esküszegésére vonatkozott, Görgey seregében heves viták folytak és Görgey szemére

vetette Kossuthnak, hogy nem világosították fel eléggé a küzdelem céljáról a sereget. Ez a szemrehányás már azért sem volt helyénvaló, mert a küzdelem célját úgy ő, mint a melléje beosztott kormánybiztos, Csányi László, behatóan és részletesen ismerték és elég alkalmuk lehetett erről a sereget felvilágosítani. A helyzet reménytelenségét jellemzi, hogy ez a kérdés tulajdonképen felvetődhetett, ami győzelmi sikerek esetén meg nem történt volna. Maga a sereg a nemzeti harc közeli összeomlására számíthatott, mert csak úgy magyarázható, hogy a tisztek egy része úgy a célra, mint az esküre vonatkozó kérdésekben olyan hátsó ajtókról akart gondoskodni, melyeken keresztül menekülve a dynasztiahűség öltönyében bókolhatnának a győző előtt. Kossuth a tétlenségben látta a rossz szellem okát, ez a tétlenség viszont helytelen számítások következménye volt. Ugyanolyan igazságtalan szemrehányás az, melyben Görgey azt mondja, hogy Pesten mindent elkövetnek, hogy iparkodása meghiúsuljon. Kossuth hevesen és felháborodással utasítja vissza ezt az alaptalanságot és ez a szemrehányás nem egyéb, mint kisérlet a visszavonulás odiumának és felelősségének áthárítására, ami Görgeyhez, akiből győzelmes hadvezér lett, nem méltó. E levelekből is látni, hogy Kossuth mindent elkövetett, csakhogy Görgey helyzetén javítson és egy győzelem feltételeit előteremtse, azonban nem volt már ehhez megfelelő idő, mert Görgey a nádasi—nagyszombati akciónál könnyelműen járt el és csupán 1700 embert küldött Simunics ellen. Ezzel felborult a helyzet és Görgey, Kossuth elvesztették nemcsak a terepet, de az időt is. Ebben pedig határozottan Görgeyt illeti a szemrehányás túlnyomó része.

Ami a lovak elcsigázottságára, a rossz köpönyegre, a szökésekre vonatkozik e levélben, megfájdul a szívünk e keserű irónia hatása alatt. Győzelmekről, támadásokról, attakokról beszéltek és írtak hosszú leveleket, és mindazok, akik a szabadságért életüket mentek áldozni, dermesztő téli időben nyári ruhákban fagytak és szenvedtek. Látta-e Kossuth e szenvedést, látta-e a lefagyott lábú és kezű katonák százait fájdalmakban vonaglani, látta-e a símára fagyott síkos utakon fergeteges hóviharban az agyonhajszolt ember és állat kínlódását? Görgey látta és ezért nem fogadhatta el a győzelmi terveket, melyek amúgy is hibás számításokból indultak ki. A személyi kérdésekben, mint e levél is mutatja, Görgey makacsúl protegálta embereit olyanokkal szemben is, kiknek érdemei elismerésre méltóak. Söll vitéz katona volt, az volt Auffenberg is, aki Ormai ezredes néven Haynau első aradi áldozata volt.

Windischgraetz hadai december 25-ikén ismét megkezdék hadműveleteiket, Görgey csak 26-ikán este értesült arról, hogy az ellenség megkerülő csapatai már tetemesen előrenyomultak és virradatkor hadoszlopaival elhagyta Győrt. Terve az volt, hogy Perczellel egyesülve Buda előtt felveszi a harcot. Ugyanakkor hajnalban, mikor Görgey Győrből kivonúlt, Kossuth azt a hírt kapta, hogy Nugent 13500 emberével és sok ágyújával beütött Vasmegyébe, rögtön levelet is ír Görgeynek, melyben ezt vele közli és ismét Görgey érveit igyekszik ellenérvekkel lerontani, csakhogy meggyőzze egy győzelmes támadás szükségéről. Ennek az érvelésnek alapja azonban ismét csak téves számítás volt olyan erőkkel, melyek nem voltak számításba vehetők, amint azt fentebb említettem. A szabadságharc

további menetére valósággal szerencse volt, hogy Görgey nem hajlott Kossuth tanácsára és a komáromi őrséget érintetlenül hagyta, mert 3000 emberrel nem lehetett volna azt három hónapig tartani, amint az Kossuth terve szerint történt volna, mert a Komáromból kivont gyakorlatlan sereg sem hozott volna győzelmet. Figyelemre méltó továbbá az is, hogy Kossuth leveleinek kelte és kézhez vétele között mindig más helyzet alakult, úgy hogy a levelek legtöbbször ezért nem tudták befolyásolni kellő időben a hadvezetést, mert lekéstek. Lehetséges, hogy ha Kossuth a táborban tanácskozott volna Görgeyvel, talán a nagyszombati hiba elmaradt volna, vagy pedig december 17 és 23-ika között megkisérelhette volna Perczellel a bécsujhelyi betörést, mely ha balul ütött volna ki, a helyzeten és erőviszonyokon nem változtatott volna, mert a moóri csata egy időre kirekesztette az e csapatokkal való számítást.

Kossuth a Győrött való veszteglést hibának tartotta, mert az ellenség koncentrikus támadását provokálta és az előreirányuló támadást ajánlotta. Görgey sem tartotta célszerünek a győri maradást, ő azonban az ellenséges támadás kikerülését tartotta észszerűnek szem előtt tartva serege fogyatékosságait épen azon oknál fogva, amelyet Kossuth említ Leonidás példájára hivatkozva, azt mondván, hogy Görgey leonidási halála örök dicsőség volna ugyan, a hazának azonban halál, mert nem adna módot új sereget teremteni. Ebben a levélben már a támadást gátló egy okról tesz említést, — a sereg gyengeségéről, melyet az erők összevonásával akar megjavítani. Erre azonban sem idő nem volt már, sem pedig megfelelő más erő s így Görgey Kossuth szerint járt el és megmentette a sereget.

Kossuth dec. 20-ikán kelt következő levelét Görgey Bábolna és Nagyigmánd között kapta kézhez: [1]

«Görgey Tábornok úrnak.

Pest Dec. 26-án hajnalban.

Szent Gotthardról Dec. 23-káról vett tudósitás szerint az ellenség beütött Vasmegyébe s magát Murai Szombat felé veszi, 10,000 ember 3500 rongyos horvát nép, két röppentyü telep s 24—36 ágyú.

Tehát ismét vége egy virágzó, jó szellemü megyének, a honnan még 3000 embernél több ujoncot kaptunk volna s akármennyi lovat.

Sőt hirlik, hogy a Dráván át Somogyba is betört volna. — Ha még nem történt volna, — megtörténik — és ez is és általa is elvész; és jöhet az ellenség akár Pestig, mert mindenik betörés ellenébe uj sereget nem teremthetünk.

Ebből is világos, hogy Tábornok Úr tegnapi levelében irott azon nézete «hogy nem tehet semmit, mint bevárni az ellenséget s akkor verekedni» egyáltalában tarthatatlan nézet.

Midőn az ellenség erejét felosztva 11 oldalról támad csak azért, hogy erőnket szerte oszlassa, akkor nem lehet azon taktitát követnünk, hogy a vetett hálóba belemenjünk s szétoszlatott erővel, mindenütt Leonidási harcot víva, mindenütt megveressünk, — hanem concentrálni kell az erőt s verni egy ponton.

Most ez annyival inkább áll, mert ha Ön Győrben marad. a Vasi, Sopronyi, Mosonyi seregek egyesülni fognak s csak akkor támad-

[1] Kr. A. W. — 12/76. I. A. 1848. — Kívül: Praes. am 27-ten XII.

ják meg Önt Győrnél, miután egyesültek: vagy pedig Ön Windischgrätzzel Győr táján farkasszemet néz, várja az ellenséget, de Windischgrätz nem jő; hanem még levitt segitséget a Vasba betört sereghez és ez gyönyörüen marschirozik Pest felé, — és ha ennek meggátlására Perczel lefelé vonúl, — akkor megtámadják őt külön, — Önt külön és itt is, ott is megverik.

Ön iránt én s az ország határtalan bizalommal vagyunk, — de ezen bizalom nem ezt kivánja Öntől, hogy Leonidási harcot haljon, — mert ez Önnek örök dicsőség volna ugyan, de a hazának halál, mert Önnek Leonidási halála miatt nem menne vissza Windischgrätz, mint a Persa, — Ön Leonidási halála nem adna módot uj sereget teremteni, mint a Görögök teremtettek, — a haza elveszne. —

Láthatja Ön a körülményekből, hogy minden ok, (egyet kivéve) mit Ön a rossz öltözetből, Ottinger beszédéből stb. levon; a körülmények kényszerüsége előtt meg nem állhat, mert vagy egyesül a Somogyi, Vasi, Soproni, Mosonyi ellenség s akkor Ön nem birhat vele, vagy hiába várja Győrnél az ellenséget, — mig Ön ott várja, más oldalon elfoglalja a hazát.

Mondám — egy okot kivéve, — t. i. hogy serege gyenge. Ezen egy ok áll. De ép ezért mondám mindig s mondom most is: «concentrálni minden erőt s concentrált erővel támadni és győzni», — ha ez megvan, megint concentrált erővel támadunk másutt s győzünk, csak igy s máskép ne ü.

Engedje például felhoznom a Nagyszombati dicsően szomorú esetet. Ön meg volt

győződve, hogy Pozsony csak addig tarthatja magát, mig Nádas, Nagyszombat mienk, — Nádas elveszett s Ön elküldé Guyont, hogy tartsa Nagyszombatot visszahozván Szeredről az 1700 embert, — mig a Pozsonyi sereg retirál Szerdahely felé. — Én is elküldöttem volna Guyont a szeredi kis brigádát visszahozni, — de a pozsonyi sereget nem Szerdahelynek retiráltattam volna, hanem elküldtem volna Nagyszombatnak — s ez balról, Guyon a maga hőseivel jobbról megtámadva az ellenséget, — mivé lett volna Simunich? — Istenemre mondom Nagyszombat el nem esett volna s Ön ujra megszállhatta volna Pozsonyt, vagy ha nem, vethetett volna 10,000 embert a balpartról a jobb partra.

Erő concentrátió — erő concentrátió, — tisztelt kedves Barátom. — Fontoljon meg minden körülményt, az egész haza körülményeit, s aztán cselekedjék belátása szerint, — s higyjen nekem, a védvonal tartogatásával végre is oda jutunk, hogy mindig kisebb körbe szoritanak — s erőnket concentrálni leszünk kénytelenek, — mert össze szoritottak, de már késő lesz, mert az ellenség egyesülve lesz.

A védvonal tartogatás elvét követte Kiss a Bánátban, mindig győzött s mit nyert? semmit — örökké vesztett tért, — s most ott áll, hogy négy batalliont a Parendorf—Pozsonyi retiráda miatt tőle elvettem — s többi serege, sőt még a Maros vonala is veszélyben van.

Hasonló tactikát követtek a Bácsi vezérek — s mire jutottunk vele.

Perczel ellenben mindig támadott, — még be be csapott Styriába is — és recu-

perálta a Muraközt és tiszta volt az egész Drávavonal.

Most felhivtuk, — de ha együttesen nem támadnak, Önök felszivásával az ország van feladva.

Tehát gyenge ön serege? Számitsunk:

Ön azt irja van a balparton, a komáromi tegnapelőtti Standausweist mondják	13,400 ember 20,000 «	
(kell is ennyinek lennie a trencséni detachementen kivül; mert Ön összes serege már 30,000-re emelkedett volt; s ehhez jön a komáromi besatzung u. m. a 15-ik s 37-ik batallion.)		
Perczel két brigádája	6,000 «	16 ágyú
összes	39,400 ember	ágyú

nem tudom mennyi.

Hagyjon Ön Komáromban 5000 embert, Komáromon kivül Observations Corps 3000 embert, — a többit vonja magához, lesz egy testben 30,000 embere. — Ágyút nem tudom, — de Komáromból ez is kerül, nevezetesen egy batteria 12 fontos is. — Ez nem gyenge erő, ezzel lehet támadni.

A Balaton táján marad még observátióra Szekulics 3 batallionnal.

Vácz—Esztergom tájára vetek holnapután 2 batallion, 2 escadron, 2 compánia utász, egy batteriából álló sereget, mely maga körül gyüjti, a nógrádi, esztergomi, honti, mozgó csapatokat s minden átkelési positiókat, — Szottfried őrnagy derék pionierjaival oly állapotba teszi, hogy az ellenséget napokig tartóztathassa.

A Budai oldalon pedig Bicske táján 5—6 nap alatt lesz vagy 8000 reserve sereg, közte

két divisio huszár és 3 batteria, — ezt, ha a balparton baj közelg, vethetjük balra, — ha Vasból jön, — Szekulicsot felveszi magában, — ha Ön vesztene, Önt erősitendi. — Mészáros pedig 28-án Schlick ellen megkezdi az offensivát.

Azért tehát minden csak attól függ, hogy Ön a balpartról 10,—12,000 embert, s ágyúkat magához vonva — gyorsan előre nyomúljon s ha megveri az ellenséget, — használja fel a kedvező perczet, — ha nem veri meg, recognoscirozza magát Győrre. — Igy a haza mentve lehet.

Másként nem.

Az Istenért vegye fontolóra a körülményeket. — Az idő lanyha, — havazni kezd lassan, — ha nagy hó esik, majd késő lesz s az ellenség háborítlan lassú marschokban egyesül, miután 7 nagy vármegyét magáévá tett.

Bocsásson meg aggódó lelkemnek hosszas irásomért, barátja

Kossuth.»[1]

December 27-ikén vett tudomást Kossuth Görgey szándékáról, hogy Győrt elhagyja és Bánhidára vonúl. A kétségbeesés és aggodalom fohászkodó kifakadásai jellemzik e levelet,[2] melyet ismét az a biztatás zár be, hogy ha még egy hétig tartja magát Görgey, akkor egy 12000 főnyi tartaléksereg állt volt volna rendelkezésre, ugyanezt mondta Kossuth tíz nappal előbb is. Görgey további kitartása egyedül Windischgraetz mozdulataitól függött és ámbár tíz nap elmúlt, az igért sereg mégsem állt rendelkezésre,

[1] Az egész levél Kossuth s. k. írása.

[2] U. o. — 12/80. I. A. 1848. — Kívül: praes. am 28. XII. — Kossuth s. k. írása.

ami legjobban igazolja, mennyire értékelhette Görgey ez igéreteket. A levélben Kossuth Perczelért és a fővárosért aggódik, mintha sejtette volna, hogy itt baj lesz. A fővárost már ekkor elveszettnek látta és nem értette, hogy miért vonúl Bánhida felé, holott a vértesi pozíciókat, melyek nevetségesen gyengéknek bizonyúltak, az OHB. készíttette. A vértesi hegyeknek nevezett dombvidék nem volt alkalmas pozícióvállalásra, ezért Felsőgallán át Bicskére vonult, mig Perczel, akit Görgey Csányi útján egyesülésre szólított fel, a sárkányi előnyös pozícióból Moóron át Lovasberény és Martonvásár felé akart igyekezni, hogy Görgey balszárnyához csatlakozzék. Ezen időközben Görgey még néhány levelet kapott Kossuthtól, melyek egy csata elfogadására biztatják, ami azonban a Perczel által elhirtelenkedve vállalt moóri ütközet miatt lehetetlenné vált.

Kossuth december 27-iki levele, melyet fentebb említettem, így szól:

«Pest December 27. 1848.

Görgey Tábornok urnak!

El akarja Ön Győrt hagyni? ütközet nélkül? és Bánhidára vonúlni? — Bánhidára? — elhagyja Ön a Bakonynak oldalt fedező roppant segítségét, — elhagyja Perczelt, aki segítségére jön! és — Istenért! nyitva hagyja a Becs—Győr—Pesti utat, hogy fütyörészve sétálhasson rajta az ellenség Pestre. elhagyja Győrt, el a Szőnynél készített sáncokat, — nyitva hagyja az ellenségnek Mosonyból, Sopronból, Vasból egyesülését; decouvrirozza a fővárost, mert Bánhidáról azt nem védheti, mert fütyölve jöhet a gönyüi úton Budáig az ellenség, míg Ön a Mészáros-útra vonúl,

hol az ellenség bizon nem keresi fel. Perczelt kiteszi annak, hogy az ellenség őt elvágja, ahelyett, hogy Ön szemközt, Perczel oldalt támadná meg őt, — megengedi, hogy az ellenség erejét concentrálhassa s Önt, ki az elkülönzött ellenséget hitem szerint megverhetné, vagy megverhette volna, — concentrált erejével agyon nyomhassa .....

Mindenható Isten! mi lesz ebből!!

S még csak azt sem mondja egy szóval is, hogy mit akar hát tenni? mi czélja, mi szándoka van? hogy tudjuk itt magunkat mihez tartani. Feladjuk-e kardvágás nélkül az országot, vagy mi történik?

Az Isten szerelmeért! Önnek kezében van az ország sorsa. Fontolja meg jól s irja meg, hogy mit akar.

Perczellel mi történik? — ha Ön ..... a vele való egyesüléstől, őt kiteszi az ellenség egész erejének!!

Mindig mondtam, húzzon magához a balpartról minden erőt, kivévén Komárom 4-5000 főnyi besatzungját s vagy 2000 Observations Corpt. — Parancsolja le Querlondot Trencsénből, hogy a Leopoldvári erővel s Guyonnal tartogassák az ellenséget a Vágnak másik oldaláni maradásra, — és Ön okaimra, — ezen figyelmeztetésekre egy szót sem felel, — hanem feladja Perczelt. feladja a szegény Szekulicsot, holott nekem azt jelentik, hogy Önnel szemközt nincs több 20,000 embernél. — Meg kell bolondúlnom! én ezt nem értem, nem érthetem!!

Hiszen igy a főváros fel lesz adva! Fegyvergyárunk, minden munitiónk, — bankómühelyünk, minden, minden! s nem marad egyéb hátra, mint meghalni siker nélkül.

Ezennel rendelem, nem véleményezem, hogy a Duna balpartjáról húzzon magához annyi segéderőt, miszerint a maga, Perczel, s a Duna balparti segéderőt összevéve 30 000 embere legyen — s állja útját az ellenségnek.

Küldöm Vetter tábornokot, hogy mivel Ön nem ir egyebet, mint azt, hogy viszahuzódik Bánhidára — s igy mi semmiről semmit sem tudunk, minket a dolgok állásáról orientáljon.

Bánhida! hiszen azon a tájon még csak be se tudja embereit quártélyozni! nemhogy élelmezhetné.

És Perczel! Szegény Perczel feladva, hacsak a Bakonyba nem szalad, — Szekulics feladva — a Gönyüi út nyitva egészen Budáig! Mi lesz ebből.

Mondtuk, hogy még egy hétig ha tartja magát, — itt lesz egy reserve armádánk vagy 12,000 emberből — és Ön elhagyja Győrt s levonúl Komárom alúl be a hegyek közé, ahol Önt ott hagyják állani — s leutaznak Budára kardvágás nélkül, Ön serege pedig elvész a hidegtől, étlen — nyomorúlt falukban.

Az Istenért értekezzék Vetterrel s vagy általa izenjen, vagy irjon, mi czélja van? — Mert igy elvész az ország kardcsapás nélkül.

Kossuth Lajos

Vetter nem mehet.

Kérek világos jelentést: 1ör miért retirál Győrből, mennyi erő fenyegeti ott Önt?

2ör mi történik Perczellel, Szekuliccsal?

3or Micsoda positiókat akar tartani, — mert azt csak nem hiszem, hogy csata nélkül akarja Budát feladni.

4er Küldött-e kérésemhez képest, ide hátra Buda felé Gralstabstiszteket, akik a terrenumot recognoscirozzák s a Rückzugslineá-

ról magukat tökéletesen egészen Budáig tájékozzák?»

A szemrehányó levelekre Görgey hosszabb levélben[1] december 29-ikén felelt Bicskéről. Ez a védekező írás összefoglalja Görgey működését a hadsereg főparancsnokságának átvétele óta. A hadsereg reorganizálását a nemzetőr «borsereg» hazaküldésével kezdte, mert ez a komoly hadi operációkat tetemesen megakasztotta. E tanulmányban ismételten megemlítettem, hogy a nemzetőrseregek csak meghatározott és kialkudott időre voltak hajlandók szolgálatot teljesíteni és ez idő leteltével hazasiettek, azonkívül hasznavehetetlenek, ijedősek és a futásban feltartóztathatlanok voltak. Budamér, Kosztolna, Budatin, Schwechát látta e fegyvernem hősi futását. A honvédség nyakán ez csak kolonc volt, mely sok pénzbe, gondba került és csak elrontotta mindig a sereg harckészségét. A nemzetőrség tisztjei pedig sokszor e sereghez méltók voltak és maguk sem tudtak a fegyverrel bánni. Görgey sietett tőlük megszabadúlni, ami a létszám rovására, de a hadsereg előnyére szolgált. Védekezésében bizonyítani kívánja és akarja Kossuth rendeleteivel, hogy a pozsonyi pozicióban az erők felaprózását nem ő okozta, hanem Kossuth, aki a határvédelem mellett érvelt és Trencsén, Komárom és Lipótvár felé irányított csapatokat Görgey seregéből. Ez igaz, viszont hallgatólag siklik el a nádasi-nagyszombati kudarc valóságos oka felett, mely csakis Görgey hibás intézkedésének következménye volt, míg Kossuth Simunicsnak tekintélyes erő segítségével való megsemmisítését hozta javaslatba.

[1] U. o. — 12/84. I. A. 1848.

Görgey egyéb érvei ismeretesek; Kollmann ezredes győri és vértesi védműveinek célszerűtlensége, a borzalmas időjárás, az utak rettenetes állapota. Ami feltünik e levélben, az Görgeynek megjegyzése, hogy Bánhida mögött szép pozició van, szintúgy Felsőgalla és Németegyháza között. Ez azt jelenti, hogy itt hajlandó csatát vállalni. A másik figyelemre méltó nyilatkozata, hogy a kormány disponáljon a vezéri állással. mert csakis az ő általa kiadott dispositiókról felelhet és mások terveiért felelősséget nem vállalhat. Irtózatos helyzetben leledzett ekkor Görgey, egy elcsüggedt sereggel, demoralizált főtisztekkel, teljesen önönmagára hagyatva, súlyos felelőssége terhétől nyomatva, ellenségtől szorítva, sürgető szemrehányásoktól zaklatva minden energiáját megfeszítette. hogy a sereget megmentse. Nem lehet csodálkozni azon, hogy a levél bevezetésében maró iróniával fejezi ki elkeseredését.

«A feldunai hadsereg vezérétől. —

Kossuth Lajos elnök Urnak. —

Bicskén Dec. 29-én 1848.

Azt a mit tettem, mindig csak legjobb belátásom s meggyőződésem szerint tettem s felelni tudok róla, akár az egész hős magyar nemzet kigyót-békát kiált reám.

Már harmadnapja, hogy valami kérdést tett tisztelt elnök Úr és nem feleltem reá: mert csak ma kaptam meg azon kérdéses levelét.

A főhadiszállás Bicskén lehet s Bánhida azért mégis hatalmunkban, mert a főhadiszállás nem combattant, de igen is igazgató intézet s én ott leszek, hol szükség lesz reám;

valamint ma Bánhidán voltam, mindamellett, hogy a főhadiszállás már Bicskén volt.

A tisztelt kormány azt rendeli, hogy én alig 15.000nyi seregemmel a Neszmélyi, Tatai, Bánhidai positiót tartsam, összeköttetésben maradván Perczel tábornok úr seregével Párkányon — és mégis concentráljam erőmet! —

Legjobb akaratom mellett mind a két feladatnak egyszerre meg nem felelhetek; s egyáltalában kérem alázatossággal a tisztelt kormányt, hogy vagy Kollmann ezredest, vagy más valakit rendeljen helyem elfoglalására, ha azt kívánja a tisztelt kormány, hogy Kollmann ezredes Úr szobában kidolgozott tervei kivitessenek.

Következő sorokban legyen szabad eddigi eljárásomat nagyban igazolni.

Pozsonyban átvettem a hadsereg parancsnokságát — t. elnök úr legjobban tudja, mily körülmények között.

Legelső tettem a volt a haszontalan nemzetőr borsereget hazaküldeni. T. elnök Úr gyengitésről panaszkodott, holott én meg voltam győződve, hogy az által leginkább erősbedett seregem normális ereje; mi nélkül Xerxes millióival sem lehet semmire menni.

Továbbá akartam beljebb vonulni az országba, épen azért, hogy concentrálhassam magamat, de tisztelt elnök ur akarta, hogy én Pozsonyt s vele együtt a határvonalt védjem. Seregem minden embere minden másodnap előörsi szolgálaton volt s nem csüggedett el másfél hónapig.

Nemcsak én, de az egész ország tudta, mily túlnyomó erő készül ellenünk s én

még is maradtam szüntelen előörsi összeütközések között.

Tudok elémutatni t. elnök úr néhány rendeletét, hol azt tetszett parancsolni, hogy én meg Trencsénbe küldjek erőt, meg Lipótvárt, sőt Komáromot is biztositsam. Vérző szivvel ugyan, de mégis megtehettem, előre kiszámitván, ezen feldarabolásnak szomorú következését.

Bekövetkezett f. hó 15-e s az ellenség győzött Nádason, mert ellenünk volt az időszak, ellenünk az ellenség túlnyomósága.

Bekövetkezett továbbá f. hó 16-a is, megtámadtattunk minden ponton legalább háromszori erővel s vissza verettünk, mi aligha történhetett volna, ha Pozsony helyett Mosonyban concentrálhattam volna erőmet.

T. elnök Úrnak mindig a volt a rendelete, hogy a határvonal tartassék meg, mert lehangolhatná a nemzetet, ha beljebb nyomúl az ellenség.

Guerilla harcot is rendelt tisztelt elnök Úr, de nekem még senki Magyarországon még nem mutatta meg annak módját ily katonával, ki még lőni sem tud: ily tisztekkel, ámbár Nádossy barátom kijelöltjei, még azt sem tudják, miképen töltik a fegyvert.

Győrött megérkezni, Kollmann ezredes úr geniális munkáit alig győztem csudálni, csak az kár, hogy legalább 80,000 ember kell a győri jeles sánczok védelmére. Mégis bevártam az ostromot. Ostrom helyett bekerités lett belőle s ha kockáztatni nem akartam a fővárost, vissza kellett húzódnom.

Kollmannt előre küldöttem az úgynevezett positiókat Neudorf, Tata, Bánhida, Gálla, Sárkány mellett megvizsgálni s elbúcsúzván

tőle, csak azon egyre kértem, ne felejtse el, hogy nekem 15 ezer embernél több nincsen.

De ő javithatatlan theoreticus s én reszketek azon gondolattól, hogy ő a budai positiókat is oly theoretikus szemmel nézendi s elrendezendi, mint a Győrit s Bakonyit.

Agostyánt azért nem lehet tartani, mert ha egy nap havazik, hát belevész az ottani erő a hegyek közt. Most száraz idő van s Szegedi dandárnok három ágyúból egybefogatta a lovakat, hogy csak kivergődhessék a hegyek közül.

Bánhida megett szép positió van, szintúgy F Gaja meg Németegyháza közt. De az Istenre! oly kevés méltányossággal bir a tisztelt kormány, hogy még azt sem veszi számba, hogy én az ellenségen felül a szerencsétlen időjárással is küzdök. Hisz alig van egy defilée széles e posványos magyar vidéken. A fiók utak olyanok, mint a deszka, a mocsárok kemények, csepp hó sincs, hol vannak tehát azon defilék, melyeket tartanom kellene?

T. elnök Úr legjobban tudja, hogy én sohasem vágyódtam a vezérség után: s ha ez áll, akkor szabadjon kijelentenem, hogy én mint szabad, önálló ember feltételeket tehessek, melyek alatt igen, de melyeken kivül semmi esetre a vezérséget tovább nem vihetem. Ezen feltételek azok: hogy seregemmel senki, még a tisztelt kormány se részletesen ne disponáljon: vagy ha disponálni jónak lát a tisztelt kormány, akkor magamat legalább a felelősség terhétől felszabadíttatni kérem, azaz mondja ki hivatalosan a tisztelt kormány, hogy én Bánhidát, vagy akármely pontot, — de kérem csak egyet, mert

két helyütt nem lehetek, — tartsam utolsó emberig: akkor én leszek azon utolsó és tartani fogom: de ha ily körülmények közt életemet áldozom, akkor legalább megérdemlem azt, miszerint ezen dispositió következéséről az feleljen, a ki tervezte s ne én! Görgei tábornok».[1]

Ugyanaz este Görgey kézhez kapta Kossuthnak egy másik, egyébként ismeretes levelét, melyben utasítja a kormány határozatából Görgeyt, hogy a felső és alsógallai pozicióban fogadja el a csatát még pedig olyképen, hogy Perczel Sárkánynál foglaljon állást. A levél vételekor Görgey már kiadta a parancsot, hogy serege Felsőgallán, Zsámbékon, Bicskén, Csákváron, Vörösvár közelében, Budaörsön foglaljon poziciót. A Sárkányon levő Perczellel Ondódon keresztül talált kapcsolatot, aki 29-én este Moórig ereszkedett, hogy azon keresztül Lovasberény és Martonvásár vonalát elérje és a Görgey sereg csákvári szárnyát fedezze. Az este kapta Perczel Kossuth levelét, vagy talán már előbb is, mely a Görgeyhez intézett dec. 27-iki levéllel, egyszerre indíttatott utána, melyben a Bánhidára való visszavonulás ellen protestál. Ebben a levélben ezeket is írja Perczelnek: «Igyekezzél Görgey balszárnyával csatlakozni; ütközzél, ha valamely detachirozott, nem túlnyomó erő áll előtted; de mindenekelőtt ne risquirozd seregedet; ne hagyd magadat elmetszeni s combináld a két sereg mozdulatait.»[2] Ezzel, a hadveze-

[1] Görgey s. k. írása az egész fogalmazvány.

[2] Horváth M.: Magyarország függetlenségi harcának története II. 178. o.

tésbe nyúló, mondhatni felelőtlen türelmetlenségből eredt beavatkozással, mely Görgey előleges értesítése és megkérdezése nélkül, sőt annak alapintencióival a legélesebb ellentétben történt, Kossuth okozá a moóri szerencsétlenséget és ezzel közvetve a főváros feladását. Ugyanis december 29-én délben arra szólítja fel Görgeyt a kormány nevében, hogy a felsőgallai pozicióban forduljon szembe az ellenséggel és Perczel támogassa a csatát a sárkányi pozicióból. A levelet,[1] mely az ismertetett sorozat egyik láncszemét képezi és közismert, az áttekintés teljessége szempontjából közlöm a következőkben:

«Görgey Tábornok Urnak!

Multakról hiában beszélünk. Minek kellett volna történni. Nézeteimet igazolták a következések. Erő concentrátiót mondottam s támadást. — Nem történt. Már most vége van. — Most már concentrálnók az erőt, csak késő ne legyen.

A seregek elvesztették bátorságukat az örökös retirádákban. — Kérek jelentést, hogy értsem azon tudósitását Csányinak, hogy Szél zászlóalja megadta magát — elfogták? letette a fegyvert? vagy miként értsem.

Kimondhatatlanul megütközött a kormány Csányi biztos úrnak mult éjfélről irt azon tudósitásán, hogy a főhadiszállás Galláról Bicskére vonult. Tehát még a Gallai positió is feladatik? — Ez nem lehet, ezt a kormány meg nem engedheti.

Már harmadnapja tettem kérdést Tábornok Úrnak, — irja meg: mit szándékozik

[1] Kr. A. W. — 12/85. I. A. 48. — Kívül: Bicske, dec. 29-én 1848. este.

tenni? hol fogadja el az ütközetet? ezt tudnunk kell, hogy magunkat itt tájékozhassuk. — Még csak választ sem kaptunk s most ismét retirádáról értesülünk, Bicskére!

A kormány annálfogva rendeli: hogy Tábornok úr centrumával a felső és alsó gallai positiót tartsa meg, — Bicskére innen inditunk holnap mintegy 3500—4000 emberből álló reservát.

A jobb szárny tartsa a neszmélyi positiót s a tatai canálist előőrökkel rakja meg.

Az ágostyani passage, mely a jobb szárnyat a centrummal összeköti, szintúgy a jobb szárny által besetzolandó.

Balra Perczellel az összeköttetést Zsemlyén át tartsa fel. — Perczel a sárkányi positiót tartsa s magát a centrummal szintúgy Zsemlyén át kösse össze.

Ezen positióban az ütközetet el kell fogadni.

Ha Perczel megtámadtatik, a centrumnak mindenesetre s ha lehet a jobb szárnynak is előre kell nyomulni támadólag

Ha a centrum támadtatik meg és Perczel Tábornok nem, — úgy Perczel Tábornok úrnak kell okvetlenül előnyomulnia minden erővel.

Ha a jobb szárny támadtatnék meg, szintúgy Perczelnek kell előnyomulnia minden erővel a centrumnak pedig a jobb szárnyat támogatnia.

A komáromi őrség, ha ágyuzást hall és kirohanást nem tehet; vak lövésekkel szintúgy ágyuztasson, hogy az ellenséget tevedésbe vezesse.

Hasonló értelemben iratik Perczel Tábornok urnak is.

Pest Dec. 29. 1848. délben egy órakor, a honvédelmi bizottmány elnöke

Kossuth Lajos.»[1]

Ugyanaznap még egy levelet küld Görgeynek, melyben már a Hidegkútra való visszavonulás eshetősége is emlittetik. Ez egy vitás kerdés tisztázását teszi szükségessé. Görgey visszaemlékezéseiben a Hidegkútra való visszavonulásról, melyet az OHB. szerinte elrendelt, úgy emlékezik meg, mintha azt rosszallotta volna, holott a Kossuth alábbi levele értelmében már 29-én maga Görgey akarta végrehajtani, vagyis a hidegkúti állás rossz volt 29-én épen úgy, mint 30-ikán és 31-ikén. Lázár jelenté Kossuthnak, hogy Görgey Hidegkútra szándékozik visszavonulni. vagyis Lázár hadtestét visszavonni, ha időközben ellenkező rendeletet ki nem ad. A visszavonulás elvileg Görgey részéről tehát már el is volt döntve, így nem is lephette meg a kormány későbbi intézkedése, mely a moóri ütközet után rendelé el ezt a visszavonulást. Kossuth dec. 29-iki második levelében határozottan a gallai csataelfogadás mellett volt, a budai sáncokban vállalandó ütközetet az előbbi csata kimenetelétől tette függővé, mert érezte, hogy közvetlen Buda előtt csatát vállalni annyit jelent, mint egy kártyára feltenni az egész harc sorsát és mert tudta, hogy a fővárost nem lehet egy nagy harc szinhelyévé tenni. Egyúttal kilátásba helyezte, hogy Bicskére 2 üteget és 1200—1800 embert küld, mert több részére nincsen fegyver. Ennyire

[1] A levél Kossuth s. k. írása.

olvadt a tíz nap alatt kilátásba helyezett 8—10,000 főnyi segítség. Kossuthnak a gallai csatát sürgető levele következő :[1]

Pest Dec. 29. este 1848.

«Görgey tábornok urnak.

Vettem leveleit — s a velem közlött harczrendjével ellenkezőleg Lázárral azon szóbeli jelentést, hogy ha ma Öntől ellenkező rendeletet nem kap, főszállásával Hidegkútra jön. — Hidegkútra! egy félórára Budától, egy olyan lyukba, ahová az ellenség bizony nem jő, — ahol csak bujni lehet, — ütközni nem.

Kegyed harczrendjében pedig a jobb oldalon Kovácsi is áll. Tudja Ön, hol van az a Kovácsi? — Oda csak a madár mehet, más nem.

Ma azt irtam, hogy Ön a gajjai positiót tartsa s ott ütközetet fogadjon el.

Megmondom okát:

Ha Ön a budai sánczokig vonúl vissza s addig nem ütközik? Mi lesz a következése? — az, hogy Budánál elvesztvén a csatát (ami az örökös retiráda által lehangolt szellemnél igen meglehet) — a seregnek többé nincs hová vonulni vissza, az egész sereget vagy elfogják, vagy a Dunába kergetik. minden ágyú elvész; az egész armada elvész. Még ha jég nem volna is, ha a hid állana is. Buda szomszédjában vesztett csata után nem tudna a hidon átvonulni, akkor is elfognák, — hát még most, — midőn hid nincs!!

A Budai sáncok és a Duna közti tért maga a bagage elfoglalja.

Ha ellenben Gájánál ütközik, igy az nagyobb kedvvel fog ütközni, mert 3—4

[1] Kr. A. W. — 12/86. I. A. 1848. — Kívül: Praes. am 30. XII.

órányival kevesebbet retirál, — más az, ha megverik Önt; serege legalább a Budai sánczokban megáll és lesz annyi ideje, hogy ha Gájánál elveszti is az ütközetet s a főváros elveszne is, nem vész el az armáda, időt nyer áthozhatni azt s ágyúinkat a Dunán s mig seregünk van, hazánk van.

Önnek tehát ütközet nélkül a Budai sánczokig nem lehet, nem szabad jönni, mert egy zsákba ment bele, a honnan, ha elveszti a csatát, nincs retiráda, nincs menekvés, nemcsak a főváros veszett el, hanem a sereg, ágyú minden s ezzel a haza.

Ne veszitse el a komoly megfontolást. Rendelkezzék futár által a jobb és bal szárnynyal s a gájái positióban ütközzék, ha azt elhagyta, menjen előre s foglalja el ujra.

Holnap reggel többet nem küldhetek Bicskére, mint 1500—1800 embert két battériával, mert a többinek még fegyvert kell teremteni, holnap éjjel szekereken ismét megyen egy igen derék zászlóalj, 1300 ember, holnapután egy másik, talán kettő s igy tovább 5—6 nap alatt, mintegy 12000 embert.

Ön tehát Gájától kezdve egyetlen egy lépést se adjon fel többé ütközet nélkül, — az hogy legyen e az utolsó ütközet a Budai sánczokban? majd meglátjuk, de az első ütközetnek ott nem szabad lenni.

Egy kártyára nem lehet dobni a Nemzet sorsát.

Ütközzék Ön Gájánál. Igazolja a Nemzetnek Önbe vetett bizodalmát.

A honv. bizottmány elnöke

Kossuth Lajos»[1]

[1] Az egész levél Kossuth s. k. írása.

Görgeyről azt irják a szabadságharc történetével foglalkozó munkák, hogy a válságos napokban az OHB. és Kossuth elleni elkeseredésének főtisztjei előtt gúnyos és cinikus megjegyzésekben adott kifejezést. Ez meg is felel a valóságnak és egyik félnek sem volt eddig oka és joga a másikra haragudni, mert mindkettő nagy hibákat követett el. Görgey ingadozó és a kedvező órákat elmulasztó taktikájával, Kossuth pedig túlzó optimizmusával, mely remélt, papiron kiszámított erőkkel tervezett operációkat és ütközeteket sürgető leveleivel, melyek gyakran a helyzetek folytonos változásaival nem voltak összhangban, zavart okozott. A balszerencse ahelyett, hogy egyetértésre szorítaná az embereket, megbontja soraikat. Ez régi igazság és senki sem szereti a balszerencse okát elvállalni, senkiben sincsen megfelelő bátorság elismerni azt, hogy hibái a balszerencse indító okai és van egy közmondás, mely szerint a szegénység veszekszik, amit úgy is lehetne kifejezni, hogy a balszerencse veszekszik. És Görgeyt is elragadta a balszerencséből fakadt deprimáltság és a szerencsétlen helyzet okozóit az OHB-ban látta és Kossuthban, pedig ő sem volt kevésbé hibás. Különben egy keserves kiábrándulás rázta meg a visszavonulás közben lelke gyökeréig. Csalódott a népben, mely a nemzeti harc iránt csekély részvétet mutatott, nehéz és kétségbeeséssel határos hadmenetében ha nem is roszakaratot, de támogatást sem talált. Mászrészt az OHB. intézkedéseinek és igéreteinek megbizhatatlansága keseríté, ám meg nem gondolta, hogy ez szintúgy a nép részvétlenségében leli magyarázatát, mert nemcsak Görgeynek, de az OHB-nek is ezzel kellett küzdenie és Kossuth szónoklatainak lán-

goló heve is alig tudta a már elveszettnek hitt ügyért a lakosságot felmelegíteni. Viszont az OHB. Görgeyt okolá, ki Bikessy őrnagyhoz intézett németnyelvű levelében kérdi:[1] «Nem akasztanak-e fel in effigie már? vagy talán in natura? Nagyon is csodálkoznék azon, ha a nemzetnek bizalmát még birnám. Legalább a nemzet az enyémet már régen elveszítette és erősen hiszem, hogy hadseregem részére és részemre aligha marad más hátra, mint egy becsülettel teljes halál a Buda előtti csatatéren.»

A nemzet elvesztette tehát Görgey bizalmát, a pesszimisztikus hadvezér nem látta elég erősnek, elszántnak, önfeláldozónak a magyar nemzetet, amit egyáltalában nem igazoltak a bekövetkező események. Másrészt ez a levél egész határozottsággal igazolja, hogy Görgey Buda előtt akart egy döntő csatát, de meg is volt győződve, hogy ebben a csatában úgy ő, mint egész serege elvész. Hiányzott belőle a vezér fölényes győzelmi akarata, felmorzsolá azt a visszavonulás izgalma és a csalódások sorozata. A fenti sorokból kicseng az elhatározás, hogy nehéz helyzetében szívesen fogadná a halált a csatatéren, ugyanakkor azonban eszünkbe jutnak azon bántóan gúnyos és igazságtalan megjegyzései, melyekkel visszaemlékezéseiben a kormány kijelentését kiséri, hogy az Buda romjai alá akar temetkezni! Ami Görgeynél érthető elkeseredés volt, azt másoknál nemcsak hogy nem akarta megérteni, de ki is gúnyolta és egyáltalában alig volt érzéke a kormány

[1] M. N. M. — Görgey—Bikessy (Ober Galla, am 29. Dezember).

előtt tornyosuló nehézségek megértésére. A hadvezérek közös sajátsága ez. Kossuth leveleire vonatkozólag Bikessynek Bicskéről azt írja,[1] hogy «e levelekről állandó nézetem az, hogy úgy tartalmuk, mint formájuk nem méltó, nem méltó ahhoz az álláshoz, melyet az elnök úr úgy az országban, mint a hadseregnél betöltenek.» Ez valószinüleg különösen arra a levélre vonatkozik, melyet Kossuth a Győrről való visszavonulás bejelentésére írt és melynek szarkazmusa nagyon is bosszantotta Görgeyt. Arra kérte Bikessyt, aki Kossuth mellett dolgozott, hogy hasson Kossuthra, hagyjon fel ezzel a levelezéssel, mert az kétoldali animozitáshoz vezet és többet érne, ha a vezérkar vezetője csak két szót is írna neki, mint e szarkasztikus és tartalmatlan polémia száz íve, mellyel még egy részeg ulánust sem lehet a nyergéből kiütni. «Nézetem szerint, — írja — az ellenséget be kell várnom és visszavernem, minél mélyebben az országban, annál biztosabban, természetesen tekintettel arra, hogy ez ne történjék közvetlenül a főváros előtt.» Ha pedig nem bíznak benne, tegyék le a fővezérségről és kombinációba csakis Vetter jöhetne, nehogy az egész szétbomoljék. Egyébként gratulál annak, aki a kormány által megbizatik, hogy utána a hadsereg vezetését átvegye. Ehhez a német levélhez Pusztelnik őrnagy még a következő megjegyzést hozzá írta: «Az ördög vigyen el, ha a hadsereg iránti bizalmat elveszítitek és nem engedtek bennünket teljesen

[1] U. o. — Görgey—Bikessy (Bicske, am 30. Dezember).

önállóan cselekedni és ne írjatok olyan ostobaságokat elbátortalanodásról (Verzagtsein), hiszen még él bennünk a régi bátorság, melyet olyan jól ismersz. Tégy, amit tenni tudsz.»

Mindebből azt látjuk, hogy Kossuth mindama ellenvetései, melyek a heverésről, retirádáról, rossz köpönyegekről stb.-ről beszéltek, mélyen sérték úgy Görgeyt, mint táborkarát és hogy ezek el voltak szánva a Csákvár, Bicske, Zsámbéki vonalon a döntő csatát megvívni, melynek kimenetele elé sötét szkepticizmussal néztek egyrészt a sereg gyengesége, állapota, másrészt pedig az igért nagy segítségek elmaradása miatt.

December 30-án, a moóri csata napján haditanácsot tartott az OHB., melynek eredményéről és határozatairól Kossuth sietett Görgeyt értesíteni. A haditanács Perczelnek aznapi vereségével nem számítván, olyan határozatokat hozott, melyek mindjárt születésük napján időszerütlenné váltak. Kossuth levelét, valamint a haditanács német nyelvü és Görgeyhez intézett utasítását Görgey csak harmadnap, január elsején kapta kézhez Promontoron. Közben számos más parancs, utasítás, levél, jelentés száguldott a sereg és Budapest között, melyek a haditanács határozatait megsemisítették.

A haditanács határozata kimondta,[1] hogy Görgey tartsa a gállai posiciót és erejéhez mérten offenzivát is kezdjen. Az alakulásban levő tartalék, valamint a már elküldött zászlóaljak csakis a tartalék céljaira fordítandók és nem használandók. Csatavesztés esetén a visszavonulás Eszék alá történjék és csupán Lázár

[1] Kr. A. W. — 12/92. I. A. 1848.

hadteste vonul Budára, majd Pestre és Szolnok felé. Perczel visszavonulási útja szintén a Duna jobb partján történik. Kossuth e határozatot levelében[1] következőképen okolja meg:

«Görgey Tábornok urnak!

Ma hadi tanácsot tartánk. Eredménye következő.

Ön állásának mostani környékén a lehető legjobb positiót választva. fogadja el az ütközetet; sőt ha lehet támadólag engagierozza. Ez utóbbi esetben, ha veszély nélkül 24–36 órát várnia lehet; azért kivánatos, mert az alatt a ma Bicskére küldött reserve brigáda még egy pár ezer emberrel általunk szaporittathatik: — 8. compánia Zanini gyalogság pedig holnap Tétényben lehet s igy onnan akár Bia felé Bicskére a reservához mehet, akár a Fejérvári út fedezését erősítheti.

Azonban annyi időt kivéve tanácsosabb a támadást kellő combinatióval nem sokára halasztani, mert Nugent Szombathelyre vonúl, onnan Pápa felé Kis Bérnek az ellenséggel egyesitendő.

Azon esetben, ha Ön csatát verve, az ellenség által megverettetnék, mi nem látjuk tanácsosnak, hogy vert seregével Budára retiráljon, — mert itt zsákba szorúlna s át nem jöhetne a Dunán, a lánczhidon csak gyalog lehetvén üggyel-bajjal járni s szekereket csak emberekkel nagy distantia közzel nagy rendben vontatni. Egy akadjon meg valahol, elveszne az egész sereg a nagy zavarban.

Hadi tanácsunk tehát abban állapodott meg, hogy Ön ott, ahol van, jó positiót vá-

[1] U. o. — 12/92a. I. A. 1848. — Kívül: Promontor, jan. 1. — A levél Kossuth s. k. írása.

lasztva ütközzék s ha veszt, Ön (jobb szárnyát kivéve) Perczellel együtt vonuljon a Duna jobb partján Eszék felé, magát a lehetségig a Dunára támasztva bal szárnyával, miszerint ha valahol megáll a jég, a Dunán magát által vethesse s körülmény szerint, vagy a Bácsi táborral egyesülve a ráczokat tetrasirozva (?) vagy pedig Szegeden át a Bánáti táborral egyesülve ott tisztithassuk a vidéket az ellenségtől s Bemmel (ki Kolozsvárt bevette) combinative Erdélyt magunknak biztosithassuk.

Vagy pedig, ha a Dunán át nem kelhetne, Eszék alá vonuljon s mig az ellenség Pestet megszállva, — ezen mozdulat által terveiben megzavartatik, Ön vagy Slavoniát, Horvátországot hóditja meg s a tengerreli közlekedést kinyitja, vagy pedig Diakovár, Vukovár, Bródot megtisztitva Pétervárad alá vonúl s további operátióit onnan intézi.

Ha Ön mostani positiójában csatát vesztene, akkor a kormány Debreczenbe vonúl.

Ennek — mind a mint van, a legnagyobb titokban kell tartatni. Csányin kivül senkivel sem közöltetni. Perczelnek azonban én irom meg.

A mi a jobb szárnyat illeti, Lázárt oda avisirozza Ön, hogy megveretés esetében ő minden esetre Budára vonúljon s ott positiórul positiora, legvégül a Kis Czell melletti sánczban akként tartsa magát, hogy nem nagy sergével az álló hidon csapatonkint Pestre átvonúlhasson innen vasúton Szolnokra, magával vivén minden vasút szekereket s maga mögött a vasutat felszaggattatván.

Hangolja fel a sereget! Talán győz, — de ha nem győz, mentse meg az ármádát

mert mig seregünk van, hazánk van. Pest elvesztével még a hazát nem adjuk fel.

Isten legyen Önnel s a mi bizalmunk.

Előléptetési propositioit ezennel mind megerősitem.

a honvédelmi bizottmány elnöke
Kossuth Lajos.»

E határozat tehát a fővárost elvileg már feladta és ez a moóri csatavesztés miatt rögtön aktuálissá lett. Kossuth a főváros elvesztését máris belátta, mindazonáltal még nem aludt ki a remény, hogy talán győz a sereg. A Duna jobb partján való visszavonulás és a harc súlypontjának a déli harcterekre való helyezése az által vált lehetetlenné, hogy Perczel csapatai felbomolva nyitva hagyták a Székesfehérváron összefutó útvonalakat, melyeket az ellenség sietett megszállani. Kossuth szívós akaratereje, kitartása, okossága a Pestre való átvonulás nehézségeit leküzdötte és mint alább látni fogjuk, körültekintéssel ezt az átvonulást előkészítette.

A haditanács határozatait nem lehetett betartani, mert Perczel, aki Sárkányról Lovasberénybe akart ereszkedni, meggondolatlanúl Moórnál túlerővel szemben csatát vállalt. A moóri csatavesztés is sok és makacs viták anyagát képezte, ma már azonban teljesen tisztán áll az, hogy az OHB. és Kossuth ütközeteket, győzelmeket kivántak és sürgettek és ilyen értelemben írtak úgy Görgeynek, mint Perczelnek. Az utóbbi korántsem volt az az óvatos és mérlegelő vezér, mint a milyen Görgey volt. A helyett, hogy az ellenséges támadás vissza-

verésére irányuló közös akció tekintetében megegyezett volna Görgeyvel, elkülönülten csatát kezdett, mely a főváros elvesztésének közvetlen oka lett. Perczel a moóri csatáról következőképen számolt be Kossuthnak. Az ellenség Győrről levonulván megverte Bábolnánál Görgey centrumának utócsapatát és minden erejét Perczelre veté. «Mit én, — írja — «miután az egész Bicskéig visszafutó Görgey ennek okául azt irá. hogy az ellenségtől szorittatik, nem is várhaték, annál kevésbé, mert Görgey dispositiói még 30-ikára is úgy voltak, mintha az ellenséget a Győr—Bánhida—Bicskei úton várná.» Éles fényt vet e levél[1] a harcban levő sereg magatartására. Perczel szerint az első ágyúszónál a Horváth őrnagy vezetése alatti pesti zászlóalj megfutott. A balszárnyon levő lovas üteg lőni sem akart és gyalázatosan megszökött. A két divizió huszár is Moórra törtetvén, otthagyta a csatateret. Egy másik lovas üteg szintúgy viselkedett. Viszont a szabolcsiak és beregiek hősiesen viselték magukat. Öt ágyut vesztett.[2] A lovasság gyávaságát okolta Perczel leginkább a vereség előidézéséért. «E veszteség» — írja — «szégyene a magyarságnak, mert úgy látszik huszárainkat sem kivéve, csak mint szolgák vitézek, szabadságharcban gyávák.» Görgeyre vonatkozólag még következőket olvashatjuk e levélben:

«De veszteségünk főoka az ellenség négyannyi erején túl mégis a Görgey demoralizált táborából hozzánk vont Horváth dan-

[1] St. A. W. — K. A. 560/Pz. 1848. — Perczel Mór—Kossuth (Seregélyes, dec. 31.).

[2] Az osztrákok szerint hatot, 2200 foglyot, köztük 23 tisztet mutatnak ki a császáriak jelentései.

dára, mely tele volt árulókkal, kik mint hiteles bizonyitványokkal támogattatik, már előtte való estve nyiltan idegenséggel értekeztek hazánk viszonyai iránt.»

«Egyébként elvárom Öntől, hogy mint tegnap reggelre hozzám küldött instantiái, mint Görgey Ön előtt is ismeretes hibái, mint már Görgey táborában már régóta létező demoralizált és hazafiatlanságbeli állapotok iránt a közönség nem fog továbbra mystifikátiókban tartatni. Mindenesetre kijelentvén, hogy én Görgey parancsa alatt, ki majdnem szántszándékosan vezetett Pápától kezdve Moórig igy az ötszörös ellenség körmei közé, nem szolgálok.»

Tipikus példát ad ez a levél a könyelműségből keletkezett vereség felelősségének lerázására nézve, valamint arról, hogy miként keletkeznek kellemetlen eseményeknél elkeseredett viták, holott az események maguk tárgyi szempontból teljesen tisztázottak. Ebben a levélben, mely közvetlenül a csatavesztés utáni napon iratott, Perczel egyáltalában nem tesz említést arról, hogy Görgey őt cserben hagyta, hogy nem küldött neki segítséget, ami a későbbi szemrehányások főérve volt. A moóri csata nem tartott két és fél óránál hosszabb ideig és Görgeynek, aki az ütközet elvállalásáról mitsem tudott, már fizikai feltételek szerint sem állt módjában beavatkozni, eltekintve attól, hogy épen 30-ikán nem is tartózkodott főhadiszállásán, hanem hadtestei állását inspiciálta. Amit Perczel serege egy részének hátrálásáról, sőt futásáról ír, azt

neki meg kellett volna értenie, mert a futás oka senki más, mint ő. Egy ötezer főnyi fiatal sereget nekivezetett 18 ezer főnyi ellenségnek. Ennek a meggondolatlanságnak következménye csakis a hátrálás, sőt futás lehetett. Maga az ellenség is bevallotta, hogy a huszárok igen vitézül tartották magukat. A Perczel hadsereg állapota már a harc előtt is siralmas volt, A hosszú gyaloglás a dermesztő téli időben, rossz és hiányos felszerelésben, rossz lábbeliben nagyon is lerontotta a kis sereg ellenállóképességét. Ezt Perczelnek látnia és tudnia kellett volna. Perczel később azzal akarta e siralmas haditett felelősségét elhárítani, hogy Görgey rendeletére fogadta el az ütközetet, aminek semmilyen nyoma nincsen és Görgey taktikáját ismerve, teljesen kizárt dolog, különösen ha tekintetbe vesszük, hogy a sereg a Csákvár, Bicske, Zsámbék, Vörösvár vonalon állt, e vonalhoz csatlakozva lehetett csak csata elvállalásáról szó. Perczel valószinüleg példát akart adni Görgeynek, mint kell az ellenséget vitézül megverni, hogy ezzel az OHB. előtt is tekintélyét emelje, de mindez épen balul ütött ki. A csataveszetes Perczel nem hogy szerényen hallgatott volna, hanem Görgeyt vádolá, hogy a kelepcébe becsalta az ötszörös ellenség karmai közé, ami egy hadvezérre nagy szegénységi bizonyítvány, mert a hadi tudomány nemcsak támadások rendezésében áll, hanem ellenséges és túlerős támadók ügyes kikerülésében is és Perczel is nagyon jól tudta azt, hogy az ellenség hadereje számban nemhogy felülmúlja az ő hadtestét, hanem az egész magyar hadseregét és hogy Görgey is négyszeres túlerő elől vonúlt vissza. Ami a demoralizáltságot és a hazafiatlanságbeli állapotokat illeti, ezeknek

voltak kirivó jelei Görgey táborában, mindazonáltal az ügyes vezetés eredményezé, hogy e sereg nem került a Perczel seregéhez hasonló állapotba, mert teljesen felbomlott állapotban áradt ez részint a Görgey sereg felé, részint pedig Budára. A Perczel hadsereg december 30-ikán már nem létezett és csak Kossuth és Csányi erőlködéseinek volt köszönhető, hogy Perczel január 2-ikán ismét néhány ezer honvéd felett rendelkezhetett. Görgey a moóri esemény hirére rögtön intézkedett, hogy hadtestei délnyugati állásban helyezkedjenek el Baracska, Váll, Sóskút, Bia vonalában. Az állásváltoztatás kényelmesen hajtatott végre és Perczel maradék hadserege is megmenekült, mert az ellenség Moórnál megpihent.

Pesten december 30-ikán este hat órakor még nem tudtak a moóri csapásról, aminek egyik bizonyítéka Kossuthnak Kolozsvár bevételéről szóló Görgeyhez intézett levele, melyben Bem győzelmének a sereg előtt való kihirdettetését kéri. «Hirdesse ki Ön ezt azonnal, — írja — napiparancsban seregénél azon hozzátétellel, hogy a haza megkivánja, miként az Ön vezérlete alatti vitéz hadsereg szintilly bátor elszántsággal töri meg az ellenséget s hasonló győzelmekkel örvendeztetendi meg az igazságtalanúl megtámadott nemzetet. Előre bátran! velünk van az Isten és az igazság.»[1] Másnap reggel 9 órakor kapta Görgey Kossuth német nyelvü levelét,[2] melyet az még éjjel írt és elküldött és mely fordításban így hangzik:

[1] Kr. A. W. — 12/92b. I. A. 1848. — Kívül: Praes. am 30. XII. — A levél Kossuth s. k. írása.

[2] U. o. — *12/96. I. A. 1848. Kívül*: Bicske, dec. 31. reggeli 9 óra.

«Görgey Tábornok Úrnak!

Perczel tábornokot ma megtámadták és serege teljesen felmorzsoltatott. Tábornok Úr intézkedjék legsürgősebben, hogy csapatait a budai pozicióba visszavonja, ahol a Dunán való átkelést véghez kell vinni. Minthogy az ellenség már Székesfehérvárra bevonúlt, a legközelebb álló csapatokat kocsikon ide kell szállítani és a fehérvári úton elhelyezni. A hadtest megmentése a rendtől függ, mellyel a visszavonulás végrehajtatik. Tábornok Úr ezért adja ki ez irányban a legszigorúbb parancsokat. Budapest dec. 31-én 1848. Az országos honvédelmi bizottmány elnöke

Kossuth Lajos.»

Görgey e levélre reggel fél tiz órakor választ küld Kossuthnak,[1] melyben bejelenti, hogy parancsát végrehajtja és seregét Budára indítja. Ebben a levelében Görgey Kossuthnak ezen utasítását nem találja a legjobbnak, de elfogadja, mert belátja, hogy ilyen válságos percekben legelőnyösebb, ha egy ember a rendelkező. Figyelmezteti Kossuthot, — hogy a visszaáramló Perczel-katonákat a főváros határán fel kell tartóztatni, nehogy demoralizáltságukban bajt okozzanak, amely rendszabálynak lehet tulajdonítani, hogy Perczel maradékseregét Pesten néhány nap alatt ha nehezen is, de mégis össze tudta szedni. Görgey válasza:

«Kossuth elnök úrnak, —

Bicske Dec. 31-e 1848 reggeli $^1/_2$10 órakor

Minden zavar megelőzésére a ma éjszaka jelentett dispositioimat megszüntetem és seregemet Budára inditom.

[1] U. o. — 12/ad 96. I. A. 1848.

Nem azért teszem azt, mintha meg volnék győződve arról, hogy ez a legjobb rendszabály hazánk megmentésére, hanem azért, mert tudom, hogy ilyen rendkivüli percekben csak Egy lehet a parancsnok, a rendelkező.

A hátravonulást, amennyire hatalmamban áll, legrendesebben viendem véghez, bár emberéletbe kerüljön. De vannak földönfutók, kik jelenleg nem az én seregemhez tartoznak, kikről én felelős nem lehetek. Ezek csoportosan vonúlnak Buda felé és kétségbe ejthetik a fővárost. Jó lesz minden bejárásnál fegyveres erőt felállitani egy erélyes tiszt vezénylete alatt, ki a földönfutókat megállitsa, rendbeszedje és valamelyik értelmes és erélyes törzstiszt rendelkezése alá bocsássa. Ha ezen demoralizált marodeurök az első szóra meg nem állanak, az első kettőt-hármat agyon kell lövetni, majd megáll a többi. Probatum est.

Seregeim részei hollétéről körülményes jelentést még ma teendek.

Görgei tábornok.»

Görgey visszaemlékezéseiben úgy állítja be a fenti levélváltást, mintha ő Kossuth ezen intézkedését határozottan rosszallotta volna, holott a fenti levélben a rosszallás nem nagyon intenzív és offenziv, sőt nagyon is konciliáns. Ugyanis a visszaemlékezések szerint Görgey az ellenséget a fentemlített vonalból meg akarta támadni, sikerre azonban a Perczel sereg felbomlása után nem számíthatott, amit ő maga be is vall, tehát a határozott rosszallásnak inkább az a háttere, hogy visszaemlékezéseiben a főváros elvesztésének közvetlen okát Kossuth terhére írhassa. Görgey 31-ikén hadtesteit Érd, Tárnok, Bia, Sóskút vonalára vonta vissza. Főhadiszállása Budafokon volt.

Hogy Kossuth fentidézett német levele ki nem zárta Görgey részéről a támadási lehetőséget, sőt azt remélte is, bizonyítják azok a levelek, melyeket Kossuth 31-ikén küldött Görgeynek. Az egyik levélben arra kéri Görgeyt, hogy verje meg az ellenséget, ha lehet és csináljon ezzel a nemzetnek jó új esztendőt, ha nem lehet, mentse meg a sereget a megsemmisítést kikerülő biztonságba, amerre lehet. Ha lehetséges, Eszéknek, ami a levél írásakor már kizárt eshetőség volt, ellenkező esetben Budára. A másik levélben, melyen ugyan nincsen kelet, de amely több mint bizonyos e levél után iratott, arra kéri Görgeyt, hogy a visszavonulást hajtsa végre lassan és védelmezzen minden lépésnyi tért. Ezt valószínüleg a kiürítés végrehajtásának zavartalansága érdekében kivánta, viszont a levélből félremagyarázhatatlanúl kitűnik, hogy még mindig egy Buda előtt vívandó csatával számított. Valószínüleg azt hitte, hogy az ellenség, mely ugyancsak tapogatózva és lassan mozgott, nagyon is szorítja Görgeyt. Görgey visszaemlékezéseiben még egy levélről tesz említést, melyet a Windischgraetzhez menesztett országgyülési küldöttség hozott Kossuthtól. Ebben a levélben Kossuth bejelenti neki az utolsó egyezkedési kisérletet és utasítja, hogy Buda előtt vívja meg a döntő csatát, de úgy, hogy a főváros kímélését tartsa szem előtt. E levél tartalma majdnem azonos a fentemlített dec. 31-iki második levél tartalmával, melyben Görgey seregét már nem Eszékre, hanem a Tiszához hívja, minthogy a kormány Debrecenbe költözik. Görgey serege Érd, Bia vonalában állt. Görgey felfogása szerint a terepviszonyok miatt a csata színhelye Budához olyan közel esett volna, hogy egyrészt

a főváros megkíméléseért nem kezeskedhetett, másrészt visszavonulás esetén az ellenség egykönnyen a Dunába szoríthatta volna a hátrálókat, mert a Duna olyan közel fekszik a csatatérhez, hogy az átkelés rendezésére alig lett volna idő, tekintetbe véve azt, hogy a Kossuth által előkészített provizorikus átkelési helyeken csak óvatossággal és nyugalmas renddel lehetett a sereget áthozni. Görgey ezért január 2-ikán személyesen Kossuthot kereste Pesten, hogy vele mindezen kérdéseket megbeszélje, — Kossuth azonban már nem volt Pesten. Mielőtt a kormány menekülésének sokat vitatott kérdésére, Kossuth állítólagos gyávaságára áttérnék, a két említett levelet[1] következőkben közlöm:

Pest Dec. 31 reggel 9 órakor.

«Görgey Tábornok urnak.

Perczelről most is csak annyit tudok, amit Batthányi István mondott tepnap éjfélkor. Tudni illik, hogy estve 5 órakor beszélt vele Fejérváron, hol csak lovasságával s 5 ágyúval volt és a toronyból signalisáltatván az ellenség közeledése, a móri útról elindult azon szándékkal, hogy az Érdi, Ercsényi uton magát Buda felé vetendi.

Küldtem kurirokat mindenfelé, — még nem jöttek meg. Mihelyt megjönnek irok.

Kegyed táborából visszajött kurirjaim azt mondják, hogy Perczel csak két ágyút vesztett, a többit s infanteriájának tetemes részét Karger vette fel, ki azonban elkésett.

Bizonyos-e Ön, hogy a centrumban nem hagy ellenséget, mely Budára jöjjön? Avisirozta e Lázárt, hogy mit tegyen?

[1] U. o. — 12/95. I. A. 1848. és 12/97. I. A. 1848. — Mindkét levél Kossuth s. k. írása. — Az első levélen kívül: Promontor, jan. 1-én 1849. T. D. hgy.

Az ellenség mozdulatai határoznak, én innen sem nem dirigálhatok, sem nem akarnám, ha tudnám is.

Én csak a czélt mondom ki, melyet Ön tisztelt Barátom szeme előtt tartand. — 1ör verje meg az ellenséget, ha lehet, csináljon a nemzetnek jó ujesztendőt. 2or ha ez nem lehet, tartsa meg az országnak a sereget, arra hozva azt a megsemmisitést kikerülő biztonságba, amerre lehet. Eszéknek ha lehetséges, — ha nem lehetséges, erősen tartva a positiókat Budára, úgy, hogy a hidon csapatonkint átvonulhasson. Ez nagy feladat, — igen nagy, — de csatavesztés esetére attól függ a haza sorsa.

Mig seregünk van, van hazánk

Kossuth»

A következő levél:

«Görgey Tábornok urnak.

Kérem azt tegye Ön a mit legjobbnak talál.

Válasszon jó positiót, védelmezzen minden lépésnyi tért teljes erővel, ne adjon fel egy talpalatnyit is s ha mégis hátrálni volna kénytelen, — kérem olyan lassan, amint csak lehet.

Nézetem ez: Budapestet nem lehet ostromnak s annak következtében prédálásnak kitenni, — tehát a csatának Budán túl, nem Budán bent kell vivatni s ha ez a csata elvész definitive: úgy magát a várost nem fogjuk harcz terévé tenni.

De azért Budapest elvesztésével a hazát nem adjuk ám fel. Elvész Budapest, mint elveszett Győr, de azért az Ország meg van, meg kell lennie.

Ekkor főfeladat marad a sereget megmenteni.

Négy átjárást csináltatok a Dunán. Az ágyúk és lovasság, ha szépen rendben jövend, átjöhet a lánchidon.

A Szentgellért hegye táján szabad járást csináltattam a kompoknak.

Szentgellért hegy s a lánczhid között a két parton széles álló jég van, a középen tiszta víz; amazt hizlaltatom, erősíttetem; ide pedig hidat veretek. Holnap készen lesz.

Fent a szigetnél a jég áll: azt hizlaltatom. Szalmával rakatom, deszkával pótoltatom.

Küldjön General Stablereket, kik csatavesztés esetében a hátravonulás lineát recognoscirozzák.

Az országgyülésnek és a kormánynak Debreczenbe kell mennie. Mert a főváros elvesztésével, nem szabad a sereget, mely ügyünkhöz állott, szélnek eresztenie, hanem fel kell tartania, — s hogy fizetésről, élelmezésről etc. gondoskodhassunk, — az országgyülésnek szabad helyen kell együtt lennie, tehát menjen Debreczenbe, a sereg pedig a Tiszához. — A vasutnak Szolnokig miként használhatása s később elrontása iránt is tisztában kell Önnek jönni.

Csak az Istenért kérem, a szekereket takaritassa el utjából.

Bátran neki, én azt hiszem, győz, de ha nem győzne, — akkor mentse ám meg a sereget a Tiszához.

Nem adjuk ám fel amúgy könnyedén a Hazát. Isten áldja, Kossuth.

— Most irja Mészáros, hogy Schlick retirál. Isten bizony elszökik, pedig calculáltam reá, hogy elfogjuk.» —

Kossuth január elsején hajnalban hagyta el a fővárost. Amilyen indokolatlan Görgey részéről azon megjegyzés, hogy Kossuth a Windischgraetzhez inditott békekövetséghez való hozzájárulás által megint hamar az egyezkedés útjára lépett az osztrák hadsereg főparancsnokával szemben, aki Schwechát előtt oly dölyfösen válaszolt neki, épen olyan rövidlátóak a kormány menekülésére vonatkozó szarkazmusok. Windischgraetz gőgös válaszát Kossuth előre látta, lelkiismerete, nemzete iránti kötelességérzete azonban nem engedte. hogy ezt a lépést, melyben sokan a háborút meghiusító mentőhorgonyt látták, megakadályozza. Ellenkezőleg, ezzel az ő magatartásával bebizonyitá, hogy el akarja kerülni a vérontást, hogy a békés megegyezésnek, mely igazságon, a nemzet jogainak elismerésén alapul, feltétlen híve. Ezért a lépésért csak elismerés illeti Kossuthot. A háborút el lehetett volna kerülni, ha a császári hadsereg vezére nem Windischgraetz, hanem egy okos, mérlegelni és előrelátni tudó férfiú, akiben van politikai és diplomáciai érzék és aki nem a nemzetet tipró gőg elnyomó intézkedéseiben kereste a monarchia jövőjét, hanem a megértésben. A feltétlen megadást követelő gőgös válasz és a védtelen békekövetek egyikének, Batthány Lajos grófnak gyáva és a történelem legocsmányabb tetteinek egyikét képező letartóztatása Kossuth politikáját igazolta. A bekövetkező elszánt és véres háború, az oroszok intervenciója, a magyar nemzet borzalmas szenvedései Haynau alatt, a tizenhét évig tartó abszolutizmus kinzásai ebből a Windischgraetz-Schwarzenberg politikából fakadtak, mert e politikát a szadizmus ösztökélte és izgatta. Valóságos szadisták vezették akkor a monarchiát

és rideg szenvedéllyel kínozta e szadista kamarilla a nemzetet, mert főelvük volt az ellenkező nézeten levők kiírtása. Ez a legkönnyebb és leglelkiismeretlenebb politikai metódus. Kéjelegtek a magyar nemzet kínlódásai láttán. Windischgraetz, Haynau, Schwarzenberg, Stadion, Welden mind a hatalom szadistáinak tipikus példányai, — míg velük szemben Kossuth a nemzeti jogok, a népszabadság ideálizmustól hevített, emberséges és va'óban kiváló képviselője.

Csányi László a Görgey mellé beosztott kormánybiztos újév napján érkezett Pestre. «A várost ugy leltem, — írja Kossuthnak[1] — mint képzelhetni a pestistől fenyegetett halálos vésszel szemközt néző testületet, — lehangolva minden, minden különbség nélkül az elhagyatás szomoru érzetében». «Seregünk demoralizálva, egy pár napi reorganisátiót kiván, csak engemet várt volna be a kormány». «Az a Windischgraetzhez küldés, Jósef Ferencz császárhoz, királyhoz? az isten tudandja rosszabb hatásu egy csata vesztésnél, az maga jobban felbátoritja az ellenséget egy győzelemnél, — és a következése, teljes bizonyossággal mondom, semmi, sőt nem semmi haszna, egy nagyszerü büszke megbántása leend a nemzetnek, ez Elnök Úrnak akarata nem lehetett». Csányi is előrelátta tehát Windischgraetz válaszát, a bölcs öreg jól ismerte az osztrák gőgöt.

A kormány távozása óriási munkát igényelt és Kossuth mindezt egyedül intézte. A harc folytatásának biztosítéka a kormány menekülése volt, mert Kossuth nélkül nem lett volna szabadságharc. Kossuth szorgalma, munkaereje, kitartása, lelkesítő képessége, tehetségei, kiváló

[1] St. A. W. — K. A. 571/Pz. 1849. — Csányi—Kossuth (Pest, január 1.).

tulajdonságai a szabadságharc folytatásának alapfeltételét képezték és ezt ő maga érezte és tudta. Ha tehát a kormány helyének védelmét akarta biztosítani, ha a seregeket Debrecen környékére rendelte, az nem azon kicsinyes szempontból történt, mint ezt ellenségei és Görgey is, sőt az objektivítást fitogtató Horváth is állítják, hogy személyét féltette, hogy személyileg nem volt bátor, hanem hogy a nemzeti harc folytatását biztosítsa, vagy talán észszerű lett volna az ellenséget bevárni és csak az utolsó percben eltávozni, mikor nemcsak a főváros előtt álló magyar hadsereg, hanem a Miskolc mellett álló, az erdélyi, a déli hadseregek is Kossuthtól várták az intézkedéseket, az utánpótlásokat, a lelkesítést, egy szóval mindent? Kossuth nem vezetett csak egy sereget, mint Görgey, hanem az összeseket, ötöt-hatot is egyszerre és sokkal nehezebb, nagyobb gondok terhelék, mint Görgeyt. Valóban nevetségesen kicsinyessé törpülnek a Kossuth menekülésére vonatkozó összes szemrehányások. Egy főváros kiürítése nagyon nehéz munka, kivált ha tekintetbe vesszük, hogy Kossuth környezetében voltak megbízhatatlan elemek, kik árulással azonos sabotageszerű működésükkel munkáját megnehezítették. Igy mindenekelőtt Duschek Ferenc pénzügyminiszteri államtitkár, aki összes intézkedéseiben az osztrákoknak kedvezett. Duschek működésének részleteire nem kívánok e helyen kiterjeszkedni, csupán rámutatok, hogy Kossuth a legnagyobb szigorral kényszerítette Duscheket, hogy az OHB. parancsait teljesítse. Mindamellett mégis sikerült Duscheknek a kereskedelmi bankban deponált 1,700.000 frt. értékű arany és ezüst, valamint a főhercegi ezüst elszállítását meg-

akadályozni, amit az osztrákok később lefoglaltak.[1] Ha Kossuth nem lett volna a helyén, a moóri csatavesztés és Windischgraetz dölyfös válasza után minden felbomlott volna. Görgey gúnyosan arról beszél, hogy Kossuth azon parancsa, mely a Buda előtti csata vállalására vonatkozik, nem volt egyéb, mint «la peur pour la peau», vagyis Kossuth saját bőrét féltette és azt akarta, hogy Görgey fedezze elmenekülését Debrecenbe. Természetesen, hogy ezt akarta és Görgeynek kötelessége volt és lett volna a kormány távozását, a főváros kiürítését azzal elősegíteni, hogy az ellenséget, mihelyt az időben előretört volna, feltartsa. Ez nem is lehet vita, vagy félreértés tárgya, Görgeynek semmilyen joga és oka nem volt a kormány ezen rendelete felett gúnyolódni. Nem Kossuth bőréről és életéről volt szó, hanem a nemzetéről, a nemzet ellenállásáról, amint ezt Kossuth

[1] Kr. A. W. — Krg. Pest, 1852. 5/44. — A/2. Synoptische Darstellung meiner Stellung und Handlungen vom März 1848 bis August 1849. — (E kézirat 88 oldalra terjed.) Kossuth Duscheket december 30-án reggel elhivatta és utasította, hogy az elutazásra vonatkozó előkészületeket tegye meg. Duschek erre lemondott az államtitkárságról. Kossuth erre írásbeli parancsot intézett Duschekhez, melyben a következőket írja: «A csaták kimenetele Isten kezében lévén, a kormánynak kötelessége az ország kormányzatáról s a közigazgatás gépezetének fennakadás nélküli folytatásáról azon esetre is eleve gondoskodni, ha a közigazgatás székhelyét Budapestről máshová ideiglenesen áttenni kellene.» Ön engedelmességet esküdött az Ország kormányának, Önnek nem tartozik köréhez a kormány formáját taglalgatni. Ezért követnie kell a kormányt, ellenkezőleg esküszegett hazaárulónak fogja tekinteni». Erre a fenyegetésre Duschek engedett, pedig sokkal okosabb lett volna őt Pesten hagyni, mert pénzügyileg egyenesen a nemzeti ellenállás megtörésére dolgozott. Duscheket különben Bónis ellenőrizte, akit Kossuth bizalmasan erre felkért.

december 31-iki levelében Görgeynek meg is magyarázza. Az más kérdés, hogy a sereg a csatát más okok miatt el nem vállalhatta és hogy az utasítás hibája az okok fel nem ismerésében rejlett.

Görgey sürgetésére január 2-ikán Vetter tábornok, aki Mészáros hadügyminisztert helyettesítette és Görgey felajánlott lemondását és a főparancsnokság átvételét megtagadta, haditanácsot hívott egybe, melyen Csányi László elnökölt. Résztvettek: Vetter, Görgey, Perczel, Csányi, Répássy, Lázár, Klapka. A haditanács, mint ismeretes, Görgey seregének irányát északra Simunics ellen határozta meg és hátrálási bázisúl vagy Komáromot, vagy a Felső Tiszát jelölték meg. Perczel, Mészáros és Vécsey hadtestei Debrecen felé koncentrálandók. Ezzel a tavaszi győzelmes hadjárat bevezető alapirányai meg voltak adva. Görgey a határozatot elfogadta, ámbár előre látta, hogy az ellenség főerejét magához fogja vonzani, ami tulajdonképen a terv célja volt és Kossuth későbbi szemrehányásai, miszerint az ellenséget már régen megverték volna, ha Görgey nem siet északra, teljesen illogikusak, mert hiszen Görgey északi hadmenete annyira szétbontotta Windischgraetz erejét, hogy visszaszoríttatásának feltételei meg voltak adva és a kormány időt nyert új seregrészek szervezésére. Ez a feladat méltán meg is illette Görgeyt, mert ő volt a legtehetségesebb tábornok és egyúttal a legnagyobb sereg felett rendelkezett, mely később Vácon 16,000 főnyi sereggé nőtt.

A fővároson át való vonulást Görgey kifogástalanúl végrehajtotta. Az átvonulást előkészítő visszavonulásnál Téténynél heves lovassági harc keletkezett, melyben az osztrákok

nehéz veszteségek mellett kénytelenek voltak a csatateret elhagyni és megfutni. Görgey a harc folyamán elhatározta, hogy az ellenség e szárnyát széles vonalban megtámadja. Vetternek azon parancsa, hogy a támadástól el kell állnia, mert az ellenség átkelt a Dunán, a Buda előtti csata tervének megvalósítását véglegesen megakadályozta.

Görgey január 5-ikén érkezett meg Vácra. Csányi még Pesten maradt. «Ismét itt vagyunk, mint a mirigyhaláltól pusztított városban, — írja Kossuthnak — bús, komoly, aggódott mindenki. A kormány kivonúl, Perczel Budán, — itt Görgey tartalékserege. Én maradok, mig a kormány elvonúl. — Azután Döbröczönbe, mig onnan is ki nem zavarnak. Mulatságból történetét irandom a vésztellyes kilencz holnapoknak.»[1]

A győzelemben, az ellenállás sikerében tehát Csányi sem hitt, más sem. A súlyos levertséget fokozta a január 4-iki kassai csata kedvezőtlen kimenetelének híre. Mindenfelől balszerencse hírei. Egyetlenegy ember nem veszítette el lélekjelenlétét és ez Kossuth volt, aki a balsikerek láttán sem elveiből, sem munkájából koncesszziókat nem tett. Görgeyt sem hagyta el lélekjelenléte, vajjon azonban koncessziókat tett-e elveiből a változott viszonyok láttára? Erre a kérdésre a váci proklamáció beható taglalásával lehet csak felelni.[2]

[1] St. A. W. — K. A. 578/Pz. — Csányi—Kossuth (Pest, január 4. 1849.).

[2] L.: Steier L.: Az 1849-iki debreceni trónfosztás előzményei és következményei c. kötetet.

RÖVIDÍTÉSEK JEGYZÉKE:

St. A. W.: Staats-Archiv Wien.
Kr. A. W.: Kriegs-Archiv Wien.
M. N. M.: Magyar Nemzeti Muzeum.
I. A.: Insurrektions Akten.
K. A.: Kossuth Akten.
Kr. i. U.: Krieg in Ungarn.
H. A.: Haupt Armee.
O. H. B.: Országos Honvédelmi Bizottmány.

NÉV- ÉS TÁRGYMUTATÓ.

A. Á.

Aba 59, 72, 73, 74.
Abauj m. 240.
Ábrahámfi honv. tiszt 144 160.
Adony 61, 68, 75.
Ágostyán 270.
Albrecht fhg 146.
Albrecht Vilmos honv. fhgy 17.
Alföld 76.
Alibunár 206.
Amerikai követ 122.
Angolország 94.
Apponyi 109, 117.
Arad m. 78.
Arad v. 18, 142, 219.
Árva m. 137.
Aubouin Adél 52.
Auersberg hg osztr. tb. 93.
Auffenberg (Ormai) Norbert honv. ezr. 249, 253.
Aula 88.
Ausztria 17, 43, 86, 89, 90—93, 103, 108, 110, 154, 173, 214.

B.

Bábolna 173, 255, 281.
Bács m. 100, 257.
Bacsák honv. tiszt 17.
Bakony 229, 262, 267.
Bakonyi honv. tb. 109, 117.
Balaton 13, 17, 218, 258.
Balogh János korm.-biztos 209, 210.
Bán l. Jellasics.
Bánát 100, 219, 242, 257.
Bánhida 199, 259, 260, 264, 266, 267, 281.
Bányavidék 137.
Baracska 284.
Báránd 80.
Bárczay János honv. ezr. 187, 248.
Bárczay Sándor honv. sz. 12, 13.
Bars m. 139.
Bártfa 99, 127.
Batthányi István gr. 288.
Batthányi Kázmér gr. 147, 219.
Batthányi Lajos gr. 1, 4—9, 12—18, 20—24, 33, 36, 55, 57, 291.
Bayer József honv. ezr. 17, 52, 161, 165, 180, 244.
Bayer Rupert (Rudolf) honv. őrn. 138, 207.
Bazin 118.
Bechtold tb. 38.
Bécs 1—7, 11, 13, 23, 24, 36, 45, 47, 54, 87, 91–94, 100–108, 111, 112, 114—117, 119, 238, 239, 241, 260.
Bécsi forradalom 87, 88.
Bécsujhely 184, 189, 190, 238, 240—242.
Békés m. 78.
Bekk honv. őrn. 86.
Béldy honv. altiszt 173.
Belgrad 91.
Belovár 3.

Bem I. honv. tb. 137, 140, 212, 219.
Beniczky Lajos honv. őrn. 119, 120, 128, 209, 211.
Berzencze 3.
Bia 278, 284, 286, 287.
Bicske 233, 260. 264, 268—274, 278, 281, 282, 284, 285.
Bihar m. 78.
Bikessy honv. őrn. 190, 277.
Blomberg dzsidások 78.
Bonis Samu korm.-biztos 51.
Borosch 212, 214.
Borsod m. 143, 166, 169, 181.
Breyer honv. sz. 161.
Brod 279.
Brokk 87.
Bruck 147, 167.
Brünn 99, 102.
Bubna Miklós honv. őrn. 12.
Buda 10, 15—17, 22, 23, 99, 164, 200, 218, 219, 237, 250, 258, 260, 262, 271—273, 275, 278, 279, 284—289, 296.
Budafok 286.
Budamér 28, 201, 263.
Budaörs 268.
Budapest 2, 9, 12, 16, 17, 68, 77, 95, 97, 183, 184, 237, 251, 277, 285, 289.
Budatin 28, 209, 263.
Bukovinszky 133.

C.

Coburg huszárok 144.
Csácza 99.
Csáktornya 3, 194.
Csákvár 268, 283.
Csáky László gr. 43.
Csalóköz 119.
Csanády honv. sz. 182.
Csányi László korm.-bizt. 1—3, 9, 12, 13, 22, 51, 85, 88—91, 116, 122—124, 132—135, 164, 166, 179, 191, 197, 199, 200, 211, 212, 215, 217, 279, 284, 292, 294—296.
Csapó Vilmos honv. ezr. 1, 81, 84, 85.
Császárfürdő 163.
Császárhuszár 181, 188, 196.
Császári ház l. Dinasztia.
Csehek 18.
Csehország 98.
Csepel 56—62, 66, 69, 70, 72, 75—77.
Csepelszigeti Ujfalu 73.
Csongrád m. 76—78.
Csuha Antal honv. ezr. 135.
Czehlicze 99.

D.

Deák Ferenc 6.
Debrecen 287, 290, 294—296.
Dég 80, 82.
Dessewffy Lajos honv. sz. 174.
Dévényujfalu 145.
Diakovár 279.
Diktatura 152.
Dobay József honv. alezr. 105.
Dráva 83, 216, 218, 219, 255, 258.
Duka Tivadar honv. sz. 221, 229, 232, 235.
Duna 20, 57, 72, 86, 94, 99, 100, 111, 116, 137, 211, 213, 228, 238, 240, 245, 262, 272, 285, 288.

Dunaföldvár 19.
Dunaszerdahely 213.
Duschek Ferenc 1, 10, 200, 293, 294.

E. É.

Eckstein Rudolf 59.
Enzensdorf 111, 114.
Ercsény 68, 70, 288.
Érd 286, 287.
Erdély 137, 189, 212, 279.
Erdődy gr. 133.
Ernő zászlóalj 236.
Érsekujvár 97, 145.
Eszék 218, 277, 279, 287, 289.
Esztergom 258.
Eszterházy zászlóalj 171, 176.

F.

Farkas honv. őrn. 108.
Fehér m. 57.
Felső-Magyarország 87.
V. Ferdinánd 11, 61, 62.
I. Ferenc József 11, 220, 225, 242, 292.
Ferenc Károly fhg 5, 6, 24.
Fertő 240.
Filipovics Miklós osztr. tb. 82.
Fischa 111, 114.
Fischament 111, 114, 115.
Fiume 6.
Flór honv. törzsorvos 161.
Fölöstöm 195.
Frangepán zászlóalj 138.
Frankfurt 5, 214.
Frischeisen osztr. őrn. 209.
Fürstenfeld 219.

G.

Gál S. honv. ezr. 226.
Galgóc 128, 133, 138, 139, 229.
Galicia 99, 133, 154, 224.
Galla 199, 200, 260, 264, 266–273, 275, 277.
Gallbrunn 101.
Gáta 157, 158, 212, 216.
Gellérthegy 290.
General Commando 162, 177, 191.
Ghiczy Kálmán 58.
Gömöi m. 170.
Görgey Ármin honv. alezr. 44.
Görgey Arthur 1, 2, 25, stb.
Görgey Ferencné 35, 53.
Görgey Guidó 49.
Görgey István 34. 38, 40–52, 62, 63, 179.
Gradec 3.
Guerilla 141, 146, 149, 158, 204, 242, 266.
Guyon R. honv. tb. 113, 140, 145, 160, 187, 202, 212–214, 221, 223, 244, 250, 251, 257.
Győr m. 19, 28.
Győr v. 35, 36, 55, 71, 97, 99, 128, 134, 135, 150, 161, 182, 185, 187, 189, 191, 193, 216, 218, 219, 221, 226–232, 235.

H.

Haditörvényszék 57, 63, 81, 84.
Hadügyminiszter 141, 160, 174, 178.
Haimburg 115, 167, 210.
Halasy korm.-biztos 186.
Harsányi honv. hdgy 180.
Haynau Gyula osztr. tb. 253, 291.
Helfert Sándor br. 37, 203.
Heves m. 1, 27–32.
Hidegkút 199, 272.

Hodászy honv. sz. 174, 175.
Hódmezővásárhely 1, 76, 77 78.
Holics 129, 161.
Hont m. 139, 169.
Honvédek 67, 93, 107, 108, 139, 152, 153, 192.
Horn Ede 64.
Horváth Mihály 268.
Horvátok 6, 14, 34, 70, 84, 85, 255.
Horvátország 3, 4, 15, 100, 279.
Hrabovszky tb. 1, 3, 97.
Hunfalvy János 43.
Hunyady csapat 57, 68, 73, 76, 145.
Hunyady huszárok 174.
Hurbán M. J. 197, 207–209.
Huszárok 107, 108, 142, 144, 165—167, 174, 181, 190, 196, 215, 246.

I. J.

Innsbruck 3.
Irányi Dániel 13, 43.
István fhg nádor 1, 9—24, 60.
Ivánka Imre honv. ezr. 33, 36, 53, 105.
Ivánka csapat 169.
Jablonka 99.
Janik János honv. ezr. 199, 207, 209.
Janny honv. sz. 168, 183.
János fhgy 1, 4—6.
Jankó kormánybiztos 186.
Jelics honv. fhgy 168, 183, 184.
Jelasics József bán osztr. tb. 1, 3, 4, 7, 9, 11, 13, 15, 16, 18, 20, 22—24, 28, 57, 60, 61, 63. 70—72, 74, 78, 86—90, 105, 107, 112, 154, 201, 204, 218, 219.
Jeszenák J. korm.-biztos 128, 140, 143.

K.

Kaciány G. 37.
Kálozd 59, 74, 81, 82.
Kamarilla 7, 9, 19, 23, 24, 61.
Kapuvár 229, 233, 236, 240, 241.
Karger Ferd. honv. ezr. 188, 226, 228, 241, 288.
Károlyi István gr. 180.
Károlyi Mihály honv. sz. 175.
Kassa 97, 99, 221, 224, 237.
Kazimir 226.
Katonai diktatura 135, 136.
Képviselőház l. Országgyűlés.
Késmárk 41, 43, 99.
Keresztúr 73, 81.
Keszthely 16, 23.
Khevenhüller gy. e. 102.
Király l. V. Ferdinánd.
Királyi ház l. Dinasztia.
Kirchschlag 238, 241.
Kiss Ernő honv. tb. 219, 242.
Kisbér 71, 233, 278.
Kiscell 279.
Kiskomárom 12.
Klagenfurt 58.
Klapka György honv. tb. 125, 203, 295.
Kmety György honv. tb. 203, 226, 228, 236, 248.
Kökényessi őrn. 83.
Kolera 172.
Kollmann honv. ezr. 19, 114, 119, 130, 161, 230, 237, 264, 265, 266.
Kolozsvár 284.

Komárom 86, 98, 116, 122, 131, 133, 162, 172, 180, 181, 189.
Konstantinápoly 36.
Köpcsény 120, 156, 189, 194, 216.
Körmend 236, 243.
Körtvélyes 216.
Kossuth Lajos 1, 2, 9, 10, 11, 25 stb.
Kosztolányi Mór honv. ezr. 174—176, 187.
Kosztolna 94, 123, 221, 263.
Kovács Lajos 33.
Kovács nő. ezr. 179.
Krisko János 212, 215.
Kulmer br. 3, 22.

L.

Lakner György honv. tb. 135, 143, 156, 234.
Lajta 91, 92, 101, 129, 156, 157.
Lamberg Ferenc gr. osztr. tb. 24, 25.
Latour Tivadar gr. osztr. hadm. 6, 24.
Lázár György gr. honv. tb. 122, 162, 193, 224, 234, 271, 277, 288.
Lehel huszárok 165.
Lengyelek 140, 199, 231.
Lengyelország 137.
Lemberg 53.
Lipótvár 99, 118, 126, 222, 230, 261, 263, 266.
Lőcse 41, 99.
Lopresti honv. tiszt 133.
Lovasberény 260, 268, 280.
Ludvigh János korm.-bizt. 43, 51.
Lukinics Mihály korm.-bizt. 165, 180.
Luzsénszky Pál br. korm.-bizt. 51, 90, 136.

M.

Madarász László 73.
Magyarfalu 145.
Magyar nyelv 45.
Magyarország 2, 6, 9, 10, 25, 53, 54, 61, 63, 68, 88, 93, 102, 104, 105, 151, 152, 225.
Magyaróvár 71, 88, 129, 212, 213, 226, 228, 241, 248.
Majthényi István br. honv. tb. 251.
Malacka 167.
Mándy Ignác honv. sz. 175.
Manswörth 113, 116, 163.
Marcibányi Antal korm.-bizt. 209, 210.
Marchfeld 102, 104.
Marchegg 167, 189.
Máriássy János honv. ezr. 219.
Maros 257.
Martonvásár 70, 260, 268.
May honv. sz. 133.
Mérei Mór honv. fhgy 173.
Mészáros Lázár honv. tb. 1, 2, 7, 8, 13, 14, 38, 51, 64, 94, 95, 100, 126, 217, 233, 237, 259, 290, 294, 295.
Mészáros-út 260.
Messzéna honv. sz. 68.
Metternich 23.
Miava 18.
Miklósfalva 103.
Miskolc 224, 293.
Moga János honv. tb. 1, 13, 65—70, 72, 75, 78, 85—87, 89, 90, 93, 97, 101, 105, 115, 191, 247.
Molnár Ferd. honv. e. 52.
Monturs commissio 182.
Moór 71, 200, 230, 243, 260, 268, 269, 271, 277, 280, 281, 284, 294.

Morvaország 98, 138, 154.
Moson m. 134, 137, 139, 145, 157, 255, 256, 260.
Moson v. 172, 191, 234, 235, 236, 239, 241, 246.
Münz honv. sz. 161.
Muraköz 258.
Muraszombat 255.

N.

Nádas 150, 157, 161, 167—169, 171—174, 184, 189, 194, 206, 208, 221, 224, 252, 257, 263, 266.
Nádor l. István fhg
Nádorcsatorna 57.
Nádorhuszárok 36—38, 46, 48, 54, 56, 215.
Nádossy Sándor honv. ezr. 130, 140, 179, 249, 266.
Nagybánya 219.
Nagyigmánd 255.
Nagykanizsa 100.
Nagylévárd 167.
Nagyszombat 99, 118, 124, 125, 199, 200, 202, 206, 207, 209—213, 221, 223, 227, 236, 252, 256, 257, 263.
Napoleon 189, 225.
Németegyháza 264, 267.
Németország 212.
Nemzetőrség 1, 5, 18, 19, 23, 27, 28, 30—32, 38, 74, 77, 85, 93, 106, 107, 122, 124, 150, 153—155, 185, 190—192, 204, 263,
Népfelkelés 1, 5, 23, 28, 74, 76, 80, 85, 93, 105, 106, 112, 122, 204, 223.
Neudorf 184, 266.
Neustadt l. Bécsujhely
Nobili János osztr. ezr. 222.
Nugent br. osztr. tb. 238, 253.
Nyitra m. 102, 134, 157, 193.
Nyitra v. 138, 144.

O. Ö.

Olaszok 77.
Olmütz 88, 92, 99, 135.
Ondód 268.
Önkéntesek 19, 152, 153, 166, 172, 193.
Ordódy Kálmán honv. őrn. 126, 128, 200, 201, 207, 221, 223.
Ordódy Pál 130.
Orosz intervenció 89, 291.
Országgyülés 1, 2, 7—9, 13, 14, 16, 58, 68, 70, 71, 73, 75, 76, 79, 80, 296.
Országos Haditanács 97.
Országos Honvédelmi Bizottmány 76, 79, 87, 88, 94—97, 100, 101, 103, 104, 106, 107, 109, 110, 118, 124, 127, 134, 148, 150, 155, 172, 177—179, 197, 199, 200, 204, 205, 222, 234, 235, 237, 250, 260, 271, 273, 274, 275, 278, 283, 293.
Ottinger osztr. tb. 247, 251, 256.
Ozora 1, 65—67, 80—82, 85, 87, 105.

P.

Pákozd 68.
Pándorf 108, 164, 166.
Pápa 229, 233, 236, 238, 278.
Parendorf 87, 89, 90, 102, 103, 105, 157, 158, 162, 173, 212, 216, 247, 257.

Párkány 265.
Párna 227.
Pázmándy Dénes korm.-bizt. 73, 89, 90, 106, 109.
Pénzügyminiszter l. Duschek F.
Perczel István 81—84.
Perczel Miklós honv. ezr. 14.
Perczel Mór honv. tb. 1, 65, 72, 78—87, 109, 194, 197, 199, 215—219, 227, 229, 231, 233, 235, 238, 240, 241, 244, 246, 247, 250, 251, 253—257, 260—261, 265, 268—271, 278—285, 288, 295, 296.
Pest m. 57.
Pest v. 2, 18, 20, 22, 23, 26, 33, 34, 36, 38, 55, 58, 59, 61, 72, 73, 75, 77, 88, 90, 95, 100, 101, 118, 148, 149, 165, 179, 181, 186, 195—197, 204, 219, 227, 229, 231, 232, 244—246, 248, 252, 255, 256, 260, 271, 272, 279, 285, 288, 292, 294.
Pesti Hirlap 26, 48, 49, 53.
Petrisewics Horváth osztr. tb. 238.
Pétervárad 219.
Pisek 215.
Pöcsenyéd 177.
Pöltenberg Ernő honv. tb. 90, 91, 162, 177, 248, 249.
Porosz hg gy. e. 172.
Pozsony m. 92, 157, 193.
Pozsony v. 55, 94, 96, 98, 99, 101, 102, 108, 111—113, 115, 118, 121, 127, 129, 131, 145, 150, 151, 154—156, 158, 172, 175, 176, 182, 185—188, 196, 198, 199, 200, 203, 205, 208, 211, 213, 215, 219—222, 224, 238, 257, 265.
Prága 36—38, 52, 54, 135.
Prágai forradalom 54, 55.
Prellenkirchen 168.
Pribék mérnök 165.
Promontor 277, 278, 288.
Psotta honv. őrn. 172.
Puchner osztr. tb. 20.
Pulszky Ferenc 2, 94, 100—103, 105, 215, 218.
Pulszky Sándor honv. ezr. 119, 144, 160, 171, 221.
Pusztelnik Henrik honv. őrn. 110, 161, 202, 276.

Q.

Querlonde Ferd. honv. ezr. 208, 209, 261.

R.

Rábaköz 146.
Ráckeve 75.
Rácok 5.
Redtenbacher dr. 52.
Répássy Mihály honv. tb. 113, 122, 138, 144, 159, 164, 174, 295.
Rigelbrunn 115.
Rögtönítélőszék 57, 60.
Roth Károly osztr. tb. 28, 57, 61, 63, 65, 70, 72, 74, 78—86, 105.
Rousseau osztr. tb. 222.
Rózsa Sándor 78.
Rozsnyó 99.
Rustöw Vilmos 56.

S.

Salzburg 46, 47.
Sándor gyalogság 144, 180, 181, 187, 193, 196.

Sándor huszárok 108.
Sárkány 266, 268—270, 280.
Sárkeresztúr 72, 73, 81.
Sárosd 59.
Schlick osztr. tb. 208, 210, 224, 237, 240, 259, 290.
Schlosshof 207, 210.
Schwandorf 111, 114.
Schwarzenberg Félix hg 102, 217, 291.
Schwechat 2, 28, 94, 106—114, 121, 123, 134, 146, 161, 191, 201, 263, 291.
Schweidel György honv. tb. 109, 122, 162.
Sellier és Bellot 37.
Seregélyes 68, 281.
Simontornya 81.
Simunics osztr. tb. 92–94, 102, 104, 105, 108, 116, 118, 122—126, 128, 134, 140, 144, 160, 168, 188, 200, 202, 208, 209, 213, 221—224, 252, 257, 263.
Sió, 81, 82.
Sirakofsky 212, 214.
Sodfriedt honv. e. 249, 258.
Söll V. honv. sz. 249, 253, 269.
Somogy m. 218, 243, 246, 256.
Somorja 213.
Soponya 57, 59, 72, 73, 80, 82.
Sopron m. 108, 134, 146, 157, 177, 233, 238, 240, 255, 256.
Sopron v. 57, 171, 172, 194, 238, 240, 241.
Sóskút 284—286.
Souffer Lajos 17.
Sréter Sándor honv. őrn. 174, 177.
Stadion Ferenc gr. 102, 292.
Stoffer 10.
Stomfa 107, 213.
Strobel Ferd. 123.
Styna 199, 215, 216, 219, 238, 257.
Sukoró 68, 69.
Szabadka 100.
Szabó Imre honv. ezr. 52.
Szaibel honv. sz. 174.
Szany 240.
Szarvady Frigyes 130.
Szász honv. őrn. 163, 179.
Széchenyi István gr. 33.
Szeged 25, 26, 77, 78, 100, 127, 279.
Szegedy Imre honv. ezr. 188.
Szegvár 77.
Székely zászlóalj 148.
Székesfehérvár 13, 14, 22, 57, 58, 233, 280, 285.
Szekulics István honv. ezr. 258, 259, 262.
Szemere Bertalan 64.
Szenicz 129, 160.
Szeniczey 81, 82.
Szent János 169.
Szente 214.
Szentes 77.
Szent György 3.
Szent Tamás 18, 206.
Szepes m. 45, 55, 166, 180.
Szerbek 2, 6, 7, 9, 215.
Szilágyi Sándor 64, 66.
Szilas 81, 83.
Szilaveczky Ágost honv. e. 199, 208, 210, 221.
Szilézia 98, 159.
Szlavónia 279.
Szmyrna 36.

Szolnok 1, 25—27, 31, 38, 56, 279, 290.
Szombathely, 195, 233, 278.
Szomolnok 224.
Szőny 250, 260.

T.

Tác 80, 82.
Tamásfi honv. sz. 164.
Tárnok 286.
Tata 266.
Teleky Ádám gr. tb. 1, 12, 13, 60.
Teleky László gr. 131.
Temesvár 243.
Tétény 278, 295.
Thaly Zsigmond h. őrn. 171.
Tisza 72, 287, 295.
Tolna m. 57, 80, 81, 85.
Toporc 34, 55.
Tótok 86, 92, 137, 145.
Trangos honv. sz. 76.
Trencsén m. 102, 104, 137, 145, 157, 181, 182, 193, 206, 208, 209, 261, 266.
Trencsén v. 99, 138, 209, 210, 230.
Tulln 42, 43.
Turóc m. 139.

U.

Ujfalu 216.
Ujházy László korm.-bizt. 89, 101, 136.
Ullmann Adolf 150.
Ullmann Bernát 150.
Ungvár 144.
Unió 20.
Urbán osztr. ezr. 20, 137.

V.

Vác 208, 258, 295, 296.
Váci proklamáció 62, 76, 198, 234. 296.
Vág 94, 138, 209, 210.
Vágszered 99, 138, 214, 257.
Vágujhely 207, 209, 215.
Váll 284.
Vas m. 218, 233, 243, 246, 255, 256, 260.
Vásárhelyi István honv. fhgy 68, 74.
Vay Miklós br. 20.
Vécsey Károly honv. tb. 71.
Vécsey Ödön honv. őrn. 162, 177.
Vécsey Sándor honv. őrn. 90.
Velence 68.
Verbász 8.
Vértes 199, 250, 260, 264.
Veszprém 194, 229, 233, 236.
Veszter Sándor 43.
Vetter Antal honv. tb. 109, 233, 262, 276, 295, 296.
Vince honv. hgy 180.
Violand 212, 214.
Vogel osztr. tb. 135.
Voronyeczky 133.
Voronyeczky vadász 145.
Vörös Antal 10.
Vörösvár 268, 283.
Vukovár 51.
Vukovics Sebő 279.

W.

Walachisch-Meseritsch 215.
Waldberg K. honv. őrn. 145, 160, 166, 171, 173, 181, 199, 206, 209.

Wartberg 46, 47.
Wenckheim Béla br. 10.
Welden osztr. tb. 292.
Wiedersberg Alajos br. honv. őrn. 187, 188.
Wiesbaden 11.
Wiener Neustadt l. Bécsújhely.
Windischgraetz Alfréd hg osztr. tb. 88, 92, 93, 101, 102, 104—106, 122, 130, 134, 185, 188, 198, 200. 202, 209. 211, 220-222, 226, 232, 238, 250, 256, 259, 287, 291, 292, 294.
Wisoczky József honv. tb. 122, 126, 127.
Wolfram mérnök 165.
Wolfsthal 145, 167.

Z.

Zágráb 3.
Zala m. 218, 243, 246.
Zanini gy. e. 278.
Zemplén m. 170, 240.
Zichy Ferenc gr. 10.
Zichy Lipót gr. 248, 236.
Zichy Ödön gr. 1, 57—65, 72—74.
Zichy Pál gr. 57, 59, 73.
Zólyom m. 138, 182.
Zombor 100.
Zsámbék 268, 277, 283.
Zsámbokrét 99.
Zsedényi Eduárd 159.
Zsedényi Gyula honv. őrn. 136, 159, 161.
Zsemlye 270.
Zsófia fhgnő 5, 24.

ÉRTELEMZAVARÓ SAJTÓHIBA:

A 12-ik oldalon Bobersberg br. helyett olvasandó Wiedersberg Alajos br. A 90-ik oldalon idézett kormánybiztosi jelentés Pöltenberg Ernő és Vécsey Sándor huszárkapitányok ügyéről tesz említést, míg a 162-ik oldalon Görgey Arthur ez üggyel kapcsolatban Vécsey Ödön huszárkapitányt említ. Több, mint bizonyos, hogy a honvédtiszt Vécsey Ödön volt és sem Vécsey Sándor, sem Vécsey Károly az aradi vértanú, amint ezt a 177-ik oldalon tévesen említem úgy a szövegben, mint a jegyzetben.

TARTALOMMUTATÓ.

Oldal

ELŐSZÓ ... VII

I. RÉSZ:

Helyzetkép 1848 közepéről. — A főtisztek ingadozása. — Csányi László Batthyány Lajos grófhoz Hrabovszky tábornokról. — A magyar kormány békekészsége. — János főherceg közvetít Jellasics és Batthyány között. — Meghívó levele Batthyányhoz. — Csalódások. — Magyar miniszterek kérő útja Bécsben. — Bécs konok hallgatása.— A harc elkerülhetetlen.— A bosszúért lihegő kamarilla. — Mészáros Lázár. — Levele Batthyányhoz a seregről.— Lemondása szeptember 2-ikán. — Batthyány Teleky Ádám grófhoz szeptember 15-ikén. — Magyar tisztek Jellasicsnál. — Csányi Batthyányhoz erről. — István nádor és Kossuth Lajos. — Duschek szerepe. — István nádor utazása Jellasics elébe.— Levelei Batthyányhoz szept. 16. és 18-ikáról. — Batthyány válasza szeptember 19-ikén. — Az önbizalom visszatér. — Batthyány levele István nádorhoz szeptember 21-ikén az általános helyzetről. — István nádor levele Batthyányhoz szeptember 21-ikéről. — Batthyány István nádorhoz szeptember 22. és 23-ikán. — István nádor Batthyányhoz szeptember 23-ikán. — A kisérlet meddő. — István nádor jellemzése. — Utolsó levelei Batthyányhoz szeptember 25-ikén. — Görgey Arthur Szolnokon. — Levele Mészároshoz.— Konfliktusa Hevesmegyével. — Levele a megyéhez. — Hevesmegye panasza a neveletlen hangú őrnagy ellen. — Miképen került Görgey a honvédséghez? — Győrött. — Pesten. — Kiküldetései. — Prágában. — A tiszán-inneni mozgó nemzetőrsereg vezére. — Görgey Arthur érzésvilága. — Ifjúsága. — Csepel-sziget parancsnoka. — A Zichy-eset. — Görgey levele erről a képviselőházhoz. — Miért ítélte halálra

Oldal

Zichyt? — Görgey és Kossuth. — Ezredesi kinevezése. — Görgey a képviselőházhoz intézett leveleiben Moga fegyverszünete ellen tiltakozik. — Görgey egy napig az általános népfelkelés parancsnoka. — Október 2-iki levele a képviselőházhoz. — Kossuth jelentése Hódmezővásárhelyről. — Jellasics elillanása. — Görgey és Perczel. — Görgey levele a képviselőházhoz Perczel vezérsége ellen. — Ozora. — Csapó Vilmos szerepe. — Kossuth október 6 iki levele Görgey jövendő beosztásáról. — Görgey október 11-én Kossuthnál Pesten. — Kiküldetése a parendorfi táborba. — Csányi jelentései a tábor helyzetéről, a Bécs elleni vállalkozásról. — Kossuth válasza erre. — Görgey működése Parendorfban. — Benyomulási kísérletek.— Pulszky Ferenc levelei Kossuthhoz október 15., 16. és 23-ikán. — Mészáros tervezete az ország hadi megszervezéséről.—Lemondási levele október 17-ikéről. — Kossuth a táborban. — Hadi tanácsok. — Görgey véleménye. — Kossuth és a bécsieknek adott szó. — Kossuth jelentése a hadsereg állapotáról. — Kossuth levele osztrák földről. — A schwechati csata és Kossuth jelentései. — Görgey tábornoki kinevezése és a fővezérlettel való megbizatása. — Kossuth levele Görgey kiválóságáról 1

II. RÉSZ:

Görgey tábornok és fővezér. — A hadsereg apadása. — A nemzetőrök és népfelkelők. — Csányi László levele az OHB-hoz november 1 éről. — Guyon kiküldetése Simunics ellen. — Kossuth Simunicsot el akarja fogatni.— Parancsa Guyonhoz. — Türelmetlensége. — Visoczky József. — Kossuth jelentése az OHB-hoz Simunicsról és a hadsereg állapotáról. — Kossuth levele Görgeyhez Komáromból november 7-ikén. — Beszéde Görgeyről. — Csányi levelei Kossuthhoz november 8. és 13-ikáról. — A katonai diktatura ellen. — Kossuth levelei a hadkiegészítésről Görgeyhez november 10., 11., 12-ikéről. — Görgey jelentései és előterjesztései a hadsereg szervezéséről november 11., 14., 15-ikéről. Kossuth válasza november 18-ikáról. — Csányi az amerikai követ közvetítéséről nov. 26-ikán. — Csányi Kossuthhoz november 27-ikén.

Oldal

— Kossuth Görgeyhez november 27. és 29-ikén. — Görgey Kossuthhoz a hadseregről december 1-én. — Kossuth válasza Görgeyhez december 2-ikán. — Kossuth Görgeyhez december 4., 7., 8., 11-ikén. — Csányi és Görgey levele Windischgraetzhez december 10-ikén 122

III. RÉSZ:

Ellentét Kossuth és Görgey közötti a határvédelem és koncentráció kérdésében. — Idő és fegyver hiánya. — Görgey töprengő mérlegelése. — Ingadozása Pozsony tartására vonatkozólag. — Kossuth az offenziva mellett. — Görgey helyzetének nehézségei és az OHB. számítási tévedései. — Kossuth levelei Görgeyhez. — December 15-iki levele a nádasi csata után. — Kossuth bizalmatlansága a tisztek ellen. — Janik, Szilaveczky, Waldberg. — Tanácsa, hogy Simunics ellen küldjön Görgey nagyobb erőt. — A nagyszombati csata. — Csányi László levele december 17-ikéről Kossuthhoz. — Kossuth december 16-iki levele Görgeyhez Pozsony feladásáról. — A Styriába való beütés eszméje. — Kossuth Görgey ingadozó taktikájáról. — A december 17-iki Kossuth-levél. — Görgey nagyszombati hibája. — Visszavonulás Győrbe. — Kossuth december 18-iki két levele a koncentrációról. — A Perczellel való egyesülés kérdése. — A lengyel őrnagy. — A túlerő kérdése. — A december 20-iki Kossuth-levél. — Tájékozatlanság az ellenség erejéről és mozdulatairól. — A mosonyi ütközet és Görgey a túlzó reményekről. — Kossuth december 21-iki levele. — A Wiener-Neustadtig való előretörés terve. — Kossuth december 23-iki levele és további ellentétek a támadás és koncentráció ügyében. — Kossuth december 24-iki levele Görgeyhez. — Differenciák kinevezési kérdésekben. — Görgey kegyencei. — Kossuth helytelen számításokon alapuló tervei. — A december 25-iki szemrehányó Kossuth-levél. — Gúnyos megjegyzései a hadsereg mozdulatlanságáról. — Görgey az OHB. ellen. — Győr kiürítése. — Kossuth december 26-iki levele és a leonidási példa. — A bánhidai visszavonulás. — A vértesi pozició. Kossuth december 27-iki levele. — Görgey igazoló válasza december

Oldal

29-ikéről. — Kossuth december 29-iki levele és a gallai pozicióban vállalandó csata. — A Hidegkútra való visszavonulás kérdése. — A december 29-iki második levél a gallai csatáról. — Görgey elkeseredése Kossuth ellen. — Levelei Bikessyhez. — Nemzete iránti bizalmát elvesztette. — Kossuth levelei ellen. — Haditanács Pesten. — Kossuth december 30-iki levele és a haditanács határozata, mely a gallai csatát sürgeti.— Csatavesztés esetén Görgey vonuljon Eszék alá. — A moóri csatavesztés. — Perczel hibája és vádjai saját serege és Görgey ellen december 31-iki levelében Kossuthhoz. — Kossuth német levele Görgeyhez a budai pozicióban való elhelyezkedést rendeli. — Görgey december 31-iki válasza ezt rosszalja. — Kossuth továbbra is csatát sürget, kímélni akarja azonban a fővárost. — Békekövetség Windischgraetzhez, a főváros kiürítése, a budai csata kérdése. — Görgey indokolatlan gúnyja e tárgyakban. — Kossuth december 31-iki két levele. — Kossuth óriási munkája a fővárosból való távozás előtt. — Duschek Ferencről. — Csányi levele Kossuthhoz január 1-éről. — A január 2-iki haditanács. — A határozat Görgeyt Simunics ellen küldi. — — Görgey január 5-én Vácon. — Tettek-e Kossuth és Görgey elveikből koncessziókat a változott helyzetben? 199

Rövidítések jegyzéke 297
Név- és tárgymutató... 298
Tartalommutató 308